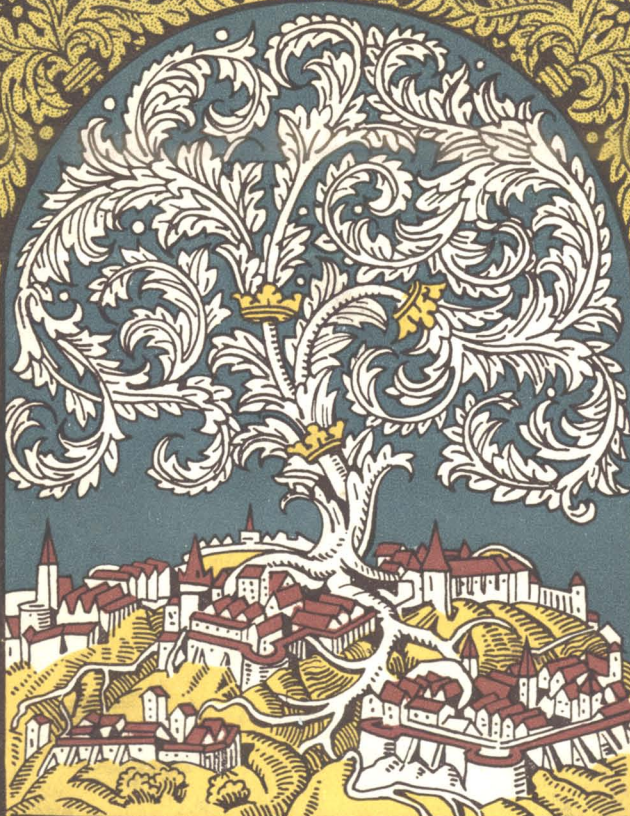

OLYSÓI
GABÁNYI JÁNOS
MAGYAR VÁRAK
LEGENDÁI

II. SOROZAT

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
KIADASA

jasenik

A
MAGYAR VÁRAK
LEGENDÁI

IRTA

OLYSÓI GABÁNYI JÁNOS

Második sorozat.

BUDAPEST

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

1925.

STEPHANEUM NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R. T. BUDAPEST.
Nyomdaigazgató : Kohl Ferenc.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Előszó	5
Budavára	8
Hunyadi László	10
Királyi nász 1476-ban	37
Aquincum	56
Esztergom.....	77
Győr	87
Pozsony	98
Oroszlánkő	118
Bajmóc	131
Nyitra	149
Nógrád	161
Saskő	170
Fülek	181
Munkács	200
Dés	226
Sebesvár	237
Kolozsvár	254
Brassó	296
Világos	311
Arad.....	326
Szigetvár	345
Fiume	362

—————

ELŐSZÓ.

MAGYAR VÁRAK LEGENDÁI című szerény könyvem első kötetét a magyar olvasó közönség olyan nagy szeretettel fogadta, hogy fölszólítást kaptam a második sorozatának megírására is. Készséggel teljesítettem ezt az óhajt, habár tudtam, hogy igen nagy feladatot vállalok magamra. Nemcsak azért, mert ennek a munkának elkészítése a rendelkezésemre álló idő szűk keretein belül nehéz, hanem különösen azért, mert önkéntelenül és számtalanszor fölvettem azt a kérdést, vajjon az ilyen művek — megfelelnek-e a mostani sivár kor értelem- és érzelmvilágának? A mai súlyos viszonyok között ugyanis a földreíptort magyar nemzet minden fia a gazdasági kérdések tömegeivel kényszerül foglalkozni s az élet rohanó árában nincs arra ideje, hogy előreszáguldása közben néhány pillanatig meg-megállva visszatekintsen a múltba és elmerengjen letűnt dicsőségünk fölemelő, magasztos és különösen tanulságos emlékein.

Leküzdöttem aggodalmamat és — elkészítettem a reámbizott munkát.

Mult nélkül nincs jövő. Ennek a néhány szónak igazságát senki, soha meg nem cáfolhatja. Mindenkinék, aki ebben a csonka országban él, de különösen magyar hölgyeinknek, ifjúságunknak és katonáinknak szent kötelessége, hogy ezt az örök igazságot megszívlevé, magukat a materiális élet szürkeségéből kiragadják s föl-

emelkedjenek sok évszázados történelmünk eszményi légkörébe és így a mult tanulságain, a jelenben, a jövő boldogulás alapjait elkészítsék.

Dolgozatom készítése s régi íróink szellemi termékei hatalmas halmazának olvasgatása közben úgy éreztem magamat, mint aki váratlanul — kimondhatatlanul nagy kincsre bukkant. Ezekben a művekben ugyanis nemcsak az érzelemre ható, lebilincselő, föl-emelő vagy szórakoztató olvasmányokat, hanem az értelmet hathatósan tápláló rendkívül értékes — történelmi adatokat is találtam. Valóban megdöbbenéssel gondolok arra, hogy magyar hölgyeink és ifjaink mindig — *idegen oltárokon áldoznak!* Hihetetlen, mennyire el vannak terjedve nálunk a külföldi íróktól szerzett «piros» és másszinű könyvek! Lehet, sőt talán bizonyos is — én, megvallom, nem ismerem őket — ezeknek a könyveknek nagy irodalmi értékük van. Mindazonáltal csodálatosnak, sőt megfoghatatlannak tartom, hogy a magyar családok apostolai és a nemzet jövő reménysége, azaz hölgyeink és ifjaink *ilyen* szellemi táplálékról gondoskodnak akkor, midőn százával és ezrével találnának gyönyörűen megírt, lélekemelő, olyan magyar történelmi műveket, amelyek minden ország «piros» könyvével kiállják a versenyt s amelyekből a magyar haza szeretetének eszménye és erénye örök verőfénnyel sugározik elő.

Azokat a műveket, amelyek a legendák második kötetének elkészítésénél forrásul szolgáltak, lehetetlen mind felsorolnom. Berzeviczy *Beatrix királynéja*, Angyal Dávid *Tbököly Imréje*, Horváth Mihály *Zrínyi Ilonája*, Márki II. *Rákóczi Ference*, Hunfalvy és Kőváry művei, továbbá az *Aradi vértanúk albuma* és végül néhai való Dévai Szözlősy István négy kötetes, bájos regénye *Mátyás királyról* — mely ugyan nem látott napvilágot, hanem azt csak a család kegyelete kéziratban őrzi —, valamint

a többi könyv és rövid dolgozat, csillogó gyémántok abban a gazdag kincsházban, amelyből könyvemnek anyagát felszínre hoztam.

«*A magyar várak legendái*» második kötetében még inkább szem előtt igyekeztem tartani a történelmi alapot, mint az az első kötet megírásánál történt. Arra azonban súlyt helyeztem, hogy az előadás színessége az olvasmányokat legalább is olyan élvezetessé tegye, mint az első kötetét.

A mű második kötetében *Nagymagyarország egész területéről* gyűjtöttem pompázó virágokat hazánk történetéből. Székesfővárosunkból, azaz hogy Buda várából indultam el s a Dunán fölfelé haladtam Pozsonyig; onnan a Kárpátok és Erdély magyar vérrel áztatott gyönyörű vidékein át Arad várához, majd Szigetváron át az Adria magyar gyöngyéhez, Fiuméhez érkeztem. Mindenütt kerestem és találtam is színdus, életerős virágokat s ezeket csokorba foglaltam a magyar hölgyek, ifjak és katonák számára.

Mielőtt a tollat letenném, köszönetet mondok mindazoknak, akik munkám elkészítésében engem támogattak. A Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi-könyvtára tisztviselő urai valóban megértő előzékenységgel igyekeztek a forráskeresés munkáját velem megosztani. Olyan urakkal, mint *Fógel József dr.*, élvezet volt a már elsárgult fólián-sokat s Bonfiniusnak hatalmas latin könyveit tanulmányoznom.

A szerző.

BUDAVÁRA.

MIIDŐN az utas kelet felől szép fővárosunk közepébe érkezik, a ködös láthatárból pillanatról-pillanatra élesebben emelkednek ki azok a hegyek, amelyek az Alpesek végnyúlványait alkotják és midőn már csak néhány kilométer választja el a vándort az üveggel befedett pályaudvartól, akkor ezeknek a hegyeknek részleteit is megkülönböztetheti. Északról dél felé haladva ott látja maga előtt a Hármashatár-hegyet, azután a háttérben a Jánoshegyet, melynek tetején hatalmas kilátó emelkedik... hej, milyen sokszor merengett ennek a hegynek őserdejében boldogult Erzsébet királynénk. Azután kibontakozik a hegységnek történelmi tekintetben legérdekesebb része, a vár, a gyönyörű koronázó templommal és pompás bástyáival, nagyszerű palotáival; még tovább délre feltűnnek az ijesztően meredek Gellérthegy komor várfalai is. Évszázadokon át egybe volt kapcsolva Magyarország sorsa a budai várheggyel, nem csoda tehát, ha lelket megihletik a nagy idők egyre homályosuló emlékei, mint az időnként megjelenő ragyogó csillagok s gondolataim elkalandoznak ezeréves multunk ama dicső vagy szomorú eseményeinek tömkelegében, amelynek néma tanuja Budavára volt...

MÁTYÁS KIRÁLY KUTJA BUDÁN.

HUNYADI LÁSZLÓ.

...Befejeződött a nándorfehérvári hadjárat, a pogány eltakarodott a vár falai alól. Nagy lett a kereszténység öröme, de ez az öröm nemsokára mélységes fájdalommá változott. Az a nagy férfiú, aki a diadalt kivívta, a győzelem után nem egészen egy hónapra, 1456 augusztus 11-én Zimonyban örökre lezárta szemeit és három hónap múlva követte őt hűséges barátja, Kapisztrán János is. A haldokló vezérnek valószínűleg rémítő látománya lehetett akkor, midőn az utolsó szentsegek fölvétele előtt halk hangon rebegte:

— Híveim, ne engedjétek egyszerre két fiamat, Lászlót és Mátyást a király udvarába.

Mennyire igaza volt a hősnek!

Amint Hunyadi János szemeit lezárta, az a gyűlölet, amelyet iránta és a Hunyadi-ház iránt Cillei Ulrik és a pártján levő többi főúr magukban titokban ápoltak, nyíltan lángra lobbant. Vágyaik arra irányultak, hogy a «kutya-fajzatot» kiirtsák, ami alatt Hunyadi János két fiát, a huszonháromeves Lászlót és a nála tíz évvel fiatalabb Mátyást értették. Az álnok Cillei, akinek Brankovics Katalin volt a felesége, levelet írt kilencvenéves apósának, amelyben kijelenti, hogy nemsokára olyan két labdát küld neki, melynél értékesebb nincs a világon! Már tudniillik László és Mátyás fejét...

A gyermek László király, akivel a főurak tetszésük szerint bánhattak, hiszen még csak alig mult tizenhat éves, tapasztalatlannak és tehetetlennek mutatkozott azzal az ármánnyal szemben, amelyet a Hunyadiak ellenségei egyre erősebben és nyíltabban szőttek.

Cillei az ország főkapitánya lett és mint ilyennek, a hatalom csaknem egészen az ő kezeibe siklott át.

Hunyadi János halála után az idősebbik fiú Nán-

dorfehérvár kapitánya volt. Érezte azt a veszedelmet, mely őt és családját Cillei Ulrik részéről fenyegeti és ezért már akkor kijelentette, midőn a király Futtakra országgyűlést hirdetett, hogy ott csak akkor jelenik meg, ha László király neki bátorság-levelet ad és sem őt, sem családjának többi tagját nem vonja számadásra a királyi jövedelmek felől, amelyeket atyja mindig hűségesen kezelt. Ezeket meg is kapta, sőt a ravasz Cillei álnok kedveskedéssel így szólt Hunyadi Lászlóhoz:

— Kedves hívem, királyom kegyéről és az én hajlandóságomról életed végéig bizonyos lehetsz. Én, mint Magyarország teljes hatalmú főkapitánya, magam foglak megvédeni minden birtokodban, csak egyet kérek tőled.

— És mi az, szerelmes bátyámuram?

Cillei sovány vállait magasra föl húzta és ravasz mosolygással felelte, miközben jobb kezét a deli ifjú vállára helyezte:

— Add át nekem a kezetekben levő királyi várakat...

Hunyadi László megdöbbsent. Néhány pillanatig szótlanként nézett legnagyobb ellenségének szemébe, azután kiegyenesedett és habozás nélkül felelte:

— Hogy uram és királyom iránti hűségemet be-
mutassam, készséggel és szívesen teljesítem kegyelmed óhaját.

Cillei Ulrik nagy és mindig vérrel elfutott szemei fölcsillantak. Csúf, sápadt arcát gyenge pír borította el. Hosszú, vékony karjaival átölelte Hunyadi Lászlót és örömmel mondá:

— Ezt, kedves öcsém, sohasem felejtem el neked. Legközelebb lerándulunk Nándorfehérvárra és az átadást ezzel a várral kezdjük meg.

A tapasztalatlan ifjút a hatalmas ember kedveskedése megtéveszté. Lelkesedéssel kiáltotta:

— És én, mint a vár kapitánya, meghívom uramat és királyomat, ne terheltecsék megjeleni Nándorfehérváron.

Elérkezett a vár átadásának ideje. A király Futtaknál hajóra ült és 1456 november nyolcadikán nagy kísérettel Nándor alá érkezett.

— Menj csak, vezérem, tudasd László kapitánnyal, hogy ime, itt vagyunk! — mondá László király Rozgonyi Rajnald magyar lovagnak, aki néhány perc múlva meg is jelent a vár felvonóhidjánál, amelyet azonnal lebocsátottak. Rozgonyit követte a király is. Hunyadi László legékesebb köntösében és ragyogó fegyverzetben járult ura elé, féltérdre ereszkedett és csengő hangon kiáltá:

— Boldogult atyám hűséges vitézséggel harcolt e falak alatt. Tízszer küzdött érettük. Ő tartotta meg Nándorfehérvárt felségednek, vegye át a várat árván maradt Hunyadi János fiai engedelmességének és hűségének zálogául!

A gyermek László királyt valóban meghatották ezek a szavak. Egy pillanatra elfeledé Cillei minden ármánykodását. Fölemelte a térdelő leventét, megölelte őt és — nem fogadta el a vár kulcsait.

— Tartsd meg a kulcsokat! Jobb kezekben nem lehetnek azok, mint tenálad! Atyád emlékét míg élek, kegyelettel megőrzöm, meg vagyok győződve arról, hogy szavaidban semmiféle hazugság sem volt, viseld ezután is gondját Nándorfehérvárnak! Jöjjetek, urak!

Ezután a királynak száz emberből álló ragyogó kísérete táncoló paripákon átvonult a dűbörgő hídon; a várba mentek Cillei emberei és cselédei is, de ez utóbbiakat az előrelátó Szilágyi Mihály, Hunyadi László anyjának testvére előbb lefegyverezte. Azután hirtelen lebocsátották a vár kapujának rostélyait. Az idegen zsoldosokat nem engedték be a vár udvarára.

Cillei dühösen összeráncolta a homlokát, de — félni is kezdett. A vár kapujánál még odaszólt Obiteczki János uramnak:

— Maradjanak csak kegyelmetek a csapatokkal itt a közelben! Ki tudja, mely percben lehet szükség a királyhoz hű katonákra! Mert a vár kapitányában nem bízom.

Azután odafurakodott László király mellé.

— Uram, királyom, látod, miként bánik veled Hunyadi?! Nem gondolod, hogy ez kelepce az én számomra és...

— És? — kérdezte a gyermek elsápadó arccal.

— És — számodra is! Vigyázz! Ha rám hallgatsz, fogságba veted Lászlót és Mátyást; sőt legjobb lenne velük végezned! Biztosan mondhatom neked, hogy életedre törnek, mert trónodat kívánják.

László király megdöbbszent. Ifjú szíve hevesen dobogott. Alig ébredő ítélőképessége érezte vele, hogy Cillei hazudik, viszont azonban a kaján ember szavaiban sem mert és nem is tudott kételkedni, annál is inkább, mert hiszen ilyen vádakkal Cillei már igen sokszor illette Hunyadi fiait. Komor arccal tért szállására, de nem intézkedett elfogatásukról.

Cilleit bántotta a rossz lelkiismeret. Éjszaka álmatlanul vergődött vánkosain. Cinkostársainak egyike, aki a szomszéd ágyasszobában aludt, hallván barátjának sóhajait, belépett hozzá.

— Tudom, miért kímélik szemeidet az álmok. Félsz a kutyafajzattól. Ajánlom, meneküljünk!

Cillei, aki ezzel a gondolattal maga is foglalkozott, mereven bámult maga elé. Majd a jövőbe tekintve mormogá:

— Ha megszököm, sohasem lesz alkalmam a Vajdafiakat elpusztítani. Tehát — maradok. — Azután szemeit tettetett áhítatossággal égnek emelte, kezeit összekulcsolta és hangosan mondá:

— Ha az Isten szent felsége úgy kívánja, inkább itt halok meg, királyomat és uramat azonban nem hagyom el.

Csakhogy a sors könyvében más volt megírva! Cilleinek nem nyílt alkalma sohasem a Vajdafiakat — amint ő és pártütő hívei Hunyadi Lászlót és Mátyást nevezték — most elfogatni vagy éppen kivégeztetni. Sőt éppen az ellenkező történt.

Másnap délelőtt, midőn László király és Cillei a vár kápolnájában misét hallgattak, Hunyadi László és barátai összegyűltek a vár egyik termében és ott Cillei ármánykodásáról tanácskoztak. Szóbakerült az a levél is, amelyet Cillei Brankovicsnak írt. A kemény és heves Szilágyi Mihály megszólalt:

— Tudod mit, öcsém? Hivasd ide azt az embert, hadd mondjuk szemébe gazságait.

— Az így nem jó lesz, kedves bátyám. Tanácsosabb, ha csak én beszélek vele négy szemközt a szomszéd szobában.

— Nem bánom, legyen úgy! De vigyázz, mert Cillei karja és kardja hosszú! Mi, urak, itt maradunk és ha valami gyanúsat veszünk észre, átsietünk László öcsém támogatására.

Úgy is történt. Miután a mise bevégeződött, Hunyadi László elküldötte egyik hadnagyát Cillei Ulrikért. A főúr elsápadt. Kardjával oldalán bizonytalan léptekkel lépett be a vár ama szobájába, ahol Hunyadi László egyedül várta. Föllélegzett.

— Miért hívtál, szerelmes öcsémuram? Talán csak nem a török ólálkodik a vár körül?

— Nem! Másról lesz most szó! Ismeri kegyelmed ezt a levelet?

Cillei ajkai megremegtek. A deli ifjú azt a levelet tartotta eléje, amelyet apósához írt ama bizonyos két labda megigérésének tárgyában. Azonban gyorsan összeszedte magát. Mosolygott.

— Dehogy ismerem! Valaki játékot űz veled! Add ide, tépjük szét!

László azonban hátralépett és a levelet erősen szorítá kezei között.

Cillei szemei villámokat szórtak. A legnagyobb gyűlölettel tekintett az ifjú leventére és önkéntelenül kardjához kapott. László bátran tekintett az orvtámadóra, majd hangosan kiáltá:

— Fel a kezét, Cillei uram! Tudom, hogy életemre és öcsém életére törsz, de közönséges gyilkosság áldozatai nem leszünk!

— Mi történik itt? — kérde haraggal Szilágyi Mihály, aki a hangos beszédre Kanizsai László, Nagy Simon és még néhány híve kíséretében hivatlanul berontott.

— Cillei uram le akart vágni engem, mert szemére lobbantottam álnokságát és megmutattam neki azt a levelet, amelyet Brankovichhoz intézett...

Álnok, gaz kutya! Megérdemled, hogy összeaprítsunk!

— Ne olyan hevesen, Szilágyi uram! Ha gaz kutyáról szó esik, akkor jobban tenné, ha a maga szemétdombján keresgélne...

A hevesvérű Szilágyi ezt már nem tűrhette. Lángborult arccal rántotta ki széles szablyáját, de helyéből nem mozdult.

— Védd magadat, Cillei Ulrik! Itt egyikünknek meg kell halnia!

Ámde nem került párviadalra a sor. A Hunyadihoz hű urak a pillanat hevétől elragadtatva, hirtelen rávetették magukat Cilleire és súlyos csapásokat mértek reá, Nagy Simon pedig kardjával átszúrta a nyakát. Csak a viaskodásban vették észre, hogy Cillei meggyezésű dolmánya erős páncélt takart. Az álnok ember összeesett és nemsokára kiadta fekete lelkét. Szilágyi

Mihály odalépett a halódó férfihoz és egy csapással elválasztotta fejét a törzsétől.

A szörnyű jelenetet Hunyadi László a terem egyik sarkából halotthalvány arccal nézte; a viaskodásban nem vett részt, segíteni azonban nem tudott. Most, midőn a borzalmas igazságszolgáltatás megtörtént és az urak is lecsendesedtek, térdre ereszkedett, elmondott egy Miatyánkot és elborult homlokkal mondá:

— Rosszat tettetek, én uraim és barátaim. Ennek szörnyű folytatása lehet. Levágtátok egyik fejét a sárkánynak, de tíz másik nő helyette. Ne temporizáljunk, siessünk a királyhoz és igyekezzünk a dolgot valamiképen jóvátenni.

Úgy is történt. Hunyadi László azonnal kihallgatást kért uralkodójától, akinek a legnagyobb őszinteséggel mindent elmondott és László király bocsánatáért esedezett. Megjelent az ifjú uralkodónál Szilágyi Mihály is a többi urakkal és meggyőzték őt arról, hogy most nem igazságtalan kivégzés, hanem egy nagyon szükséges büntetés történt, aminek a király csak hasznát fogja látni.

László király gyermekajkai remegtek. Majd bizonytalan hangon így válaszolt:

— Hiszek hűségetekben, urak! Elfelejtjük, ami történt, a hajatok szála sem fog meggörbülni. Bár sajnálom rokonom elköltözését, de most legalább egyedül fogok uralkodni, úgy, amint azt nemzetem is kívánja.

Amíg ezek a király fogadószobájában történtek, addig Cillei tragédiájának híre elterjedt a váron kívüli zsoldos had között. Ez zúgolódni kezdett. A király aggódott. Ujból magához hívatta Hunyadi Lászlót és Szilágyit, hogy megkérdezze véleményüket.

Uram, királyom — szólt Szilágyi Mihály, mentését indulatosan megrántva —, bocsásd el a zsoldos hadat! Itt a tél a küszöbön, most már semmit sem

kezdhetünk a török ellen; majd összehívod katonáidat tavaszkor, addig úgy sem futná az udvari kincstárból...

László király elfogadta a vezér javaslatát és hazaküldte a «kereszteseit». Ő maga pedig, hogy a Hunyadiak iránti jó hajlandóságának még nagyobb nyomatékot adjon, néhány nap múlva, Budára visszatértében, Temesváron meglátogatta Szilágyi Erzsébetet, Hunyadi János özvegyét. Fényes kíséretében ott voltak Hunyadi hívein kívül Garai László nádor, Guthi Országh Mihály, Lendvai Bánfi Pál főajtónálló és még igen sokan. Hej, ha bele lehetett volna látni ezeknek az uraknak a szívébe, akik ajkaikon alattomos mosolyt hordoztak!

November 20-a körül érkezett a király Temesvárra. Hunyadi özvegye a tizenháromesztendős Mátyással messze elébe ment urának. Mindketten sötét gyászruhát viseltek; Szilágyi Erzsébet arcára fekete fátyol borult. A nagyaszonyt és gyermekét Czobor Mihály uram és még több híve vette körül. Szilágyi Erzsébet mélyen meghajlott László király előtt, Mátyás pedig jobb térdére ereszkedett és kezét szívére helyezte. Az uralkodó mosolyogva lépett hozzájuk.

— Kelj fel, asszonyom! Nem illik gyászruhát viselni azért a férfiúért, aki a halálról most ment át az életre, aki Magyarországot a szent vallásnak és nekem megtartotta és most azon Krisztussal uralkodik, kinek szentelt nevéért harcolt... Kelj fel te is — *testvérem!*

Az özvegy meghihatottan emelkedett föl és Mátyást kezénél fogva, könnyes szemekkel rebegett hálát az uralkodónak.

Fényes vendégségek következtek ezután. Vadásztak, kocsikáztak, vitézi játékokat rendeztek, vidám táncvigalmakban és tomboló dévajkodásban igyekeztek feledni a multat. A király nagyon jól érezte magát a Hunyadiak vendégszerető házában, azt azonban észrevette, hogy

Szilágyi Erzsébet ajkain örökös sírás jelei mutatkoznak. Meg is kérdezte november 22-én a derék Veronai Gábertől, aki még Kapisztrán Jánosnak volt jó barátja és Erzsébetnek gyóntatóatyja.

— Vajjon mi nyomhatja a nagyasszony szívét? Ajkain örökös sírás nyomai, szemeiben a bánat gyöngyei. Hiszen már megígértük neki, hogy Cillei halálát elfelejtettük, mi akadályozza hát, hogy résztvegyen vígságunkban?

Veronai Gábor mielőtt válaszolt volna, halkan köhögött, majd kámzsáját kissé hátratulván, kezait mellén keresztbe helyezte és halkan felel:

— Felséges uram, kérdezd meg Guthi Országh Mihálytól, ő talán hamarabb tud válaszolni erre a kérdésre.

— Nosza, hívd elő!

Veronai Gábor egy csatlóst azonnal elküldött Országh Mihályért. Meg is találták a vár kápolnájában, ott imádkozott ő kegyelme a boldogasszony szentképe előtt.

Lelkendezve sietett a királyhoz. A bársonyfűggönyös ajtón kívül Veronai halk hangon elmondotta neki, miről van szó, azután mindaketten beléptek.

László kegyesen mosolygott és megismételte kérdését. Guthi Országh Mihály balkezeivel elhárította szemébe lógó göndör fürtjeit és nagy lélegzetet véve, imigyen beszélt:

— Felséges uram és királyom! Szilágyi Erzsébetnek nehéz bánat nyomja a szívét. Álmaiban mindig maga előtt látja a kivégzett Cillei Ulrikot és mellette úgy képzei, hogy ott egy szörnyű vérpadot kovácsolt a Hunyadi-ház ellenségeinek tábora. Ó, uram, segíts a szegény nagyasszonyon és családján! Igérd meg ünnepélyesen, hogy a két fiúnak bántódása nem esik, hiszen ők jók, ártatlanok és éretted minden poklokra átgázolni készek...

László kissé megdöbbsent a hallottaktól. Rövid szünet után minden szótagot erősen megnyomva kérdezé:

— Mondjátok, urak, kik azok, akiktől a Hunyadiaknak tartaniok kell?

Guthi Ország Mihály és Veronai Gábor egymásra tekintettek és zavarukban hallgattak.

A király bátorította őket.

— No, kivele, urak! Ami e falak közt elhangzik, eltemetjük!

Erre már bátrabb lett Ország Mihály, kiegyenesedve felelé:

— Amint én tudom, uram, királyom, a Hunyadi árvák ellenségei a következők: Ujlaki Miklós, ez a büszke főúr, akinek fényét a nagy Hunyadi elhomályosította, Bánfi Pál főajtonálló, Buzlai László főpohárnok, Csernin Henrik főlovászmester, Józsa véglesi kapitány, Holczner Konrád osztrák tárnok és Pukander Farkas... No meg aztán és különösen... Garai László uram...

— Garai László, a nádor?! Hiszen ennek a leánya tudtommal jegyese az idősebb Hunyadinak!

— Úgy van, uram, királyom! Én nem tudom, mi okozza azt a rossz hajlandóságot a nádornál, de — a jó Isten bűnül ne vegye tőlem — azt hiszem, hogy Garai uram volna az első, aki a Hunyadi árvákat láb alól eltenné. Az, hogy a szépséges Anna leányzó Lászlónak mátkája, nem hiszem, hogy visszatartaná a nádort végzetes elhatározásától...

László király korához nem illő komolysággal hallgatta a becsületes magyar főúr beszédét. Néhány percmulva ezt parancsolta:

— Veronai Gábor uram, kegyelmed holnap reggel kilenc órákor ünnepélyes misét mond, amelyen udvarunkkal fényes kísérettel megjelenünk. Legyetek ott mindnyájan, de különösen ott legyen Szilágyi Erzsébet nagyasszony mind a két fiával. Készíts nekem holnapra

esküt, amit a Hunyadi-ház megvédéséért az Úr oltára előtt elfogok mondani és amelyben szentül fogadom, hogy Hunyadi Lászlót és Mátyást úgy tekintem, mintha édestestvéreim volnának.

A derék spirituális és a főúr derült arccal távoztak. Azonnal értesítették a nagy eseményről mindazokat, akiknek a másnapi misén jelen kellett lenniök. Veronai Gábor öt lúdtollat elrontott, amíg szép cifra betűkkel elkészítette az esküt.

Szilágyi Erzsébet térdreborult, amint a hírt meghallotta.

— Hála neked, jóságos Istenem, mindenható Atyám! Talán most már nem kell remegnem két drága gyermekem életéért!

Szegény asszony, szegény anya! Ha beláthattál volna a jövőbe.

Másnap, 1456 november 23-án a király valóban ünnepélyesen megesküdt az Isten oltáránál, hogy a Hunyadiakat soha bántani nem engedi és az árvákat testvéreiül fogadja. És az eskü szállt, szállt messze fölfelé s meghallotta azt a magasságokban trónoló Mindenható.

Befejeződtek a temesvári szép napok, a király visszatért Budára. December közepén érkezett Hunyadi László kíséretében oda és vele együtt sok fegyveres. Szomorú idők voltak ezek. A gyermekkirály uralkodása alatt a pártoskodás szelleme szállotta meg a magyar sziveket, az ország két pártra szakadt. Az egyikén Szilágyi Mihály a Hunyadi-házzal és híveivel, a másik párton Cillei hívei, Garai nádor és a többiek. Inség és pestis pusztította a lakókat. A gazdasági helyzet is nyomasztó volt, néha magának a királynak is nélkülöznie kellett.

Minthogy a nádor már hivatalánál fogva is igen sokszor tartózkodott a király mellett, arra nagy hatással volt. Gyűlölte ugyan a két Hunyadi-árvát, mert érezte,

hogy nagyratörő terveit kereszttezhetik, mégis tartózkodott a döntő lépéstől, mert hiszen leánya — mátkája volt Lászlónak. Néhány nap múlva azonban e tekintetben is szabadnak érezte magát, mert a következő dolog történt:

Hunyadi Lászlónak már volt titkos arája, egy bizonyos Mária nevű leányzó, akihez szívének minden dobbanása fűzte. Vele akart boldogan és szeretetben élni, sajnos, azonban a közérdek áthúzta minden számítását. Szilágyi Mihály még Temesváron tudatta vele, hogy a nádor leányát, Annát kell nőül vennie. Az ifjú megdöbbsent.

— De ha nem szeretem! Szemeiben ugyanaz a bántó tűz, ami atyjáéban; gőgös és kegyetlenségre hajló. Én Máriát szeretem, aki szelíd, mint a Madonna és bájos, mint a frissen kinyílt liliomszál.

A heves katona az asztalra csapott.

— Nem értesz te ahhoz! Amint Budára érünk, szakítani fogsz Máriával, de már addig is úgy híreszteljük, mintha Garai Annának jegyese volnál. Szót se többet erről!

Hunyadi László szomorúan hajtotta le fejét s magában titkos imát rebegett. Midőn a Miatyánk utolsó szavaihoz ért, föltekintett nagybátyjára és hangosan mondá:

— Fiat voluntas tua . . .

Minden úgy történt, ahogy Szilágyi Mihály kívánta. Midőn Hunyadi László Budára érkezett, levelet íratott Besenyei Bertalan deákjával Máriának, jönne el este a vár felvonó hídjához, a Bécsi-kapu közelébe. Mária örvendő szívvel olvasta szerelmesének sorait, a levelet összecsókolta, mert azt hitte, hogy most már az esküvőt fogják megbeszélni, bár kissé különösnek látszott előtte, hogy László — nem a lakásukon keresi föl. Hanem hát a szerető leányszív nem sokáig tűnődik a mellékes körülményeken.

A hebehurgya Besenyei deák épen a porzót hintette a levélre, midőn az írószobába váratlanul betoppantott Buzlai László főpohárnok.

— Mit irt kegyelmed — kérdé vidám mosollyal —, talán csak nem valami szerelmes levelet?

— Azt biz én, főpohárnok uram, — csak nem a magam galambjának!

— Hát ugyan kinek?

— Ihun a, olvassa el kegyelmed!

Buzlai föltette feketeszegélyes ókuláréját és, bár a betűvetéssel meglehetősen hadilábon állott, mégis csak kislabizálta valahogy. Arcán kaján vigyorgás ült. Visszaadta a levelet.

— No csak siessen, deák uram, hogy a levél biztosan a kezébe kerüljön annak a liliomszálnak. Különben Istennek ajánlom, sietős az utam . . .

Besenyeitől egyenesen a nádorhoz sietett.

— Szolgálataimat ajánlom kegyelmednek. Ha nem esem terhére, néhány szót szólnék.

— Tessék, tessék Buzlai uram!

— Hát . . . hm . . . hm . . . amondó volnék, hogy ne terheltessek holnap, a szent este előtti napon alkonyatkor odahúzódni a Bécsikapu-téri felvonóhídhöz. Ott úgy vélekedem, érdekes látnivalója akad kegyelmednek, nagyságos nádorispán uram . . .

— Micsoda?

— Én csak annyit mondok, hogy ne procrastináljon kegyelmed; ha ott lesz, olyan látványban fog gyönyörködni, ami . . . — Buzlai megtörölte homlokát —, ami talán még a titkos céljához is nagyon közel viszi kegyelmedet!

A nádor szemei tágra nyíltak. Megragadta Buzlai csuklóját s halkán suttogá:

— Hunyadi László?

Az aljas Buzlai vigyorogva mondotta:

— Igen . . .

A mondott napon estefelé egy deli levente állt hosszú mentéjébe burkolva a várak közelében. Nem sokáig kellett várnia. Egy magas, karcsú nő közeleg feléje, kezét nyújtja a leventének, aki azt tisztelettel megcsókolja.

— Mária, édes jegyesem, szívem minden dobbanása a tied, szeretlek kimondhatatlanul, de . . .

— De? — kérde Mária rémült arckifejezéssel.

A dalia lehajtotta fejét és elbocsátotta a leány kezét.

— Nem lehetünk egymáséi.

— És miért?

— A közérdek azt követeli, hogy a nádor leányát vegyem nőül; én erre nagybátyámnak már fogadalmat is tettem.

A leány zokogni kezdett. El-elcsukló hangon rebegte:

— László, édes László, miért tetted ezt velem?! Hiszen olyan szép az élet, olyan fiatalok vagyunk; szeretjük egymást, boldogságunknak semmi akadályja sem volna. Én biztosan tudom, hogy két szívet törsz össze, ha nem engem veszel nőül.

Hunyadi László szétmorzsolta szemeinek gyöngyeit, néhány pillanatig őszinte részvéttel és végtelen szeretettel tekintett a vergődő galamb szemeibe, azután így szólt.

— Édes Máriám, nem *én* kívánom a válást, én tudom, hogy mással soha boldog nem leszek, de lásd, föl kell áldoznom magamat azért, hogy hazámnak házasságommal is szolgálhassak. Jöjj, simulj még egyszer keblemhez, hadd érintsék ajkaim még egyszer tiszta homlokodat és aztán tarts meg emlékedben, amint én is emlékembe zárlak téged.

Magához ölelte a zokogó leányt és megcsókolta homlokát.

Ebben a pillanatban mintha megzördült volna a hóval fedett bokor a szerelmes pár közelében. Rémülten tekintettek oda, de nem láttak senkit, azonban az elhalódó lépések tisztán hallatszottak . . .

Garai nádor és Buzlai főpohárnok az egész jelenetet közlelről szemlélték, de Hunyadi Lászlónak és jegyesének beszélgetését, halk suttogását nem hallották. Elég volt nekik az is, amit láttak!

Garai vérbenforgó szemekkel sziszegte, amint a külső várudvarra érkeztek.

— A nyomorult! Lányomnak jegyese és — egy másik asszonyszeméllyel ölelkezik a sötétben! Köszönöm, Buzlai uram; a mai naptól kezdve nincs mentség számára! Pusztuljon el ő is, Mátyás is! . . .

Másnap délelőtt a királyhoz sietett. Ügyes fordulatokkal ráterelte a beszédet Hunyadi Lászlóra.

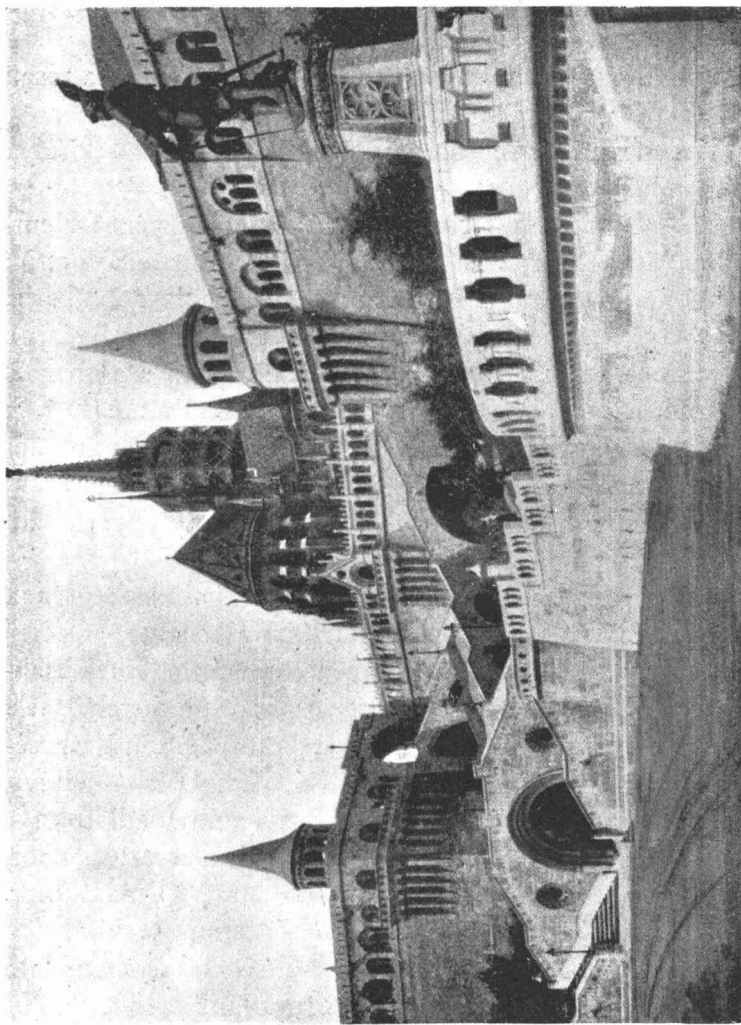
— Uram, királyom, senki jobban nem méltányolja Hunyadi János fiainak érdemeit, mint én, hiszen László talán még Anna leányomnak jövő támogatója és boldogítója is lesz, de ha megszakad is a szívem, arra kérem felségedet, vigyázzon magára és trónjára!

Az ifjú király arca elsápadt. Rémülten tekintett a nádorra, azután kérd é:

— Mit tud kegyelmed Hunyadi László ellen felhozni? Hiszen őt kegyeimbe fogadtam, az egész Hunyadi háznak ünnepélyesen megesküdtem, hogy a két fiúnak bántódása nem esik; én magam semmi olyant sem láttam és nem látok, ami aggodalomra ad okot. Hunyadi László még a főkapitányságról is lemondott, most tárnokmesterré neveztem ki őt, ebben a tisztében miképen szöhetne ellenem összeesküvést?

Garai érezte, hogy a mai napra elég. Alázatos mosollyal mondá:

— Felsőges uram, lehet, hogy én kissé sötéten látok, de ha belátna a szívembe, ahol királyom

A HALÁSZBÁSTYA ÉS A KORONÁZÓ TEMPLOM BUDÁN.

íránt mérhetetlen tisztelet és szeretet lakozik, nem ítélne el.

László király fürkészve pillantott a nádorra. Az erős álarc alatt nem fedezte föl az álnokságot. Kegyesen elbocsátotta Garait.

— Köszönöm hű szolgálatait kegyelmednek, résen leszek! Küldje be hozzám Hunyadi Lászlót.

A tárnokmester mély meghajlással sietett királya íróasztalához.

— Tárnokmester uram, pénz kell, sok pénz! Nem-sokára itt a török a nyakunkon! Amióta elkergettük Nándor alól, folyton készülődik. A pápa is azt akarja, hogy tavasszal reácsapjunk a pogányra. Keresztes hadaink itt vannak ugyan a közelben, de nem nagy számban és a zsold kimaradása miatt zúgolódnak. És még egyéb bajok is vannak! Giskra, Pongrácz és Ludvenko már nagyon hatalmas uraknak képzelik magukat, megfélemleni őket nem bírom, hűségüket csak pénzzel nyerhetem meg . . .

Hunyadi László komoly arccal hallgatta urának aggodalmait. Rövid szünet után így válaszolt:

— Felsőges királyom jövedelmei rámehetnek csak-nem kétszázezer aranyforintra és azok a jövedelmek, amelyek Giskra kezében vannak, könnyű számítás szerint ötvenezer aranyat tehetnek ki. Ezekből — feltéve, hogy Giskrát megnyerjük, amit magamra vállalok — meg egyéb jövedelmekből eltarthatjuk kereszteseinket, sőt, amire a hó elmegy, új zsoldoshadat is fogadhatunk. Én magam hajlandó vagyok, felsőges uram, királyom közvetlen parancsai alá a saját költségemen megfelelő csapatot toborozni és azt Pestre indítani.

László király meghatottan tekintett a daliás ifjúra. Fölállt asztalától, kezét vállára helyezte és az őszinte bizalom hangján szólott hozzá:

— Hiszünk kegyelmednek! Szemeiből nem olva-

sunk ki álnokságot! Köszönjük áldozatkészségét és számítunk csapataira. Ezt a jó hírt mindjárt közlöm a nádorral.

Hunyadi László eltávozott és utána ismét belépett Garai. A király örömmel tudatta vele a tárnokmester jelentését. A nádor összeráncolt homlokkal hallgatta, majd amidőn az uralkodó azt is elmondá, hogy Hunyadi a saját költségén csapatot tömörít Pest és Buda környékére, arca földerült és minden szótagot külön hangsúlyozva nagy vigyázattal mondá:

— Uram, királyom, hálát adhatunk a tárnokmester előrelátásának, de én azt hiszem, hogy...

— Hogy? — kérde a király türelmetlenül.

— Hogy épen ezért kell Hunyadi Lászlótól félni! Biztos tudomásom van arról, hogy ez a fiatalember hihetetlen nagyravágyásában a várat csapataival hatalmába keríteni, felségedet foglyul ejteni és a trónt elfoglalni szándékozik.

A gyenge László király szinte megdermedten tekintett a komoly arccal reá néző nádorra. Rendkívüli lelki tusa dúlt keblében.

— Kinek higgyek? Ki hát a gazember? — suttogá.

Lehet, hogy Garai meghallotta ezeket a szavakat, de az is lehet, hogy csak a király arcáról olvasta le — lelkének harcát. Mohón folytatta:

— Ha nekem nem hisz felséged, hozok én tanukat, ott van Buzlai, Józsa, Bánffi, Csernin és a többiek! Szolgálnak azok bőséges tanuskodással! De hogy felséged tisztán lásson, elmondom azt is, miképen viselkedett Hunyadi László egy másik nőszeméllyel akkor, miután már az én tiszta leányomnak jegyesévé lőn!

És a kaján ember mindent elmondott. Két teljes óráig árulkodott az ártatlan Hunyadiak ellen, akiknek csak az a bűnük volt, hogy a törökverő hős méltó utódainak mutatkoztak. Midőn már látta, hogy gyűlö-

letének a szavak árjában szabad folyást engedhet a gyenge király előtt, imígy beszélt:

— Ez a vakmerő és hajthatatlan jellemű ifjú csak azért ölette meg a hős Cilleit, hogy útjából őt elhárítsa és — higgye el felséged — ugyanez a sors vár az én uramra és királyomra is, ha sürgősen nem intézkedik. Csendes és akadálytalan uralkodásra számot nem tarthat, amíg Lászlót le nem alázza, Mátyást be nem börtönzi, mind a kettőnek szarvát le nem törí... Ha késik felséged, a már erősen összefont cselszövés mindenre képes és így felséges királyomat és trónját a legnagyobb veszedelem fenyegeti.

László fáradtan simította el fürtjeit homlokáról. Azután arcát kezeibe rejté és csaknem sírva kérdezte:

— Mit tegyek? Adjon kegyelmed tanácsot! Én megfogadom, de azt kijelentem, hogy ha a temesvári eskümet meg kell szegnem — a kegyelmed lelke legyen rajta! Az én mindenható Istenem semmit el nem tűr büntetlenül.

A lelkiismeretlen Garainak csak ez kellett. Egészen közel lépett uralkodójához és összeráncolt homlokkal határozottan suttoگا:

— Uram, királyom! Mind a két Hunyadi — le kell fejeztetni! Cillei halálát, ennek a nagy embernek a lelkét, özvegyét és hív szolgáit a gyilkos vérével kell megengesztelni! A nyugtalan és felháborodott hazát a nyughatatlan és pártoskodó Hunyadiaktól a lehető leg hamarabb meg kell szabadítani! Ez nemcsak üdvös, hanem szükséges is.

László király kétségbeesve válaszolt:

— De van-e elég erőnk, hogy ezt a szörnyű ítéletet végrehajtsuk? Mit teszünk akkor, ha a Hunyadihoz hű csapatok fellázadnak és kereszteseinket szétverik?

Garai érezte, hogy a talaj most már biztos a lábai alatt. Szörnyű cinizmussal felelte:

— Arról én már gondoskodtam! Hunyadi Lászlónak alig van hatszáz fegyverese Buda környékén; azt a csapatot, amit Nándorfehérvárról felhozna, útjában megakasztjuk, ellenben ide tömörítjük felséged hűséges zsoldosait. Én most már csak az engedélyt kérem arra felségedtől, hogy a két Hunyadit börtönbe vethessem és bíráiknak átadhassam.

A király szinte vergődve kérdezte:

— Hogy akarja ezt tenni kegyelmed, hiszen Mátyás még Temesváron van?

Garai csak ezt várta. Írást vett elő és azt a király elé tette. László megdermedten tekintett reá. Abban az írásban az a parancs foglaltatott, hogy Hunyadi Mátyás minden teketória nélkül siessen Budára, mert a király beszélni akar vele.

— Alá kell ezt írnom?

Garai tettetett fájdalommal, az ég felé emelt szemekkel válaszolt:

— Úgy van, felség! Mátyás néhány hét múlva itt lehet. Addig én gondoskodom arról, hogy Hunyadi László el ne távozzék Budáról!

A király aláírta az írást.

... Szilágyi Erzsébet a legsötétebb előérzettel fogadta a király parancsát.

— Mit szólsz ehhez? — kérde Szilágyi Mihálytól, aki éppen Temesváron mulatott a karácsonyi ünnepek alkalmából.

Szilágyi Mihály ötször is elolvasta a parancsot, azután komoly hangon mondotta:

— Ez bajt jelent, de nem tehetünk semmit. Mátyást fel kell küldenünk Budára.

— De akkor mind a két fiam ott lesz, már pedig szegény Jánosom mennyi aggodalommal figyelmeztetett mindnyájunkat arra, hogy két fiamat egyszerre ne engedjem a király udvarába!

— Erről most már hiába beszélünk. A fő dolog az, hogy Lászlónak és Mátyásnak elég fegyverese legyen Buda várában és környékén...

Szilágyi Erzsébet útnak indította fiát, aki meg is érkezett Budára. Időközben Lászlónak hű barátai, különösen a derék Guthi Ország Mihály, megsejtvén azt a veszélyt, amelyben az ifjú dalia élete forog, rávették őt, hogy hadaival sietve menjen a háborgó törökök ellen. Hunyadi László erre késznek is nyilatkozott, csak előbb el akart búcsúzni a nádortól. Annak módja és rendje szerint meg is jelent nála. Garai László színlelt jóindulattal magához ölelte Lászlót, azután kezeit megszorítván, így szólt hozzá:

— Kedves öcsémuram! Tudom, hogy tiszta a szándékod és éles a kardod! Ha csak rajtam állana, azt mondanám, hogy még ma, hogy még ebben az órában siess, de nem volna illendő, ha a királytól nem búcsúznál el, már pedig őt egyhamar nem keresheted föl, mert valami nyavalyában szenved. Várj addig, amíg a német doktor megengedi, hogy vele beszélj...

Hanem a király sehogy sem akart felgyógyulni — pedig talán beteg sem volt. Elég az hozzá, hogy Hunyadi László sohasem tudott hozzá kihallgatásra menni és így Budáról sem szabadulhatott. Időközben megérkezett Mátyás is. László most már tisztán lát. Sietve lóra pattan, hogy öccsét a közelgő veszélyről értesítse, de csak a királyi lak kapujáig érkezik, ott már vár reá egy kis fegyveres csapat. Amint a várkapun kilovagolni szándékozik, eléje toppan Bánffi Pál. Megszólítja:

— Hová oly sietve tárnokmester uram?

László rosszul leplezett zavarral felelte:

— Seregemet akarom megsejlelni, mert úgy veszem észre, hogy az ottani circumstanciák...

Bánffi Pál a szavába vágott:

— Felesleges a fáradozása kegyelmednek. Én mon-

dom, Bánffi Pál főajtónálló, hogy ne terheltelessék le szállani a paripájáról és szavainknak engedelmeskedni.

A dalia arcát előntötte a vér. Megrántotta lova zabláját és elvágatni próbált. Hanemhát az ott összegyűlt urak csatlósai elkészültek már erre; hirtelen megfogták a pompás állat kantárát s körülvették a deli ifjút. Csak most ismerte meg a vezetőket Hunyadi László. Giskra János, aki tőle ellenségeihez pártolt, bizonyosan nagyobb zsoldot ígértek neki mint ő, Turóczi Benedek és a német Lamberger. No meg Bánffi Pál, akinek leghangosabb volt a szava.

— Szálljon le kegyelmed a lóról, úgysem tud védekezni, de különben is bajba kerülhet, ha parancsainknak ellenszegül.

Hunyadi László sápadó arccal kérdé:

— Miért?

Bánffi Pál gúnyos mosollyal, gőgösen válaszolta:

— Itt az írás! Rajta van a királyi pecsét! Parancsunk van, hogy kegyelmedet és szerelmetes öccsét, aki már Pest alatt közeledik Buda várához, elfogjuk.

Hunyadi nem értett egy szót sem e borzasztó cselvetésből.

— Mit akarnak velem?! Hiszen én nem tettem semmit, uram és királyom leghívebb embere vagyok és bírom az ő bizalmát!

— Csak *bírta!* De amióta az élete és a trónja ellen tör, azóta vége a bizalomnak! No, ne teketóriázzék kegyelmed, le a lóról! Te pedig János szolgám, add elő a bilincseket...

Így történt. A nyomorult gazok lerántották lováról a nagy Hunyadi idősebbik fiát, bilincsekbe verték és azután börtönbe vetették. De ez még nem volt elég! Bánffi, amint a friss palota legnyirkosabb kazemattájának ajtaja bezárult Hunyadi László mögött, megbizta

Giskrát, hogy vigyázzon egy kicsit a pesti útra és a «másik kutya fajzatot» is hozza a börtönbe.

Találkoztak tehát a király közelében a Hunyadi-árvák, de csak két elkülönített börtönben, csak a szörnyű balsorsban, amit a hírnevükre és tehetségükre félétekeny, gyáva ellenségeiknek köszönhettek.

Ennek a napnak délutánján megjelent Ujlaki Miklós is Buda várában a hozzájuk hű csapatokkal és a vár minden kapuját erősen megszállotta. Így kellett ezt tenni, mert a népnek nem volt szabad megtudni mi történt. Hogy pedig senkise fecseghesse el a két Hunyadi sorsát, Garai nádor kicsikarta a királytól a két ifjú barátainak és híveinek elfogatását is. 1457 március 14-ikén este már nemcsak a két levante, hanem a következők is a friss palota börtönébe kerültek: Vitéz János váradi püspök, a két fogoly levante volt nevelője, Rozgonyi Sebestyén, Kanizsai László, Györgyi Bodó Gáspár, előkelő ifjú, aki a Hunyadi-árvákkal nevedett, Modrár György, Madarász Pál, Horváth Pál és Frodnokar nevezetű német vitéz, aki a törökverő Hunyadi Jánosnak volt tanítványa és még sok más derék magyar s a Hunyadi-ház becsületes híve. Egyúttal heroldokat küldtek szét Budára és Pestre, hogy az elfogatások azért történtek, mert Hunyadi László híveivel harmadnapon a királyt meggyilkolni és a koronát a maga fejére tenni szándékozott.

... Valóban megrendülünk, ha a régmúlt idők eme sötét fátyolát fölvetjük. Ha lehet az emberi gyarlóságnak és gyűlöletnek szobrot emelni, akkor erre legalkalmasabb Garai Lászlónak és cinkosainak alakja. Szinte megdöbbenve kérdezzük, hogyan lehetett az, hogy ilyen gaztetre — színmagyar emberek vállalkoztak?! A magyarság és a kereszténység legnagyobb hősé-
nek két derék, büszke, hűséges fiát fogatták el csak azért, mert az ő fényüket — ami nem is volt — el-

homályosítani kezdték és mert attól tartottak, hogy a hatalmat elvesztik, ha a két Hunyadi a király kegyeiben állandóan megmarad. És a király? Tehetetlen báb, akivel a magukról megfélelkezett dőlyfős és nagyra-vágyó urak úgy játszottak, mint valami törékeny játékszerrel...

Garai László gyorsan intézkedett. Hirtelen összeállított egy háromtagú bíróságot olyan emberekből, akik a Hunyadi-ház halálos ellenségei voltak és azzal ki-mondatta a két ifjú bűnösségét; Lászlót fejvesztésre ítélvén. Mátyást nem merték halálra ítélni, mert attól tartottak, hogy az ártatlanul meggyilkolt gyermek vére nyomában az igazságos bosszú és megtorlás nem marad el. Ellenben a fogvatartást továbbra is megparancsolták. Minthogy pedig megrettentek a nép haragjától, nem mertek maguk intézkedni, hanem átadták a szerencsétlen Lászlót Buda város bírójának és esküdtjeinek, hogy ők hajtsák végre az ítéletet. Ezzel is nagyon siettek. Védekezésről szó sem volt. Hiába hangoztatta ártatlanságát Hunyadi László, hiába könyörgött börtönében, hogy vezessék a király elé, hiába monda, hogy vádlói hamisak, nem használt semmit; Buda város bírója — a cinkosok parancsára — már harmadnapra kitűzte a halálos ítélet végrehajtását. Hanem ennél egy kis baj volt. Garai megszeppent, mert a nép már kezdte az álnokságot felismerni és zugolódott.

Abban az időben Buda lakóinak nagy része szőlő-munkásokból, az úgynevezett kapásokból állott. Nagyon vigyázni kellett, hogy ezek az emberek otthon ne legyenek a kivégzés idején. Ezért tehát parancs ment a bíróhoz Garaitól:

— Az ítéletet 16-ikán délután kell végrehajtani, akkor, amikor a kapások még a szőlőkben dolgoznak... Így történt.

A szerencsétlen daliát, aki még huszonnégyszer éves

sem volt, 1457 március 16-ikán estefelé mint valami közönséges rablógyilkost kivezették a Zsigmond király által épített fries palota előtti Szent György-térre. Kezei hátrakötve, dús fürteivel játszik a tavaszi szellő. Előtte siralmas esetének komor jelképe, a fekete zászló lobog. Deli termetéhez aranyos, drága sujtásos ruha simul, ugyanaz, amit a királytól alig néhány hónapja Temesváron kapott.

A levente, ártatlanságának tudatában, büszkén, szilárdan lépdelt a fegyveres kíséret mögött. Amint a vesztőhelyhez érkeztek, az áldozatot odavezették a tőkéhez. Hunyadi fia még ekkor sem rendült meg, pedig ekkor már ott látta a veresruhás, álarcos hóhért a széles pallossal. Csak ennyit szólt:

— Vigyázzatok a hajamra, jól kössétek föl!

Azután hangosan kiáltotta:

— A mindenható Isten és Atyám látják és tanui annak, hogy ártatlan vagyok! Hazámhoz és királyomhoz mindig hű voltam és hűségemben egy percig sem rendültem meg. Bocsáss meg, ó Uram, királyomnak és üldözőimnek, valamint én megbocsátok nékiek...

Azután letérdelt és nyugodtan hajtá fejét a tőkére.

A hóhér lesujt, de nem a dalia nyakára. Másodszor is lesujt, másodszor is mellé... Ő maga is remeggett, mert ő is tudta, hogy az ítélet igazságtalan, törvénytelen és nem akart részese lenni a magyar nemzet legnagyobb fia kivégzésének... Ekkor azonban a szemben levő ablakból, talán a király, talán Garai, vagy más valaki, dühös intéssel követeli a harmadik csapást... Ez már talált... Azaz hogy — ez sem halálosan. Az ifjú dalia felugrik és hangosan kiáltja:

— Ártatlan vagyok! A törvény nem enged meg csak három palloscsapást! Bocsássatok szabadon!

És szaladni kezd.

Ámde hosszú palástjában megbotlik és a földre

rogy. Ekkor ama bizonyos valaki a királyi várak ablakából keményen int a föltekintő hóhérnak. Ez oda siet és sóhajtvá sujt...

Hunyadi László szép feje odagördült a Szent György-tér porába.

Ebben a pillanatban már hazaszállingóztak a kapások. Amint meghallották mi történt, hangosan zúgni kezdtek.

— Hunyadi Lászlónk vérét ártatlanul ontottátok ki! Vesszenek az árulók!

Garainak a legnagyobb erőfeszítésébe került a tömeg erőszakos megfékezése. Sokat börtönre vettetett és halálbüntetés terhe alatt megtiltotta, hogy a bűnös «Vajdafi» László vagy Mátyás nevét valaki még kiejteni is merje és azt a derék papot, aki a szószékről is kikelt a borzalmas gyilkosság ellen, a legsötétebb börtönre dobatta.

Hunyadi László holttestét a Szent Magdolna kápolnájába vitték és egész éjjel fegyveres emberekkel őriztették. Másnap hajnalban nagy titokban átszállították a Krisztus testének egyházába és odatemették ama 32 magyar nemes mellé, akiket egykor Zsigmond fejeztetett le.

A kesergő özvegy azután levitette szerencsétlen fiának tetemeit atyja mellé. Gyulafehérvárra...

És a király?

A gyilkosság után nem bírt sem enni, sem aludni. Folyton a véres hullát látta szemei előtt. Annyira remeggett, hogy a palotát elhagyni nem merte, pedig hát a katonák százai vették azt körül. A nép bosszújától remegve, titokban Prágába utazott, magával vitte a fogoly Mátyást is, de bizony, ott sem találta meg zilált lelkének nyugalmát.

Késő ősszel komolyan megbetegedett és november 23-ikán hirtelen meghalt, miután «hű csehe hűs cseppet» adott neki.

*Épen egy esztendővel azután, hogy Temesváron meg-
esküdött az Úr templomában, hogy Hunyadi Lászlót bán-
tani nem fogja.*

Bizony, így történt! Az isteni igazságszolgáltatás elérte László királyt, hiába menekült Csehországba. Ott is rátalált a Mindenek Ura . . .

Az a pallos, amely Hunyadi László fejét törzsétől elválasztotta, a Hunyadi-ház ellenségeinek halálos csapása volt. Az ifjú vére nemcsak a királyon vett bosszút, hanem minden árulón is. Egyik sem került nagy hatalomra, ellenben a magyar nemzet a következő esztendőben, 1458 januárius 23-ikán a még csaknem gyermek Hunyadi Mátyást szívvel-lélekkel magyar királlyá választotta. Így tette jóvá néhány kegyetlen ármánykodónak szörnyű bűnét. Szinte mámoros lelkesedéssel énekelték ekkor a gyermekek:

Mátyást mostan választotta
Mind ez ország királyságra
Mert ezt adta Isten nekünk,
Mennyországból oltalmunkra.
Azért mi is választottuk,
Mint Istennek ajándékát,
Kiből Isten dicsértessék
És örökké mondjuk: Amen! . . .

Egyszerű és naiv volt ez a dal, olyan mint az igazi, romlatlan magyar lélek. Kevés szóval sokat fejezett ki és benne volt ebben a kis énekben az öröm, a lelkesedés, no meg a jóvátétel is azért a rettentő gyilkosságért, amit néhány nagyravágyó főúr a nagy Hunyadi idősebb fiára mért . . .

Menjetek, sötét képek! Távozzatok! Engedjetelek helyet vidámabb benyomásoknak és visszaemlékezéseknek. Hadd pihenjen Hunyadi László, a magyar levettéknek, a haza és a király iránti hűség legendás alakjának mintaképe valahol jeltelen sírjában. Mi most búcsút veszünk tőle és fellebbentjük az emlékezet kódos

fátyolát szerelmes öccsének, Mátyásnak viselt dolgai előtt. Legalább is *egy* kedves valamit akarunk elmesélni. Figyeljetek és lapozzatok tovább!

KIRÁLYI NÁSZ 1476-BAN.

Hagyjuk pihenni Hunyadi Lászlót; ő már régen ott van az Úr zsámolyánál és hős atyja közelében a Hadak Útján s onnan tekint le szellem-szemeivel arra a gyönyörű palotára, mely a budai vár legnagyobb ékessége. Hej, mert szép is volt akkor ez a palota!

Hatalmas bástyák vették körül, a pompás épületek és a karcsú tornyok csak úgy ragyogtak a nap sugarai-ban; a sok ablakos magas főtorony büszkén tekintett szét az egész vidéken és az apró bástyák tömege azt hirdette, hogy a palotát emberfia nehezen vívhatja meg. Már az árkon át a főkapuhoz gyönyörű oszlopos híd vezetett és ha a vándor a külső várudvarba érkezett, szeme-szája elállt a csodálkozástól. Ékes feliratok, címeres diadalmi jelvények tarkították a falakat, udvarokat és termeket. Hunyadi János, Mátyás és László szobrai mellett ott voltak Herkules, Pallas, Athéne, Apolló és Diana szobrai is, mely utóbbiak sok egyéb régi istenek és hősök emlékműveinek társaságában nagyon jól érezték magukat az úgynevezett római teremben. Hát még azok a drága fegyverek, nemes kövekkel kirakott díszöltönyök és arany-, ezüstkészletek, amelyeket már Mátyás király halmozott össze! A palota gazdagsága olyan nagy volt, hogy a drága kincseket ötven társzekér se bírta volna el. A fejedelmi díszkerthez hasonló talán nem volt a világon. Fasorok, virágcsoportok, márványból készült nyaralók, képtermek, szobrok, tavak, szökőkutak, vízzuhatagok, vadállatok, ritka madarak, egy szóval minden olyan gazdagságban és izléses összhangban volt ott, hogy

Ország Mihály uram elragadtatásában így kiáltott fel, midőn Vitéz Jánossal a palota termében sétált.

— Per amorem Dei! Ennyi szépséget még sohasem láttam!

— Az ám, domine comes palatinus, már Zsigmond is gyönyörűen megépítette, de amennyi művészetet Mátyás reápezarolt, annak csakugyan nincs párja a világon!

— Talán Páris hasonlítható hozzá — dünnyögte félhangosan Ország Mihály uram.

Bizony szép volt a budai vár! A legnagyobb magyar nemzeti király gazdagságát, kulturáját és bőkezűségét hirdette annak minden köve és minden bokra. A nagy király a főurak, főtisztviselők és a várbeli egyházak főpapjai, no meg az udvarnokok számára is olasz izlésű pompás épületeket épített a palota körül, amelyek mind felértek volna egy-egy fejedelmi kastéllyal.

Amilyen szép volt a palota, olyan volt az élet is benne. Ebédeknél a karzaton a regösök, hegedösök és a kobzosok meg egyéb zenészek muzsikája hangzott, énekesek énekeltek, szép leányok táncoltak, az udvarokon pedig napirenden volt a bajvívás, a lovagi torna, a ló- és a kocsiverseny.

No de csaknem elfelejtettem megemlíteni, hogy a budai királyi palota legdrágább kincse Mátyás könyvtára, a híres Corvina volt, amelyet messzi földről hozatott tudósok segítettek a nagy királynak összeállítani. A művészi könyvek előállításában nem kisebb emberek fáradoztak, mint Vitéz János, Janus Pannonius, Geréb László, Bonfinius Antal, Vespasiano, Bistizzi Attavantes és a jó Isten tudná, még kik.

De nemcsak a világi téren, hanem a lelki buzgóságban is mintaképe volt a nagy király korának és hazájának. Zsigmond egyháza, a Szent György temploma, Szent Mária Magdaléna és Remete Pál egyházai, ala-

mizsnás Szent János temploma, a mai várkapolna őse, végül különösen Boldogasszony egyháza, ahová most mint «Budavári koronázó templomba» járunk ájtatoskodni, Mátyás alatt éltek fénykorukat. Még ma is megvan ebben a templomban Mátyás egykorú hollóscímere az 1470. évszámmal...

De nini, most veszem észre, hogy én annyira elmerültem a Mátyás korabeli Budavárának szépségeiben, hogy elfelejtettem, miről akarok regélni. Azt szándékozom elmesélni, hogyan is történt az, amiről már sokat hallottunk, ami még ma is megpezsegteti vérünket, midőn ugyanis Hollós Mátyás a tengerentúlról hozott szépséges királykisasszonnyal fejedelmi nászát megülte...

Meghalt a király első felesége, a szép, de törekeny Katalin, vagy mint cseh származásáról mondják: Kinga királyné. Midőn életének fáján egy új rügyecske fakadt, amit azonban a halál fagyos szele rögtön le is tört, kihült szívvel tették örök nyugalomra Zsigmond egyházában. Mátyás hosszú ideig viselte a szomorú özvegységet, de midőn már hatalmának tetőpontján állott napról-napra jobban aggódott, ki fogja őt a trónon követni. Ott volt ugyan a szép Borbálától származó Corvin János, de én Istenem, ki láthat a jövőbe!

— Bizony újból meg kell nősülnöm; királyi vérből való leányt kell elvennem! De olyat, aki nagyon szép és egészséges...

Igy történt aztán, hogy a király már 1465 körül utánanézett a nápolyi udvarban, ahol akkor Ferrante volt a király, vajjon megkaphatná-e a tizenötéves Eleonora kezét? A nápolyi király nagyon szívesen odaígérte leányát a hatalmas magyar királynak, de a házasság még sem jött létre, mivelhogy Eleonora nem volt elég szép.

— Várjunk egy pár esztendeig, hátha a másik virágszál többet ígér.

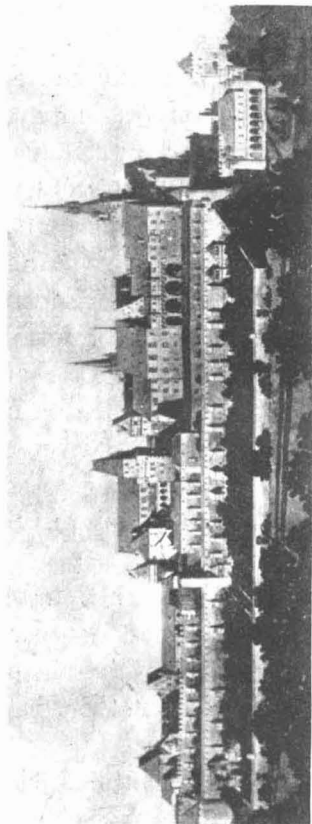
Úgy is történt. Az 1469. év tavaszán Handó György pécsi prépost és Bánffi Miklós pohárnokmester a magyar király nevében leutaztak Nápolyba s megkérték ott Beatrix kezét, aki Eleonorának tizenkésztendő huga volt. Ferrante nemcsak nagy örömmel fogadta a küldötteket, hanem maga írt levelet Mátyásnak, hogy arragóniai Beatrixot szívesen látja a magyarok hatalmas királyának oldalán.

Mátyás éppen Boroszlóban mulatott az ellenség tehetetlenségén, midőn követei előtte megjelentek és tudatták, hogy nem jártak hiába. A király nagyon megörült.

— Nosza, Perényi kapitány uram, huzassa meg kegyelmed Boroszló harangjait és gyujtasson a városban örömtüzeket...

Csak hogy az esküvővel egy kicsit várni kellett, mert a leányka még nagyon fiatal volt. Node a mi halad, el nem marad; elérkezett az 1475. év, amikor a magyar követség Nápolyba betoppant, hogy a gesztenyefürtű és ábrándos szemű szépséges királyleányt magukkal vigyék. Ez a követség Dengelegi Pongrácz János erdélyi vajdának, a király unokatestvérének vezetése alatt kelt útra; legalább nyolcszázan vettek részt az örvendetes megbízásban; ott volt Szentgyörgyi János bazini gróf, Mátyás hadvezére, öccsével, azután sok más magyar úr; az idegenek közül János Ratibor hercege s más idegenek, hogy pedig az egyházon sérelem ne essék, a fényes követség lelki vezetőjéül Rüdersheimi Rudolf boroszlói püspököt szemelte ki a magyar király.

A nápolyi Castello Nuovo még sohase látott annyi fényt és pompát, mint azokban a napokban. Főtt is a feje Ferrante királynak, mert a sok gazdag magyar és kísérő fegyveresei elhelyezése és méltó megvendégelése sok pénzbe került. A hozományt is nehezen tudta összehozni. Mert igaz, hogy Borgia Lukrécia, amikor egy

(U. L. Kálmán fejedelem.)

BUDA VÁRA I. MÁTYÁS KORÁBAN.

nápolyi herceghez ment nőül, negyvenezer aranyat kapott, de hát Beatrixnak többet kellett adni! Elhatározták végül, hogy a szép királykisasszony készpénzben százhetvenezer, ékszerekben pedig harmincezer arany hozományt fog kapni.

De hát miért beszélek én ilyen prózai dolgokról! Kit érdekel ma az, hogy Mátyás felesége mennyi pénzt hozott magával?! Elég az hozzá, hogy a magyar követiséget Ferrante király nagyon szívesen fogadta, a nápolyiak megcsodálták a gyönyörű magyar viseletet és a legnagyobb ünnepségek követték egymást.

Szeptember tizenötödikén történt, egy szép vasárnapon a házasság megáldása és Beatrixnak megkoronázása. Olyan gyönyörű volt ez az ünnep, hogy annak részletes leírására gyenge az én tollam. Elég, ha annyit említek meg, hogy a királynét Nápoly piacán Carafa bíbornok, Nápoly érseke a pápától ajándékozott koronával magyar királynévá koronázta és Ferrante büszkén vallotta magát, — ki tudná milyen régi joggal —, Magyarország királyának. Meg is jegyezte Szentgyörgyi uram, midőn az ünnepélyről végre visszatérhettek a Castello Nuovoba.

— Nohát, Pongrácz uram, nekem sehogy sem megy a fejembe, miért tartja magát magyar királynak Ferrante, aztán meg, hogy koronázhatták meg *itt* a királykisasszonyt magyar királynévá? Hát iszen erre az utóbira ráérünk odahaza is!

— Bizony, igaza van kegyelmednek! Kérdezze meg Bonfiniust, ha hazamegyünk, az első kérdésére majd megadja ő a választ, a másodikra pedig majd válaszol méltó módon Mátyás királyunk.

A koronázás után hatalmas lakoma volt, a népet megvendégelték, lovagtornák, jelképes felvonulások, cifra mutatványok, tűzijáték és az Isten tudja, még mi minden voltak. Én csak arra emlékszem, ami talán hölgyeinket

is érdekelni fogja, hogy azt a lovagot, aki a legtöbb mérkőzésben győzött, a lakománál a díszhelyre ültették és joga volt az általa kiválasztott leányzókat és asszonyokat megcsókolni.

Hosszú út állott Beatrix és nagy kísérete előtt. A magyarok mellett öccse, Francesco is elkísérte és hozzájuk csatlakozott sok olasz főúr és nemes legalább háromszázötven lóval. A királykisasszony többnyire lóháton utazott, csak néha vitette magát gyaloghintóban és így nagyon jól esett neki, midőn Ferrarába végre megérkezett, ahol Eleonora nővére Ercole hercegnek neje volt. Az az öt nap, amelyet ott eltöltöttek, méltó folytatása volt a nápolyi szép napoknak. Sógora mindent elkövetett, hogy a magyar király leendő neje jól érezze magát; zajos és változatos ünnepek, versenyek és harci játékok, nagy zene- és színielőadások egymást követték. Midőn végre búcsút vettek egymástól, Ercole herceg megölelte sógornőjét és így szólt hozzá:

— Vidd magaddal Christophoro de Bianchi lovagot, aki egyúttal magyarországi követem is lesz.

Ferrarából a fényes társaság Rovigoba, majd Velencébe lovagolt. Ennek kapuinál maga a doge, Andrea Vendramin jött Beatrix elébe az aranyos bucintoron, sok szép olasz hölgytől kísérve. Október végén már a Friauli havasok között igyekeztek Magyarország felé. Itt már nem volt bátorságos az útjuk, mert a török szpahik minden pillanatban rajtuk üthettek. Ezért a magyar vitézek a szép menyasszonytól nagy távolságra vonultak előre és csak akkor engedték őt utánuk lovagolni, ha a törökök, akiknek nagyon fájt a foguk a drága zsákmányra, nem voltak láthatók. De hogy veszedelmes közelségben lehettek, bizonyították az elhamvasztott templomok, földúlt falvak és temetetlen holttestek. Beatrix elszörnyűködve, fázósan hajtotta fejét gyermekkori dajkájának, a hű Nardellának vállára.

— Istenem, úgy félek! Csak már elérkeztünk volna a magyar határ közelébe!

— Ott leszünk drága kisasszonykám! Az a kastély ott a dombon Pettauhoz tartozik; ott már bátorságban vagyunk.

— Igazad van Nardella! — szólt közbe ez utóbbinak férje, a derék Sabatino Viola is —, de addig még úgy vigyázzunk a mi felséges kisasszonykánkra, mint a szemünk fényére.

A jó Nardellának igaza volt. November második felében, a beszélgetés után következő napon, valóban megérkeztek Pettauba. Itt már magyar szív, magyar vendégszeretet várta Beatrixot. Maga az ősz nagyasszony, Szilágyi Erzsébet fogadta egyetlen fiának jegyesét. Kíséretében voltak Bánffi Miklós pozsonyi gróf, a király főpincemestere és udvarhölgyei, továbbá még húsz gyönyörű virágszál, aranyba és bársonyba öltözött előkelő magyar hajadonok.

Szilágyi Erzsébet könnyező szemekkel szorította keblére a nápolyi királyleányt, aki meghatottságában szólani sem tudott, csak megcsókolta a nagy hős özvegyének és a másik hős anyjának kezét. Azután rápillantott Bánffi uramra és mosolyogva szólott hozzá:

— Kegyelmedet már régen ismerjük, jól emlékszem vissza azokra a szép napokra, amikor kegyelmed a pécsi préposttal évekkel ezelőtt Nápolyban járt. Akkor én még csak tizenkétéves leányka voltam...

Bánffi Miklós mély meghajlással érintette ajkaival a feléje nyújtott parányi kezét és becsületes magyar szíve így szólaltatta meg ajkait:

— A mai nap a magyar és olasz nemzet érzelmvilágának egymásba olvadása... Meg lehet győződve felséged, hogy a magyarok hűségében és szeretetében sohasem fog csalódni.

A figyelmes Mátyás király menyasszonya elé nyolc

gyönyörű kocsit küldött. Pettauból Szilágyi Erzsébet és Beatrix a legszebb kocsiban utaztak Székesfehérvárra. De el is állt a jó Nardellának szeme, szája, mert ilyet még Nápolyban sem látott. Nem is csoda, mert minden kocsit egyforma színű hat-hat ménlő húzott és az, amelyben Erzsébet és a menyasszony ültek, az ezeregyjéj meséibe illő volt. Teljesen arannyal volt kiverve s reá skófumos zöld bársonytakaró borult; a csatlósok ruhái, a lovak takarói és csótárai aranygombos bársonyból voltak himezve. Még Francesco herceg is megjegyezte:

— Valóban fényes fogadtatás. Látszik, hogy gaval-lér ember a magyar király!

Bizony, az is volt Mátyás! Hogy menyasszonyát méltóan fogadhassa, Székesfehérvárt három éven keresztül nagy részben újonnan építtette, oda december havára országgyűlést hirdetett és Mária szeplőtelen fogantatásának napján sok-sok vendéggel és háromezer lovassal ő maga is elindult Budáról királyaink ősi székhelyére. Másnap megérkezett, harmadnap pedig kiment néhány nyíllövés távolságra a város határába, hogy a közelgő nápolyi királyleányt mint jegyesét üdvözölhesse. A szem káprázott annak a sok fénynek láttára, ami a magyar királyon és kíséretén ragyogott; elég, ha annyit említek meg, hogy Mátyás előtt tíz apród haladt különböző színű bársonyba öltöztetve, arannyal és gyönggyel ékes lószerszámokkal és hogy a találkozásra kiszemelt helyen három díszes sátort állítottak fel; a középső, mely a királyi párnak volt szánva, rojtos bíborszövettel volt beszegve, előtte tizenkét vég égszínkék posztó hosszában leterítve az érkezők és üdvözlők számára. Amint Beatrix közeledett, Mátyás leszállott lováról, jobbjára állította Ujlaki Miklóst, Bosznia királyát, továbbá a választófejedelmek és a bajor hercegek küldötteit. A baloldalon a főpapok, főurak és a velencei követek foglaltak helyet. Országgh Mihály nádornak fia meztelen

királyi kardot tartott a hatalmas uralkodó előtt. Most kiválik a királyleány csoportjából Bánffi Miklós, mélyen meghajlik Mátyás előtt és imigyen szólal meg:

— Felséges uram és királyom, Beatrix aragoniai hercegnő, fenséges jegyessed nevében fogadd szívesen ezt a virágcsokrot.

Mátyás mosolyogva vette át a nem várt ajándékot, amelyről drága gyűrű csüngött le, nagyértékű gyémánttal. De ennél a gyémántnál szebben ragyogtak a közeledő Beatrix szemei.

Ime, itt van tehát ő, a magyar király álmainak tárgya, a büszke nápolyi királyi család legszebb bimbója, Magyarország és a Hunyadi-ház jövő reménysége. A húsz magyar hajadon között olyan volt, mint valami pompás rózsacsokor legszebb rózsája. Nem csoda, ha Bonfinius elragadtatásában így kiáltott fel:

— Még a jó öreg Sokrates is beleszerethetett volna!

Hanem az is bizonyos, hogy Mátyás sem volt megvetendő férfi. Ő és Beatrix Marsnak és Aphroditének szépségét mutatták.

Midőn Beatrix Mátyás közelébe érkezett, térdre akart ereszkedni a magyar király előtt, ez azonban szelíden fölemelte és magához ölelte...

De hagyjuk mi a székesfehérvári gyönyörű ünnepet. Majd találkozzunk még Veronai Gábor urammal, az egri püspökkel, aki az aragoniai királyleányt olasz nyelven üdvözölte és a nagymiséet olvasta; felejtjük el, hogy a tizenkét vég gyönyörű posztót a vendégek, különösen a velenceiek néhány perc alatt emlékül széttépték és kísérijük a díszes csoportot Budára, ahová néhány nap múlva elindultak. Annyit azonban meg kell említenünk, hogy a királyné fehér paripán, Mátyás pedig pejmenen ült. Mindkét ló szerszámának fémrészei aranyból voltak, takarójuk drága bársonyból hímezve és drágakövekkel kirakva. Arról sem szabad elfeledkeznünk, hogy Bea-

trixot Székesfehérváron újra megkoronázták, még pedig Vetési Albert veszprémi püspök végezte a gyönyörű szertartást. Az öreg dóm falai is bámultak annyi fény láttára. Ujlaki Miklós, Bosznia királya himzett és egész hosszában skófiummal és gyöngyökkel átszőtt dolmányban és ugyancsak aranszővésű mentében jelent meg, amit ötszáz gyémánt és sok egyéb drágakő diszített. Nyaklánc tizenhét márka aransúlyú, díszes öve pedig hatvanezer arany értékű volt. A királyné szintén arannyal átszőtt piros ruhát viselt, fölötte kivágott újjú, olasz szabású selyempalástartal. Hosszú, világos gesztenyeszínű haját kibontotta, amiben két sor óriási szemekből álló gyöngy ékeskedett.

A násznép december 13-án virradatkor elhagyta Székesfehérvárt és harmadnapra, Valérián püspök nevenapján, vasárnap délelőtt nagy fénnel és pompával Budára érkezett. A Bécsi-kapun át vonultak a mostani Disztér felé, mely akkor még a Szentgyörgy-térhez tartozott. Volt mit látni a jó budaiaknak!

Legelől huszonnégy trombitás lovagolt. Damaszt- és posztóruhákba öltözve, mellükön aranyozott ezüsből való címeres vérttel; utánuk jött négyezer válogatott lovas, csoportonként zenészekről kísérve, azután a király kamarásai és apródjai vonultak. Ez utóbbiak nagyrésze még gyermek volt, de azért mind keményen megülték paripáikat; oldalukon kard, ruhájuk a király címerével diszítve. Az apródokat a követek és a vendégfejedelmek, valamint a főurak követték. Most jött a király! A nép lelkes moraja, majd egetverő éljenzés jelezte, hol lovagol Mátyás az igazságos. Valahol a Boldogasszony temploma környékén állt a hatalmas bajszú Peterdi uram leánykájával; ez, midőn megpillantotta Mátyást, néhány pillanatig tágranyílt szemekkel tekintett reá, azután aléltnan omlott atyja karjai közé... Szép Ilonka volt, Vörösmarty szép Ilonkája... De ott bámulta Mátyást

egy osztrák hölgy is, Hohenbruck grófné. Csak egyszer látta őt kisleányka korában és másodszor most; de ez a két néma találkozás elég volt arra, hogy az osztrák főúri hölgy szíve is lángra lobbanjon a délceg magyar királyért... Kilenc év múlva Bécs alatt harmadszor és utoljára találkozott Mátyással. De akkor már beszélt is vele...

Hát iszen nem csoda, ha Mátyás csakugyan megdobogtatta a női szíveket. A férfiúi erő sugárzott ki kemény villogású, de jóságos szemeiből. Ajkain a hajthatatlan erély és a megértő igazságosság mosolya, egész deli termete tiszteletet parancsoló. Büszkén ül hófehér ménjén, kalpagjától sarujáig aranytól, gyöngyöktől és drágakövektől elborítva. Megjelenésének fényével valóban túlragyogott mindenkit. Mögötte, szintén pompásan felöltözve, apródja lovagolt és ő vitte a király aranypajzsát, koronás sisakját és lándzsáját.

Hát még a királyné, aki Mátyás apródja után szintén fehér paripán, fején azzal a koronával haladt, amelyet Sixtus pápa ajándékozott neki és amelyet Nápolyban helyeztek szép fejére! Aranyszövésű kék köntösét sárga selyempalást fődte. Mintha egészen aranyból és drágakövekből állott volna. Körülötte főurak, lovagok alkottak udvart és mögötte nyolc aranyozott hintó vitte a hölgyeket, mindegyik elé hat fehér ló volt befogva.

Majd elfelejtettem megemlíteni, hogy Buda falai alatt a harcias Kristóf bajor herceg lovagtornát rendezett. Nem volt ez tréfa, mert mindakét lovag lovastul együtt a földre zuhant. Beatrix felsikoltott.

— Mio caro! Félek, nem akarok ilyet látni!

Az ezután következő ünnepségek, hálaadó istentiszteletek és lakomák hosszú sorát lehetetlen leírni, képzeljük el a lehető legfényesebb fejedelmi nászt, amit valaha is tartottak. Azt azonban nem tudom elhall-

gatni, amit legalább néhány szóval magáról az esküvőről mondani kell.

December 17-én a király alamizsnás szent János egyházában, a mostani várkápolnában misét hallgatott, amelyet Csupor Demeter győri püspök olvasott és amelyet Mátyás udvari zenekara művészi zenével kísért. Azután olyan lakoma következett, amelynél gazdagabbat és fényesebbet nem láttak a friss palota termei. A falakat piros selyemkárpitok borították, rajtuk elszórva gyöngyök tündököltek; a királyi asztal melletti falon aranszövésű drága szőnyeg; az emelvényen királyi asztal, három selyemszőnyeggel befödve; a középsőt a királyné, a két szélsőt a király címere díszítette. Midőn Mátyás Beatrixszal és a legelőkelőbb vendégekkel a káprázatos terembe lépett, a pfalzi követ a bámulattól néhány percig szólani sem tudott, majd csendesen felsóhajtott:

— Én Istenem, hol van ettől a gazdagságtól a mi országunk!

Mátyás a lakomához sárga atlaszmentében és cobolyprémes, dolmányban, a királyasszony pedig aranszövetből font ruhában jelent meg, amelyen szintén cobolyprémes, arannyal átszőtt piros ujjast viselt. Ebéd alatt Francesco nápolyi királyfi csendesen odasugta a barii érseknek:

— Nézze csak eminentissime, micsoda halmaz arany- és ezüstkészlet van ott a pohárszékeken!

— Úgy van, fenség, legalább ezerre becsülöm számukat, hiszen csak a király asztala melletti polcokon legalább ötszáz arany- és ezüstserleg, kupa, kancsó, csésze és tányér diszeleg.

— Talán még több is, eminentissime! Ilyen gazdagságot még atyám udvaránál se láthatunk! Nézze csak azt az aranyozott ezüstmedencét, amiből állandóan szökőkút működik!

— Bizony remek! Az ember a mesék országába képzelet magát! Hát még azok a nagy ezüsthordók, amelyekből négy csapon keresztül négy különféle bor csobog!

— Ez még mind semmi — jegyezte meg az andriai herceg —, de nézze csak eminentissime, hogy az étkeket kik hordják fel. Ismeri őket?

— Mielőtt a refektóriumba beléptünk, hallottam valamit róluk. Henrik, münsterbergi herceg, Podjebrad György cseh király fia, Ujlaki Lőrinc, a bosnyák bán fia s Liegnitz és Ratibor hercegei vezetik az ételfogókat. No de lássunk hozzá!

A gazdag ebéd után az asztalokat széthordták és a gyönyörű társaság táncra perdült. A királyi mátkapár egy ideig szintén résztvett a táncmulatságban, azután kedvesen jó éjszakát kívánva, lakosztályaiba tért.

A következő napok egészen a karácsony előtti vasárnapig, amelyre az esküvő ki volt tűzve, szintén fejedelmi lakomák és lovagtornák közt teltek el. Ez utóbbiakban a legnagyobb szerepet mindig Kristóf bajor herceg játszotta. Ez a jókedvű főúr egészen otthonos volt Mátyás udvarában és nagyon értett a vitézi tornák rendezéséhez, amelyekben azonban a münsterbergi herceg és Bánffi Miklós is résztvett lovag társaival.

Végre fölvirradt a nagy nap, december 22-e, Zeno vértanu nevenapja, egy hideg, havas vasárnap.

Sternach Waczlau báró, a király szertartásmestere már reggel nyolc órára összehívta a násznépet a várpalotába. Mátyás és Beatrix gyönyörű lovakra szállottak, Szilágyi Erzsébet és az udvarhölgyek kocsikon foglaltak helyet. Az egész ragyogó menet a Boldogasszony templomába vonult. A királyi pár magas trónszékeken teljes fejedelmi díszben foglalt helyet. A pfalzi követ itt is csodálkozásának adott kifejezést.

— Nahát, ennyi fény, ennyi ragyogás!

— Mio caro, igaza van — felelte a velencei követ. Nézze csak, kik tartják a királyi pár feje fölött az aranyos mennyezetet.

— Ugy látom, magyar főurak, de német és cseh hercegek is vannak köztük. Hanem figyeljünk, már kezdődik a szertartás.

— Még csak azt mondja meg, ki az a főpap, aki Beatrixot és Mátyást össze fogja adni?

— Veronai Gábor, egri püspök...

A követnek igaza volt. Gábor püspök gyönyörű beszédben könyörögte az ég áldását az oltár előtt térdelő királyi párra, akik a szertartás után a szerencsekívánatokat fogadták. Először az ősz Szilágyi Erzsébet járult gyermekeihez. Könnyes szemekkel csókolta meg őket.

— A mindenható jó Isten áldjon meg mind a két kezével benneteket!

Azután jött Francesco, azután jöttek a többiek.

Miután már a fényes nász befejeződött, a menet ismét visszatért a királyi palotába, ahol újból lakoma volt, majd a külföldi követektől hozott nászajándékok átadása következett.

A pfalzi követ most is kíváncsiskodott. Odahajolt Stein Györgyhez, a király tanácsosához:

— Ugyan mennyi lehet az értéke az ajándékoknak?

Stein felhúzta a homlokát, néhány pillanatig gondolkozott, azután bizonytalanul felelte:

— Legalább százezer forint, hiszen az ajándékok között harminckilenc nagy aranybilikom, hat gyönyörű ló és három pompás vadászsólyom is van. Mert Beatrix nagyon szeret sólyommal vadászni...

A karácsonyi ünnepek alatt a lovagjátékok és egyéb szórakozások egymást érték. Valami olyan mulatság is volt, amelyet a nápolyi királyleány, most már a hatalmas magyar király hitvese sohasem élvezett. Ugyanis, az egész násznép a magas havon csilingelő

szánkókon járta be Budát és Pestet. Beatrix tapsolt örömben és szerelmesen simult párjához.

— Milyen nagyszerű, milyen édes!

Hanem minden örömben van öröm is. Karácsony utáni hétfőn, hajnalban, Sternach Waczlau báró dült arccal kért kihallgatást a királytól. Mátyás összeráncolt homlokkal fogadta.

— Mi hozza ide szertartásmesteremet ebben a szokatlan időben?

— Bocsnat, felség, egy rossz hírt kell közölnöm. Az éjjel váratlanul meghalt Dengelegi Pongrácz János erdélyi vajda.

Mátyás megdöbbsent.

— Hihetetlen — kiáltotta —, az én kedves rokonom, aki személyem képviselője volt Nápolyban, midőn Beatrixomat hazahoztuk. Azonnal szüntess be minden szórakozást.

Úgy is történt. Néhány napra minden vígság elhallgatott, az udvar gyászt öltött és mielőtt a halottat nyugvóhelyére, Gyulafehérvárra kísérték volna, Mátyás fényes gyászünnepelet rendeztetett a Boldogasszony templomában. Ez előtt behivatta Sternach bárót.

— Akarom, hogy az erdélyi vajda emlékét a szegények is megőrizték. Harmincnégy égő szövétnek haladjon a koporsó előtt, ezekbe helyeztess ezer darab magyar aranyat.

A szertartásmester kérdően nézett uralkodójára. Ez folytatta parancsait.

— Ha aztán a szövétnekek elégnek, az aranyak lehullnak és a szegény emberek fölszedhetik. Ugyanígy kell a templomban még kétszer egymásután megtörténnie. Hogy pedig kedvelt Pongrácz rokonunk vitézségét külsőleg is dokumentáljuk, vitess lándzsára tűzött gyászlóbogót a koporsó előtt, vágasd ezt szét az oltárnál és borítsad a ravatalra!...

Alighogy eltemették Pongrácz uramat s az ünnep újév után folytatódott, újabb szörnyű esemény zavarta meg a szórakozásokat. Milanóból az a megrendítő hír érkezett, hogy Sforza Galeazzo fejedelmet meggyilkolták. A hírt alig merték a magyar királynéval tudatni, hiszen Sforza fejedelem az ő sógornőjének testvére volt. Midőn végre meghallotta a rémes hírt, könnyes szemekkel, fázósan simult Mátyás kebelére.

— Úgy-e, veled nem fog ilyen történni? Nem is történhetik, hiszen téged szeretnek büszke magyarjaid; ők nemcsak fejedelmi erényeidet és érdemeidet, hanem emberi tulajdonaidat is tisztelik.

Azután elgondolkodva tette hozzá:

— Sforza Galeazzo pedig erőszakos, kegyetlen, szeszélyes zsarnok volt.

A magyar király mosolyogva simogatta meg Beatrix selymes fürteit és csendesén suttogetta:

— Ne félj! Az igazságos magyar király, aki népét szereti, bántódás nélkül járhat-kelhet egyedül is széles ez országban. Az én népem nem ismeri az orgyilkosságot!...

...Így volt!

Hej, valamikor büszkébb és ragyogóbb volt Budavára, mint most, a sanyargatások esztendőjében. *Akkor* az egész Európa megbámulta a nemzeti nagy magyar király hatalmát és gazdagságát, messze földről hercegek és követek jöttek hódolatára, szemüket az arany és ezüst elkápráztatta és a király hírnevét dicsérték a tengerentúl is.

És ma? Megcsonkított hazánk vonagló részeiben koldusan, lerongyolva, révedezve tekintünk vissza fáradt szemeinkkel a múltba, hátha találunk ott valami kis reménysugarat, amely a szürke jelent és a sötét jövőt megvilágítja...

Budavára! Minden követéhez a magyar nemzet történetének egy-egy fejezete fűződik. Annyira szeretném ezeket a köveket egy hatalmas épületbe összehordani, annyira szeretném mindazt elmesélni, amit ezek a kövek regélnek, de nem tehetem, mert ahhoz egy — emberélet rövid volna.

Csak egyes elhaló hangokat hallok a multból. Lelkisükségét érzem annak, hogy néhány pillanatig rájuk figyeljek.

Hallom a nagy szultán becézgető hangját, midőn megcirógatta a gyermek János Zsigmondot. Hallom Izabella fájo sóhajait, mert nem tudta, mi történt egyetlen kincsével. De hallom azután jó Török Bálint keserves nyögéseit is a Héttoronyban és a fejvesztő tőkénél, amivel az álnok pogány «ajándékozta meg».

Ott látom Ramocsai zászlózt egy bodzafára fölakasztva. Hűséges magyar szive azért hült ki a gyalázat fáján, mert 1686-ban Buda ostromában nagyon sietve tört előre és a törökök elfogták. Bizonyosan tudom, hogy Abdi pasa, a vár hős védője nem akasztatta volna fel, ha vitézségét, meg hírét megtudja.

Még a fülemben csengenek Dessewffy Arisztid tábornokunk szavai, midőn 1849 május 21-én a porba és füstbe burkolt Budavárában honvédeit üdvözölte.

— Térdre kell omolni e nép előtt!

Azután hallom ugyanezen a napon Görgeinek harsány szózatát:

— Fiaim, minden jönak gyorsan és egyszerően kell történni. Én tegnap azt mondtam nektek, hogy ezt a várat ostromolni fogjuk és ti — bevettétek azt. Becsületesen teljesítettétek a haza iránti tiszteket és most nekem kötelességem titeket kitüntetések által megjutalmazni...

Majd végül gondolataimban résztveszek III. Béla királyunk és Antiochiai Anna 1898 október 21-én tör-

tént temetésén. Ennek a nagy királynak és hitvesének hamvait Székesfehérváron, a Szent Istvántól alapított koronázó- és temetkező-templom régi romjai között 1848-ban találták meg és Ferenc József király 1873-ban, majd 1897 május 25-én megparancsolta, hogy az uralkodópárnak méltó síremlék készíttessék. Ugy is történt. Ez a síremlék ma is látható a budavári koronázó templomban, ahol Béla király és Anna királyné rézkoporsóban és amarántfa tobozokban nyugsznak.

— Dicsőséget, győzelmeket halmozott nemzetére — mondják Béla királyról a krónikák. De a legnagyobb dicséretet róla mégis István apát, a későbbi tournayi püspök mondá, midőn ezt írta:

— A hozzánk érkezett levelekből látjuk, hogy az igazságot szereted és ápolod. Ez országlásod fénye, ez dicsősége koronádnak!

...Végül látok egy koronázást. Egy ifjú fejére teszik Szent István koronáját és megérintik azzal nejkének vállát is. És aztán ez az ifjú király valahol messze idegenben egy magános szigeten híveitől és nemzetétől elszakítva, csak síró hitvesétől és gyermekeitől környezve, örökre lezárja szemeit...

Mennyi kép, mennyi emlék! Dicsőség és bukás, fölemelő pompa és nyomorúság. Mindezt föltaláljuk Buda történetében. Vajha a koronázó templomnak patrónája, akinek szobra épen szemben van Hollós Mátyás címerével, megsegítené szerencsétlen árva hazánkat s a boldogság verőfényével árasztaná el Budavárát és vele együtt az egész magyar nemzetet...

AQUINCUM.

BUDÁTÓL északra, mintegy hét kilométerre, ott, ahol az esztergomi és szentendrei vasutvonalak egymást keresztezik, régi város romjait találjuk. Ennek a — még alig föltárt városnak — eredete még a Krisztus születése előtti időkbe nyulik vissza; még a kelták idejében kapta nevét, habár azt is mondják, hogy az Aquincum nevet azok a rómaiak adták neki, akik Pannóniát meghódították. Bár ezt az utóbbit az újabb történetkutatás tagadja, valami valószínűsége mégis lehet, mert a régi város közelében bővizű források fakadtak és így az Aquincum megnevezés könnyen származhatott az aqua quinque (öt víz) szavak összevonásából.

Bárhonnan kapta is a nevét a város, tagadhatatlan, hogy a vándor a romok mellett elmélázva tekinthet a régi multba és csodálkozva szemléli azt a nagyságot, amelyről az egykor legalább 80.000 lakosú, Aquincum törmelékfalai, kőkoporsói és szobrai ma, kétezer év után is örök némaságukban beszélnek. A magyarok valószínűleg mint virágzó helységet találták itt Aquincumot és nem lehetetlen, hogy Árpád vezérünk szívesen tartózkodott annak amphiteatrumában, sőt talán első fejedelmünk akarata volt, hogy őt Aquincum közelében — a Szent István korában épült «Fehéregyháza» mai romjainál — a szintén még csaknem teljesen föltáratlan Alba Ecclesia környékén helyezték örök nyugalomra.

Az én gondolataim is visszaszállanak abba a multba,

midőn Aquincum utcáinak kőkockáin a II. légio katonáinak léptei hangzottak és lelki szemeim előtt kinyílik egy megrázó regének színes perspektívája...

...Véget ért a galliai hadjárat, hazajött a légio minden centuriája; sok újságot látott katonák, akiket a város szenátorai és a plebs is a legnagyobb tisztelettel és lelkesedéssel fogadtak.

Valerius Julianus, a 3. centuria parancsnoka, amint lerázta magáról a hosszú út porát, elégedett mosollyal sétált ki a városba és amint régi barátját, Antonius Sotericust megpillantotta, sietve ölelte őt magához.

— Ave, kedves barátom!

— Ave — felelte Antonius. Csakhogy visszahoztak isteneink. Látom, hogy a hosszú hadjárat egészségedet nem viselte meg; arcod színe kitűnő, járásod ruganyos és Mars a sebektől is megóvott. Ave!

— Jöjj, Antonius, beszéljessünk; te is elmeséled nekem, mi történt itthon, aztán én is megismertetem veled a galliai háborút.

A két jóbarát élénken beszélgetve indult sétára a szép városba. Betekintettek a palesztrába, a római ifjak tornacsarnokába, aztán tovább mentek. Midőn a vásárcsarnokhoz, amit ők macellumnak neveztek, érkezének, a kemény katona arcán az örömnél és a kedves meglepetésnél félreismerhetetlen jelei mutatkoztak. Az egyik elárúsítócsarnok előtt megpillantotta Antonius nővérét, a szép Flaviát. Junói természetét redőkbe boruló hosszú köntös fedte; kicsiny lábaihoz arannyal hímzett sarukat erősítettek a vékony szijacskák; dús fekete hajában aranyos pánt, balvállán pedig drágakövekkel ékesített fibula ragyogott, de mindezeket felülmulta álmodozó szemeinek igéző ragyogása. A centurio szinte önfeledten igyekezett a szép leány felé, ez azonban gyorsan eltűnt a tömegben. Antonius nem vette észre nővérét.

— Mi ujság itthon — kérde Valerius, mélyet sóhajtvá, meglehetősen unatkozó arccal.

— Ne kérdezd, barátom! Én megjósolom neked, hogy Rómának végnapjai közelednek. Jupiter, Junó és Apolló tiszteletének ideje már letűnőben van; dél és kelet felől új vallások, új szokások szelleme terjed népünk között és ez megbontja a birodalmat. Hiába hozzuk a legszigorúbb törvényeket, hiába ítéljük kínos halálra az úgynevezett keresztényeket, hiába dobjuk ki őket az amphitheatrumban a vadállatok elé, az eszme terjed, az új vallás hívei — habár csak titokban, de állandóan szaporodnak és mellettük nagyon sokan követik a barbár Áriust, sőt — valóban rémitő, Mithrának már templomot is emeltek. Elképzelhető-e Róma fennmaradása akkor, ha az, ami népünket a századok századain át egybeforrasztotta, a vallás megszűnik egységes lenni és a rómaiak több táborba oszlanak...

— Talán igazad van, Antonius — válaszolta bizonytalan hangon a centurio —, én azonban azt hiszem, hogy ha a jeruzsálemi Krisztusnak, Áriusnak és Mithrának szabad hódítást engedünk is, de nyelvünkben és erkölcsünkben szilárdak és egységesek maradunk, Róma nagy és hatalmas marad, úgy mint valamikor Servius Tullius korában volt.

Antonius összeráncolta homlokát, megdöbbenve nézett barátjára és idegesen kiáltott fel:

— Megbocsáss, de valóban eszembe jutnak Julius Caesar utolsó szavai: «Te is fiam, Brutus?!» Ha már te, akit legjobb barátaim és Róma legnagyobb hazafiai közé számítok, így beszélsz, akkor mit várjunk a nép százazreitől, akik elvakultságukban, csak az ujság ingerétől vezetve, az új vallás hívei lesznek?

Valerius észrevette, hogy barátját megbántotta, sietve és engesztelő hangon válaszolt:

— Félreértettél, Antonius! Én tökéletesen egyetér-

tek veled! Lelkemet teljesen betölti isteneink kegyeletese tisztelete; a legnagyobb boldogsággal áldozok Jupiternek és Apollónak, teljes bizalommal hívom segítségül Minervát és Marsot és meg vagyok győződve arról is, hogy Nemezis valóban bosszút áll mindazokon, akik forrón szeretett hazámat fegyverrel vagy egyébként megtámadják, avagy gáztettet követnek el. De lásd, én sok országot bejártam, harcoltam Hispániában és Galliában, Dáciában és Illyricumban és bizony azt kell mondanom, hogy az új vallások nagyon hatnak a tömegek lelkére. Ismétlem, a vallások különbözősége erkölcsünk megőrzése mellett Róma egységét megbontani nem fogja... Különböben beszéljünk másról. Mondd csak, Antonius, tisztelt anyád és atyád egészségesek-e?

— Igen, egészségesek — felelte Valerius nyomott hangulatban. Azután kissé derültebben folytatta: — Amióta az aedilisek sorába kerültem, öreg szüleim büszkén tekintenek reám és én is nagyon örvelek ennek a kitüntetésnek, mert most már legalább azok közé tartozom, akik a népet, ha kell, erőszakkal is rákényszeríthetik a szabályok és a régi szokások pontos követésére.

Valerius fürkészve nézett barátjára, akinek szemeiben szokatlan lángot vélt láthatni. Azt már jól tudta, hogy Antonius a szertelenségekre hajló makacs ember, aki ha hatalomra kerül, véres kegyetlenségekre is könnyen vállalkozik, de azt, hogy ez utóbbira legjobb barátja előtt célzást tegyen, nem hitte volna.

Azután szinte szorongó szívvel és elborult homlokkal, mintegy rosszat sejtve, lassú, csendes hangon kérdezte:

— És kedves nővéred, Flavia?

Antonius rendkívül idegesen csak ennyit válaszolt:

— Ő is jól van!... Jöjj, Valerius, menjünk a fürdőbe és beszéljünk a te élményeidről.

A két férfi együtt haladt ugyan, de mindakettő

érezte, hogy őket egymástól a mai naptól kezdve soha át nem hidalható szakadék választja el. Az egyik, a régi patricius család ivadéka, a városából soha ki nem mozduló aedilis, a megcsontosodott konzervativizmus rideg képviselője, a másik, az egyszerűbb szülők fia, a kemény, de forró szívű katona, a haladásnak és a forrongó új eszméknek híve. A centurio végtelenül fájlalta, hogy legjobb barátjától egyszerre el kellett szakadnia és sajnálkozását mérhetetlen fájdalommal növelte az az aggasztó sejtelen, hogy a mai szakítás — Flaviát is elrabolhatja tőle. Már pedig Galliából azzal a határozott szándékkal tért vissza Aquincumba, hogy az imádott leányt élettársává teszi s ezért nagyon örvendett, hogy a távoli küzdelmek színteréről való hazaérkezése után Antoniusszal találkozott, mert azt remélte, hogy talán már holnap átadhatja Flaviának mint jegyesének a Galliából hozott gyűrűt.

Midőn a kapszariusznál a fürdő belépőjegyeit megváltották és az apodyteriumba beléptek, itt már sok ismerőst találtak; szenatorokat, a cohorszok, manipuluszok vezetőit, flameneket, sőt a quatorvirek egyikét is megpillantották ott. A nagy tolongásban majdnem elszakadtak egymástól. Úgy látszott, mintha a további együttmaradásra sem Valerius, sem Antonius nem is nagyon törekedett volna. Ezért utóbbi kezét nyújtott barátjának és mondá:

— Vale! Én csak rövid ideig leszek a caldariumban; a laconicumba be se lépek, mert nagyon megizzadni nem akarok; a társasággal nem törődöm és így már most búcsút veszek tőled.

Valerius megütődve nézett az aedilisre. Annak sötét tekintetéből csak kedvezőtlen olvasott ki, de hogy mit, azt magának megmagyarázni nem tudta. Némán búcsúzott el barátjától és azután a jókedvű pajtások sorai között sorba bejárta a klubnak is, kaszinónak is

használt hatalmas fürdőépület társalgótermét, végre átment a frigidariumba és mivel forró nyári nap volt, a félkörű apsis hideg vízzel telt medencéjébe ereszkedett le. Nem sokáig időzött a gyógyító hatású vízben, türelmetlenül felöltözködött és kisietett az utcára. Útját déli irányba vette, ahol a canabensisek sátrai és bódéi terültek el. Ezek hangosan ajánlgatták árúikat; az a tarkaság, amit ott látott, kissé földerítette. A sátrak között különféle jocolatárok produkálták magukat, nagy öröme az összesereglett gyerekeknek és rabszolgáknak. Azután tovább sétált és egy félóra múlva megérkezett a Danubius jobbpartján emelkedő hegyek lábaihoz. A vidék néma szemlélődésébe elmerülve észre sem vette, hogy valaki mellé érkezett; csak akkor tekintett reá, midőn ez balkezét vállára helyezte.

Marcus Aelius volt, a második légió vezére.

— Ave, barátom, hová olyan elmerülve? .

Valerius meglepetéssel köszöntötte magas előljáróját, akinek bal arcán mély sebhely nyoma vonult végig. Ennek engedelmével hozzácsatlakozott.

— Engedd meg, hogy két érdekes hírrel szolgáljak — mondá a vezér, miközben rövid tőrének hüvelyével játszadozott. Három nap múlva ideérkezik császáruk, Septimius Severus. Kíséretéhez csatlakozik a második légió adiutrix nagy része és neked is vele kell menned, hogy a Gallia és Hispánia határán még mindig forrongó lakosságot megfékezni segíts. Ez az egyik ujság. A másik — téged különösen érdekel; ma délelőtt íratam meg a papirusra — az ötödik manipulusz vezetőjévé való kinevezésed...

Valerius tágranyilt szemekkel tekintett a vezérre, akinek szigorú, de jóságos tekintetéből a legnagyobb jóindulatot és megbecsülést olvasta ki.

— Hogyan lehet ez, vezérem, hisz én még csak hat hónapja vagyok centuriám élén?

— Megérdemled! Kitünően működtél, soronkívüli kinevezésedet egyedül magadnak köszönheted.

Valerius a könnyekig meghatva köszönte meg a váratlan előléptetést, azután pedig feszülten figyelve hallgatta a légió hős vezérének fejtegetéseit.

— Félek, Valerius, hogy katonai tekintetben gyengék vagyunk. Alsó-Pannónia eme távoli részében sem a castrumok, sem a rendes hadsereg nem nyujtanak kellő védelmet. Hadműveleteink központja Carnuntum, messze van; Brigettióban csak egy légiót találunk és azok az erődítések, amelyek Ulcisia Castrában, Crumerunban s nyugat felé a Danubius partja közelében épültek, nem nyujthatnak elég védelmet a reánk leselkedő jazigok, szarmaták és kvádok ellen.

A vezér arca elborult. Jó ideig szó nélkül mentek egymás mellett, mindketten a saját gondolataikba merülve.

Most Valerius szólalt meg.

— Én úgy gondolom, vezérem, hogy már az a hosszú háborúskodás, amely Marcus Aurelius és elődei alatt viharzott, nagy betörésnek előhírnöke volt.

— Nagyon helyes a véleményed, Valerius. Róma területe rendkívül nagy. A góthok, a szarmaták, az alánok, kunok, vandálok, markovánok és — Jupiterre mondom, még sok más barbár nép áradata várható, amelyek talán megsemmisítik birodalmunkat. A római erkölcsök már nem azok, amik régebben valának, már pedig ezek forraszthatnák össze ellenállóképes tömeggé népünket.

Valerius hirtelen és mohón kérdezé:

— Mit szólsz, vezér ahhoz, hogy Pannónia lakossága az új vallásokat fokozatosan magába fogadja.

Aelius vállat vont, majd nyugodt, meggondolt hangon mondá:

— Védőképességünk tekintetében nem tulajdonítok neki nagy jelentőséget. Én, aki bejártam Moesia minden

részét, Bithiniát és a távol Kelet sok egyéb tartományát, határozottan mondhatom, hogy az új vallások terjedése nem fogja népünk erkölcsét rontani, sőt talán javítani fogja. Különösen érdekel a názárethi Jézus új vallása, mert az a legtisztább erkölcsön és a szereteten alapszik. Rómában tanuja voltam ötven keresztény borzalmas kivégzésének és mondhatom, Valerius, hősi magatartásuk nemcsak meghatott, hanem meg is döbbenett... Alig tudom elképzelni, hogy közülünk valaki oly nyugodt mosollyal fogadná a tűzhalált — Jupiterért, mint a keresztények Krisztusért fogadták... Nem is ebben van a hiba, hanem központi hatalmunk gyengeségében és abban, hogy folyton növekvő területünket megtartani képteleneknek mutatkozunk.

Elhallgattak. Alkonyodni kezdett. Visszatértek az amphiteatrum irányába. A macellum környékén a vezér búcsút vett Valeriustól és eközben mosolyogva mondá:

— Újból üdvözöllek, mint a legderekabbb manipulus ifjú vezetőjét. Csapatoddal három nap múlva te fogsz közvetlenül a császár után vonulni.

Valerius magában maradt. Ami a mai napon vele történt, azt még álmában sem gondolta volna. Legkedvesebb barátjainak egyikétől szakította el a sors és ugyanakkor, mintha Minerva megkönyörült volna rajta, katonai pályáján hatalmas ívben emelkedett a magasba. Vegyes érzelmek dúltak keblében. A határtalan öröm, mert vitézsége és becsületes katonai szolgálata jutalmát elnyerte, de egyúttal a súlyos aggodalom is Antonius magatartása miatt, mert ez a kegyetlen ember egész biztosan el fogja tőle szakítani életének minden reményét, a szépséges Flaviát.

— Mit tegyek?! Itt hagyjam a katonai szolgálatot? Keressem fel Flaviát és ajánljam neki, hogy meneküljünk át a határokon a barbárok közé? Nem! A legbor-

zasztóbb bűn volna, amit elkövethetnék, mert ezzel el-
árulnám hazámat! O, Jupiter, ó, Minerva, segítsetek!

A sötétség barna leplét már csaknem egészen rá-
borította a zsibongó városra és Valerius még mindig
az utcákon tartózkodott. Lépteit — csodálatos módon,
önkéntelenül — Mithra templomához irányította. Az
alacsony ajtón belépett a vestibulumba és onnan a cel-
lába. Szemei csak nagyon nehezen hatoltak át a fél-
homályon. Közvetlenül az egyik oltárkő mellé állva
igyekezett megfigyelni a bentlevő hívőket. Maga mellett
egy sűrűn lefátyolozott nő imádkozó suttogását hallotta.
A nő fátyolát homlokáról elsimítja. Valerius rátekint és
szinte fölsikolt.

— Flavia! Reménységem, boldogságom, itt kell
találkoznunk!

— Csend! — szólott a leány. Sejtettem, hogy
itt leszel. Éreztem. Nagyon vigyáznunk kell, mert ha
Antonius megtudja, hogy találkoztunk, borzalmas módon
áll bosszút. Egy órával ezelőtt beszéltem vele és ő, aki
egész a mai napig mindig a legnagyobb örömmel emlí-
tette leendő házasságunkat, kegyetlen szigorúsággal meg-
tiltotta, hogy nevedet többé kiejtsem... Vigyázz, vigyáz-
zunk!

— Flavia! Szivem a tied! Egyetlen célja életemnek,
hogy boldoggá tegyelek; nélküled élni nem tudok, paran-
csolj velem; minden akadály leküzdésére készen vagyok.

A leány közelebb húzódott Valeriushoz.

— Ha igazán szeretsz, most innen azonnal eljössz
velem a Danubius partjára, átevezel a túlsó partra és
elvezetsz engem a jázigok földjére. Ott egymáséi le-
szünk...

Valerius megdöbbenve hallgatta a gyönyörű leány
beszédét.

— És mit teszünk azután? — kérde bizonytalan
hangon.

— Mit? Valerius, ha szeretsz, belépsz a jazigok hadseregébe...

— Soha! Szeretlek, egyetlen gyönyörűségem, de ezt nem tehetem, mert ez — hazaárulás volna!

— Miért? — kérde a leány megütődve.

— Nem érzed? Nem súgja meg ezt neked a hazaszeretet? Hiszen ha én a jazigok seregébe lépek, akkor velük, ha a hadihelyzet úgy kívánja, a rómaiak ellen is kell harcolnom!

A leány összerezte.

— Erre nem gondoltam — suttogó lemondó hangon... De mindegy. Ha valóban szeretsz, ott leszel ma este a Danubius partján, szemben a kis castrummal...

Valerius kétségbeesve tekintett föl Flaviára.

— Ne kívánd ezt tőlem, Flavia! Csak most ne! Három nap múlva ide érkezik császáruk és én már parancsot kaptam, hogy kíséretéhez csatlakozzam! Ha én most megszököm, a legaljasabb tettet követem el. Marcus Aelius ma délután mondá nekem, hogy a háborgó Galliába kell sietnem manipulusommal. De, amint a fölkelést levertük, visszatérek s akkor azonnal megkérdezzük a madarakat és bármi történjék is, a halálig egyesülünk... Aztán meg, Marcus Aelius épen ma nevezett ki soronkívül engem az ötödik manipulus vezetőjévé...

Flavia lecsüggesztette fejét.

— Ebből látom, Valerius, hogy már nem szeretsz úgy, mint ezelőtt egy évvel... Aki igazán szeret, az nem alkuszik... Ám legyen. Amit elmondottál, figyelmet érdemel. Én — várok... Büszke vagyok rád... Adja az Isten, hogy tervünk sikerüljön...

Valeriusra a leány szavai delejes ütésként hatottak.

— Mit mondottál? Jól hallottam-e? Te az Isten segítségét kérted és nem — Jupiterét és nem az istenekét?

— Nem tévedtem, Valerius — felelte Flavia nyugodt mosollyal. Nekem már csak egy Istenem van... A názárethi Krisztus híve vagyok. Most csak azért jöttem Mithra templomába, mert... mert... amint mondtam, megéreztem, hogy veled *itt* fogok találkozni... És ne tagadd, te sem vagy már híve a római isteneknek. Különben hogyan kerültél volna Mithra templomába?!

Valerius nem felelt. Szívét marcangoló érzések tépdesték. A leány nyugodt hangja meggyőzte őt arról, hogy a már titokban kereszténnyé lett leány új hitéhez a mártirhalálig is ragaszkodni fog. Előre látta azt, a szörnyű veszélyt, amibe Flaviát az az elhatározás sodorja, hiszen a kegyetlen Antonius sohasem tűrné el, hogy huga kereszténnyé legyen.

— Flavia! Egyetlen boldogságom! Gondold meg, mit teszel! A keresztényeket borzalmasan üldözik. Ha bátyád megtudja, hogy az új vallás követője lettél, akkor...

— Akkor? — kérde a leány átszellemült mosollyal.

— Akkor halálra ítéltet...

— No és? Nem szenvedett-e a názárethi Jézus is mártirhalált? Ha ő, mint az Isten fia meghalhatott az egész emberiségért, nekem, mint hű követőjének, kötelességem példáját követni. Valerius, én nem félek a haláltól... Ha vadállatok elé dobznak, mosollyal ajkaimon áldom Jézusomat... Ha máglyára ítélnek, mosollyal ajkamon tekintek föl Hozzá, akivel nemsokára egyesülök... De — tette hozzá kissé gondolkozva —, ha igazán szeretsz — hitemben is követni fogsz... Menj! Téged most még a katonai kötelesség hív, de ha visszatérsz, a tied leszel... Ámde csak akkor, ha te is Krisztus követője leszel... Vagy talán ezt sem akarod megígérni nekem?!

Valerius szemei könnybe borultak. Rekedt hangon felelte:

— Hagyj időt erre nekem, édes Flaviám. Amíg hazaérkezem, egy-két év is elmulik... Addig talán más viszonyok lesznek, addig talán...

Flavia szilárd hangon felelte:

— Te félsz. Te attól tartasz, Valerius, hogy ha kereszténnyé leszel, téged is halálra ítélnék, Azt reméled, hogy visszatértedig megszüntetik az üldözésünket. Csalódszol. Amíg...

— Értem — vágott szavaiba Valerius. Amíg Antonius Sotericus aedilis marad, addig Krisztus követői nem számíthatnak kegyelemre...

Valerius elhallgatott. Lecsüggeszté fejét. Flavia némán és kíváncsian szemlélte. Észrevette azt az erős lelki harcot, ami a férfi keblében dült. Végre halkan suttozta:

— Ne tarts semmitől. Mire visszatérsz, jövő boldogságunkat előkészítem. Mindketten áttérünk a keresztény hitre és akkor itt hagyjuk Pannóniát, de nem kell katonának maradnod. Leszünk kereskedők, vagy rab-szolgák, nekem mindegy, csak veled lehessenek! Szeretlek, Valerius és ha te is szeretsz, követni fogsz... Most azonban el kell válnunk. Antonius a quatorvirek tanácsából már talán haza is érkezett s ha valamit észrevesz, kegyetlensége nem ismer határt.

Valerius a teljes homályban megragadta Flavia kezét. Magához vonzá a gyönyörű leányt és homlokát ajkaival érintette. Ez — keresztet vetett magára és jegyesére, amint azt Krisztus követőitől tanulta. Azután hirtelen eltűnt.

Valerius homlokát hideg verejték borította, midőn Mithra templomából kilépett.

— Álmodom-e, vagy ébren vagyok? Istenek, segísetek! Mit tegyek!

De a római istenek, akiknek szobrai kísérteties némaságban mozdulatlanul álltak a templom körül, nem feleltek

Valerius hazaért. Keble zihált. Útját Antoniusék lakása felé vette. A késő esti csendben, midőn már a nagy város minden életnyilvánulása megszűnt, midőn már a csillagok milliói terjeszték szelid fényüket a nyugvó természetre, midőn az esti szellő kedves ákácillatot hozott az amphiteatrum felől, éppen Antoniusék hatalmas épülete elé érkezett. És ekkor a peristylum felől hangokat hallott. Mintha Antonius Sotericus kiáltozott volna. Vagy talán csak a hallucinációra hajlandó zilált idegrendszeré tévedett? Ki tudná azt megmondani! De mégis! Most már világosan hallja barátjának izgatott hangját.

— Nyomorult! Reszkess haragomtól! Azt hiszed, nem vettem már régen észre, hogy titkos utaid hová vezetnek!? Nem ajánlom, hogy kémeim sikerrel kutasának tetteid után és nem ajánlom, hogy Valerius Julianussal valaha találkozni merj!

A centurio, azaz hogy most már dux manipuli szemeit előntötte a vér. Mint a párját féltő oroszlán rohant a kapuhoz, de zárva találta. Zörgetett, de hiába! Ilyen késő látogatónak nem nyitvatnak meg Antonius aedilis ajtai...

Csüggedten tért lakására, de álom nem jött szemére...

... Septimius Severus római császár Krisztus után 201 június 14-ikén ünnepélyesen átvonult Aquincumon. Alsó-Pannónia székhelyén. A város nagy örömmel fogadta uralkodóját, hiszen ő emelte Aquincumot colonia-rangra. Hófehér palástú szenátorok, bíborba öltözött flamenek, süveges sacerdosok, előkelő decuriók és patrónusok, augurok és haruspexek tömege fogadta a hatalmas császárt, aki még külsőleg is emlékeztetett nagy elődjére, Marcus Aureliusra. Hófehér lova mellett a római sasok büszke hordozói, mögötte a II. légio adjutrix, élén Marcus Aeliussal. A trombitások és sipo-

sok zenéje egy pillanatig sem szünetelt. A csapatok élén Valerius Julianus manipulusa, — amint azt három nappal azelőtt a légió vezére megigérte. Azután a katonák, övükben törrel, jobb oldalukon karddal, sisakkal, pajzsral. Jöttek azután a segédc csapatok. A nyilas sagittarii, a dárдавető contarii, az alák és a scutummal, a négyszögű nehéz pajzsral ellátott cohorsok.

Gyönyörű látvány volt! Az utak virágokkal telehintve, a falakon és az utcák póznáin levélfüzérek.

Midőn a menet a forumhoz érkezett, Antonius Sotericus a hatalmas császár elé járult és üdvözölte őt a város nevében.

— Ave, ave, ave! Septimius Severus! Hálát ad Neked és Isteneinknek Alsó-Pannónia székhelye, a büszke Aquincum colonia ezért a napért! Ó, szeresd ezt a népet, mely inkább meghal, de régi római jellegét sem erkölcsiiben, sem szokásaiban, sem vallásában meg nem tagadja!

A császár kegyesen válaszolt.

— Ave Aquincum derék aedilise. Örömmel és büszkeséggel vonulok át városotokon, mert az — amint helyesen mondád — a régi római erkölcsöknek, szokásoknak és vallásnak hűséges őrzője. El is várom a jövőben is, hogy így legyen! Titeket teszlek ezért felelőssé, aedilisek, szenátorok, quatorvirek! Mivel pedig szavaid nálam tetszésre találtak, ó Antonius, megparancsolom, hogy öltsd fel azonnal a toga praetextát és lépj be aediles curules tiszteletreméltó sorába...

Antonius arca bíborpiros lett a császár nem várt kitüntetésére. Igaz ugyan, hogy ez még a decuriók tiszteletének megerősítésére várt, de ki mert volna a császár szavával ellenkezni!...

Antonius Sotericus aedilis curulis lett; felöltötte a díszes toga praetextát és most már fokozottabb joggal és gonddal őrködött a colonia erkölcsi és vallási épsége fölött, mint azelőtt.

... A császárt követő manipulus élén egy komor arcú férfi lovagolt, aki mély sóhajtással tekintett Antonius háza felé, midőn a menet ott elvonult. És úgy vette észre, mintha a peristylumba vezető egyik kis kapuban egy fehér kendőcske lobogna.

Az is lehet, hogy tévedett...

Septimius Severus császár visszatért Rómába, a II. légio pedig a segédcsapatok egy részével eltávozott a távoli Galliába, ahol ez már Hispaniával érintkezik, hogy a lázongókat megfékezze. Szükséges volt ilyen messziről odavinni csapatokat, mert a galliai cohorsok nem mutatkoztak megbízhatóknak...

Csaknem két évig tartott a hadjárat, míg végre a forrongás egészen lecsendesült. Ekkor a második légio adjutrix hazatért Aquincumba és környékére.

Gyönyörű májusi este érkezett lakására Valerius Julianus. Az új hadműveletek új babérokat szereztek számára. Vezére, Marcus Aelius annyira megkedvelte, hogy közvetlenül saját személye mellé parancsolta, ami egyértelmű volt a további gyors előrehaladással.

— Vajjon mit szól Flavia, ha sikereimről hallani fog? Vajjon szeret-e még? Istenek segítsetek! Most érzem igazán, mennyire szeretem őt, ezt a gyönyörű, hős leányt!...

Ilyen gondolatokba mélyedve szivta magába az üde, enyhe nyári levegőt a vitéz Valerius. Azután tovább beszélt magához...

— Igen, úgy teszek. Holnap még nem sietek Antoniusékhoz, mert ruházatomat is rendbe kell hoznom és Aeliussal is estig vagyok elfoglalva. Hanem azután! Nem hiszem, hogy most is olyan ridegen fogadjon, mint ezelőtt két évvel, hiszen láthatja, hogy pályámon előre haladok, láthatja, hogy hugát boldogíthatom. S azután — ha Flavia is úgy akarja, már mint sponsus jöhetek el tőlük...

Jó kedvvel nyugodott le és álma a hosszú, ki-
merítő szolgálatok után üdítő volt.

A következő napon megfürdött és a laconicumból
együtt sietett Aeliussal a castrumba. Dolgait délután
elvégezvén, az amphiteatrumba ment. Az előadás már
megkezdődött. A cavea tele volt nézőkkel s csak a
déli praecinctio egyik cuneusában tudott még helyet
találni. Kiváncsian kérdezősködött az egyik flamentól,
aki a közelében élvezte az előadást.

— Érdekes volt eddig?

— Kitűnő — felelte a pap. Pompás gladiátor-
küzdelmeket láttunk. Csaknem másfél óráig viaskodtak,
míg végre az egyik halva rogyott össze. A vére még
most is látható az aréna porondján.

Valerius a kemény katona, aki már ezerszer szembe-
nézett a halállal, összerázkódott. Csúfnak, helytelennek
tartotta az ilyen játékokat.

— Nem értem — fordult a flamenhez —, miért
kell ilyenekkel mulattatni a népet? Miért kell a játékok
házában vérnek folynia?

A pap kérdően tekintett Valeriusra.

— Ezt te kérded, ó dux?! Hiszen te katona vagy,
neked nem szabad irtózni a vértől?!

— Ne érts félre engem! Én a harctér borzalmait
szívesen látom, hiszen az életemem, de itt! Mire való
itt az öldöklés?

A flamen vállat vont, majd nyugodtan felelte:

— Ezen mindaddig nem változtathatunk, amíg a
császár mást nem rendel. Különben, ha nem szereted
nézni a véres játékokat, távozzál!

— Miért?

— Mert most épen a befejező jelenet következik.
Hat keresztényt fognak széttépni a vadállatok...

Valerius halálsápadt lett.

— Kik azok?

— Nem tudom. A nevüket nem közölték a lakossággal, csak annyit hallottam, hogy két férfi és négy nő... De már kezdődik. Nézz oda... A pódium alsó kis ajtóí, a porta Libitinae-k már megnyílnak... Nézd, nézd! Balról jönnek a halálraitéltek... Igen, két férfi és négy nő...

Valerius tágranyilt szemekkel, halálsápadtan meredt a szerencsétlen áldozatokra.

Ők átszellemült arccal léptek ki a kapukon. Mosolyra nyíltak ajkaik és szent zsoltosmákat énekeltek. Két férfi és négy nő... Ez utóbbiak egyike a szépséges — Flavia...

És a cavea egyik páholyában, amelyik a colonia legelső személyeinek volt fenntartva, kegyetlen arccal ült bíboros tógájában — Antonius Sotericus, Flavia vérszomjas bátyja.

Valerius halálsápadtan ült helyén. A rémület, a borzalom, a kétségbeesés lenyűgözte. Szemei tágra nyíltak, ajkai remegtek, a dermesztő, szörnyű érzésektől mozdulni sem bírt. Szíve az egyik pillanatban olyan hangosan dobogott, hogy majd szétvetette keblét, a következő percben mintha megszűnt volna benne minden élet...

Mindez csak három percig tartott.

Amint a szerencsétlen áldozatok kiléptek az arénára, a kiéhezett fenevadakat a szembelevő kis kapukon azonnal bebocsátották. Egy hatalmas hím oroszlán egyenesen Flaviára ugrott, földreteperte és — torkát átharapta...

Valerius azt képzelte, mintha a gyönyörű leány szép szemeinek utolsó sugarait feléje irányította volna...

De az is lehet, hogy csalódott...

A vitéz dux manipuli kirohant az utcára.

Lerogyott a legközelebbi oltárkö mellé és eszméletét csaknem elvesztette. Aztán megerősítette szívét.

— Megbosszúllak, drága, édes Flaviám! Ó, miért

nem hallgattam szavaidra! Lettem volna kereskedő, canabesis vagy akármi. Lettem volna rabszolga, de — veled maradtam volna, te a hősök mintaképe, édes jegyesem!...

Zokogva támol ygott Nemezis szobrához.¹ Ott le-
roskadt.

— Ó, Nemezis! Te, akinek igazságos bosszúja mindenkit utólér, segíts! Segíts! Bosszuld meg ezt a szörnyű vérengzést! Én hű szolgád leszek nemes bosszúdban!

Az istennő köalakja nem mozdult.

— Nemezis, — imádkozott a vitéz katona szinte félőrülten. — Én tudom, mit kell tennem, segíts! Ha ilyen gatszágot eltűrsz, akkor . . . akkor . . . megvalósítom titkos szándékomat. Híve leszek én is a názárethi Jézusnak . . .

Valerius odaszorította forró homlokát a szoborhoz.

Az arénából a közönség tódulni kezdett.

Az áldozatok holttestét deszkákra helyezve, leplel leborítva kihozták, de csak — ötöt.

Valerius mint az örült rohánt hozzájuk. A lepleket felemelte. Flavia nem volt a mártirok között.

— Hol van Flavia! — ordított fel marcangoló fájdalmában.

— Ne keresd őt, ó, vezér, Antonius intésére egészen felfalták a vadak. Nem volt szabad holttestét elhozunk. Íme, itt van egy foszlány fátyolából . . .

A férfi vad örvöngéssel vette át a kis fátyoldarabot és csókjaival halmozta el. Azután, mintha kicserélték volna. Kiegyenesedett, homloka kemény redőkbe borult. Az ereklyét öltönyébe rejtette és nyugodtan várt. Igen, várt — valakire, aki döl yfös mosolylyal épen most lépett ki a nézőtérrel s nyugodtan magyarázta a többi quatorvirnek.

¹ A budapesti Magyar Nemzeti Múzeumban őrzik.

— Szépen halt meg. Büszke vagyok reá. Látszik, hogy az én nővérem volt...

Valerius anélkül, hogy az aedilis curulis észrevette volna, nyomon követte őt.

Az est leszállt és megjelentek a csillagok milliói. A nyári szellő ákácillatot hozott, épen úgy, mint akkor, két évvel azelőtt...

Midőn Antonius kísérőitől lakóházuk közelében elvált, Valerius hozzálépett.

— Tu homo nequissime! Aljas gazember! Ezért meglakolsz!

Antonius visszaugrott és gőgösen tekintett Valeriusra.

— Mit akarsz tőlem? Ha örült vagy, megköötztetek! Ha útonálló vagy, aedilis curulisi hatalmam elég erős arra, hogy börtönbe vesselek.

Valerius arcát elöntötte a láng. Ilyen sértéseket még sohasem mondtak neki. Ámde méltósága alulnak tartá, hogy *már most* végezzen a kegyetlen és hatalmától megittasodott emberrel. Szilárd hangon szólt.

— Sem örült, sem útonálló nem vagyok, de jegyesem borzalmas és igazságtalan meggyilkoltatását nem tűrhetem bosszú nélkül. Nem ölök meg, de felszólítalak, hogy holnap hajnalban, midőn Sol Invictus szárnyai Aquincum fölött megjelennek, légy az amphiteatrum nyugati oldalánál. Te is hozzá egy tört, én is hozok. A többit tudod...

A gyáva Antonius halálsápadt arccal hallgatta Valerius ajánlatát. Már fölnyitotta ajkait, hogy összekiáltsa az utca népét, de utóbb meggondolta a dolgot. Rekedt, de nyugodt hangon felelte:

— Ott leszek!

Azután belépett házába, ahol egy összetört anya és atya csendesen zokogott néma fájdalmában...

Antonius, amint pihenőszobájába tért, elővette legélesebb törét és leönté azt valami különös folyadékkal.

— Így! No, most már jöhetsz Valerius!... És ha én leszek a győztes, hatalmamban újból növekedni fogok... Ki tudja, talán én következem majd Caecilianus után Aquincum helytartói székében...

Ajkaira mosolyt erőltetve tért nyugalomra, de minél inkább közeledett a hajnal, annál nyugtalanabbá lett. Álom nem jött szemeire. Valami kimondhatatlan érzés szállta meg keblét, amit még sohasem érzett. Hiába igyekezett Flavia emlékétől megszabadulni, nem tudott! Bárhová tekintett, mindenütt ott látta szerencsétlen nővérét, akit az ő hatalmi túltengése vitt a vérpadra... Izgatottságát növelte az is, hogy a szomszéd termekből áthallatszott szüleinek halk beszéde és fel-felcsukló zokogása. No, meg az, hogy borzalmas égháború közeledett.

... A villámok fényénél egy pillanatig sem szűnő vad mennydörgés zenéje mellett találkozott Antonius Sotericus és Valerius Julianus, hogy fegyvereiket összemérjék. Nem két férfiú küzdelme volt ez, hanem két világnézet végzetes összecsapása.

Zord tekintettel figyelték egymást. Felső öltönyüket ledobták. Egymásra rohantak.

— Meghalsz! — ordítá Antonius és, mielőtt Valerius védekezhetett volna, törét mélyen beledöfte ellenfele karjába. Rémes fájdalom nyilalt át Valerius testén. Hiába igyekezett reárohanni Antoniusra, nem bírt. Lábai a földre gyökereztek, ereje elhagyta, szemei elhomályosultak. Azután összerogyott. Csak most eszmélt tudatára annak, hogy a gyáva Antonius megmérgezte törét...

— Átkozott légy gázságaidért és gyávaságodért. Ó, Nemezis, te elhagytál! Most tehát hozzád fordulok, názárethi Jézus! Könyörülj rajtam és bosszuld meg hű mártírodat, Flaviámat...

Azután elveszté eszméletét s nagy kínok közt ki-szenvedett.

Ebben a pillanatban megnyíltak az eget csatornái. A földre pokoli sötétség borult. Antonius remegni kezdett. A villámlás, a szörnyű menydörgés, a sötétség tökéletesen összetépte idegrendszerét. Egész testében remegett. Haza akart térni, de mintha valami titkos erő más irányba terelte volna, a Danubius felé vette útját. Lábai megcsuklottak, elesett. Most lesujtott a villám és — Jupiter temploma lángbaborult.

Antonius fogai vacogtak, arcára halálos sápadtság és örület ült. Egyszerre úgy érezte, hogy ketten is követik. Remegve tekintett hátra.

— Flavia! Valerius! — ordítá és szaladni kezdett.

De most már újabb lépteket hallott maga mögött. Újból hátrapillantott. Most már közvetlenül maga mögött látta Nemezis istennőt is, amint mérlegét és lángoló pallosát magasra emeli.

A nyomorult ember, aki százakat küldött gőgös mosollyal a vesztőhelyre, most valóban semmivé vált. Mint az alvajáró támolypott a Danubius partjára. Még egy vad sikoltás, még egy örült ordítás — mert úgy érezte, hogy Flavia, Valerius és Nemezis átkarolják és beledobta magát a haragosan hömpölygő hullámokba...

S íme, amint fuldoklásában egyszer a víz felszínére került, ott látott maga előtt egy glóriás fejet, amelyet Jeruzsálemben tövissel koronáztak meg.

És mintha ez a fej megbocsátón, szeliden mosolygott volna az elmerülő Antonius Sotericusra...

ESZTERGOM.

DUNA déli partján, szemben a nógrádi hegyek erdős lejtőivel, ahol a Garam hullámai szerelmesen egyesülnek hazánk legnagyobb folyójával, a síkságból merészen emelkedik ki egy hatalmas sziklatömb; tetején óriási székesegyház. Középső kupolás tornyát a korinthusi oszlopok sokasága övezi, két kisebb tornya sokatbeszélően mutat az ég felé. Bármely irányból közeledünk a sziklához, melynek szegélyén a bazilika alatt régi vár leomló falai láthatók, az a kép, amelyet megpillantunk, valóban elbájoló és lebilincselő. És ha a visszaemlékezés ennek a sziklának, a várromnak és a háromtornyos székesegyháznak történetéről a fátyolt félig fölveti, akkor olyan perspektíva tárul eléje, aminőt csak egy ezeréves ország dicsőséggel telített multja termel...

Esztergom! Szent István királyunk szülőhelye, Árpád-házi királyaink fő- és székvárosa, te vagy legrégibb multunk még ma is legrégibb regélő tanuja. A falaid közül indult hódító útjára a kereszténység és ezzel együtt a magyar kultúra. A tatárjárás ellen hiába védekező IV. Béla királyunk falaid között találta föl örök pihenőjét.

Esztergom már a rómaiak idejében erős vár volt. Aquincummal és Carnuntummal együtt *Salva* védte a Duna vonalát és az utóbbi helyen, a mai Esztergomban a második légió egyik erős csapata állomásozott. A

honfoglalás korában már mint *Strigoniumot* emlegetik, talán azért, mert az Ister (Duna) és a Gran (Garam) Esztergomtól nyugatra találkoznak. Meglehet, hogy a Strigan, Estrigun és a latinos Strigonium ennek a két szónak összevonásából származott.

Ha Esztergom történetét le akarnám írni, akkor sokkötetes munkát kellene nyújtanom az olvasóknak; ezt nem tehetem. Eleget mesél a város, a vár és a bazilika multjáról mindaz, amit Strigonium falai között láthatunk; az a kis kápolna, melynek helyén egy szobácskában első királyunk született meg aztán az a hatalmas fészület, amely örök mementóként függ a vár falán.

Gondolataim visszaszállnak a régmultba. Lelki szemeim előtt egymásután megjelennek: Vajk, akit a később mártirhalált szenvedett szent Adalbert pápai püspök keresztelt meg István névre; Astrik apát, Salamon, III. Béla és a többiek. Szinte hallom annak a háromszáz gyönyörű leánynak halálordítását, akiket a kegyetlen Batu khán vérfagyasztó cinizmussal lefejeztetett azért, mert a város érdekében kegyelemért könyörögtek. Széchy Dénes érsekünk, azután Bakócz Tamás, mely utóbbinak gyönyörű kápolnája ma is látható a bazilikában, újból fölvirágoztatták Esztergomot. Ott halt hősi halált 1594 május 26-án a XVI. század Petőfije, Balassa Bálint. II. Rákóczi Ferenc, a vak Bottyán generális, a kapzsi Kuklender, mind-mind Esztergomban éltek vagy ott tartózkodtak. Bottyán háza még most is ott van Esztergom egyik legszebb terén; ez a mostani városháza. Rudnai, Kopácsi és Simor primásaink építették azt a hatalmas bazilikát, amelynek a földön nincsen párja!...

Esztergom várának szikláit, amelyek az évezredek sokasága óta komoran tekintenek le az Ister méltóság-teljesen hömpölygő vizére, utolsó nyulványait alkotják a pilisi hegyeknek és a város egy része szorosan hozzá-

simul a nyulványok lábaihoz. Az egyik magaslaton piros tetejű turistaház emelkedik; ez a nyugatról és délről közeledő utas figyelmét okvetlenül felhívja. Valamikor nem turistaház, hanem gyönyörű várkastély állott ennek a hegynek tetején, amelyet ma is Vaskapunak neveznek, még pedig azért, mert annak a kastélynak a kapui vertvasból készültek. Erről akarom elmondani, amit hallottam.

Első királyunk korában még állott a kastély. Réthe uram építtette. Büszke várfalak, óriási termek, fedett folyosók, rejtett alagutak, ijesztő tornyok, amelyek tetején a rézkakasok eszeveszetten forognak és csikorognak.

Nem csoda, mert rettentő vihar dúl. A várkastély körüli rengeteg erdő fái recsegve, ropogva törnek össze az orkán haragjától. A fellegek egészen körül veszik a hegyet, ott gomolyognak örült versenyfutásban. Egyszer szétnyílnak és egy pillanatra látni engedik az Isteren túli hegyeket és Strigonium várát, sőt néha a Brigetio környékén elterülő síkságot is, a mai Komárom irányában, de csak azért, hogy a következő pillanatban újból összezsapjanak és a kilátást vad haraggal elzárják a szemlélő elől. Az ég csattog, lesujt a villám, megremegteteti a kastély vaskapuit, de ez büszkén dacol vele; erős az érc, ellenáll!

Réthe uram ott áll a várkastély egyik ablakánál. Nem törődik azzal, hogy az ablak nyitva van, hogy a vihar a hideg esőt arcába veri és hogy a villám minden másodpercben ijesztően megvilágítja a különben sötét termet. Homlokát redők borítják, üstökét meg-megrázza, szörnyű lelkiharc dúl kebelében. Valóban nem lehet tudni, hol van nagyobb vihar, a természetben-e vagy Réthe vezér keblében?

A haragos várúr mögött egy karosszékben csendesen sirdogál egy szelíd galamb. Réthe uram egyetlen, gyönyörűséges leánya. A villám fénye időnkint kísér-

tetiesen megvilágítja szőke fűrtjeit, hosszú, világoskék köntösét, aranyos pártáját.

Réthe vezér hirtelen leányára tekint; szemeiben vad sugarak lángolnak. Széles szablyájára csap, majd őszbecsavarodó, hosszú szakállát idegesen szorítja össze.

— Fári leányom, vigyázz! Atyád jogos haragja nemsokára reád sujt! Mondom neked, nagyon vigyázz, ismeresz engem; az ellentmondást nem tűröm, úgy lesz, amint parancsoltam!...

A vergődő galamb hangosan zokogott, majd elhaló hangon rebegte.

— De atyám, ha nem szeretem Zoárdot!

— Mit törődöm azzal, hogy szereted-e vagy nem! Zoárd derék vitéz, bátor, mint az oroszlán, erős, mint a párduc és büszke, mint valami római félisten. Mi kifogásod van ellene?

A leány fölkelt és lehajtott fővel, támoltyogva atyja felé ment. A haragos Réthe megállást parancsolt.

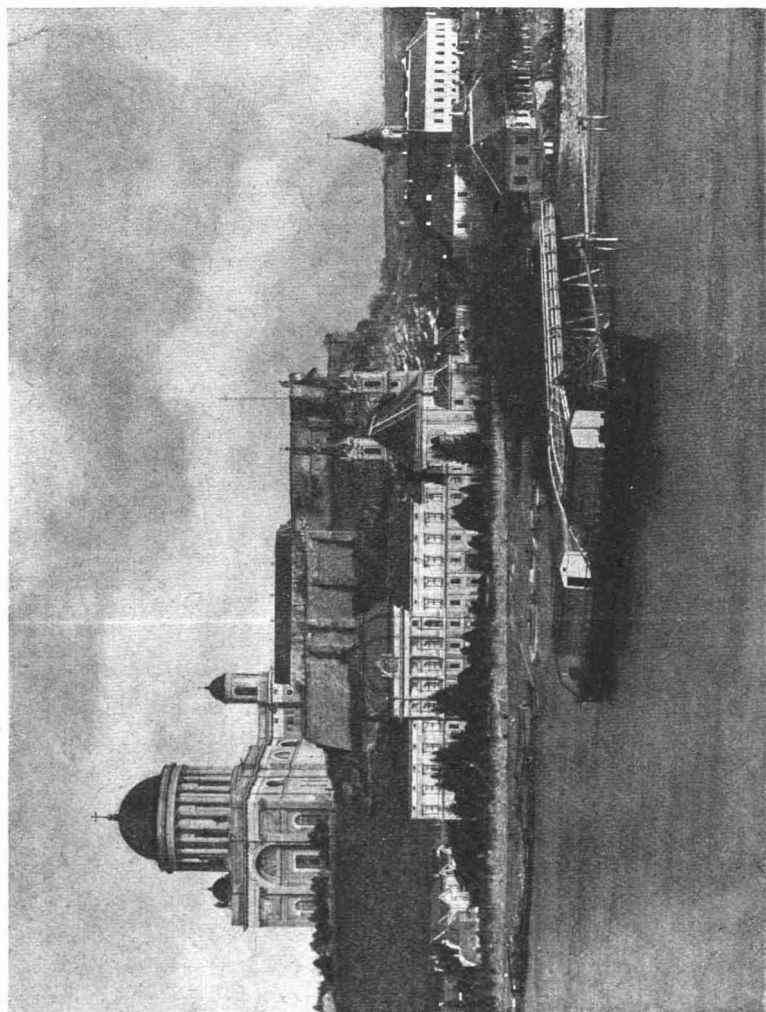
— Megállj! — kiáltott élesen Réthe. Amíg parancsomat nem teljesíted, ne közeledj hozzám! Addig, amíg nem jelented ki, hogy kezedet Zoárd vitéznek nyújtod, keblemre nem öllelek, arcodat meg nem simítom.

Fári a földre omlott. Néhány pillanatig néma csönd, csak a szélvész tombolása és az ég mennydörgése zavarta meg a kriptai nyugalmat. Most Réthe megragadta leánya csuklóját, fölrántja a szegény teremtest a földről és szinte sziszegve parancsolja neki:

— Tudom, hogy mást szeretsz, valld meg, ki az? Parancsolom!

A leány nem válaszolt. Az atya sürgette.

— Parancsolom! Érted?! Ne feledd el, hogy pallós-jogom van! Kastélyaim összes lakóival azt tehetem, amit akarok! Vagy talán elfeledted már, hogy a leg-hosszabb felvonóhid mellett kapu fölött ott függ hatal-

ESZTERGOM.

mam ijesztő jelvénye: a bárd?! Ki az, akit szeretsz? Beszélj!

Azzal megrázta leányát. Szemei még a sötétben is villogtak, ajkai remegtek.

Fári hallgatott, majd alig hallható hangon suttogetta:

— Atyám, én azt nem tudom...

Réthe csak erre várt. Mint az őrült dobta el magától a szegény gyermeket, aztán ráordított.

— Nem tudod? Hazudsz! Tudod te azt, te... te... te aljas, csak titkolod! Egy idő óta arcod halvány, szemeidben álmódózó, megtört fény; valakit szeretsz, csak nem akarod megvallani, hogy ki az!

Azután mély lélegzeteket véve, kissé megpihent, majd síri hangon folytatta:

— Halld a parancsom, konok leány! Most épen éjfélt van. Holnap délig elmehetsz. Holnap déltől, midőn a vár kapujánál levő ágyú eldördül, bemegyek ágyaszobádba. Ott találjalak! Ha akkor nem mondod nekem emelt fővel és megmásíthatatlan elhatározással, hogy kezedet Zoárdnak nyújtod, akkor... akkor...

Réthe elhallgatott. A leány rémülten tekintett reá. Mint valami vergődő, sebzett kis madár, húzódott atyja felé, fáradt tagjait a földön vonszolva. Midőn közelébe ért, föltekintett reá és szívszorongva kérde:

— Akkor?

Réthe szemeiben egy szempillantásig meleg fény villant föl, de azonnal helyet engedett az előbbi villámoknak. Ki tudja, talán a kriptában nyugvó hű feleségére gondolt egy pillanatig, akihez egyetlen leánya a megtevesztésig hasonlított.

— Nem öllek meg. Nem szennyezem be hírneveimet azzal, hogy egyetlen gyermekemet lefejeztetem, de ha holnap déltől, amikor az ágyú eldördül, nem adsz olyan választ, amilyent akarok, akkor légy örökre átkozott és menj! Ennek a várkastélynak és a többi kasté-

lyaimnak kapui Fári előtt örökre bezárultak és bezárult az én szívem is.

Fári most felugrott. Minden erejét összeszedte, kis ökleit összeszorította és szilárd hangon mondá. Hiszen az ő ereiben is Réthe vére csörgedezett!

— Atyám, kiátkozol? Azért, mert nem tudom azt szeretni, akit reám parancsolsz? Tehát tudd meg, szívem másért dobog, másat szeretek, Zoárdé nem leszek soha!

Réthe szinte magánkívül ordított.

— No végre, drágalátos teremtés! Most azt is tudni akarom, kit szeretsz! Ha méltó házam becsületére és kezedre, akkor még beszélhetünk! Parancsolom, mondd meg, ki az.

Fári újból összeroskadt.

— Nem tudom, nem tudom. Ne kérdezd!

Réthe szó nélkül eldobta magától leányát, lassú lépésekkel távozott és a félig nyitott ajtóból ennyit szólt vissza:

— Holnap délben fölkereslek. A többit tudod.

Fári elvesztette eszméletét. Midőn magához tért, reggel volt, gyönyörű napfény. A vihar elmúlt, a természet fürdött a nap sugaraiban. A föltárt ablakon az erdők és a mezők édes illata áradt be és hallani lehetett a láthatatlan kis dalnokok, az éneklő madarak bájos hangversenyét is. Már csak Strigonium vára fölött volt vékony felhőréteg, de azon is ott sugárzott a kiengesztelődés égi szimbóluma, a sokszínű szivárvány.

Fári az ablakhoz ment s fejét odaszorította a hideg üveghez. Gyönyörű látvány! Ott van a hatalmas Strigonium; alatta, mint valami széles ezüstszalag, az Ister folyó, amely keblére várja a kis Grant és az Ipolyt. Lilaszínű dombok, erdős hegyek, apró házak, magas sziklák, sűrű rengeteg.

A leány néhány pillanatig mintha elfeledte volna mindazt, ami az éjjel történt. Kíváncsian figyelte a

természet elbűvölő látképét. Hosszú ideig gyönyörködött mindabban, amit látott és ím, szemei egyszerre föllángoltak, mert a kastély alatti gyalogúton ott jött Gyöngyi Palkó, az egyszerű jobbágylegény, aki elrabolta Fári szívének nyugalma. Miképen történt ez, én nem tudom, ne is kutassuk, de az bizonyos, hogy Rêthe büszke leányának kezében meglobogott a fehér kendő. Palkó észrevette ezt és megállott ama bizonyos nagy fánál, amely már sokat tudna regélni a gazdag várkisasszony és a szegény parasztfiú szerelméről.

Fári fátyolába burkolódzva lesietett. Tudta már, hol kell a kastélyból észrevétlenül eltávoznia. Néhány perc múlva Palkó keblén nyugodott gyönyörű feje.

— Itt vagy, édes? Jöjj, siessünk! Itt nem bátor-ságos a beszéd! Menjünk az erdő mélyébe...

A Vaskapu várkastélya mögött, a maróti hegyek felé eső völgyben, az ősrendeteg egyik fájánál ül egy jobbágyfiú. Bronzszínű arca akár csak a Marsé, alakja akár csak Apollóé. Szemeiben a büszkeség és a boldogság lángja. Mellette ül a szép várkisasszony, fejét a fiú ölébe hajtja.

— Palkóm, tudd meg, hogy el kell válnunk! Ez az utolsó találkozásunk, oda van a mi boldogságunk! Ma délben, midőn az ágyú eldördül, atyám szavamat veszi, hogy Zoárd pogány vitéz jegyese leszek. De én nem akarok az övé lenni, lelkemben már kereszténnyé lettem, csak téged szeretlek, édes Palkóm, aki szintén a názárethi Jézus híve vagy...

Palkó, mint a megsebzett tigris, fölugrott.

— Esküszöm, hogy halál reá! Halál a pogány Zoárdra! Az enyém leszel! Elmenekülünk. Még ma éjjel elviszlek, de nem, — most mindjárt! Jöjj, siessünk! Átevezünk az Isteren és ott túl, ahová nem ér atyád hatalma, megesküszünk. De Zoárdot megölöm!...

A leány megtört tekintettel nézett a heves vérű

fiúra. Azután kezeit összekulcsolta és lemondóan sutogta:

— Nem lehet, Palkóm! Atyám minden lépésemet figyelteti, üldöz, reánk talál és akkor mind a ketten meghalunk.

Szemeit révedezve fordította oldalt. Hirtelen, szinte megdermedten tekintett egy pontra és rémülten kiáltá:

— Palkó! Nézd, valaki les reánk a sűrűségben!

Gyöngyi Palkó odaugrott és mint a párját féltő tigris szorította magához a szép és remegő Fárit. Most fölhajlik a bokor és néhány lépésre velük szemben megjelenik egy komor tekintetű, hatalmas dalia. Kardja kivonva, szemeiben szörnyű láng.

— Atyám! — sikolt Fári és eszméletlenül összerogy.

— Halál reátok, aljasok!

A kard villan. Fári és Palkó élettelenül terülnek el a földön. A várúr még azután is, szinte örült kéjjel mártja pengéjét leánya szívébe és vadul felkacag.

— Most már fölfedeztem, ki a párod! Most már tudom, kiért akarod elhagyni őshitedet; hát ezt a jobbágylegényt szeretted? Ezt a nyomorultat, aki szintén a reánk erőszakolt új hitnek a követője?

Réthe halotthalvány arccal és remegő ajkakkal nézte munkájának eredményét és a két áldozat lassan szivárgó piros vérét. Azután az égre fordítva szemeit, gúnyosan mondja:

— Hadd lássam, te názárethi, mit tudsz? Boszuld meg tettemet, ha olyan hatalmas vagy és a világ fölött uralkodni akarsz! Keresztények Istene, mosd le ezt a gyalázatot!

Réthe szava elcsuklott. És íme, a názárethi megjelent a hívásra. A derült égből hirtelen lecsapott a villám, egyenesen Réthe vezér szívét találta, aki holtan rogyott össze. Azután Fárit és Palkót láthatatlan kezek

és titkos erők fölemelték, vitték-vitték szeliden a rengeteg fái között a magasba, föl a tiszta légbe, amíg este valahol a csillagok között eltűntek.

És ott, ahol ez az eset történt, tiszta vizű forrás származott.

. . . Ma is megvan, nézzétek meg,
«Fári kútja» az van ott!

És azóta minden évben
Piros lesz a kút vize,
Amely napon Fári s Palkó
Szállott fel az egekbe.

És az évben, minden évben
Szélvész rázza Vaskaput,
Amely napon Réthe vezér
Fárin s Palkón vett bosszút! . . .

Aki nem hiszi, menjen el Esztergomba, kérdezősködjék és keresse fel Fári kútját . . .

GYŐR.

SODÁLATOS, sőt megmagyarázhatatlan, hogy az időjárás mennyire hat az emberi lélekre. Ablakomnál ülök. A nyári égbolt mint valami izzó kék kupola borul reá az eltikkadt természetre; az erdő madarai a rengeteg erdő fáinak levelei alatt apró csőrüket kinyitva pihegnek; egy fűszál sem mozdul; minden izzik a végtelen forró csöndben. Hanem egyszerre délfelől csendes szellő érkezik és magával hoz egy tenyérnyi fekete felhőt. Néhány másodperc múlva a szellő viharra erősödik, a kis felleg nyomában szinte ijesztő alakok takarják el az eget, a gomoly-felhők minden változatai összetorlódnak, a nap elsötétül és vakító villám hasítja át a koromsötétté vált alkonyatot. A lombok először kíváncsian susognak, majd a hatalmas erőszaknak engedve, recsegve-ropogva, nyögve hajladoznak és azok a madarak, amelyek a levelek alatt a hőség ellen oltalmat találtak, remegve sietnek apró fészükbe. Aztán megered az eső; fellegszakadássá növekedik; olyan a természet, mintha a pokol ördögei játszanák félelmetes játékukat. Bezárom ablakomat, de nem távozom el onnan, mert szeretem nézni a vihar isteni tombolását. Ebben a pillanatban velem szemben egy pontban összefutó három villámvonal lángol az égen és utána szörnyűséges dördülés hangzik.

A képzetek meg nem magyarázható társítása révén hirtelen azt vélem, hogy az a három villámvonal három

folyót ábrázol; a következő szempillantásban ajkaim ösztönszerűen suttogják: Duna, Rába, Rábca. Talán nevetséges káprázat vagy hallucináció, én nem tudom, de odaképzelem magamat abba a magyar városba, amely az említett három folyó szögében épült és melynek történetéből rengeteg kincset bányászhatunk. Talán azért is jutott eszembe Győr, mert a nem enyhülő fellegszakadás mintha az ottani sok vizet jelképezné. Visszagondolok arra az időre, midőn még apró gyerek voltam. A jó öreg Hatvani Péter, a mi «óvóbácsink» ezzel a verssel igyekezett megtanítani minket az «r» betű misztériumára:

Nem szeretem régi Győrben lakomat,
Mert a Duna, Rába, Rábca
Rákja, rágja lábomat . . .

No, de félre most, ti kedves emlékek! Most sokkal komorabb hangulatban vagyok, hogysem óvóbácsi naiv versére gondolhatnék. Inkább úgy vélem, mintha Ali pasa vaskakasa csikorogna Győr várának tornyán s mintha az ő kőharangjának döngését hallanám; csak épen az a telehold hiányzik, amely a félholdat elhomályosította. Azután látom a hős pasát vérbefagyva, halottan, seregének romjai fölött. Majd megjelenik lelki szemeim előtt Bolla Mátyás hátrahagyott özvegye, Orsolya, akiről a városi magisztrátus kimondotta, hogy «mint afféle ördögös, bűbajos és varázsló embervesztő érdemszerint megbüntettetik, elevenen tűzre deliberáltatik, előbb pedig hasonló gonosz és ördögös társainak kinyilatkoztatására megcsigáztatik . . .» Horváth Mihályt és Rátz Gábort is látni vélem, amint a ló farkához kötve kínlódnak. És a többi és a többi . . . csupa komor kép, méltó az istenítélet idejéhez.

És most, egy új vakító villám s a nyomában dördülő borzalmas csattanás emlékezetembe varázsol egy

német főurat, ki jobb kezét és fejét elvesztvén, fekete lepel alatt fekszik . . .

Nem gondolkozom tovább; eltávozom az ablaktól, világot gyujtok és papírra vetem a szerencsétlen gróf történetét.

. . . Nem sokáig tartott az 1568-ban megkötött drinápolyi béke. A harcok a végvárak környékén már 1591-től kezdve állandók voltak. Két esztendő múlva a török annak rendje és módja szerint háborút üzent Rudolf német-római császárnak és magyar királynak. Nagyon megharagudott Murad szultán, de nem is csoda, mert Erdődi Tamás és Péter csúfosan megverték Szlavóniában Hasszán boszniai pasát.

— Megálljatok gyaurok, ezt megkeserülitek! — Dühöngött az ősz Szinán pasa nagyvezir, miközben hosszú szakállát rángatta.

A nagyvezir haragjából tizenöt évig tartó háborúskodás származott. Szinán óriási sereggel tört 1593-ban a Dunántúlra, de bizony eleinte nem valami nagy sikerrel küzdött. Annál fényesebben ragyogott a félhold a következő esztendőben. Pálffy Miklós elfoglalta ugyan Nógrád várát, ellenben Mátyás főherceg hiába ostromolta Esztergomot; ennek megvívásában kapott halálos sebet Balassa Bálint a költő és jeles katona. Mátyás főherceg, «nehogy a nagyobb számú török haddal ütközetet kockáztatván, a sereg vakmerően veszélyeztessék», az ostromot félbeszakította és visszavonult nyugat felé.

Abban az időben nem lehettek valami rózsásak a viszonyok a császár seregében. Nem hiába írta Illés-házi István uram a következő panaszos levelet:

— Mátyás oly engedelmes ember lón, semmi igazságot, büntetést nem művele és ez okért sok számtalan emberölések esnek vala; egy nap sem volt, hogy magyart nem öltek; paráznasággal és részegséggel, vendégséggel, kalmár-árúval, udvari pompával úgy annyira

rákva volt a tábor, hogy nem a szent Istennek, de még a jámbor embernek is iszonya vala benne maradni; a kapitányok, ha tíz órán az ételhez ültek, délután négy-öt órán részegen keltek fel az asztaltól, ki aludni ment, ki mulatni a mezőre. A hadakozó tanács véle vala a herceggel: Ungnád Dávid, ki felette részeges ember volt. Emellett két német kapitány, kik soha törököt nem láttak, sem hadban nem voltak és Ferdinandus gróf Hardeck győri kapitány...

Nem csoda tehát, ha a császári csapatok Szinán nagyvezir közeledtére felbontották Esztergom ostromát és bátorságos helyre, Komárom alá vonultak. Szinán akadály nélkül foglalta el Tatát, Győrszentmártont és azután Győr alá vonult ötvenezer emberével.

Az első pogány szpahik július 15-én mutatkoztak a vár alatt, amelynek erős falait Hardeck Ferdinánd gróf főkapitány és Perlin Miklós alkapitány védelmezték. A grófnak legalább hatezer embere volt, de közöttük csak száznegyven magyar huszár Izdenczi János alatt. A többi magyart a gőgös főúr kitessékelte a várból, hogy Győr megvédésének dicsősége csak a németeké meg az olaszoké legyen. Mátyás főherceg a kis és a nagy Duna között farkasszemet nézett a várral és Szinán pasa seregével s onnan nem is mozdult, csak akkor, midőn nyugat felé tovább futott.

De erről később szólok.

A törökök a tőlük megszokott szívóssággal és vadsággal vívták a várat. A szerdengecsdik, akik a szultán legvakmerőbb katonái voltak, már július végén és augusztus elején megkísérelték, hogy a vár alatt a kis Dunán átkeljenek, azonban ez a vállalkozás nem sikerült, mert a hős Pálffy tábornok szétverte őket. Hanem az is igaz, hogy megsebesült és így nem volt többé Mátyás főherceg seregére semmi befolyása.

A nagyvezir a haját tépte dühében, de nem azért

öregedett ő meg a harcok zajában, hogy engedett volna. Szeptember elején a szerdengecsdi és a tatárok végre mégis csak átjutottak a Dunán és őket most a sereg nagy része is követte. Mátyás főherceg jónak látta a «dicsőséges» császári had megvédése érdekében visszavonulni, ez azonban nem ment valami simán, mert ötezer szekere az egész málhával és a dunai hajóhad kétezer emberével szintén a törökök kezébe került.

Hardeck gróf kétségbeesett, habár Győr vára ágyúkkal, municióval, élelemmel bőségesen ellátott minden tekintetben elsőrangú erősség volt. A gróf, még mielőtt a törökök megérkeztek volna, keményen fogadkozott, miszerint a várat utolsó lehelletéig védeni fogja és a császárnak tett esküjéhez hű marad; sőt még imígyen is nyilatkozott:

— A török Győr alól gyalázatos vereséggel fog elfutni

Bezzeg másképp beszélt most, midőn Mátyás visszavonulása után Szinán pasa a várat minden oldalról bekerítette! Kétségbeesésében elküldte Perlin Miklóst, hogy alkudozzék a nagyvezirrel. Ennek meg is lett az eredménye, mert Hardeck Ferdinánd Győr várát 1594 szeptember 29-én ötvenkilenc ágyúval, háromszáz mázsa puska-
porral, kétezer akó borral és tömérdek eleséggel ünnepélyesen átadta Szinán pasának, pedig a falak még sértetlenek voltak! Azután díszes ruhában, tollas kalappal, büszkén ellovagolt ötezer «hős» vitézével Magyaróvárra. Volt is miért büszkélkednie, mert az ősz török vezér megengedte, hogy a császári katonák fegyverüket megtarthatták. Tudta ő, miért teszi ezt, hiszen Győr megvívása olyan óriási sikert jelentett, amellyel szemben ez a kis engedmény eltörpült. Győrt ugyanis a császári birodalom keleti védőbástyájának tartották. Hardeck is tudta ezt és ezért Magyaróvárról azonnal bocsánatkérő írást küldött a Bruckban időző Mátyás főhercegnek, választ azonban nem kapott.

Erre aggódni kezdett! Felöltözött tehát talpig feketebe és ő maga igyekezett a főherceg színe elé járulni, de — Mátyás nem fogadta őt. Kétségbeesetten kérdezősködött Gallen, Teuffenbach és Zrínyi gróf főuraknál. Ezek vállaikat vonogatták.

— Mi nem tudjuk, miért nem fogadja a grófot a fenség. Alighanem baj lesz a dologból...

Nem kellett sokáig várnia. Néhány hét múlva pecsétes levelet kapott, hogy jelentkezzék Bécsben a Burgban. Alig érkezett oda, azonnal letartóztatták és szolgálait is fogságba vetvén, a Hardeck-család ősi Grenzenstein várát a padlástól a pincéig felkutatták. A gróf többé nem is került ki súlyos fogságából.

A gyáva főúr ellen megkezdődött a vizsgálat. December 29-én volt az első tárgyalás, amely napon már négy hűtlen katonát kivégeztek. Bizony ez rossz előjele volt Hardeck gróf sorsának! Azután következett a második és a harmadik tárgyalás. Ez utóbbit 1595 január 24-én tartották meg; ekkor a bírák már ítéletet is hoztak, azt azonban titokban Rudolf császárhoz terjesztették elő megerősítés végett Prágába.

Rudolf kissé késedelmeskedett az iratok áttanulmányozásával, mert először azokat akarta elítélni, akik Veszprémet, Tatát és Palotát a töröknek átadták. Ezek egy részét lefejezték, a többieket parancsnoki állásuktól megfosztván, mint közkatonákat besorozták a hadseregbe.

Rettentő aggodalmak között számolták az órákat, napokat és hónapokat Hardeck gróf s Perlin Miklós társaikkal együtt. Végre elérkezett az ítélet kihirdetésének napja. 1595 június 16-án történt ez a szomorú esemény, amelyről a krónika az alábbiak szerint emlékezik meg.

A bírák és ülnökök összejöttek. A Burg udvarában emelvényt állítottak föl: ezt fekete posztóval vonták

be, egy tőkét helyeztek reá és ehhez egy fekete párnát tettek.

Ugyanezen a napon délelőtt kilenc órakor a Burg előtti téren gerendákból kordont vontak, melynek közepére szintén fekete posztóval bevont asztalt helyeztek. A csapatok körülvették a kordont, míg a bírák és ügyészek az asztal előtt foglaltak helyet. Különös látványt nyújtottak nagy fehér gallérukkal, tollas kalapjukkal és rövid pelerinjükkel. A csapatok egy része sisakkal, karddal és mellvérttel, másik része alabárdal és nagy kalappal vonult ki. Az egész gyülekezet valóban balsejtelmes benyomást tett.

Most a Burgból elővezették Hardeck Ferdinánd grófot és Perlin Miklóst, hogy hallgassák meg a császár ítéletét. A profószt ment előttük a szomorú térre. Mindketten összerázkódtak és halásápadtakká váltak. Hardeck grófot, aki egészen feketébe öltözött, testvére Ulrich kísérte; mellette voltak még sógora, Thurn gróf, Hauenstein magiszter és két szolgálja is. A szerencsétlen főurat Perlin Miklós követte két jezsuita atyával és két olasszal, akik mellette azelőtt szolgálatot teljesítettek.

Amint az elítéltek a kordon közepére érkeztek, a profószt megkezdte az ítélezést. A soltész, amint ez akkoriban szokás volt, «*praemissis praemittendis*» — elhagyva az elhagyandókat — a főprofószhhoz a következő szavakat intézte:

— Emlékszik ön arra, hogy a folyó 1595. év januárjában Hardeck Ferdinánd gróf és bíráinak jelenlétében az előbbi és bűntársai ellen azért, mert Győr erős és jól felszerelt várát feladták, elfogulatlan ítélet hozatott, miután mindkét fél elmondá a vádat és a védőbeszédet s a tanukat is kihallgatták. Az ítéletet először ő császári fenségéhez, azután Prágába a római császár ő felségéhez küldöttük megerősítés végett. Ő fel-

sége legkegyelmesebben elrendelni méltóztatott, hogy az ítélet kihirdetessék.

— Emlékszem — válaszolta a főprofosz — és kérem az ítélet felolvasását. Akarja-e ezt Hardeck gróf?

Hardeck Ferdinánd levette kalapját és remegve könyörgött kegyelemért.

A soltész azonban komolyan válaszolta:

— Az ítéletet ő fensége és a római császár ő fensége már megerősítették, azon változtatni nem lehet. Válaszoljon, beleegyezik-e abba, hogy az ítéletet kihirdessük?

Hardeck gróf egész testében reszketve halkan mondá:

— Igen, beleegyezem.

Erre megkezdődött az ítélet felolvasása. Ebben részletesen felsorolta a soltész a vár feladására vonatkozó adatokat. Különösen hangsúlyozta, hogy Győr élelemmel, municióval, fegyverekkel bőségesen el volt látva, azt tehát sikerrel lehetett volna védelmezni. Mint-hogy azonban Hardeck Ferdinánd a várat mégis feladta, megszegte Istennek és a római császár ő felségének tett esküjét s így alávaló hűtlenséget és esküszegést követett el.

— Ezért a büntetért — folytatta a soltész —, a profosznak átadatik, aki gyóntatóatyát rendeljen Hardeck Ferdinánd mellé, azután pedig az ítélet végrehajtására a hóhérnak adatik át. A hóhér vezesse át az elítéltet a vesztőhelyre, vágja le jobb kezét, amellyel a római császár ő felségének hűségét esküdött s amellyel a vár átadásának okmányát aláírta. A levágott kezét Bécs legelső bástyájára vaspóznára függessze, örök figyelmeztettként a szörnyű büntettre és ennek megtorlására. Azután akassza fel a grófot föld és ég közé kötéllal addig, amíg megfűl. Azután süttesse a felakasztott testet háromszor huszonnégy óráig a nappal s csak ekkor

legyen eltemetve. Minden uradalmi, alattvalói és javai, úgyszintén az eddig visszatartott járandóságai a császári felség tulajdonába menjenek.

Miután az elítélt a szörnyű ítéletet végighallgatta, szólani akart, de ezt a soltész nem engedte meg neki, hanem így folytatta az ítélet felolvasását.

— A római császár ő felsége a veleszületett szelidségéből, továbbá sok tekintélyes úrnak közbenjárására és könyörgésére az ítéleten kegyelmesen változtat és megengedi, hogy a hóhér a gróf jobb kezét és fejét vágja le s azután temessék el az elítéltet. Különben az ítéletet változtatás nélkül végre kell hajtani.

Most már szóhoz jutott a halálraítélt. Minden erejét összeszedve, kemény hangon adta elő a Habsburg-ház iránti hűségét és érdekében kifejtett jó szolgálatait. Kegyelmet s engedelmet kért arra, hogy a kegyelemért Mátyás főherceg ő fenségéhez követeket küldhessen; ez utóbbit a soltész engedélyezte.

Amíg a küldöttség a főhercegnél volt, addig a profósz Perlin Miklós ítéletét olvasta fel, aki mellé Severinus Ursinust rendelték ki mint védőt.

Perlinre vonatkozóan is megállapította az elfogulatlan bíróság, hogy a vár feladásában bűnös, hogy hűtlenséget és esküszegést követett el s ezért, miután egy gyóntató atya vizsgáztatásában részesült, lefejeztetik. Azután testét négyfelé vágják, fejét és testének egy-egy részét Bécs különböző külső falára akasztják. Hátralékos illetékei és minden javai a római császár ő felsége tulajdonába mennek át. A soltész azután felolvasta a kegyelmet is, mely szerint csak fejét kell venni Perlin Miklósnak s azután el kell temetni őt, különben az ítéleten a császár nem változtat.

Perlincet erről a borzalmas ítéletről Ursinus értesítette. Az áldozat félig örülten térdrogyott és kegyelemért könyörgött s egyúttal engedélyt kért és kapott

is arra, hogy ő is küldhessen valakit a főherceghez a kegyelem kieszközléséért.

Sajnos, a két küldöttség gyorsan visszajött. A főhercegtől azt a választ hozta, hogy ő már azon a két ítéleten, amit a római császár ő felsége aláírt, nem változtathat.

Erre a soltész mindkét pálcát eltörte, ami azt jelenté, hogy most már csak a hóhér szörnyű munkája következhetik... Egyúttal szóval is elrendelte az ítéletek végrehajtását.

A két áldozatot visszavezették a Burg udvarába. A gróf mellett Hauenstein magiszter haladt és a városi őrség emberei kísérték őket. Rettentő látvány tárult Hardeck gróf szemei elé, midőn előtte egyszerre egy gyászleppellel bevont halottas kocsi jelent meg, mely elé szintén fekete leplekkel letakart hat fekete ló volt befogva; a kocsi egészen a vesztőhely közelébe hajtott.

Először Hardeck Ferdinándot vezették be az elkerített vesztőhelyre. Hauenstein az utolsó percig mellette volt. Midőn az elítélt a tőke közvetlen közelébe érkezett, levette kalapját és hangosan védekezett. Beszéde végén engedélyt kért, hogy utoljára elimádkozhassék egy Miatyánkot, amit a soltész engedélyezett neki. Az imádságot ég felé emelt tekintettel és karokkal hangosan mondá el. Amint ezt befejezte, széles fehér gallérját, magyar szabású dolmányát és keztyűjét levetette, átadta szolgájának, ellenben tollas kalapját ismét a fejére helyezte és mélyen a szemeire húzta. Aztán letérdelt a fekete vánkosra, várván a halálos csapásokat.

Most következett az ítélet végrehajtása.

Hirtelen három hóhér lépett elő.

Az egyik éles bárdot helyezett a grófnak a tőkére, a másik egy hatalmas kalapácsot emelt a magasba, a harmadik pedig az elítélt háta mögött, hogy a szerencsétlen főúr ne lássa,

a lefejező pallost csapásra emelte. Egy szempillantás és — a kalapács, meg a pallos egyszerre sujtottak — Hardeck Ferdinánd jobbkeze és feje a tőke mellé gurult, a test pedig mint valami tehetetlen tömeg hullott a gyászlepelre.

A kivégzett szolgálai a három csonka testrészt fekete posztóban a koporsóba tették, várába szállították és megmosván őket, ismét összevarrták s harmadik napra eltemették.

Most Perlin Miklós kivégzése következett. A másik áldozat is odalépett a tőkéhez. Gallérját eldobta, kezeit ég felé nyujtá s azután csaknem eszméletét veszelve rogyott a vánkosra. A hóhér hirtelen felé sujt, mivel azonban Perlin nagyon előrehajtotta fejét, a vágás állkapcsát és füleit érte s így nem választotta el a főt a törzstől. A hóhér másodszor is sujt, de most sem fejezi le egészen a szerencsétlen áldozatot, aki azonban már kiszenvedett. Ekkor a hóhér az összerogyó hullára fekete leplett dobott.

Midőn a bámeszkodó tömeg iszonyodva látta, hogy a lefejezés az első vágásra nem sikerült, attól tartván, hogy az olaszok a szintén olasz származású Perlin halálát és megcsonkítását megbosszulni szándékozván, a hóhérra törnek, fejvesztetten menekülni sietett. Asztalt, széket, kordont, mindent összetiportak, feldöntöttek és ordítottak a megrémült emberek. A főprofósz azonban nem veszté el lélekjelenlétét és így nagyobb zavargás nem történt. Ez ugyanis hangosan és többször egymásután kiáltotta, hogy a hóhért senki bántani ne merje, azután őt katonai őrséggel vette körül s ilyen fedezetel elkísértette a szörnyű vesztőhelyről.

A tömeg lassanként megnyugodott és szétoszlott...

...Így mesélik a krónikák a két hűtlen vezér borzalmas kivégzését.

Mindenki tanulhat Hardeck Ferdinánd gróf és

Perlin Miklós históriájából és gyászos végzetéből. *Az eskü szent, aki azt megszegi, már e földön is elveszi méltó büntetését.*

... A vihar elcsendesedett. Lelkem is megnyugodott. Befejezem a leírást, melynek tárgya tökéletesen megfelel annak a félelmetes égháborúnak, ami egészen váratlanul tört reá szép fővárosunkra. Most már csak azt mondom, miután a két elítélt kivégzését leírtam:

— Requiescant in pace...

De mintha az égen föltűnő szelidfényű első csillaggal, hirtelen valami derűs visszaemlékezés ütne tanyát lelkemben. Igen, nem csalódom. Arra gondolok ugyanis, hogy Győr vára, amelyet Hardeck gyávasága 1594 szeptember 29-ikén a török kezére játszott, már 1598 márciusában ismét a keresztények birtokába került. Csak véres harc árán sikerült a vár visszavívása, de — és ez az, ami fölemelő érzéssel tölti el magyar szívemet —, a nagy diadal elsősorban Pálffy Miklós grófnak, a «győri hősnek» s derék magyar csapatainak köszönhető...

POZSONY.

SODÁLATOS az emberi lélek. Nem elégszik meg azzal, hogy valami szépet és magasztosat egyszer fogadjon magába, nem elégszik meg azzal, hogy az emlékezet szárnyain egyszer szálljon valamelyik régi, kedves tárgyhoz vagy történethez, türelmetlenül csapong és mint a színes lepke a nyíló rózsához, úgy siet vissza szerelmének tárgyához.

Igy vagyok én ősi koronázó városunkkal, ahol nyugati hajdani büszke várunk komoran tekint a Duna hullámaira és az osztrák vizekre. Már ennek a munkának első kötetében megemlékeztem Pozsonyról, azonban lelki szükségét érzem annak, hogy újból visszatérjek a magyar dicsőség legbeszédesebb emlékei közé. Most nem szólok a «vitam et sanguinem» fölemelő jelenetéről, mert arról már írtam néhány sort; most más valami jelenik meg képzetem tarka világában. Gondolataimban ott sétálok a gyönyörű város utcáin és terein. A tornyos városház előtti téren arcom elborul, mert eszembe jut, hogy Bónis Ferencet 1671 április 30-án itt fejezte le a hóhér. No de ez a mártirunk nem volt sokáig egyedül. Követték őt Haynau idejében Rázgha Pál, Petőcz György, Jeszenák János és a többiek. Tovább sétálva, ott látom Dampierre császári hadvezért, aki Bethlen Gáborral szemben hadakozva, Pozsony falai alatt találta hősi halálát. A primási jelvényekkel diszitett palota eszembe juttatja, hogy Pozsony, miután Eszter-

gomot a török megszállotta, a hercegprímás székhelye lett. A város falai között őrizték a szent koronát, a várban tartották az országgyűléseket, de a rendek az «országházban» is tanácskoztak és Napoleon itt kötötte meg a «pozsonyi» békét.

Egyszóval, ez az ősi koronázó város, mely Mária Terézia alatt nagyon vidám napokat látott, valóban hatalmas fejezete a magyar történelemnek. Nem csoda, ha a bűvárkodni szerető lélek a világ zajától elvonul és szemeit lezárva, Pozsony patinás köveihez menekül, hogy fölemelkedjék az ideálok tisztult légkörébe.

Pozsonyt már Mátyás király is nagyon szerette és sok kiváltságban részesítvén, hű oktatójával, Vitéz Jánossal együtt ő alapította meg ott az egyetemet, amelynek az «Academia Istropolitana» nevet adta.

Álljunk meg rövid időre legnagyobb nemzeti királyunk kemény alakja előtt. Kérdezzük meg a pozsonyi várnak lassan leomló köveitől, tudnának-e valamit regélni Pozsonyról és vele kapcsolatban Hollós Mátyásról? Azt felelik, hogy igen. Hát jól van, figyelek...

Néhai való Gregoriancz Pál győri püspök, majd később kalocsai érsek, a XVI. század közepén megírta Cheneházi Benedek uram történetét. Ebben nagyon érdekes visszaemlékezést közöl Alsólivncai Bánffy Miklósról, kár volna el nem olvasni a már sárguló fóliánsokat.

Nem volt olyan szép asszony hetedhétországon, mint Bánffy Miklós pozsonyi gróf és főkapitány hitvese, Sagani Margit hercegnő. Híre is ment a madonna arcának, ábrándos kék szemeinek, koromfekete fűrtjeinek még a határokon túl is, de a leghamarább eljutott az Mátyás királyhoz. Hát iszen nem is csoda, mert ő, miután már megunta a Marssal való foglalkozást, nagyon szívesen társalgott a rómaiak szép istennőjével, Venussal.

No de nem akarok semmiféle csintalanságot írni; tudjuk mindnyájan, hogy Mátyás is ember volt és hogy

‘nemcsak a derék hadfiakat, hanem a szép asszonyokat is nagyon kedvelte.

Egy napon, miután Frigyes német-római császárral a békét megkötötte, fáradalmaikt kipihenvén, így szólott Guthi Ország Mihály nádor uramhoz.

— Meglátogatjuk a pozsonyi grófot. Holnapután indulunk. Értesitse kegyelmed erről a várurat.

Nosza lett erre sürgés-forgás. Még az sem kis dolog, ha egy szegény ember útrakél, de mi történik akkor, ha Európa egyik leghatalmasabb uralkodója utazik kedvelt hívéhez, a hűséges Bánffi Miklóshoz. Heroldok vágtattak váltott paripákon még azon a napon Pozsonyba. Lett nagy csomagolás, értékes ajándékok gondos elhelyezése az aranyos kocsikban, skófumhímzésű mente a grófnak, Olaszországból hozott csecsebecsék a szép asszonynak.

A hír hamar eljutott Pozsonyba. Bánffi Miklós összeráncolta homlokát.

— Hm. Vajjon mit akar itt a király?

Hosszú bajuszát megpödörte és kitekintett a vár keleti ablakán, amely irányból a királynak jönnie kellett. Azután kezeit hátán összekulcsolta és gondolataiba mélyedve, türelmetlenül sétált dolgozótermében. Majd behívatta egyik csatlósát.

— Kerítsd elő nekem Cheneházi uramat, de izibe!

Az ősz Cheneházi, aki még Bánffi Miklós atyjának szolgálatában öregedett meg, bár kissé reszkető tagokkal, de mégis katonás egyenességgel állott meg deli ura előtt.

— Hallja-e kegyelmed! Nemsokára itt lesz a király! Vigyázzunk, nehogy házunk hírnevén sérelem essék! Mondja meg az ispánoknak, diákoknak meg a többieknek, hogy a pozsonyi gróf vára nem tűr meg semmiféle szegényt! Hozassák rendbe a legszebb szobákat, a szakácsok már most fogjanak hozzá a lakomák készi-

téséhez, kapitányaim gondoskodjanak becsületes lovagi tornákról. De...

Bánffi Miklós elhallgatott. Cheneházi tisztességtudóan köhintett egyet-kettőt, jelezvén, hogy valami fúrja az oldalát. Bánffi most hozzáfordult:

— Akar valamit mondani?

— Igen, nagyságos gróf uram...

— No ki vele!

— Hát amondó vagyok, de tisztesség ne essék, ne terheltessek szavaimat félremagyarázni, Isten a tanum, hogy jót akarok, hiszen gróf úr ismeri a hűségemet...

— Beszéljen már kegyelmed Cheneházi uram.

— Hát ha már meg kell is halnom, kimondom, ami a begyemben van. Ültesse fel nagyságos gróf úr a hercegnőt a párnás hintóba és küldje el, de nagyon sebesen — Lindvára...

Bánffi Miklós szemei felragyogtak. Halkan mormogta:

— Ennek az embernek van esze. De még hűséges is. Még talán nagyobb, mint amilyen hű én a királyhoz vagyok.

Azután hangosan folytatta.

— Jól van, Cheneházi uram. A grófné különben is nem egészen egészséges, nem bírná ki az itteni zajos napokat. Készíttesse elő az útra, délután Lindvára megy. Kegyelmed pedig, no de különben már tudja, hogy mit akarok.

Igy történt! Midőn Mátyás király nagy és fényes kíséretével megérkezett a vár felvonóhídjához, csupa ragyogás fogadta. A belső várudvar közepén állott Bánffi Miklós, egyike ama derék főuraknak, akik Mátyásnak mindjárt trónralépte után különösen erős hűséget esküdtek. Daliás termetét meggyszínű bársonyattila borította, kardján csak úgy ragyogtak a drágakövek. Ékes latinsággal köszöntötte fel királyát, aki figyelt is, nem is.

Inkább nem figyelt, hanem szemeit fürkészően jártatta körül a vár ablakain. Valakit keresett. Láthatóan örült, midőn a három «vivat» elhangzott, amikre néhány szóval szórakozottan válaszolt és azután mondá:

— No, most menjünk lakosztályainkba.

Bánffi Miklós valóban odavezette királyát. A vár leggyönyörűbb termei fejedelmi pompával berendezve várták a hatalmas uralkodót, méltónak mutatkoztak a magas vendég fogadására. De Mátyás még sem volt meglepődve. Mindent únt.

Az első lakomán újból csalódás érte. Alig bírta türtőztetni kíváncsiságát és türelmetlenségét. Midőn a kobzosok már a táncra hívó muzsikát játszották, keményen a szemébe nézett Bánffi Miklósnak.

— Valaki hiányzik itthon! Hol van a feleséged? Bánfi minden zavar nélkül nyugodtan válaszolt.

— El kellett utaznia Lindvára...

— És miért? — kérde Mátyás és szemei villámokat szórtak.

Bánffi most is megőrizte nyugalját, sőt mosolygott is.

— Senki sem sajnálja jobban, felséges uram, hogy hűséges életpárom most nem lehet itt, mint ő maga, de hiába, a hosszú tél megviselte az egészségét és a doktor pihenést parancsolt. De különben szolgálatait ajánlja felségednek.

Mátyás türelmetlenül ugrott föl.

— Menjünk urak. Ma ne zavarjatok.

Az estebéd előtt kinyitotta azt az ajtót, amely az ámbitusra nyílt és épen a közelében tartózkodott. Halk suttogás. Mátyás feszülten figyel. Bánffi Miklós és Cheneházi beszélgetnek.

— Rosszul tette kegyelmed, hogy azt tanácsolta.

— Bizza csak rám, nagyságos gróf úr, tudom én mit csinálok. Ami igaz, az igaz, nagy a magyarok ki-

rálya, mindnyájan a tűzbe mennénk érette, de talán ő is — a szép asszonyokért... Bizony Isten, jobb volt ez így! Hiszen hallotta már nagyságod Pázmány lovag esetét!...

Mátyás dühösen becsapta az ajtót. Az estebéden nem jelent meg és másnap délelőtt kihallgatásra parancsolta Bánffi Miklóst.

— Bánffi uram, kegyelmed visszaél a mi türelmünkkel. Mi azért jöttünk, hogy obszervációnkat a váron és környékén végig vezessük. Mondhatom, hanyagságot és hűtlenséget is látunk. A vár nincs felszerelve, a védővonalak hiányoznak. Már pedig tudja kegyelmed, hogy Fridrik erős ellenség, aki nem tréfál. De, elhiheti, hogy én se tréfálok. Az országot meg kell védeni a német császár ellen és ha ezt kegyelmed nem tudja, vagy — amit inkább hiszek, — nem akarja tenni, akkor lesz rá gondom. hogy más jöjjön ebbe a fényes pozícióba...

Bánffi Miklós arca lángolni kezdett... Ajkai remegtek a belső felindulástól, halántékán az ér ujjnyi vastagra növekedett. Jó ideig nem bírt válaszolni, majd rekedt hangon monddá:

— Legyen úgy, amint felséged parancsolja. Még ma kihurcolkodom egy másik váramba, mert itt már úgy sincs maradásom. Adja ki felséged az igazat másnak, bizonyosan sok bűtől és galibától menekedik...

Azzal meghajtotta magát és kevélyen menni készült. Mátyás szikrázó szemekkel kiáltott rá:

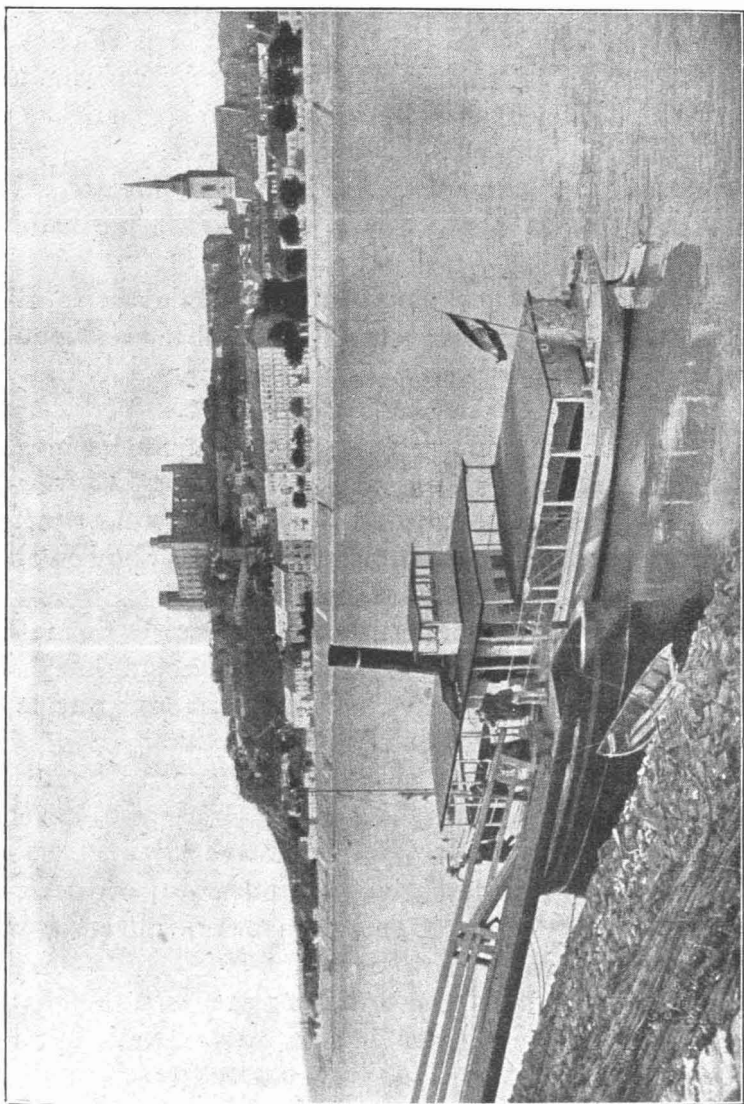
— Megálljon kegyelmed! Hová akar menni az én engedelmem nélkül?

Bánffi félvállról felelte:

— Lindvára. Ott megtalál felséges uram, ha valamikor szolgálatjára lehetek...

Mátyás gúnyosan válaszolt:

— Úgy, úgy. Kegyelmed tehát kerüli a tábort, amit jószívvel fölcserél a — szoknyáért...

POZSONY. VÁR.

Bánffi elvesztette józan eszt. Kardjához kapott és halotthalvány arccal tekintett uralkodója sasszemeibe.

— Felség, ne feledje el, hogy most nem az alattvaló áll királya előtt, hanem a férfi a férfi előtt!... Ez már sérti a becsületemet! Ki állott felséged mellé legelőször életével és vagyonával, mikor Garaiék el akarták veszíteni? No, de ezentúl másképen léssen! Amit akkor tettem, sajnálom! Hűséges hitvesemről senki se szóljon rossz szóval, mert... ha meghalok is — levágom!

Mátyás nyugodtan összeráncolta homlokáát és kinyitotta a terem ajtaját. A másik szobában véletlenül ott tartózkodott a várnagy, Cheneházi uram. A király szilárd hangon imígyen parancsolt:

— Várnagy uram, ezt a pártütőt bilincselje meg! Budára szállíttatjuk és bíráinak átadjuk...

Bánffi meg sem mozdult. Hatalmas termete még jobban kiegyenesedett. A halálos csendben végre ő volt az első, aki megszólalt:

— Cheneházi, teljesítse a király parancsát! Én most ő felsége engedelmével ágyasszobámba vonulok, odavárom a bilincsekkel és a további parancsokkal kegyelmedet.

Meghajtotta magát és — eltávozott.

A királyt Bánffi viselkedése annyira zavarba hozta, hogy szó nélkül engedte a főurat eltávozni.

A hű várnagy lesietett a vár udvarába, ott összegyűjtötte a fegyvereseket, egy aranyokkal telt erszényt adott Gerei hadnagynak.

— Gerei uram, fizesse ki a legénység zsoldját. Szedje össze az útravalót, de hamarosan. Ne temporaljanak semmit! Félóra múlva indulunk!

Azután ő is lakószobájába tért, megölelte feleségét, az őszhajú Pataki Borbálát.

— Néhány napra Lindvára megyek a fegyveresek-

kel. Ne kérdezd miért, ne kérdezd, mikor jövök vissza, baj nem érhet. Most pedig sietek a királyhoz...

Borbála asszony még le sem törölte kitörő könnyeit, Cheneházi már a király előtt állott. Féltérde ereszkedett előtte.

— Uram, királyom, felséges uram! Vérem, életem és minden jószágom a tiéd, de egyet ne kívánj hű szolgálótól. Ne követeld a hű szolgálótól, hogy ura kezére bilincseket verjen. Ezen kulcsokat az én jó uram azon parancsolattal bízta rám, hogy azokat híven és becsülettel megőrizzem. Ha uram meghal vagy fogságba esik, a kulcsok téged illetnek, nagy király! Neked kezédbe adom tehát a kulcsokat, de az én kezemet uram ellen felemelni, tisztet, hitem és a törvény tiltják. Ugyanazért parancsold ezt mással...

A magyar királyt a hűség ilyen nyilvánulása meghatotta. Átvette a kulcsokat és röviden szólt:

— Értelek. Elmehetsz. Küldj be más valakit. Quod dixi, dixi.

Néhány perc mulva Szentgyörgyi Péter rotamester állott Mátyás előtt.

— Vedd át a foglyot! Ma este, amint a csillagok feljöttek, Budára indulunk. Bánffi Miklós pártütőt egy ágyúhoz láncoltatjuk és kíséretünkben visszük Budára...

Bizony, így történt. Bánffi Miklóst épen abba a börtönbe záratta Mátyás király, amelyben valamikor, nem is olyan régen, szerelmes bátyja sínylődött. Rossz ómen! Hátha Bánffi is vérpadra kerül. Sok magyar úrnak megfordult ez a sejtelem a fejében, de leginkább Bánffi Jakab, Miklós testvéröcsse volt az, aki valósággal kétségbeesett bátyja sorsa miatt. Meg is jelent Mátyás előtt.

— Felséges uram, jószágos királyom! Kegyelmezzél meg szegény sínylődő bátyámnak. Hűségéhez kétség nem férhet, vitézségét ismered, ha bűnös volt, megszenvedett érte.

Mátyás szigorúan a szeme közé nézett a főúrnak.
Csak annyit mondott:

— Az igazságszolgáltatást meg a törvénylátást
bizzátok reám!

Bánffi Jakab fulánkkal a szívében távozott el a
királytól. Odakint sok főúr várakozott reá.

— No, mit végeztél?

Bánffi Jakab lemondó kézmozdulattal válaszolta:

— Ne is kérdezzétek. Attól félek, hogy a vérpadra
kerül jó Miklós bátyám. Egy semmiségért. Hiszen ami
igaz, igaz! Hevesvérű volt őkegyelme mindig és erköl-
csös természetű, de a száján mindig több volt, mint a
szívében...

Az urak összenéztek. Valami baljóslatú elhatározás
ült a szemekben...

Néhány nap múlva a jó Vitéz János kért bebo-
csáttatást egykori tanulójához.

— No, mi jót hoztál nekünk?

Vitéz János mély meghajlással válaszolta:

— Uram, királyom, hallgasd meg szolgád halk sza-
vát. Bánffi Miklós már félesztendeje szenved a friss
palota börtönében. Tudom, hogy súlyosan vétkezett
ellened, de attól félek, hogy igazságosan sujtó kezéd
kissé erősebben ütött a kelleténél. Minden jóval fizes-
sen meg az Isten, ereszd szabadon a foglyot, mert —
aki szelet vet, vihart arat! Az urak forronganak! Tudod,
királyom, mi történt Erdélyben? Bizony, Róth Benedek
sok álmatlan éjszakát okozott akkoriban neked! Nehogy
most is úgy legyen, de nehezebb módon.

Mátyás őszinte ragaszkodással tekintett a becsü-
letes lelkipásztor arcába. Kissé elgondolkozott, azután
vontatott hangon mondá:

— Meggondoljuk a dolgot. A fogoly egy óra múlva
a palota keleti őrtornyában tiszta szobában fog lakozni.
Ehetik, ihatik, amennyi jól esik neki, sőt mi gondos-

kodunk úri ellátásáról, csak a várból kimennie nem szabad, no meg levelet sem írhat a hitestársának. Meg másnak sem. A szabadulásra még nem érett meg. Most pedig hagyj magamra, szeretett Vitézem, mert a nádor akar bejönni...

Bánffi Miklós nehéz fogsága valóban enyhült. Szép, tiszta szobát kapott, ehetett, ihatott, amennyit akart, sétálhatott is egy hadnagy kíséretében a vár kertjében, de levelet sehova sem volt szabad írnia. Pedig hát ez fájt neki legjobban! Igaz, hogy a betűvetés neki nehezebbre esett, dehát azért volt annyi íródeák a palotában, hogy írjanak! Hányszor elgondolkozott magában a nemes főúr:

— Vajjon mi van az én drágaságommal?! Talán már el is emésztette magát szomorú magányosságában...

Nem, nem emésztette el magát. A jó és hűséges öreg Cheneházi úgy intézte a dolgot, hogy urának fogságba kerülésekor a fegyveresekkel Lindvára ment. De már előbb esküt vett ki mindnyájukból, hogy senki emberfiának el nem árulják, mi történt. A hercegnőnek pedig körmönfont csalafintasággal adta elő, hogy Bánffi úrnak a királlyal kellett elmennie, most vele van Budán, kovácsolják a terveket Fridrik ellen, aztán el is indultak Boszniába, haza is kerültek, Miklós úrnak a hajaszála se görbült meg, sőt a király jobban szereti őt, mint valaha és a többi és a többi...

Bánffi Miklósné elhitte Cheneházi meséit; hiszen, hogy is mert volna kételkedni annak a szavában, aki urához mindig kutyahűséget mutatott. Egy azonban nem ment szép fejébe, hogy miért nem ír az ő édes életpárja. No, de ezt is kibeszélte valahogy Cheneházi uram, de az is igaz, hogy néha megizzadt a sok fülentésben. Hiába, nem volt ez az ő kenyeré!

Bánffi Miklós már második esztendeje volt fogságban. Ekkor már az igazságos magyar király is meg-

elégelte a dolgot. Behivatta jó tanítómesterét, Vitéz Jánost.

— Mit gondolsz, érdemes-e Bánffi Miklós arra, hogy szabadon bocsássuk?

— Felséges uram, amit már ezelőtt másfél esztendővel mondtam, ma is vallom. Ereszd szabadon a foglyot; nemcsak leghívebb embered lesz — egészen a tiéd, hanem mindazok az urak, akiknek pohara már-már csordultig van tele, hűséges szolgálóiddá válnak. Már pedig ezt meg kell fontolnod, mert a ravasz Friderikus nagyon szeret a zavarosban halászni.

— Hát jól van, — szólta Mátyás nyugodtan mosolyogva. — Fridriket bízd reám, én meg — reád bízom a foglyot. Hivasd fel a szomszédos terembe és kérdezd meg tőle, miképen vélekedik a kegyetlen magyar király felől. Én a függöny mögött leszek...

Vitéz János őminenciája vért izzadott, midőn a foglyot odavezették hozzá.

— Jó Istenem! Csak el ne szólja magát ez az ember...

Nem is szólta el. Én ugyan nem hallottam, mit beszélt Bánffi Miklós a derék érsekkel, de az bizonyos, hogy a fogolynak utolsó szavai ezek voltak:

— És ha még egyszer hívna Mátyás, hogy mentsem meg őt és a trónját, tizszer ugranék!...

No, de erre már megmozdult a függöny. Belépett — a magyar király. Elérzékenyedve ölelte meg a hűséges főurat.

— Szabad vagy Bánffi! Személyünk iránti hűséged meghatott. Minden méltóságodba visszahelyezlek. Holnap indulhatsz Pozsonyba vagy Lindvára, ahova tetszik. De egyet kikötök! Négy hét múlva pozsonyi váradban leszünk fényes kíséretünkkel. Remélem, másként fogadsz, mint ezelőtt két esztendővel!...

Bánffi könnyes szemekkel ereszkedett térdeire és csak ennyit tudott rebegni:

— Én uram, én királyom!...

Hej, lett nagy öröm Lindva várában, midőn Bánffi Miklós érkezését jelezte a külső várkapu őrének harsonája! Még a verebek is vidámabban csiripeltek, mint azelőtt! Margit grófné szó nélkül dobta magát szerelmes párja karjaiba, mint valami kis fehér galamb... Végre felnyitotta gyönyörű szemeit s meglátta, milyen halvány az ő ura és mindene. Szorongó szívvel kérdezte tőle:

— Drága párom, mi okozza arcod halványságát? Bánffi kacagva válaszolt:

— Hja, aki két évig a fogságban ül, nem lehet rózsapiros...

No, lett erre riadalom! Hiszen Margit nem tudta, hogy férje mennyit sínylődött! Bánffinak mindent el kellett mesélnie. Mire a végére ért, kíváncsian kérdezte:

— Hogy lehet az édes Margitom, hogy te mindezt nem tudtad? Cheneházi nem adott hírt rólam?

— Nem... semmit sem szólt... Mindig azt mondta, hogy a királlyal hadakozol, vadászol, terveket kovácsolsz Fridrik ellen. Meg azt is mondta, hogy Mátyás jobban szeret, mint valaha.

Bánffi Miklós kacagva szorította magához a szepegő szép asszonyt.

— Abban az egyben igaza volt, hogy a király most jobban szeret, mint valaha. De hol van Cheneházi? Hadd köszönjem meg neki hűséges figyelmét, aminek nincs párja kerek e világon!

Cheneházi előkerült, Bánffi tettetett szigorúsággal kérde:

— Kegyelmed miért nem mondotta meg az igazat? Minek kertelt az én asszonyom előtt?

— Azért, — felelte az ősz vitéz kissé megsértve, — mert őt is, nagyságos gróf uramat is jobban szeretem,

mint akár magamat! Minek fokoztam volna hosszú búsulását. Nem vitt rá a lélek...

Bánffi felugrott a karosszékből. Odament Cheneházihoz, megölelte.

— Cheneházi, eddig kegyelmed csak hű alattvalóm volt, a mai naptól kezdve — barátom vagy! Itt van a helyed baráti szivemen! A Mindenható fizesse meg hűséges figyelmedet. Szólj, kedves jó bátyám a kenyér-osztóknak, hozhatják a délebedet, mert már nagyon megéheztem. De te is velünk ülsz az asztalhoz... Hozd el Borbála asszonyt is...

Amíg ezek Lindva várában történtek, Mátyás király, talán egy kis lelkiismeretfurdalásból is, azon törte a fejét, mivel kárpótolhatná a sokat sanyargatott Bánffi Miklóst. No, de nem azért volt ő tanácsoseszű uralkodó, hogy sokat habozzon! Készíttetett saját magáról egy szép bronz szobrot.

— Ezt adom Miklósnak.

Azután a főistállómesterrel összeállíttatott egy gyönyörű négyes fogatot. A kocsi, meg a lovak szerszámja csupa arany. Mind a négy mén telivér, hófehér. Soha ilyen szépet!

— Ezt adom a hercegnőnek!

Az ajándékok tehát megvoltak, de valami még mindig motoszkált a király élénk eszében.

— Valamit kellene a szoborra írni. De mit?!

Bizarr ötlete támadt.

— Hívjátok be az udvari bolondot!

A bolond beugrott a király dolgozószobájába. Ott a földhöz csapta csörgő sipkáját.

— Mit akarsz tőlem?

— Hallod-e Asokogáliva, tanácsot akarok tőled kérni. Csináltattam egy szobrot egy főemberemnek. De nem tudom, mit irassak rá!

— Hol a szobor?

— Itt van az orrod előtt!

— Hisz ez te vagy! Mindjárt ráismertem a nagy orráról!

— Ne szemtelenkedj, bolond, mert baj lesz!

— Akkor kimegyek! — és már felkapta a sapkáját s menni készült.

— Maradj! Szedd össze azt a kis eszedet és beszélj. Mit vésssek a szoborra.

— Először talán megmondanád, hogy kinek adod magadat?

— Bánffi Miklós pozsonyi gróf számára készült a szobor...

— Áhá! Akit két esztendeig tartottál a magad kenyerén! Értelek!

— Hallod-e Asokogáliva, ne nyafogj annyit, csak arra felelj, amit kérdezek tőled.

A bolond, aki talán nem is volt féleszű, kis ideig gondolkodott, azután halkán súgott valamit Mátyásnak. Ennek felragyogott a szeme.

— Ember vagy bolond! Ezt iratom a szoborra! Elmehetsz!

Az udvari bolond kipenderült a szobából.

Milyen cifra neve volt ennek az embernek! *Asokogáliva!* Ki hallott ilyen nevet még? Akkor került a bolond a Mátyás udvarába, amikor Beatrixot hazahozta. Lehet, hogy talián volt, ámbátor a furcsa név inkább azt sejteti, hogy viselője valahonnan Albánia déli részéből származik. Ne törjük a fejünket tovább, mert a bolond származását legfeljebb Sternach uram, a király főceremóniamestere tudná megmondani, de ő már régen megtért egy boldogabb hazába. Hagyjuk pihenni és kövessük Mátyást, aki ígérését beváltotta.

Pompás nyári időben, gyönyörű és fényes kísérettel érkezett Pozsonyba, Bánffi Miklós meglátogatására. Most már nem volt szórakozott a várúr üdvözlő beszéde

alatt, mert a nagy ámbitus legalsó grádicsán, ott állt a világ legszebb asszonya...

Minek meséljem el azt a sok mulatságot, amiben a vendégeknek része volt? Hiszen úgyis elképzelhetjük mindnyájan, hogy Bánffi uram kitett magáért. A vadászat, lakomázás, tornajáték, zene, táncmulatságok sorozatának se vége, se hossza nem volt. Csakhogy nincs az a hosszú a világon, aminek vége nem volna. Mátyásnak haza kellett sietni Budára, mert Friderikus csakugyan mozgolódni kezdett. Már pedig veszély közeledtekor a királynak a katonái közt a helye! Ezért tehát ki is jelentette az ámuló Bánffinak:

— Holnap este Budára utazunk. Te itt maradsz, amíg nem hívunk. A holnapi délebeden ott légy a hercegnővel együtt...

Úgyis történt. Amint a délebedet elfogyasztották, Mátyás széles jókedvében, amit talán a pompás dunántúli borok is okoztak, vagy talán egyéb is, én nem tudom, elég az hozzá, hogy behozatta a szobrot és ékes latin beszéddel felköszöntvén a vendégszerető háziúrt, neki átadta. Bánffi könnyezve köszönte meg a király jóságos ajándékát, de szóhoz alig juthatott, mert Mátyás kijelentette, hogy a hercegnő számára is tartogat valamit.

— Es mi az? — kérde a szép asszony kíváncsi mosollyal.

— Tekintsen ki az ablakon. Nem azon, hanem itt, ahol én állok!

Margit grófné odasietett Mátyáshoz. A szíve hangoosan dobogott, midőn a gyönyörű fogatot megpillantotta. Legjobban feltűnt neki a sok királyi címer.

Kis kezeivel gyermekesen tapsolt örömeiben.

— Ezt csakugyan nekem adja felséged?

— No, természetes!

Margit hercegnő hálásan tekintett Mátyás szemeibe.

— Köszönöm, nagyon köszönöm!

Az uralkodó udvariasan megcsókolta az odanyujtott kis kezét. Lehet, hogy egy kicsit tovább tartotta rajta ajkait, de ezt nem vette észre Bánffi Miklós, mert az urakkal együtt a szobor feliratán törte az eszt.

— Aztán, hogy hívják a lovakat, felséges uram? — kérde a hercegnő.

A király mosolyogva válaszolta:

— A nyerges: Pozsony. A rudas: Lindva. A gyep-
lős: Harag. Az ostorhegyes: Béke. Azt hiszem, jól
megválasztottuk a neveket...

Azután odalépett az urakhoz.

— Min töritek a fejeteket?

— A szobor feliratán tünődünk!

— Nohát, mutassátok meg, mit tudtok! Vitéz
János és te is kövér Galeot! Rájöttetek már? Hiszen
könnyű, mert csak a betűk értelmét kell tudni!

— Igen, felséges uram — szolt a derék tudós,
Galeot Martius — az első betűket már csak eltaláltuk,
de a többinél megakadtunk.

— Nem tudtok ti semmit! Hívjátok be Asoko-
gálivát, a bolondot.

A bolond belépett.

— Hallod-e, fejtsd meg, mi van a szoborra írva.

Asokogáliva odalépett. Hosszan tünődött, mintha
bizony nem lett volna az már a kis ujjában, aztán
mondá:

— N. B. de L. S. F. G. C. M. A. Nehéz a meg-
fejtés, de én már tudom a nyitját!

— Halljuk, bolond, halljuk!

— Nicolao Bánffi de Lindva, Servo Fidelissimo,
Gratisimo Carissimo, Mathias Augustus!

Az urak összenéztek. Bonfinius fitymálva mondá:

— Hát iszen ez nagyon egyszerű, ezért kár volt
a bolondhoz folyamodnunk.

Mátyás meghallotta; gúnyosan jegyezte meg:

— Ha olyan jól tudtátok, miért törtétek hiába az eszeteket?!

Bánffi Miklós néhány könnyecseppet törölt ki a szeméből; már épen a torkát köszörülte, hogy ékes elokvenciával megköszönje a fejedelmi ajándékot, midőn a bolond leintette.

— Hallgass! A betűknek más jelentőségük is van! Mindnyájan felfigyeltek.

— Halljuk a bolondot! Halljuk Asokogálivát!

— Nohát figyeljetek. A betűknek van magyar jelentése is. Most magyarul olvasom őket: Ne Bántsad, de Lásd Szívesen Feleségeddel Gyakran Királyodat, Mátyást, Akármikor!

Általános bámulat. Néhány pillanatig mély csend, amelyet a király tört meg.

— Bölcs ember vagy, te bolond!

— Meghiszem azt, de a nevem is mutatja!

— A neved? Hiszen még a nyelvem is kitörik, amíg kimondom! Nincs annak semmi jelentése! De ha volna is, az apádat is úgy hívták!

— Már abban tévedsz! Az én apám Cinke Dániel becsületes varga volt, a fehérvári atyamester...

— Hát akkor hogy jutottál a nevedhez, Asokogáliva?

— Azt magam adtam magamnak!

— No ezért huszonöt botot érdemelsz!

— Elszaladok!

— Majd lefogatlak! De most már arra felelj, miképen mutatja a neved a te nagy bölcsességedet!

— Találjátok ki! Hisz itt csupa tudósok vannak!

— Ne szemtelenkedj, hanem beszélj!

— No, jól van; de csak akkor, ha elengeded a huszonötöt...

— Isten neki! Most az egyszer elengedem, legalább legközelebb ötvenet kapsz. De most már beszélj!

A bolond nagyot kacagott.

— Jaj, de szűk az eszetek! Hát olvassátok el a nevemet — megfordítva.

Mátyás mosolyogva silabizálta a bolond nevét, hátulról előre.

— A-vi-lág-o-ko-sa . . .

A talány meg volt fejtve. A jókedvű király az asztalra csapott az öklével és hangosan felkacagott.

— Szamár vagy te, bolond!

De már erre Asokogáliva ránézett az uralkodóra. Nagy fekete fogaival vigyorgott, apró szemeivel úgy pislogott, mint valami sündisznó.

— No hallod, azt mondják rólad, hogy nagy fejedelem vagy! Ha ez igaz, akkor jobban vigyázhatnál a szavaidra! Egy fél perccel ezelőtt még azt mondtad, hogy bölcs ember vagyok, most meg azt mondod, hogy szamár vagyok. Ezen már én magam se tudok eligazodni.

Hát bizony igaza volt a bolondnak. Én se tudok rajta eligazodni, tehát nem is töröm rajta az eszemet. Leteszem mára a — lúdtollat, azaz hogy . . . bezárom az írógépet.

No, mert ma már ez a módi, nem a lúdtoll!

OROSZLÁNKÓ.

SEHOL a világon nem találjuk a nemzeti multnak annyi értékes emlékét, mint a Vág völgyében. Az utas bármely oldalra tekint, mindenhol fölbukkan egy-egy néma, komor várrom, leomló régi templom, vagy öles falakkal épített, most is lakott várkastély. A természetnek s a régi időkre való visszaemlékezésnek rabjai leszünk és álmodozásunkban visszatérünk azokba a korszakokba, amelyeknek a most már örök enyészetre kárhoztatott hajdani büszke várak tanui, szemlélői voltak.

Trencséntől feljebb, mintegy húsz kilométerre a Vág jobbpartjától a morva határ felé, a sziklás Chmelova-hegy lábánál fekszik egy csendes kis falu, mely fölött ijesztő magasságban, borzalmasan meredek hegyoldal tetején régi vár romjai emelkednek. Ennek a várnak a neve Oroszlánkő. Eredete tulajdonképen a tizenharmadik századba nyulik vissza, vagy legalább is azt már tudjuk róla, hogy IV. Béla király bizonyos Bogomér vitézének ajándékozta. Azután száz esztendővel Kont Miklós nádor tulajdona lett. De az sem lehetetlen, hogy az a kedves rege, amit a következő sorokban ismertetek, igaz történet volt. A várhoz két monda is fűződik. Őszintén megvallom, legalább két álmatlan éjszakámba került, amíg elhatároztam, hogy melyiknek elmesélését választom...

...Abban az időben, midőn az Árpád-ház kihalt,

jó néhány esztendeig úgyszólván úr nélkül volt Magyarország. Volt is, nem is király, de sajnos, annál több kis király termett. A hatalmas oligarchák úgy gondolták, ha már nincs *egy* igazi úr, miért ne legyenek ők az urak? Úgy sincs, kinek engedelmeskedjenek! Egyszer az öreg Vencel, azután a fia, majd Ottó; no, ez már mégis sok egy kicsit, alig hat-hét esztendő alatt! Mikor aztán végre a trónt a kemény kezű Károly Róbert foglalta el, akkorra már olyan hatalmasak lettek a gazdag urak, hogy még Károlynak is fittyet hánytak. Különösen az Amadék, Abák, Németújváriak, de leginkább Trencsén és a Mátyus-föld roppant gazdag kis királya, Csák Máté uram.

Ők bizony nem valami keztyűs kézzel bántak a jobbágyokkal, meg a többi lakókkal sem. Csák Máté például megtette azt a hallatlan vakmerőséget, hogy a hatalmas Tamás érseknek birtokait is feldulta Esztergom környékén, mert az egyházból kiközösítették. Erre már a király is haragra lobbant.

— Holnap indulunk a kis királyok ellen!

Úgy is volt. Károly Róbert elment, Rozgonynál leverte az Amade-fiúkat, akinek seregét a «szép» Aba vezette s azután a felvidék keleti részén békét, nyugalmat teremtett. A rozgonyi csatában Csák Máté hadai is verekedtek s a küzdelem után fogcsikorgatva vonultak vissza Trencsénbe, meg más várakba. Oda várta a hatalmas főúr a király csapatait.

— No, majd meglátjuk, ki az erősebb!

Bizony Károly Róbert mutatkozott erősebbnek, mert — nem támadta meg Csák Mátét erős fészékében. Tudta ő jól, mit csinál! Ha hadat indít ellene, körülbelül elveszti a csatát s ekkor talán a korona is leesik a fejéről; jobb lesz várni! Talán majd megjuhászodik az öreg szittyá, vagy meghal...

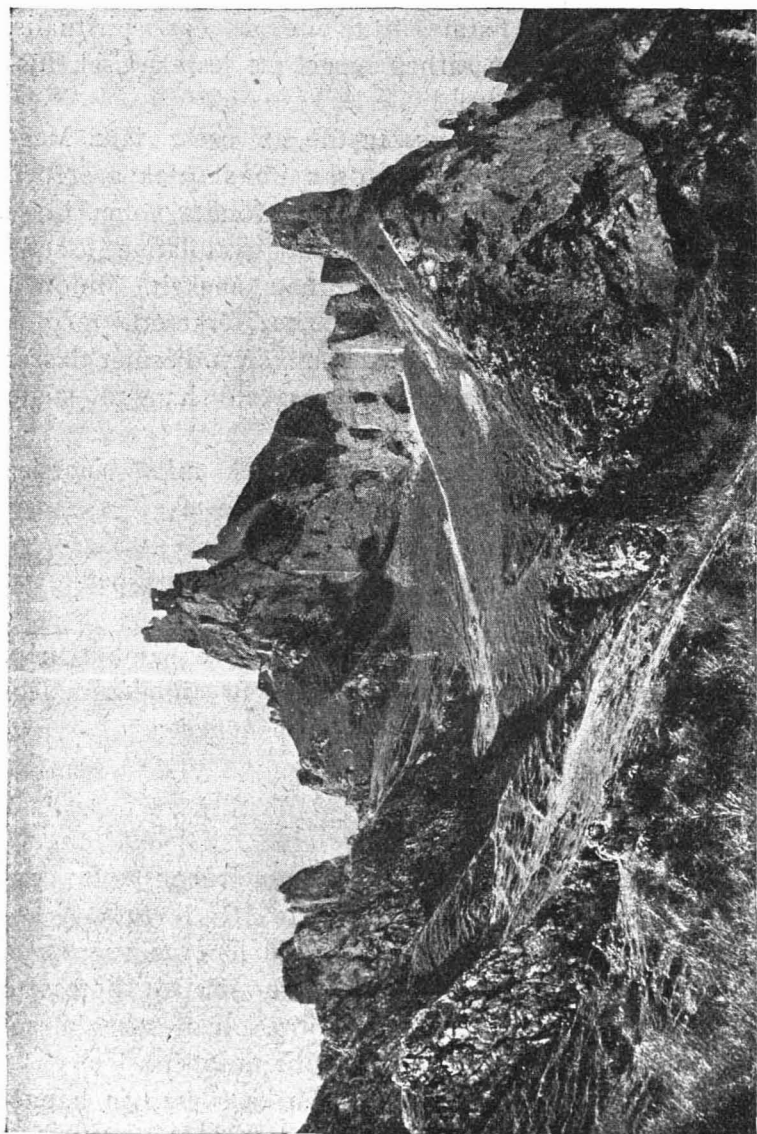
Csák Máté hiába várván a király támadását, dühösen csapta le széles szablyáját.

— Úgy látszik, vénasszonyok leszünk. Nincs, kivéve verekedni, a király nem jön. De akkor minek tartom én a katonákat! Várnagy uram, fizesse ki a havi zsoldot, osztán — mehet mindenki Isten hírével. Már akiket a rozgonyi csatáért fogadtunk fel. A többi itt marad!

Trencsén vármegye teljesítette a parancsot. Nagy lőn az ujjongás a fiúk közt, hiszen végre hazamehettek. Széles jókedvükben még a prémes kucsmájukat is a földhöz vagdosták. Csak egy legény nem vette ki a részét a mulatozásból, Mikosic Bence szegény jobbágyfiú. De nem is csoda, ha nem volt nagy kedve kólót jární, mert a rozgonyi csatában súlyos sebet kapott, melyből csak épen most kezdett lábbadozni. Hanem ő is örült, hogy hazatérhet kis falujába, Podhrágyba, a Chmelova aljába. Öreg szüleit viszontláthatja, no meg — Beliczát is, azt a gyönyörű virágszálat, akinél nincs szebb a Vág széles völgyében...

Bence tehát hazament. Nagy szomorúságot talált különben csendes kis falujában. Szomorkodtak az öregek, mert fiaik vagy ott veszttek a rozgonyi csatában, vagy ki sántán, ki bénán tért haza; szomorkodtak a leányok, mert párjukra hiába vártak, de búsult az egész falu, mert a mennybéli Atya Csák úr parancsain kívül egyéb csapással is meglátogatta Podhrágy környékét. Egy idő óta valami hatalmas sárkány pusztította a vidéket. Rácsapott a békésen legelésző tehénkékre és elragadta őket. Még a csontjukat sem találták meg soha. A juhokról, kecskékről nem is beszélék!

No, de ha már az Istenke így rendelte, nem lett volna nagy baj, egy-két tehén, juh, kecske ide-oda. Ámbátor nagyon szegény a falu népe, de megnyugszik a Magasságbelinek akaratjában. Hanem amikor a sárkány az embereket is szedni kezdette, akkor már kiverte a hideg verejték a podhrágyiak arcát. Fel is kérték a bellusi tisztelendő urat, tartson nagymisét, meg kör-

OROSZLÁNKŐ.

menetet náluk a szabad ég alatt, minthogy Podhrágynak nem volt temploma.

— Jól van, fiaim — felelte az ősz spirituális, Terényi Mátyás —, vasárnap reggel ott leszek. Csak füstölőről gondoskodjatok!

Vasárnap reggel összegyűlt az egész falu. Megható volt nézni, milyen ájtatosan imádkoztak a szépen feldíszített oltár előtt. Senki sem mondta volna, hogy a fehér terítő alatt Hradecz Janó gyalulatlan asztala van. A tisztelendő úr gyönyörűen énekelt. Midőn a «Vere dignum et justum est»-hez érkezett, még a nyolcvanéves Kopec Jóska is könnyezett. Fésűjét tízszer is kivette hosszú hajából és reszkető hangon súgta oda Hradecz Janó fülébe:

— Bizony Isten, szebben énekel, mint Nemsicz Gyuró...

Hradecz Janó bólingatott a fejével.

— Igen, Gyuró nem tud így énekelni, pedig azt elhallgatnám napestig! Még azután is!...

A mise után körmenetre ment a jámbor nép. Végigvonultak a falun és a kántor úr diktálására legalább tízszer elénekelték ezt a szép éneket:

Boldogasszony Anyánk,
Égi nagy pátrónánk...

Amint a processzió épen visszatérőben volt, egyszer csak irtóztató ordítás hasította át a levegőt. A következő szempillantásban rettentő fenevad ugrott a jámbor lakosság közé és Nemecske Marikát borzasztó állkapcsai közé fogván, amint jött, olyan sebesen, sőt talán még hamarabb eltűnt a sűrű erdőben.

— Jaj, jaj — zokogott Marika édesanyja hangoosan. Édes szép lányom, drága Maricskóm!...

Hanem hát, hiába! Marikát elrabolta a sárkány. Sohasem látták többé a szegény leányt, pedig senki

sem tudott a faluban olyan szépen szőni katrincát, mint Maricskó.

A tisztelendő úr halotthalvány arccal intett áldást abba az irányba, amerre a bestia eltávozott és hosszú beszédben igyekezett megnyugtatni a megrémült hívőket.

— De most már csakugyan tenni kell valamit! — súgta azután a bírónak, Beczkói Péter uramnak. Tudja mit, én magam megyek a királyhoz! Már a mult télen is küldtünk instanciát Visegrádra, de bizony hiába! Most magam megyek! Mert kipusztul az egész falu, meg a többi is!...

Nem telt bele két hét, Terényi Mátyás szép, új reverendában Károly Róbert király elé járult.

— Mit kívánsz?

— Felséges uram, királyom! Szabadítsad meg kis falunkat, meg a környéket rettentő csapásunktól. A hét-fejű sárkány csaknem mindennap áldozatot követel tőlünk. Szentháromság vasárnapján a szemem láttára tépte szét és ragadta el Nemecske Marikát.

— Aztán hogy néz ki az a sárkány? — kérde kissé megütközve a király.

— Felséges uram, én bizony nem tudnám leírni közelebbről...

— Hát nem láttad? Hiszen azt mondtad az imént, hogy a szemed láttára ragadta el Marikát.

— Uram, királyom, én a szentséget tartottam kezimben és arra vigyáztam. Mikor a nagy zajban és riadalomban a vadra tekinték, már csak a bozontos farkát és Marika ruháinak foszlányait láttam az erdő szélén.

Károly Róbert megsimogatta a homlokát, gondolkozott kissé, majd újból a paphoz fordult.

Épen a körmenet alatt történt a borzasztó eset?

— Igen, felség!

— Nem gondolod, hogy ez az Isten büntetése

volt? Nem gondolod, hogy Podhrágy és Bellus környéke valami nagy bűnt követett el a mennybéli Atya ellen?

A pap megütközve válaszolt:

— Felség, amióta én vagyok Bellusnak és környékének spirituálisja, azóta még egy tengelyvégszeg sem vészett el. Jámbor és istenfélő a mi népünk.

A király erősen a szemeibe nézett Terényi Mátyásnak.

— Voltak-e Csák Máté emberei közül valahányan a rozgonyi csatában?

A lelkész zavarba jött. Szinte szívszorongva válaszolt:

— Igen, felség, így akarta Máté úr...

— No, lássátok — szólt a király és szemei szikráztak —, megbüntetett az igazságos Atya mindnyájukat, mert fegyvert fogtatok felkent uratok és királyok ellen!

Azután engesztelékeny hangon folytatta:

— Minthogy a jó Isten már lesújtott reátok, én nem bántalak. Megbocsátom néped bűnét és intézkedni fogok, hogy a sárkányt elpusztítsák. De különben, várj egy kicsit. Mintha már ki is ment volna Podhrágy környékére ötven zsoldos nyilas.

Behívta Domonkos uramat, a palatinust.

— Nádor uram, ha az eszem nem csal, a múlt hónapban kiküldtünk ötven nyilast Podhrágy faluba, hogy az erdőben garázdálkodó sárkányt, vagy mit tudom én mit, leöljék. Kapott-e már hírt kegyelmed?

— Igen, felség! Tíz ember visszajött, a többi ottveszett. Rémséges dolgokat meséltek. Nincs az a földi hatalom, ami azt a sárkányt eleméssze.

A király elámult. Gondolataiba merülve járt alá és föl a szobájában, majd a lelkészhez és a nádorhoz fordult.

— Hallják-e kegyelmetek?! Királyi szavammal

megigérem, hogy ha valaki azt a sárkányt elpusztítja, akkora földet adok neki, amennyire a podhrágyi hegyről jó időben ellát. Menj haza, kedves papom és hirdesd ki híveidnek királyi elhatározásomat.

Terényi nagy hajlongások között eltávozott. Le ment a Dunához, ahol már készen várta a hajó. Azzal a Vágig utazott, onnan pedig már tengelyen tette meg az utat Bellusig. Másnap Podhrágyra sietett. A királyi szót a községek bírái rögtön kihírdették.

No, lett ennek foganatja! Ahány derék legény volt a környéken, mind megpróbálta a szerencsáját. Két hét múlva tizenöten elpusztultak, nyolcan összetépázva kerültek vissza Podhrágyra, a többiek nagy ijedelmükben hazaszaladtak anélkül, hogy a sárkányt látták volna.

Ismét eltelt két hónap, már a fák levelei sárgulni kezdtek. A bestia minden éjjel elvitt néhány lovacskát vagy tehenet és minden második nap egy embert vagy gyereket. Hiába volt minden könyörgés, az erdő szélének megfüstölése, az Isten még mindig korbácsolta a Vág felső völgyét.

Szeptember elejére Bencé kigyógyult sebeiből.

Az egyik enyhe estén a kert alatt, közel az erdő széléhez, szívéhez szorította Belicáját, akinek a mult vasárnap már átadta a jegykendőt.

— Szeretsz?

— Nagyon szeretlek, édes Belicám! Amint a három kihirdetést megcsináltuk, az enyém lesz. Isten és ember előtt.

A szép leány rajongva emelte fel örömkönnyes szemeit a deli legényre, majd lezárta azokat és túlradó boldogságában fejét Bence keblére hajtá. Az első csillag már megjelent a keleti láthatáron, de még minden bokrot tisztán láthattak. Ebben a pillanatban rémes üvöltés hasítja át a békés hangulatot; egy ugrás, egy szörnű vadnak támadása és — Belica a következő

szempillantásban mint a bestia zsákmánya kétségbeesetten kiált segítségért. A vadállat nagy ugrásokkal menekül. Már-már eléri az első fákát. Bence, akinek oldalán hosszú kés, övében fejsze volt, ez utóbbit villámgyorsan és ügyesen dobja a vad után. Szerencsésen eltalálja vele annak első lábát. Aztán őrjöngve kiált segítségért és minden erejével a sárkány után rohan. Ez csak vánszorogva menekül drága zsákmányával. Bence utóléri. Bátran odaugrik, kirántja a fejszét a vad testéből és szörnyű csapást mér annak fejére. Belica a földre hull, a bestia pedig utolsó erejével Bence ellen fordul, farkával a leventére sujt és félméteres száját vérbeborult szemekkel kinyitja, hogy új áldozatának fejét kettéroppantsa. A küzdelem rövid és borzalmas. A vad már alig látszik a vértől, de Bence is már-már elalél. Köntöse összetépve, karjairól húsfoszlányok szakadoznak le, de az utolsó pillanatban, midőn már eszméletét csaknem elvesztette, ezzel a kiáltással:

— Uram Isten, szűz Anyám, segítsetek! — hosszú kését a bestia torkába döfi. Ez egyet hördül, felfordul és megszűnt élni. Bence, mintha meghalt volna, rogyott mellé, alig két lépésre mozdulatlanul fekvő Beliciájától.

Úgy történt a dolog, hogy Bence segélykiáltásait Makovicz Gyuró harangozó hallotta meg először. Nosza, felsietett a toronyba, félreverte a harangot. A falunépe ki fejszével, ki kaszával, ki doronggal néhány perc alatt felkészült és rohant arrafelé, ahonnan a segélykiáltások hallatszottak. Nem kellett messze menniök. Megtalálták Belicát, Bencét és mellettük a rettegett bestiát, ami nem volt egyéb, mint egy — Isten tudja, honnan származó — hatalmas him oroszlán. Terényi tisztelendő úr épen a faluban tartózkodott és ő is odaérkezett. Rémülten hajolt le a két áldozathoz. Rátette fülét a szívükre. Arca lassankint földerült. Örömtől repesve kiáltotta:

— Emberek, jöjjetek, még élnek! Hamar, hamar, csináljatok kötelekből, rudakból és fenyőágakból két ágyat, vigyétek le Bencét és Belicát a faluba, aztán hívjátok el Anica nénit, hogy mossa ki sebeiket és kenegesse őket. Én majd Trencsénből kihivatom az egyik kirurgust, a különben is súlyos nyavalyában szenvedő Máté uram mellől.

Amit a derék, öreg spirituális parancsolt, szószerint megtörtént. A daliát és a szép leányt leszállították a faluba, Anica néni hamarosan kimosta sebeiket, jóféle füvekkel megkenegette nyakukat és mellüket, a kirurgus is kijött Podhrágyra harmadnapra.

Minek szaporítsam a szót, mire a fák lehullatták lombjaikat, mindaketten felgyógyultak, csak Belicának balkarján és Bencének arcán, meg testének más helyein is mutatkoztak forradások.

A környék felszabadult. A mennybéli Atya megelégelte a csapásokat, többé nem kellett már félni a lovacskákat, tehénkéket, de még az embereket sem.

A nagy eset híre eljutott a királyhoz. Domonkos nádor uram mesélte el nagy örömmel Károly Róbertnek. Különben is jó kedve volt a királynak, mert meghallotta, hogy Csák Máté uramnak már alig szól egyet-kettőt a kakuk madár. Izibe kiadta a parancsot.

— Jöjjön el hozzám az a hős levante!

Bence, amint meghallotta a király hívását, először megrémült, de azután arca lángbaborult az örömtől.

— A királyhoz megyek! Hallod-e ezt Belica?!

A leány szerelmesen simult a fiúhoz. De aggodalommal kérde:

— Vajjon visszaenged-e hozzám?

Majd reménykedve biztatták egymást.

— Talán még ad is egy-két aranyat, hogy öreg szüleink házát ujonnan zsindelyeztessük.

— Ha haza jössz, megtartjuk az esküvőt...

... Károly Róbert mosolyogva és tetszését alig titkolva tekintett a deli leventére. Nem is csoda, mert olyan szép szál legény nem minden bokrban terem. Büszke, nemes arcát szinte díszítette az a bizonyos forradás.

— Meséld el, fiam, hogy történt az eset...

Bence hiven és szerényen elmondott mindent. A király figyelmesen hallgatta. Azután így szólt:

— Menj ki a városházába és ott várd a további parancsokat.

Nem telt bele öt perc, Töröcsvári kapitány szólította Bencét, de nem a király szobájába, hanem egy másik terembe. A fiú aggódva követte, de mennyire elbámult, midőn az asztalon egy gyönyörű aranyhímzésű, skófumós lovagi köntöst, dolmányt, mentét, sarkantyús sarukat, tollas kalpagot, drágaköves díszkardot talált.

— Vedd ezt mind magadra és menj a királyhoz — szólt mosolyogva Töröcsvári az ámuló Bencéhez.

A király, a nádor és Töröcsvári jelenlétében fogadta Mikosicz Bence jobbágylegényt. Kezét nyújtotta neki. Bence meg akarta csókolni. Károly Róbert jókedvűen szólt:

— Nem vagyok én pap! Azért nyujtom neked kezem, mert ettől a perctől kezdve — nemes vagy! Amit mondtam, megmondtam! Személyesen ki fogunk menni ama bizonyos hegyre Podhrágy mellett és megparancsoljuk, hogy amennyi földet onnan szép időben látunk, az mind a tied legyen. Neked pedig megparancsoljuk, hogy építs a hegyen egy várat, amelynek örök időken át Oroszlánkő legyen a neve és megparancsoljuk azt is, hogy téged a mai naptól Oroszlánkői Bencének nevezzenek.

Bence először elsápadt, azután elpirult, majd szeméi telegyűltek könnyekkel és — szégyen ide, szégyen

oda — féltérdre ereszkedve, mégis csak megcsókolta Károly Róbert kezeit, miközben halkán suttogá:

— Én uram és jó királyom...

Az udvari ebéden is részt vett. Ott feltűnt a nádornak, hogy az az öröm, ami az arcán mutatkozott, nem igazi. Néha fájoan fel is sóhajtott. Domonkos uram jó ember volt, részvétellel kérdezte:

— Mi nyomja a lelkedet, nemes?

— Hátha már meg kell vallanom, nagyon szeretek egy leányt, szegény jobbágy gyermeke, már a jegykendő is átadtam neki, de most, hogy a jó Isten ilyen nagy szerencsét adott nekem, nem lehet az enyém.

Domonkos nádor megrázta hosszú fürtjeit, valamit dörmögött, de ezt már Bence nem hallotta. Azután odament a királyhoz és valamit titokban nagy reverenciával jelentett neki. Asztalbontás után a fejedelem újra maga elé rendelte a vitézt.

— Ezennel megparancsoljuk, hogy ama bizonyos jobbágyleányt feleségül veheted és amely napon a lelkész frigyeteket megáldja, azon a napon őt is nemesi rangra emeljük...

A boldog Bence, mi tőrés, tagadás, megint csak azt csinálta, amit délelőtt: féltérdre ereszkedett, de most már mind a két kezét megcsókolta a királynak, miközben meghatottan mondotta:

— Én uram és királyom! Amíg én és utódaim élünk, hozzád és házadhoz mindig hívek maradunk.

A király tréfás hangulatban volt.

— Még ha Csák Máté mást parancsolna is?

Bence büszkén emelkedett fel.

— Csák Máté nem parancsolhat egy — magyar nemesnek! Annak csak a király parancsol és a magyar nemes csak királyának engedelmeskedik!

— Ember vagy, Bence! Csak aztán ura légy szavadnak...

A következő év márciusában, midőn a hó már az alsóbb részekről eltakarodni kezdett, Károly Róbert csakugyan fölment a Podhrágyi hegyre. Szétnézett. Megcsóválta a fejét.

— Tyű, per amorem dei! Ez a fiatal nemes sok földet fog kapni! No, mindegy, amit mondtam, megmondtam.

... Így épült fel Oroszlánkő vára és így alapította a hős Bence az Oroszlánkői családot, melynek egyes maradékai még ma is élnek. De én azt hiszem, hogy ha erre a kedves regére és Oroszlánkő porladozó romjaira gondolnak, szívüket épen olyan fájdalom szorítja el, mint az enyémet, mert hiszen az a várrom messze, nagyon messze távozott tőlünk — nincs már többé Magyarországon...

BAJMÓC.

NYITRA folyó felső folyásánál, Privigye városkától három kilométerre nyugatra a galgóci hegyek lábainál van Bajmóc község és hírneves fürdője. Az utazót meglepi egy gyönyörű kastély, amelynél szebb még a külföldön sem akad. Ennek a kastélynak, helyesebben Bajmóc várának eredete a mondák idejébe nyulik vissza; állítólag egy Bojnik nevű rablólovag építtette. Tény az, hogy Árpád a honfoglaláskor már itt találta. Sokan laktak ebben a régi várban és sok hatalmas úr mondhatta tulajdonának. A többek közt Giletus bán, továbbá a Mátyusföld kis királya, Csák Máté, azután Corvin János, a Zápolyák, a Thurzók. A tizennyolcadik század elején örökös jogon a Pálffyakra szállott. Körülbelül ebben az időben történt a vár utolsó ostroma, midőn ugyanis Rákóczi hős tábornoka, Bercsényi Miklós gróf az erősséget 1704-ben tíz hónapig tartó küzdelem után elfoglalta. 1899 körül Pálffy János gróf valódi földi paradicsommá alakította át a hatalmas régi várat. Ötemeletes pompás kastélyt építtetett hárommillió korona költséggel. A gyönyörű épületnek száz szobája és annyi ablaka van, hogy a várúr az esztendő minden napján más ablakon tekinthet ki a vadregényes vidékre. Csak szökőévben, február huszonkilencedikén jönne zavarba, mert a palotának csak háromszázhatvanöt ablaka van. No, de ez nem baj; ezen a napon legfeljebb pihen a vár ura a zajos farsang után.

De nem erről a palotáról, hanem a várról óhajtok én valamit regélni, azaz, hogy egy minden részletében igaz történetet előadni. Mielőtt azonban az olvasót visszavezetném Corvin János idejébe, még valamivel előbbre visszatekintve, megemlítem, hogy Bajmóc várának kertjében még ma is van olyan hársfa, mely már Mátyás király alatt virágzott. Sokszor időzött itt Hunyad koronás fia; a bajmóci hársak alatt pihente ki hadi fáradságait; itt szőtte háborús terveit; itt adta ki okleveleit, amelyeket ezzel a záradékkal látott el:

«Sub tilia nostra Bajmocensi».

A nagy király dicsőségének tetőpontján, 1490-ben a meghódított Bécs városában, örökre lezárta szemeit. Túléltek őt a bajmóci hársak és a kemény várfalak, de — ami Mátyás halállal vívódását talán könnyebbé tette — túlélte őt a szép sziléziai Borbálától származó János fia is, akinek Mátyás a «Corvin» nevet adta. Ennek a deli ifjúnak nagy vagyona volt atyja halálakor. Hozzájuk tartozott Bajmóc vára is, amit Corvin János rendes lakóhelyévé tett.

Az 1491-ik évben még a derék Majthényi Rafael volt Bajmóc várának kapitánya, aki urához a halálig ragaszkodott. De már a következő évben Ulászló tanácsosainak intrikáira valami idegen származású Poki Péter nevezetű főember lett Bajmóc várnagya, akinek kegyetlenségénél és zsugoriságánál csak álnoksága volt nagyobb. Amint Poki várnagyi tisztét elfoglalta, mintha ezzel együtt Corvin János szerencsecsillaga is letűnt volna. Mindazokat a várakat, birtokokat, amiket Mátyástól kapott, egyre-másra támadták meg a perlekedő felek és a jószívű ifjú csaknem mindenét elvesztette.

Legnagyobb ellensége Szapolyai István nádor volt, aki azokért az összegekért, amiket Mátyás halála után Ausztria megvédésére kiadott, Corvin Jánostól követelt kárpótlást és ezen a címen záloglevelet is eszközölt ki

Árva, Likava és Szklabina várakra. De ezzel még nem elégedett meg. A gyönyörű Bajmóc várára is kivetette hálóját. Magához hívatta Poki Pétert és vele szörnyű tervet beszélt meg.

A titkos tárgyalást a következőképen fejezték be:

— Hát megegyeztünk abban, Poki uram, hogy kegyelmed mindent elkövet, miszerint én Bajmóc várának és a várföldeknek birtokába kerüljek. Ha ezt megcsinálja, nem leszek hálátlan kegyelmed iránt.

Az álnok Poki Péter különben is kicsi, vézna termete egészen összezsugorodott, midőn Szapolyai előtt szolgálai módra meghajolt. Apró szemeit ravaszul hunyorgatta és alázatos vigyorgással nézett föl a nádorra.

— Isten engem úgy segéljen; úgy legyek boldog, hogy palatinus uramat belesegítem Bajmóc birtokába.

— Szép, szép, Poki uram — felelte a nádor elgondolkozva —, de azért nem tudom, miképen vehetjük el Corvin rezidenciáját és miképen tehetem azt minden appertinentiájával a magamévá. Hiszen hites levelek szerint Bajmóc vára és környéke Corvin Jánost illeti.

Poki Péter alig hallhatóan válaszolta:

— Amíg — él Corvin János...

A nádor megdöbbsent. A kaján ember szándékát sejteni kezdé. Minden kapzsisága mellett fölébredt benne a becsületérzés és keményen rászólt a hajlongó Poki Péterre:

— Békés úton vagy pereskedéssel mindent tehet kegyelmed, de ha tovább menne, én állok kegyelmed eleibe! Most elmehet...

Poki Péter Bajmóc várába visszatért. Sietni kellett, mert a vár ura néhány nap múlva odaérkezik. Méltón kellett fogadni az ifjú daliát. A sok szolga, addig is, amíg a várnagy távol volt, nagyon érdemes munkát végzett. Poroltak, súroltak, az ablakokat mosták, a ker-

tészek a gyönyörű kert útjait kavicsozták, a szakácsok jó ételeket készítettek, egyszóval a vár népe mindent elkövetett, hogy Corvin János jól érezze magát legkedvesebb otthonában.

Hat nap múlva csakugyan megérkezett Hunyadi Mátyás fia. De nem jött egyedül. Szerette a vidám társaságot s ezért a környékbeli főurakat, nagyasszonyokat és úrleányokat meghívta kastélyába. Sokan már vele is jöttek.

...Az estebédet a legvidámabb hangulatban kezdték meg. A szolgák egyre-másra hordták fel a pompás ételeket, amelyekhez bizony több veder bort is elfogyasztottak. Úgy éjfél tájban Poki Péter, akit a várúr szívesen látott vendégszerető asztalánál, engedelmet kért, hogy urát egy serleg borral felköszöntse. Vége-hossza nem volt a beszédnek, tele áradozásokkal, tele a néhai nagy király és Corvin János iránti bámulattal; annyira, hogy ha valaki nem hallotta azt a beszélgetést, amit Poki uram néhány nappal azelőtt a nádorral folytatott, azt hitte volna, hogy a várnagy Corvin Jánosnak életefogytáig legnagyobb híve. Beszédét így fejezte be:

— Szolgálatomat ajánlom nagyságos uramnak és az Úristentől tekegyelmednek jó egészséget és hosszú életet kívánok. Isten tartsa meg szerelmes uramat sok esztendeig, nagy jó egészségben; kegyelmednek az én bizodalmas szolgálatomat felajánlom. Csak az Úristen a tanum, hogy milyen örömet szolgálok én tekegyelmednek, akiért Isten és a király után véretem is nagy szívességgel ontanám.

Corvin János meghatottan köszönte meg a szép beszédet és miután a serlegeket kiüritették és a kobzosok hangos játéka is elcsendesült, odament Poki Péterhez, megölelte őt és az egész vendégsereg szemeláttára meg is csókolta. Azután a társaság szétoszlott. A fiatalok

egyrésze átment a szomszédos termekbe táncolni, énekelni, zálogosdit játszani, az öregek néhány ifjú leventével ottmaradtak a fehér asztaloknál, akik pedig az ostáblát szerették, azok játékszenvedélyüknek hódoltak. Corvin János az ebédlőszobában Zádorlaci Dóczi Imrével Mátyás királyról beszélgetett.

Ha tudta volna, hogy már ez is ellenségeinek táborába lépett át!...

Meleg nyári idő volt és így a várkastély ablakai, sőt ajtói is nyitva maradtak. Egy ilyen nyitott ajtó közelében Corvin két derék hive tartózkodott. Csendesen beszélgettek. Az egyik Kapi László deák, a másik pedig Gáspár Mihály hadnagy. A deák már őszbecsavarodó ötvenes ember, a hadnagy még fiatal dalia.

— Nem-szeretem világ van most — mondá a deák.

— Miért? — kérde a hadnagy.

— Hát hadnagy uram, nem jó vége lesz ennek. Amióta a mi igazságos Mátyásunk meghalt, azóta az ország olyan kezd lenni, mint a bontott kéve. Az Isten bűnül ne vegye, de én nem sokat bizakodom sem a nádorban, sem Bakócz uramban. Ulászló király nagyon jó ember, de ügylátszik, nem tud a tanácsosok praktikáitól szabadulni.

— Már éppen igaza van, Kapi uram — jegyzé meg a hadnagy — és én még tovább is megyek! Attól tartok, hogy a mi drága jó urunk minden jószágát elveszti. Hiába tartja a kezeiben a sok kontraktust, ha mindenki ellene szegődik.

— Bizony, nagyon igaza van hadnagy uramnak! Hej, más világ van most éppen a várban is, mint Majthényi várnagy őkegyelme korában volt. Az Isten nyugosztalja haló porában is. Nem bízom én Poki Péter szavaiban, akár hogy esküdzik mindenféle hűségre...

A két derék ember elhallgatott. Néhány percig gondolkoztak. Betekintettek a nyitott ajtón a sokada-

lomba és egyszerre összenéztek. Poki Péter az egyik sarokasztalnál ostáblázott néhány úrral. Bőségesen hajtogatta a serlegeket. Veszített. Arca lángolt és dühösen a földhöz vágott egy borral telt kupát. Aztán félig hangosan felkiáltott:

— Úgy látszik, nincs szerencsém a játékban, de talán annál több szerencsém lesz abban a másik mulatságban, amit a nádorral hánytam-vettem meg...

Dóczi Imre, aki már előbb Poki uramhoz ült ostáblázni, kíváncsian kérdezte a várnagytól:

— Nem árulná el kegyelmed, hogy mit beszélt a nádorral?

De már erre Gáspár hadnagy és Kapi László deák csendesén odahúzódtak Pokiék játszóasztala közelébe. Egy nagy fegyverállvány épen eltakarta őket. Poki most vigyázva körülnézett, aztán halkán, de mégis úgy, hogy a deák és a hadnagy meghallották, a következőket mondá:

— Bajos hangosan beszélni, mert még a falaknak is fülük lehet. De ha épen kíváncsi reá Dóczi uram, kegyelmednek megmondom, úgy is tudom, hogy inkább a palatinus pártján van, mint a Corvin Jánosén.

— Eltalálta — felelé Dóczi titokzatos módon. — De most már beszéljen.

— Nem sok mondanivalóm van arról, amit én palatinus urammal beszéltem. Őkegyelmé nagyon szeretné Bajmóc várát megszerezni és én szavamat adtam, hogy a vár az övé lesz!

Ebben a pillanatban mintha megmozdult volna a fegyverállvány. Poki rémülten odatekintett és észrevette a deákot. Szemei szokatlan lángokat löveltek, fogait csikorgatta és haragosan sziszegte:

— Ezért meglakolsz nyomorult hallgatózó!...

A krónikások nem tudják biztosan, miképen történt, egy azonban bizonyos és pedig az, hogy a mulatságot követő napon Kapi Lászlót szobájában halva talál-

BAJMÓC.

ták. Corvin János elrendelte ugyan a legszigorúbb vizsgálatot, mert kézzelfogható volt, hogy a derék ember erőszakos halállal mult ki, azonban hiába volt minden kutatás, a gyilkost kézrekeríteni nem lehetett. Miután már el is temették az áldozatot, Poki Péter nagy könnyhullatások közt fordult a vár urához.

— A szerelmetes Istenem adjon örök nyugalmat az elköltözöttnek. Már szoltam Pozsonyi ácsmesterünknek, hogy készítsen szépen kifaragott keresztet az Istenben boldogult Kapi László halott poraihoz. Azt hiszem, nagyságos uram, csak örök álmát zavarnánk a szegénynek, ha tovább is kutatnánk a bűnösök után, akiket úgy sem találunk meg.

Corvin János, akit a várnagy látszólagos hűsége teljesen megtévesztett, pallósjogánál fogva minden további keresést megszüntetett.

Csakhow a napsugár még a legtitkosabb kamarákba is eljut! Gáspár hadnagy még élt! Ő is hallotta, mit mondott Dóczi Imrének Poki Péter. Titkát a szívébe zárta, sejtven, hogy arra neki még szüksége lesz. Hogy Kapi Lászlót ki ölte meg, azt ő sem tudta, — csak gondolta. Várt néhány napig, akkor kihallgatáson jelentkezett Corvin Jánosnál. Az ifjú várúr szokott kegyességével fogadta a derék fiatal tisztet.

— Mit kívánsz, kedves hadnagyom?

— Nagyságos uram, kegyes jótevőm, szolgálatomat ajánlom kegyelmednek, ne terheltessék engemet meghallgatni.

— Beszélj nyugodtan!

A hadnagy körülnézett, majd midőn látta, hogy valóban egyedül van ifjú urával, teljes őszinteséggel elmondá a fegyverállvány titkát. Corvin megdöbbsent. Felugrott, egy ideig szótlanul jár alá és föl írószobájában, azután megállott a hadnagy előtt és keményen a szemeibe nézve kérdé:

— Meg mersz te esküdni az Isten oltáránál arra, amit mondtál?

Gáspár nyugodtan kiállotta urának tekintetét és határozott hangon felelte:

— Bármely percben, nagyságos uram.

— És képesnek tartod te Poki Pétert valami aljasságra?

— Igen! Ez a leghatározottabb meggyőződése! Még arra is kérem nagyságos uramat, nagyon vigyázzon kegyelmed minden lépésére; tartózkodjék a kép-mutatóktól, Dóczi Imrétől is, de különösen Poki Pétertől! Én úgy érzem, hogy ez az álnok ember még arra is képes, hogy a mi drága jó urunkat álnokul eleméssze. Akinek a lelken testvérgyilkosság is szárad már, az mindenre képes.

— Mit beszélsz? — kérde megdöbbenve Corvin János.

— Azt mondja a fáma — és higgye el nagyságos uram, nem zörög a levél, ha nem fujja a szél, hogy Poki Péter meg akarta kaparintani saját testvérének, Menyhértnek örökségét, még akkor, amikor édesatyjuk, Poki Mihály uram meghalt. Hogy ezt tehesse, elvitte a megáradt Vág partjára sétálni a deli leventét és ott hirtelen bedobta egy zajló örvénybe. Menyhért jó úszó volt, menekülni próbált; Péter azonban egy lándzsával átdöfte a mellét. Ott is veszett szegény Poki Menyhért. Az álnok Péter egy esztendeig gyászolta és ahányszor szó került róla, mindig zokogott.

— Kitől hallottad ezt a rémes históriát?

— Egy Porkoláb András nevű vágai jobbágy mondta el nekem ezelőtt három héttel. Ő látta a gyilkosságot, de nem mert senkinek sem szólani, mert attól tartott, hogy tanuk hiányában fejét veszik. Őszintén megvallva, nem nagy hitelt adtam a szavának, azt hittem, csak a panasz és az elkeseredés beszél belőle,

mert Poki Péter, aki neki is ura, őt is sokszor keservesen megkínózta már, de most, azokután, amiket a fegyverállvány mögött hallottam, nem kételkedem az öreg jobbságra szavaiban.

Corvin János sápadtan rogyott karosszékebe. Azután rekedt hangon kérde:

— Mit tegyünk most? Mit gondolsz?

— Arra kérem szívem egész hűségével nagy jó uramat, amikor csak teheti, ne menjen egyedül sehová sem, mert a jó Isten őrizzen tőle, — az életébe kerülhet!

— De amiket elmondtál, azok már bosszúért kiáltanak! Annál is inkább, mert attól tartok, hogy Kapi László halálában is része van a bűnös várnagynak.

Gáspár hadnagy néhány pillanatig gondolkozott. Azután minden szót külön hangsúlyozva lassan mondá:

— Nagy jó uram, várjunk. Én bizakodom a jó Istenben, hogy méltón megbünteti a nagy bűnöst. Most csak Krisztus Urunk sebeire kérem nagyságodat, ne maradjon soha egyedül...

Corvin János figyelmesen szemlélte a hadnagy arcát, azután mosolyogva szorította meg kezét.

— Szemeidből hűséget, szavaidból őszinteséget olvastam ki. A mai naptól kezdve mellettem maradsz és a szomszéd szobában alszol. Hozasd fel a köntöseidet, meg egyéb holmidat. Aztán úgy rendezkedjél be, hogy holnap reggel, amint a nap feljött, a fürdőbe kísérsz. Most elmehetsz; estebédre várlak.

A hadnagy eltávozott, de néhány óra múlva már ott rendezte be lakását ura alvószobája mellett. Az estebédet csak ketten költötték el; sokáig elbeszélgettek. Megemlékeztek néhai való szegény Mátyás királyról és bizony, mi túrés-tagadás, mindkettőjük szemei telegyültek könnyekkel. No, mert szívők, lelkők odakap-

csolta őket ahhoz az igazságos, nagy uralkodóhoz, aki Corvinnak szerető atyja is volt. Beszélgetés közben a mostani kormányt is szóba hozták. Corvin János sóhajtván mondotta:

— Bizony, úgy érzem, nem sokáig maradhatok ebben az országban. Hiszen hűséges vagyok uramhoz és királynomhoz, de a cselszövényekkel szemben nincs maradásom.

— Ne keseregjen nagy jó uram. Még minden jóra fordulhat. Most még pártoskodnak a főemberek, de ha látni fogják, hogy az ország állapota napról-napra rosszabb lesz, akkor majd csak jobb belátásra térnek. Nagyságodnak el kell nyernie édes jó atyjának, felséges Mátyás királyunknak koronáit...

Corvin János lemondóan intett kezével.

— Soha, Gáspár! Soha! Hiszen jól tudod, mi történt atyám halála után. Azok az urak, akik atyám legjobb hívei voltak, akkor, amikor Budáról 1490 nyarán a Dráva mellé mentem, reám törtek és a Csonthegyen csapataimat szétverték. A trónöröklés jogáról is le kellett mondanom. Most meg úgy állok, hogy lassankint mindenemből kiforgatnak. És ha Poki uram csakugyan olyan praktikával dolgozik ellenem, akkor maholnap Bajmócot is kiszedik a lábam alól.

Elhallgattak. Még egy ideig mélán gondolkoztak arról a fényről és hatalomról, ami Mátyást körülvette és összehasonlították a mostani viszonyokkal... Csendes, de biztos züllés az, amit látnak és tapasztalnak.

— Térjünk nyugovóra — szólt éjfél tájban János. — El ne késs, reggel korán indulunk...

Másnap hajnalban Corvin János jókedvűen ébredt fel. Gyorsan felöltötte galambszínű dolmányát, felhúzta sárga csizmáját és feltette fejére kalpagját. Azután benyitott a szomszéd szobába.

— Gáspár, kelj fel, te lusta ember! Én már útra készen állok!

Semmi felelet.

Corvin belép, odamegy a hadnagy ágyához. Ez fölvetve, de üres.

A vár ura megdöbbsent. Tágranyílt szemekkel nézett körül. Most eszébe jutott, mintha éjjel lépéseket hallott volna a szomszéd szobában. Aztán mintha az ő ajtajának kilincsére is rátette volna valaki a kezét. Szinte imádkozva mormogta:

— Hála neked, felséges Istenem, hogy erősen be-
kulcsoltam az ajtót!... De hol lehet Gáspár?

Szolgáit azonnal behívta.

— Nosza menjete, rohanjatok, keressétek meg
Gáspár hadnagyot. Sürgős beszédem van vele.

De senki sem látta, senki sem tudta, hova tűnt el az ifjú levante. Egy órai kutatás után belépett Poki várnagy. Homloka izzadt, haja rendetlen fürtökben hullott arcába.

— No, mi ujság? — kérdé bizalmatlanul Corvin.

— Semmi, uram! Már két óra óta keresem Gáspár hadnagyot, de sehol sem találom. Teljesen nyoma veszett.

Corvin erősen a szemeközé nézett az álnok embernek.

— Már két óra óta keresi? Honnan tudta már ezelőtt két órával, hogy eltűnt? Hiszen én csak ezelőtt egy órával adtam ki a parancsot a felkutatására.

A ravasz ember nem jött zavarba. Nyugodtan felelé:

— Nem néztem a homokórát; lehet, hogy csak egy órája indultam szegény derék hadnagyunk keresésére, de azóta annyit fáradtam már, hogy két órai mulatásnak is beillik...

Corvin fagyos nyugalommal válaszolta:

— Jól van. Elhiszem. Azt is elhiszem, hogy kegyelmed semmit sem tud a hadnagy eltűnésének okáról, épen úgy, mint Kapi deák haláláról sem...

De vigyázzon kegyelmed, mert a gyilkost nem kíméli még a — várnagyság sem.

Poki Péter szemei zöldes fényt lövelltek. Iszonyúan eltorzult arccal tekintett urára, ökleit összeszorította, valamit motyogott, de Corvin nem értette. Nem is törődött már a várnaggyal, akinek bűnösségét tisztán látta. Csak könnyedén jegyezte meg:

— Elmehet, várnagy uram! Küldje be sietve a másik hadnagyot, Tornai Árpádot...

Poki, mint a harapós kutya, szó nélkül távozott. Amint az ajtót becsukta maga mögött, Corvint mindkét karjával megfenyegette és halkán dörögte:

— Várj csak! Majd teszek én arról, hogy gyanúdat magaddal vigyed a sírodba...

Tornai Árpád néhány perc múlva ura előtt állott. Épen olyan daliás és derék, hű ember, mint az eltűnt Gáspár.

— Parancsoljon nagyságod!

— Tornai, végy magad mellé tíz fegyverest, de feltűnés nélkül. Te magad közvetlen mellettem karddal és törrel ellátva elkisérsz a fürdőbe. Embereid az első hívásra azonnal kéznél legyenek... Öt perc múlva indulunk. Én bezárom ajtómat s ha jössz, háromszor kopogj, mert... mert... már senkiben sem bízom.

A hadnagy nem értvén ura szavait, kérdően tekintett reá, majd ösztönszerűen mondotta:

— Nagy, jó uram! Akármi történjék is, velem és hű embereimmel rendelkezhetel. Nincs a pokolnak az a hatalma, ami minket nagyságodtól eltántorítana. Életünket és vérünket jó szívvel áldozzuk érted!

Corvin János meghatottan szorított kezét a derék ifjával.

Azután elindultak a meleg fürdőbe, amit azóta kellett Jánosnak használnia, amióta a csonthegyi ütközetben lovát kilőtték alóla s bal lába súlyos zúzódást szenvedett.

Midőn a fürdőből kilépett, már a nap teljes fényben ragyogott. Az erdők felől balzsamos illatot hozott a reggeli szellő. A rengeteg kis dalnokai, a madarak elbájoló hangversenyt rendeztek. A pompás réteken a vadvirágok ezrei gyönyörű perzsaszőnyegekkel vonták be a privigyei medencét.

— Milyen szép a természet és milyen szép az élet — mondá a huszonegyéves deli ifjú, akit a fürdő meleg vize az izgalmak után megnyugtatott.

Ebben a pillanatban, épen a fürdőház előtt, két feketearcú, hatalmas termetű ember ugrott ki a bokrok közül és egyenesen Corvin Jánosra tört. A támadás csak egy szempillantásig tartott. János törét kirántva védekezett, de ott termett Tornai Árpád hadnagy is öt fegyveresével. A többi öt ember azt a valakit vette üldözőbe, aki már az erdő szélén a sűrűségbe menekült. A két fölbérelt gyilkost ártalmatlanná tették, megkötözték, de megkötözték azt a menekülő valakit is, akinek arca szintén koromfeketére volt mázolva és akinek nagy, fekete szakállá volt. Ezt uruk elé vezette az öt derék vitéz.

— Ki vagy! — kérde Corvin János, mert érezte, hogy a támadásnak ez a valaki az értelmi szerzője.

Semmi felelet.

Corvin fürkészően figyeli az ember arcát és szemeit, majd ezt parancsolja:

— Vigyétek a fürdőbe, mossátok le az arcát és szakítsátok le a szakállát...

Erre a parancsra a fekete szakállú ember olyan lett, mint az örült. Rúgott, harapott, állati hangokat adott, de nem mert megszólalni. Azonban a parancsot teljesíteni kellett! Bevonszolták az ismeretlent a fürdőbe és néhány perc múlva már ki is vezették.

Corvin nem csalódott. Poki Péter várnagy állott előtte, összekötözött kezekkel, sunyi tekintettel, egész

testében remegve. Senki sem ismerte volna föl benne a különben dölyfös, kegyetlen embert. Odarogyott Corvin János lábaihoz.

— Irgalmazz! Megtévedtem! Megtévesztettek! Hű szolgád leszek ezentúl! Kegyelmezz életemnek!...

Corvin megvetéssel fordult el az aljas, gyáva várnagytól.

— Vigyétek! Magam megyek Budára, hogy a királynak jelentést tegyek. Te pedig áruló és gyilkos, majd Ulászlónak számolsz be a mai tettetdről és egyéb gázágaidról. A két nyomorultat zárjátok börtönbe, Poki Pétert még ma elindítjátok Budára, ott az én parancsomra átadjátok a főporkolábnak. Csak jól vigyázzatok reá, mert különben megszökik!...

A várúr parancsai teljesítették. A két rablót becsukták Bajmóc börtönébe, Poki Pétert pedig megbilincselve, váltott lovakkal elszállították Budára, ahova maga Corvin János is tüstént elindult. De előbb hálát adott a Mindenhatónak a vár kápolnájában a csodás megszabadulásért. No, meg hálásan megköszönte a derék Tornai Árpádnak is önfeláldozó és éber szolgálatát.

Ulászló király Budán azonnal kihallgatáson fogadta Hunyadi Mátyás fiát, akiről tudta, hogy a leghívebb emberei közé tartozik.

— Mit kívánsz, hű lovagunk?

— Uram, királyom, megtorlást kérek felségedtől olyan ember fejére, aki magát kegyeimbe hízelegte és életem ellen tört. Ha hűséges embereim nincsenek a közelemben, ma már nem vagyok az élők között...

Ulászló arca elborult. Felindulva kérde:

— Ki az a vakmerő és aljas ember?

— Az én bajmóci várnagyom, Poki Péter!

— Ahá, erről már hallottam valamit!... Várj csak Nemde, egy kisebb növésű, vézna ember? Arca sápadt, szemei aprók.

— Parancsára, felséges uram, valóban így van.

A király elgondolkozott. Megsimította homlokát s azután szinte magához szólva mondá:

— Dobzse, dobzse! Valóban ő lehet az...

Azután folytatta a kérdezősködést:

— Honnan került hozzád Poki Péter?

— Magam sem tudom, felség, de azt hiszem havas-alföldi származású. Akkor lett nálam várnagy, amikor elődjét, a derék Majthényi Rafaelt az Úr magához szólította. Ezelőtt három esztendővel.

— Mondjad csak, János, nem volt-e ennek a Pokinak egy férfitestvére?

— Nem tudom, felség... Azaz hogy, épen az elmúlt napokban hallottam valamit róla, de ezt alig akarom elhinni. Azt beszélik, hogy volt egy fiútestvére, de ezt Poki Péter maga ölte volna meg, hogy az örökséget egyedül élvezze...

— Jól van. Én is így hallottam. Mit gondolsz, nem nyomja-e ennek a gaznak más bűn is a lelkét?

— Felséges uram, én már mindent hajlandó vagyok róla elhinni. Nem rég óta két hű emberem tűnt el bajmóci kastélyomból. Az egyiket halva találták a szobájában, a másikat mintha a föld nyelte volna el...

Ulászló nála szokatlan eréllyel kiáltotta:

— Azonnal vigyék bírái elé! Még ma jelentést követelek és azután halál reá, szörnyű halál!...

Corvin János eltávozott, de még azon a napon meghallotta a valóban elrettentő ítéletet, amit a király megerősített.

«Deliberatum est. Poki Péter, aki három embert meggyilkolt, urát pedig, Corvin Jánost meggyilkoltatni szándékozott és aki még ezenkívül tiz latorságot maga bevallott, vágassék a budai friss palota előtti térségen elevenen négy felé. Datum in arce Budae, sabbatho ante festum sanctae Anacleti anno domini 1494.»

Poki Pétert lesujtotta a rettentő ítélet, de nem volt ellene semmi fellebbezés!

...Sokáig gondolkodtam azon, vajjon mi indíthatta Ulászló királyt arra, hogy ezt a páratlanul kegyetlen ítéletet aláírta, míg végre megtaláltam nyitját. Ugyanis Poki Pétert Ulászló maga is látni óhajtván, maga elé rendelte. A királyi kihallgatáson olyan fennhéjázó magatartást tanusított, hogy Ulászló éktelen haragra gyulva rákiáltott a megbilincselte emberre:

— Bűneidért holnap meghalsz!

Poki rántott egyet a vállán és félvállról felelte:

— Az ítélet ellen föllebbezek a római császár ószent felségéhez!...

Ulászló elképedt. Ebből a nyilatkozatból láthatta, mennyire sülyedt a magyar király tekintélye! De láthatta azt is, hogy a német-római császár milyen eszközökkel dolgozik. Erre határozta el Pokinak rémes megbüntetését. Szinte magánkívül, de erőszakolt fagyos nyugalommal válaszolta a hűtlen és fennhéjázó Poki Péternek:

— Te nem fellebbezhetsz senkihez a *magyar király* ítélete ellen! Neked az *én* ítéletem alapján kell meghalnod, még pedig rémes és kínos halállal...

Most már összetört a nyomorult ember. Leborult Ulászló lábaihoz és zokogva esengett kegyelemért, amit azonban nem kapott meg...

Miután az ítéletet kihirdették előtte, gyávaságát és gőgösségét szinte megmagyarázhatatlan nyugalom váltotta fel. Meggyónt, megáldozott s magát Isten kegyelmébe ajánlva, lelkésze karján elég szilárdan odavánszorgott a hatalmas tér közepébe, ahol már várta őt a veresbe öltözött hóhér... Odakötözték a kereszthalakú deszkázathoz és..., no de tekintsünk felfelé, elég, ha rémes ordításait halljuk...

Ez lett a sok gázság és a hűtlenség szörnyű, de igazságos büntetése. Jól tette Ulászló király, hogy

kegyetlen bosszút állott Poki uram sok büntettéért; bárcsak minden tekintetben olyan erélyt és önállóságot mutatott volna, mint ennél az esetnél! Akkor talán nem szakadt volna a magyar hazára Mohács a maga kimondhatatlan szenvedéseivel...

...Poki Péter lelke Bajmóc tornya fölött sokszor megjelenik és ott a késő őszi éjjeleken komor fellegek alakjában örült táncot jár. A község lakói ilyenkor keresztet vetnek magukra és fogvacogva imádkoznak... De mintha néhány esztendő óta megszűnt volna ez a kísértetjárás, amióta Bajmócot Trianon elrabolta az ezer esztendős Magyarországtól. Úgy látszik, az álnok ember szellemének ez hozott megnyugvást. Mert rossz ő még halóporában is!...

NYITRA.

VILÁGHÁBORÚBAN többbizben utaztam Pozsonyból Budapestre és vissza. Midőn a gyorsvonatom a Vág folyó közelébe, Tornócz községhez érkezett és ott észak felé tekintettem, tiszta időben egy élesen kiemelkedő hegycsúcs ragadta meg figyelmemet, amelyről hamarosan megtudtam, hogy az a Nyitra-hegység legdélibb nyulványa, a Zobor-hegy. Nagy vágyat éreztem magamban, hogy ennek a történelmi nevezetességű hegynek környékét közvetlen közlelről megismerjem. Vágyam teljesült és — most gondolataimban ott állok a nyitrai vár fokán, az ősi templom mellett; farkasszemet nézek a Zoborral meg a milleniumi emlékkal. Azaz, hogy... igazán nem tudom, áll-e még ez az emlék, nem döntötték-e le azok a hatalmasok, akik az erőszak jogán ezt a gyönyörű vidéket is kiszakították Magyarország ezeréves testéből. Lelkemet egészen foglyul ejtik a mult emlékei és megihletnek régi dicsőségünk s történetünkre való visszaemlékezések. Mintha Fritigill markomán királyné szellemének suttogását érezném, aki Nyitrán az első püspökséget alapította. Szunnias első nyitrai püspök is mintha itt állana mellettem és mesélne régi, kedves regéket. Pálffy Tamás és Telegdi János nyitrai püspökök hatalmas történelmi alakja is kiemelkedik a mult ködéből, de leginkább testet öltenek előttem Zobor vitéz meg Zoerard és Benedek jámbor remeték. Ezekről suttog a

szellő, — nem mesét, hanem valóban megtörtént dolgokat. Elmondom, amit tőlük hallottam.

Árpád vezér bevezette daliás magyarjait a Vereckei-hágón át mostani ezeréves hazánkba. Sok viszontagságon és küzdelmen mentek át őseink, az ország nagy részét meg is hódították, csak még az északnyugati hegyes vidék volt a morvák birtokában. Árpád érezte, hogy az ország birtoklását csak úgy lehet biztosítani, ha a határokat északnyugaton is a Kárpátok ormáig tolja ki és ezért parancsot adott Zoárd, Kadosa és Huba alvezéreinek.

— Menjetek, kezdjétek meg a távolban kéklő hegyek elfoglalását és küldjétek jelentést nekem.

A három vezér nemsokára el is érkezett a Zsitva folyóhoz és valahol a Tornóc patak torkolata közelében a Nyitra balpartján megállott. A tulsó parton már ellenséges szlávok mutatkoztak. Magyarjaink fürgelábú lovasokat küldöttek a Nyitra másik partjára és onnan észak felé, akik még estére habzó paripákon vissza is érkeztek. Letették pajzsukat, tegezüket és ijjaikat, letörölték az izzadtságot poros homlokukról és miután jót húztak a kumiszos tömlőből, elmondták, amit láttak.

— A nagy Szvatopluk morva fejedelemnek három fia volt. A Kárpátoktól arra felé, ahol a nap lemegy, második Szvatopluk az úr; emitt, tőlünk nem messze, ahol a hegyek kezdődnek ennek a csendesen folyó víznek forrása irányában, Zobor vezér parancsolgat; az egész nagy birodalomnak a feje Moimir. De úgy hallottuk, hogy nagyon beteg már a Morva-Pannon birodalom, mert a három testvér nem nagyon szíveli egymást. Pedig figyelmeztette őket az öreg fejedelem, hogy tartsanak össze. Halálos ágyán összehívta fiait, átadott nekik három botot erősen összekötve és imígyen szólt hozzájuk:

— Törjétek el ezt, fiaim!

De bizony egyik sem bírta eltörni! Ekkor az öreg reszkető kezekkel szétbontotta a botok kötelékeit és egyenként adta oda a három pálcát fiainak; most már könnyen darabokra törték azokat,

— Látjátok, édes fiaim, Moimir, Szvatopluk és Zobor! mit tesz az összetartás! Kössön össze titeket is a szeretet és a megértés, akkor nincs az a földi hatalom, amely rajtatok erőt vegyen.

Azután örökre lezárta szemeit, abban a hitben, hogy fiai megértették figyelmeztetését és hogy amott, messze az Iszter folyó mellett, szép huga, Devojna soha szeretni nem fog. Mert ez a birodalom romlását okozná.¹

Ha beláthatott volna a jövőbe!...

...A hírnökök elmondták azután azt is, hogy a vidék milyen termékeny, hogy a hegyek milyen dűsok fában és vadban és hogy Zobor katonáitól nem kell félniök a kemény magyar vitézeknek.

Kadosa nagyon megörült. Másnap elindult a Nyitra mentében észak felé. Zobor katonái ellenállottak, de midőn a magyarok gyorslábú lovaikról a nyilak ezreit küldték biztos kezekkel ellenük, a morvák véréből piros lett a Nyitra vize és az ellenség futva menekült Nyitra várához. A magyarok nyomon követték a visszavonulókat, akik a vár falai alatt elkeseredetten védekeztek. A morva csapat előtt föltűnt egy öles termetű, komor tekintetű vitéz. Fényes ruházatán és ezüsstel kivert vértjén, gyönyörű tollas sisakján mindjárt észre lehetett venni benne a vezért. Kadosa odavágtatott hozzá.

— Védjed magad, morva vezér!

Egy szempillantás múlva már össze is csaptak. Kadosa győzött, Zobor lefordult lováról, a dárda hegye megsebesítette.

— Foglyom vagy, hős fejedelem! Ha nem dol-

¹ Lásd az I. kötetben. (Dévénny.)

gozol ellenünk, fegyvereidet megtarthatod és szavamat adom, hogy a lovagias magyar seregben soha bántódásod nem lesz. De ha valamit kárunkra teszel, kivégeztetlek.

Zobor összeráncolt homlokkal — elfogadta a feléje nyújtott kezét.

— Köszönöm, magyar vezér! Igérem, hogy amit kívánsz, teljesítem...

A küzdelem tovább folyt. Zobor katonái egyre fogytak, majd fölmenekültek a várba, mely már akkor is létezett. Kadosa, Zoárd és Huba vitézei ide is követték őket. Paripáikat lent hagyták a hímes virágokkal diszitett buja réten, ők maguk pedig fáradtságot nem ismerve törtek előre. Az ellenségnek még annyi ideje sem volt, hogy a külső várkaput eltorlaszolja; a hős magyar vitézek már betódultak a sáncokon keresztül. Még meg sem kezdte esti énekét a fülemile, a harci zaj elcsendesült és Nyitra várában a három magyar vezér volt az úr. Vidáman üritették kupáikat. A jól megérdemelt mulatozás alatt fiatal harcos jelenik meg Kadosa előtt. Mélyen meghajlik.

— Vezérem! Az elfogott Zobor meg akart szökni; Előd testvérünket leütötte, aki az őrség parancsnoka volt, Elvettük fegyvereit és megkötöztük.

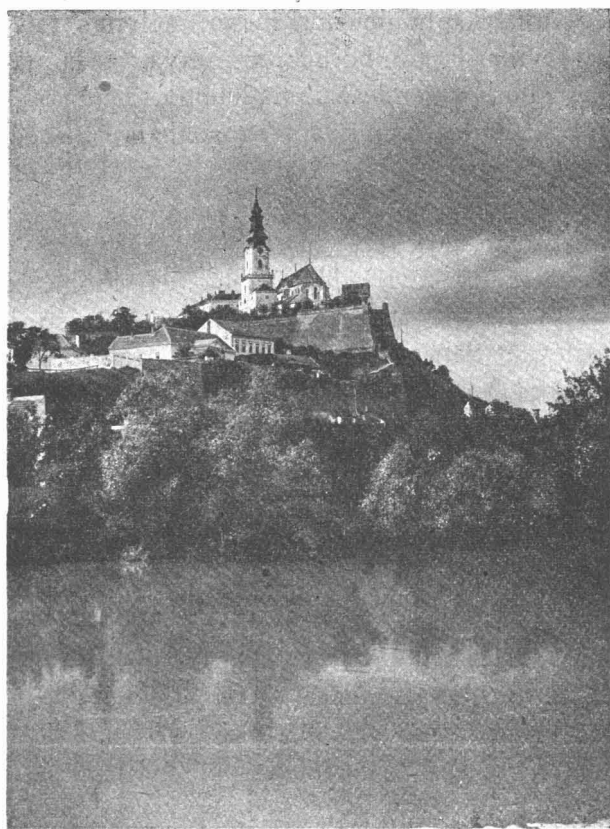
Kadosa szemei villámokat szórtak.

— Ez a morva hűség!? Ez a szótartás!? Ezért lakolni fog Zobor! Ha Előd meghalt, ő is meg fog halni.

A hírnök lehajtotta fejét és szomorúan mondá:

— Előd testvérünk már őseihez megtért. Tálto-sunk már el is temette a Nyitra egyik ligetében.

Kadosa megtartotta szavát. Másnap, midőn csapa-taival a Nyitra mellett emelkedő sziklás hegyre föl-vonult, amely Tornóczytól kedvező időben igen jól lát-ható, törvényt látott Zobor fölött és mint szőszegőt és gyilkost felakasztatta őt a hegyen egy hatalmas bükkfára.

NYITRA,

Zobortól kapta nevét a hegy, melynek tetején ha az északi viharok tombolnak, a morva vezér nyugtalan szelleme éjfélkor rendszeren megjelenik. Talán még kárt is tenne a csendesen nyugvó lakosokban, ha ebben meg nem akadályozná őt két másik szellem, akik életükben csak jót tettek az emberiséggel...

És most emlékezetem színes szárnyain tovább röpködök néhány évtizeddel abba az időbe, midőn már Vajk fejedelem, mint Magyarország első királya István néven Sztrigoni várában intézte az ország sorsát.

...Sötét kép jelenik meg lelki szemeim előtt. Egy vak királyi herceg, akit a trónravágyás iránti féltékenységgel megvakított. A neve Vazul. Nagyon nyomhatta lelkiismeretét a szörnyű tett a királynénak, akit Vazul megvakíttatásának megnyertek, mert szent Emeram püspök tiszteletére helyreállította azt az első egyházat, amelyet még Privinna herceg építtetett a várban. Ugyanakkor alapította Szent István királyunk a Zobor-hegyen a Szent Ipolyról nevezett apátságot is, amelynek első lakói Zoerard, azután Szent Benedek lettek.

Ki volt Zoerard?

Megmondom. Ereiben lengyel királyi vér folyt, Misztico lengyel fejedelem második házasságából származott és ott született, ahol a világháború előtt Porosz-Szilézia terült el. Testvére, Boleszlav, miután Misztico meghalt, követséget küldött Rómába, hogy eszközölje ki a pápától a királyi címet. A díszes követséget Zoerard vezette. Útközben rablók támadtak rájuk, mindenkit legyilkoltak, csak a jámbor Zoerard menekült meg. Ő el is jutott Sylveszter pápához és megszerezte bátyjának a királyi koronát, csodás megmenekülése azonban annyira hatott lelkére, hogy soha többé nem tért vissza Lengyelországba. Rómában megismerkedett Romuald atyával, aki a kamalduliak főnöke volt, tőle hallgatta

a jámbor igéket és néhány hónap múlva térdre borult, megcsókolta az atya kezzeit:

— Engedd meg, hogy örökké hiveid közé számíthassam magamat.

Romuald megáldá az ifjút és meghatottan mondotta neki:

— A mindenható Isten legyen veled! Reád itt nincs szükségem! Távozzál István birodalmába, az ifjú magyar királyságba, ott szükség van reád!

Igy került Zoerard a nyitrai kolostorba a Zoborhegyre és mint szerzetes, az András nevet kapta. Hit-tértői munkája nem elégítette ki és ezért saruit levetve, visszavonult a hegyeken át Trencsén közelébe, egy sötét barlangba, ahol súlyos remete életet élt. Azonban még a barlang sem volt neki elég sanyargató. Kiválasztott magának egy villámsujtott fát, amelynek hatalmas odva volt. Ebbe kívülről óriási szegeket vert, feje fölé karikát helyezett, amelyekre nagy kődarabokat kötött. Ha a fáradtságtól kimerülve aludni akart, feje a kövekbe, teste a szegekbe ütközött. Így érezte jól magát a szent ember, aki azonban évenként mégis többször gyalogolt vissza a zoborhegyi konventbe, hogy ott hitvallói kötelességeit végezze.

Egy alkalommal a nagy sanyargatások miatt forró nyári napon összerogyott. Már-már elvesztette eszméletét; még csak ezt a rövid fohászt mondhatta el:

— Uram, segíts, hogy kötelességemet tovább is végezhessem...

És íme, a mennyből fényes alak száll alá, erős ifjú, óriási szárnyakkal; fölemeli az elalélt remetét és a Zoborhegyre kíséri.

András remete meghalt és a zoborhegyi monostorba temették el. Halála után csodadolgok történtek cellája körül.

Egy alkalommal a rablók a sűrű erdőségben egy-

más ellen törtek. A harcban az egyik halálosan megsebesült. A többiek, hogy magukat el ne árulják, sebesült társukat magukkal cipelték. Hanem ez a súlyos sebekben nemsokára meghalt. A rablók tanácstalanul álltak.

— Mit tegyünk vele? Ha itthagyjuk, elárul minket, de hova vigyük?

— Eh, tegyétek le! — szólt a rablókapitány. — Lesz, ami lesz! Halottat nem vehetünk a hátunkra! Hányjátok be egy kis földdel és siessünk, mert emberek jönnek!

Úgy is történt. A halottat gyorsan a földre dobták és épen már azzal kezdtek foglalatoskodni, hogy földet szórjanak rá, midőn nagy csodálkozásukra az elhunyt ember fölébredt. A rablók a földre estek a bámulattól és íme, a feltámadt ember háta mögött fehér alak jelent meg, aki ujjait fenyegetően emelte rájuk. Épen ott valának, ahol a szent remete cellája volt. Minden porcikájukban remegve tekintettek a fehér jelenségre, aki végre megszólalt:

— Térjetek meg! Bajtársatok él. Menjetek azonnal a püspökhöz, mondjátok el, mit láttatok és mondjátok azt is, hogy András remete küldött titeket hozzá.

A rablók teljesítették a parancsot. Sietve fölkeresték Nyitra püspökét, bűneiket meggyónták és elmondották a csodás látományt. Azután valamennyien felajánlották szolgálatukat az egyház fejének, aki őket — egynek kivételével — bűneiktől föloldozta és saját kívánságukra a monostorba küldte csendes és életfogytig tartó vezeklésre.

Az az egy, aki nem nyerte el a püspök abszolu-cióját, embert ölt. Ő ütötte agyon később feltámadt bajtársukat. Ezt a püspök átadta a polgári bírának, akik halálra ítélték. A rabló a legnagyobb nyugalommal fogadta az ítéletet és szinte átszellemült arccal lépett

SZKALIKAI KOLOSTOR.

az akasztófához, amelyet a Zobor-hegy tetején, közel ahhoz a helyhez emeltek, ahol néhány évvel azelőtt András remete sokszor fohászkodott. A hóhér már kirántotta a zsámolyt az elítélt lábai alól és ím — a rablót láthatatlan kezek magasan tartják s a kötél magától a földre hull. Ugyanekkor égi hangok hallatszanak:

— Kiméljétek a megtért bűnöst! Én arra kértem az Urat, hogy bocsásson meg neki és ő meghallgatta kérésemet...

A bírák azonnal megtiltották az ítélet végrehajtását. Bejelentették az esetet a királynak, aki a megkegyelmezést tudomásul vette és az elítéltet magához rendelte. Ez az udvarba már mint István remete érkezett, mert csodálatos megmenekülése olyan változást okozott lelkében, ami egész életére kihatott. Fölöltötte a szerzetesek szőrcsuháját és elvonult egyikébe azoknak a barlangoknak, amelyeket a Zobor-sziklák között sokat találunk.

... Miután a szentéletű András az örökéletbe elköltözött, nyomába Benedek szerzetes lépett. Ő is abban a barlangban és fában töltötte hátralevő éveinek nagy részét, amelyet Trencséntől északra még ma is láthatunk és ahol Zoerard magát sanyargatta. Közelükben épült később a szkalkai templom és kolostor is. Egy alkalommal rablók törtek a csendes imádkozó remetére, azt híván, hogy rejtett kincsei vannak. Mivel a dolguk sietős volt, megragadták az ájtatos szerzetest és beledobták a Vág folyóba, melynek zavaros hullámaiban azonnal elmerült.

Benedek eltűnése nem maradt sokáig titokban. A jámbor lakosság és a monostor papjai keresésére indultak, azonban sehol sem találálták. Ama bizonyos barlangtól és fától már-már reményüket teljesen elvesztve tértek vissza Nyitra felé. Midőn a Vág keleti

partjára érkeztek, János szerzetes visszatekintett a folyóra. Feltűnt neki, hogy egy sas, amelyet különben már régóta figyelt, állandóan egy hely körül röpköd a víz fölött. Erre a feltűnő jelenségre azonnal figyelmessé tette társait, akik megállottak, letérdeltek, az Úr segítségével fohászkodtak és azután csákllyakkal és hálókkaal folszerelve, csónakba ültek és kutatni kezdtek. Nem kellett sokáig fáradniok. Azon a helyen, amely fölött a sas röpködött, megtalálták Benedek sértetlen hulláját...

Zoerard, akit András szerzetesnek neveztek és Benedek, a zoborhegyi monostorban találtak örök nyugalomra és idők folyamán a katoolikus egyház szentjeinek hosszú és tiszteletreméltó sorát gazdagították...

Mindazokat, amit leírtam, Maurus püspök műveiben is olvashatjuk, aki a kereszténység első századaiban Nyitra főpásztora volt. Tőle tudjuk meg azt is, hogy midőn András és Benedek remetéket a kriptába-helyezésük előtt újból felöltöztetni szándékoztak, mindkettőnek szegekkal kivert cilicium volt övükre szorítva, ami véresre marcangolta különben is nagyon sanyargatott testüket. Fülöp apát égre emelte kezeit és szemekben könnyekkel mondotta híveinek:

— Valóban a kereszténység erős hitvallói és saját maguk vértanúi voltak. Adassék meg nekik a halóporkban az a nyugalom, amit lelkükben már e földön éreztek...

... Lehetséges, hogy Maurus püspök leírásában vannak olyan részletek is, amelyek a huszadik század fia előtt érthetetlenek, sőt nevetségeseek. Ez a felfogás azonban nem ronthatja le András és Benedek remeték glóriás nimbuszát, sem pedig azt a kegyeletet nem kisebbiti, ami mindnyájunkat odakapcsol Nyitra várához és a Zoborhegyhez. Ha talán nem is úgy tör-

tént minden, amint azt Maurus püspök leírta, az az egy azonban bizonyos, hogy Nyitra szent István korában a kereszténység egyik leghatalmasabb kiinduló helye és központja volt. Ennek tudatában igyekezzünk ajkainkról eltávolítani a gúnyos mosolyt és tekintsünk a magyar haza és annak nagy ősei iránt való köteles szeretettel Tornóc környékéről a távol kék ködébe burkolt Zoborhegyre, ahol valamikor két magyar szent földi maradványai nyugodtak...

Talán az ő szellemük imádkozni fog a Mindenhatónál, hogy ismét magyar földre kerüljön Nyitra régi vára az őt környező erdős hegyekkel együtt...

NÓGRÁD.

MUTÁN a Dunának három ága a kis magyar alföld keleti sarka közelében ismét egyesült, a hatalmas folyam zúgó habjai ott, ahol a Garam, majd az Ipoly sietnek a Dunába, szinte haragosan tátkozva ütköznek balról a Börzsönyi, jobbról a pilisi hegyek meredek lejtőibe. Itt éles kanyarodókkal, gyönyörű áttörést alkot az összeszorított folyam; Nagymarosnál olyan keskennyé válik, mintha magát megtagadná, majd akkor, midőn már a visegrádi vár az erdők rengetegében délnyugat felé eltűnt, a szőke habok szinte mosolyognak örömeikben; itt már megszabadultak a hegyek bilincseitől, örvendenek az édes szabadságnak és kényelmesen két ágra oszolva, szeretettel ölelik át a Szentendre-szigetet. A természet eme csodás szépségű szeszélye, ahol a víz, a hegy és az erdő, tehát a tájképi gyönyörűségek minden kelléke egyesül, lebilincseli az utazót és önkéntelenül a múlt kódéba tereli gondolatait. De ez nem is csoda, mert a Dunának az a szakasza, amely Esztergom és Buda között vonul, végtelenül gazdag történelmi emlékekben. Ehhez a tájékhoz hozzá kell számítanunk a folyamtól kissé távolabb eső vidéket is, tehát északon az Ipolyság és Nagymaros közötti vadregényes erdős területet is. Ennek mintegy a közepén, a hegység keleti lábánál, Budapesttől nem egészen ötven kilométerre északra, egy apró falucska fekszik, amelynek Nógrád a neve. Ugyyszólván

a község közepéből emelkedik ki egy magas, sziklás domb, melynek a tetején még ma is meglehetősen ép állapotban szemlélhetjük 'azt a várat, amelyikről az egész Nógrád vármegye nevét kapta. Sok emlék fűződik ehhez az erősséghez, melynek eredete még abba az időbe nyúlik vissza, midőn Nógrád környékén még nem jelentek meg a hódító magyarok.

Abban az időben még nagyon kezdetleges lehetett a vár, mert azt csak a XV. században Báthori Miklós püspök építtette át Tragurini Jakab építész tervei szerint és ő látta el fényes épületekkel is.

A vár háborús története tulajdonképpen akkor kezdődik, midőn Miskei István uram Nógrádot Amadé Péter Mohammed budai pasának és Husszein esztergomi bégnek 1544-ben átadni kényszerült. Csaknem félszázadig a török volt az úr Nógrád falai között, de ekkor — különben is letűnőben lévén a félhold szerencséje — egy hős magyar visszaszerezte azt a magyarok tulajdonába,

Erről akarok néhány szót mondani, ámbátor sok mesélni való nincs róla, mert hiszen Nógrád várát a vár vitéz parancsnoka, Mehemmed, már három nap mulva átadta *Pálffy Miklósnak*. Nem is annyira az ostromról, mint inkább erről a magyar hősről szeretnék valamit regélni.

A Pálffy-család őse Kont Pál volt a XIV. században; a Pálffy nevet Pál úrtól kapták. Sok híres ember származott a családból, akikről történeti műveink és monografiáink részletesen megemlékeznek. Egyiknek emlékét Budapesten a Köröndön bronzszobor hirdeti; ennek neve ott él minden magyar katona lelkében. Ez a hős *Erdődi Pálffy János* gróf, belső titkos tanácsos, Magyarország egykori nádora és Mária Terézia csajos hadainak fővezére volt.

A másik *Pálffy Miklós*, aki Nógrád várát elfog-

lalta — Pálffy Péter és Dersffi Zsófia fia — Csábrághon született 1552-ben és 1600-ban Vöröskőn halt meg. Már huszonkilenc éves korában országbíró és főkamarászmester, majd Pozsony, Komárom, Esztergom és Érsekújvár főkapitánya. Ő állott Teuffenbach kassai főparancsnokkal együtt a magyar hadak élén, midőn Nógrádot a töröktől visszafoglalták.

A tizenhatodik század végén a török már egészen otthonosan érezte magát Nógrád falai között. Sok katoná őrizte a várat; gyalog-janicsárok, akiket a muzulmánok műsztafizeknek neveztek; reiszok és azábok, akik zsoldos-gyalogosok voltak, tisztjeikkel együtt; ulufedzsik, akik lovon teljesítettek szolgálatot; topcsik, azaz tüzérek, de voltak ott martalóc néven ismert határőrző rácok és szerbek is. A próféta egy igaz vallását büszke mohammedán mecset, karcsú minarettel hirdette. Az istentiszteletet Dseszán Kálfa imám végezte; az igaz, hogy nem nagy fizetést kapott ezért, csak tíz akce napi zsoldot, de vigasztalhatta magát azzal, hogy a derék műezzin, aki az igazhívőket mindennap imára hívta föl, csak nyolc akce zsoldot kapott. Panaszkodott is sokszor az őszbecsavarodó Mohammed Üvejsz, miután a minarett nyitott tornácáról a szokásos imát a világ mind a négy tája felé elénekelte:

Lá iláha ill Alláh
va Mohammadun raszul Allah...

— Ó, bárcsak a próféta kebelében látnám már magamat...

Pálffy Miklós 1594 március huszonkettedikén érkezett mintegy huszonegyszer emberével Nógrád alá és annak falait azonnal lövetni kezdte. Mehemmed, a vár parancsnoka, kétségbeesve látta, hogy a külső sáncok nemsokára összedőlnek, a falak hasadozni, ingadozni kezdenek; de sőt még az is megtörtént, hogy a minarettbe is becsapott egy tizenkétfontos ágyúgolyó.

Szerencse, hogy a jó müezzin nem volt ottan, mert a garádicsokból is kiesett vagy hat darab. Ezen az estén Mehemmed különösen buzgó imát mondott Allahhoz. Tarka keleti szőnyegére térdelt, arcával kelet felé. Kezeit fölfelé fordított tenyérrel maga elé nyujtá, azután leborult, homlokával a szőnyeget érinté, majd ismét fölemelkedett; karjait mellén keresztbe fonta és imigyen imádkozott:

— Allah, segíts, kergesse el jogos haragod a gyau-rokat a vár alól. Mohammed, könyörülj rajtunk.

De hiábavaló volt az imádkozás. Pálffy nem pihent. Éjjel-nappal lövette a várat; a mecset és a minarett két nap mulva már romokban heverték. Ekkor Mehemmed reszkető ajakkal fordult Husszein Alihoz és a többi alvezéreihez.

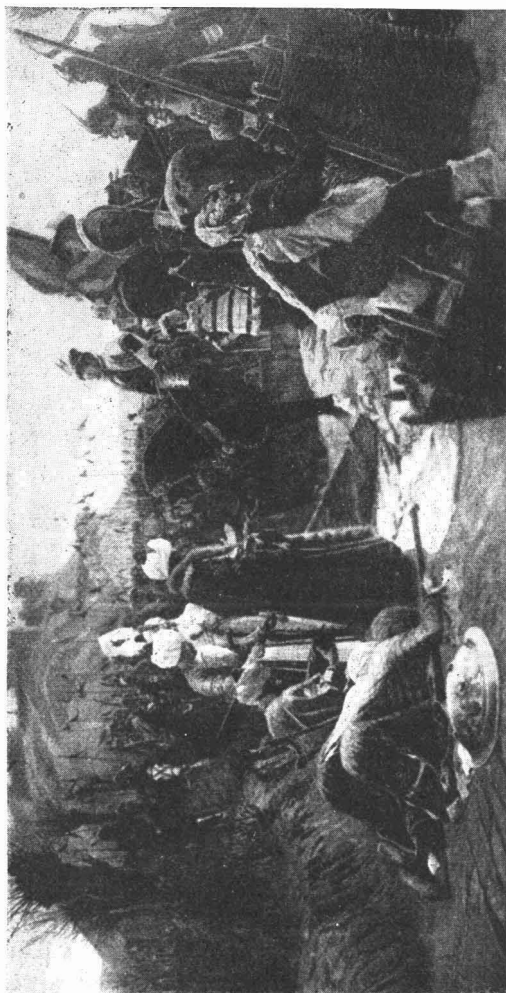
— Mit tegyünk, mondjátok! A hitetlen kutyák halomra lönek mindnyájunkat! A korán tiltja, hogy feladjam a rám bízott várat; de katonáimat sem akarom hiába feláldozni.

Husszein Ali, a lovasság parancsnoka, aki különben nagyon vitéz férfiú hírében állott, megigazította turbánját és komolyan mondá:

— Allah növessze meg az árnyékodek, jó Mehemmed, bölcsen beszéltél. Már nincs remény arra, hogy a várat megtarthassuk. Hivjad fel Bori Mihályt és Pogányi Benedeket, akiket még a békés időkből ismerek és igyekezzél velük megegyezni.

Ugy lőn! Ennek a napnak estéjén fehér lobogó jelent meg a lófark mellett és egy herold harsány hangon hívá föl a gyaurok táborából Bori Mihályt és Pogány Benedeket az egyezségre.

A két magyar vitéz előállott azonnal, de Pálffy is hozzájuk csatlakozott. Bementek sok magyar katonával együtt a romban heverő várba és ott Mehemmednek minden reverenciát megadva, megkezdték a tárgyalást.

(Madárász festménye.)

PÁLFFY MIKLÓS MEGHÓDÍTJA NÓGRÁDOT.

De eredménytelenül. A török vezér nem fogadta el Pálffy ajánlatát, mire a magyarok mögött újból bezárultak a vár kapui és másnap hajnalban ismét megszólaltak a bömbölő ágyúk. Most azonban már csak félnapig tartott az ostrom, mert a török azábok és reiszok lázongani kezdettek. Mehemmed ismét kitűzte a fehér lobogót és elfogadta azt az ajánlatot, amit a keresztény tábor megbizottai hoztak. Pálffy nagylelkű volt. Megengedte, hogy a várbeli nép szabadon távozhassék és ki-ki, amit bír, magával vihessen. A katonák kardjaikat oldalukon megtarthatták.

Miután az egyezséget megkötötték, kitértek a vár kapui, amelyeken Pálffy diadalmas serege bevonult. A győztes magyar vezért Mehemmed aranyos kaftánba öltöztetve fogadta és átadta neki a meghódolás jelét: Nógrád várának kulcsait. Azután elbúcsúzott Pálfytól s háremjével, gyermekeivel és az egész török lakossággal kivonult. Utját egyenesen Budának vette, hogy jelentést tegyen Hasszán budai pasának a vár feladásáról.

A budai pasa valahogyan már hallotta Nógrád elestét. Rettentő harag öntötte el különben is kegyetlen arcát és midőn a derék Mehemmed előtte leborult, csak ennyit kiáltott:

— Verjétek vasra ezt a gyáva kutyát!

Hiába volt minden védekezés. Nógrád török parancsnokát Hasszán janicsárjai vasraverték.

— Kegyelem! — esengett, rimánkodott a szerencsétlen Mehemmed. — Hallgasd meg a janicsárok, a reiszok, a topcsik és az ulufedzsik vezéreit, ó Hasszán! Ha ők ellenem vallanak, ám fojtass meg, de addig ne ítélkezzél fölöttem.

— Egy szót se, aljas ember! A vár parancsnoka vagy győz, vagy a rábizott erősség kövei alatt tér Mohammed kebelébe. Vigyétek!

Mehemmedet Buda egyik legsötétebb kazemattá-

jába csukták. Ott volt éjfél. Ekkor hirtelen megnyílt a börtön ajtaja. Nógrád vezére örömben felsikoltott, mert azt vélte, hogy út a szabadulás órája. Csalódott. Tíz janicsár lépett be hozzá és kivezettk a vár udvarára.

— Mit akartok velem?

— Azt mindjárt megtudod, jó Mehemmed.

Nem kellett soká várnia.

A mostani Szent György-tér közepe táján volt egy nagy bodzafa. Szomorú emléke van annak! A törökök erre szokták fölakasztani a legnagyobb bűnösöket. Mehemmedet is ide vezették. A hold kísérteties fényben ragyogott a felhőfoslányok között. Amint a fához érkeztek, a janicsárok parancsnoka Mehemmedhez fordult.

— Nyisd szét kaftánod gallérját, ó Mehemmed.

Az áldozat remegve kérdé:

— Miért?

— Azért, hogy urunk akaratából erre a fára — felakasszunk . . .

Mehemmed térdre roskadt. De azután megacélozta lelkét, kelet felé fordult, még néhány pillanatig imádkozott Allahhoz, azután büszkén fölkel, kinyitotta kaftánja gallérját, bátran odaállott hóhéra elé és néhány perc múlva a hatalmas budai pasa akaratából megszűnt élni . . .

Amint Hasszán másnap reggel kitekintett ablakán, kéjes mosolygással szemlélte a viaszszínű arcú halott Mehemmedet, aki még mindig ott függött a bodzafán. Elégedetten simogatta hosszú szakállát, majd behívatta a janicsárok agáját.

— Menj le embereiddel, vágd négy felé a gyáva Mehemmed holttestét és szegezz egy-egy darabot belőle három napra Buda kapuira . . .

. . . Ez lett a vége Pálffy Miklós nógrádi győzelmének.

Ámde ez nem volt egyedüli hőstette a magyar vezérnek. A szerencse mindig kedvezett neki. Huszonhat ízben küzdött a török ellen. Elfoglalta Füleket, Drégelyt, Palánkot, Esztergomot, Győrt; vitézül küzdött Buda alatt — egyszóval valóban méltónak mutatkozott a harctéri babérokra. Midőn Győrt 1598-ban visszavette, ezért a tettéért a «győri hős» megtisztelő jelzőt kapta; érdemeit törvénybe iktatták; az osztrák rendek 830 darab aransúlyú bilikomot ajándékoztak neki, amit még ma is őriz a Pálffy-család, Rudolf király pedig Pozsony vármegye örökös főispánságával és Pozsony várának örökös főkapitányságával tüntette ki ezt a hős magyar vezért, akit mély vallásosság, bajnoki és vitéz hadiműködés, önzetlen hazaszeretet, magas műveltség és nagylelkű emberbaráti érzés jellemeztek.

Nógrád várához nem fűződik semmi, különösen érdekes romantikus rege, de azért mégis van valami, ami ezt a várat épen úgy, mint Nagymagyarország csaknem valamennyi leomló erősségét, a magyar lelkekhez elemi erővel és soha el nem szakítható kapcsokkal fűzi. És ez a — *magyar vitézség*. Ebben a fogalomban egyesül az Altaí vidékeiről magunkkal hozott ősi szittyá személyes bátorság, a küzdelem szeretete, a halálmegvetés, a kötelesség teljesítésére még az élet elvesztése árán is nemes törekvés, a fegyelem, a hűség, a zászló szentségének fanatikus tisztelete és — amit legelőször kellett volna mondanom, a magyar hazának minden felül való imádása.

Ezek azok az erények, amelyeket együttvéve — magyar vitézségnek nevezhetünk. Nemzetünk tíz évszázados történelmének rögzös útjain a vitézség nemes kövei ragyognak, Lebediától és Kievtől egészen Limanováig és a Piavéig. Ezt a rendkívül érdekes faji tulajdonságot senki sem veheti és nem vitathatja el tőlünk. Mindaddig, amíg ennek színes és büszke virágai virul-

nak, minden megpróbáltatást kemény elszántsággal kiheverünk, hívják azt bár tatárjárásnak, Mohácsnak, Aradnak vagy — Trianonnak is. Azok a nagy férfiak, akik ennek a legendás ősi magyar vitézségnek tündöklő példái voltak, kezdve Árpádon, folytatva Pálffy Miklóson át egészen Muhr ezredesig, vagy Lemberkovics Jenőig, valóban a harcos magyar pszihe megtestesítői. Amíg ilyenek nemzetünk tárnáinak mély labirintusaiból ki-termelődnek, addig nem kell féltanünk ezeréves hazánkat, addig bizalommal mondhatjuk:

«Hiszek Magyarország feltámadásában».

... Nógrád várát körülengi a hős Pálffy Miklós szelleme és nagy tettekre, nagy elhatározásokra ösztönzi hű utódait...

SASKŐ.

MIÓTA Magyarország ezeréves címeréből a két nagyobbik zöldhalmot Trianon kegyetlenül kitorpte, a harmadik iránt annál forróbb szeretet lángol mindnyájunk szívében. Dédelgetve emlegetjük a Mátra-hegységet, melynek nemcsak hatalmas rengetegei, kies fürdői, rohanó csermelyei, hanem a hegységet átszelő utak bejáratainál valamikor épült büszke várak leomló romjai is megnyugtatóan hatnak a mostani ideges kor gyermekére és fölemelik őt abba a tisztult világba, ahol az eszmények honolnak. Különösen a várromok azok, amelyek erre alkalmasak; ezek súgják a hazafiasságtól telített kedves meséiket a modern kor emberének s tovaragadják őt, hogy a képzelet szárnyain visszarepüljünk azokba a régen elmúlt időkbe, midőn azok a leomló kövek még a napfényben tündöklő, hatalmas, tornyos építmények voltak. Hallgassuk az egyiknek csendes regéjét, amelyet a Mátra susogó faóriásainak világából a szelek szárnyán küld hozzánk...

Abban az esztendőben, midőn Szilágyi Mihály uram örömmel hirdette ki, hogy a nagy Hunyadi kiseb-
bik fiát a Duna befagyott jegén összegyűlt csapatokkal együtt, az egész magyarság királlyá választotta, élt a Mátra tövén Markaz községben egy derék nemes család. Sas Péter uram csendes boldogságban vigyázott két gyermekének nevelésére. László volt az idősebbik; tizen-nyolcéves, szép szál legény, villogó, fekete szemekkel,

karcsú mint a nádszál, erős mint a párduc. A dárdát úgy kezelte, mint akármelyik öreg vitéz, nem is szólva a kardról. Örömmel látta ezt a derék Sas Péter és büszkén szólott édes hitestársának egy nyári estebéd után az udvarház széles ámbitusán:

— Meglátod, Zsuzsánna, még híres ember lesz a fiúnból!

Zsuzsánna asszony megigazította fehér fejkendőjét és öreg szemeiben fiatalos csillogással válaszolta:

— Meghiszem azt! Hiszen a mi fiúnk! De Zsuzsika sem utolsó!

Így dévajkodott egymással a két szülő, észre sem vették, hogy már a tejút az ég közepén jár, ami azt jelentette, hogy itt a kísértetek órája. A két gyermek már régen nyugodni tért. Már épen Sas uramék is fölkeltek az asztaltól, hogy ágyasszobájukba vonuljanak, midőn egyszerre csak rémes kiáltás fut végig az utcán.

Tűz van!

Nem is kellett ezt már mondani, mert az égisz erő lángok elborították a fél falut. Hogy történt, ki tudná ezt megmondani, de az bizonyos, hogy hirtelen nagy szél kerekedett és őrült eszeveszettséggel hajtotta a zsarátnokot egyik házról a másikra, egyik utcából a másikba. Szörnyűség! Ijedt lőtás-futás, jajveszékelés. Szerencse, hogy Sasék háza dombon épült és messze esett a lángok tombolásától.

Néhány perc múlva az egész község talpon volt. Siető, rohanó emberek futottak rudakkal, vedrekkel ide-oda az utcákon. Sas László és Zsuzsika is felébredtek, magukra kapták köntöseiket és az ámbitusról nézték a borzalmas tüzijátékot.

— Atyám, nekem ott van a helyem, ahol testvéreink veszélyben forognak — mondotta László és a következő pillanatban már elrohant. Édesanyja hiába kiáltozott utána.

— Gyere vissza, édes, jó fiam, valami baj érhet!

Ezt már nem hallotta a derék levante, odarohant, ahol a legnagyobb volt a veszély. A pusztító elem ördögi tobzódással szedte áldozatait. A házak egyrésze már összedült és a nappali világításnál látni lehetett, mint égneek össze az értékes tulipántos ládák, magasra rakott ágyak, cifra faragványos szekrények. Ott volt az emberek közt Teleki Sándor tisztelendő úr is, aki híveit Gyöngyösről látogatta meg és másnap akart misét mondani a markazi templomban. Szíve egyre jobban elszorult, mert már minden égett az Isten háza körül. Egyszer csak az újabb szélroham egy fél égő gerendát csapott a templom tetejéhez, mire annak a nyári forróságban kiszáradt zsindelyei azonnal lángot vetettek. Nem volt mentség. A lángok, mint valami rémes, tüzes nyelvek, borzalmasan csapkodtak ég felé; a megriadt galambok százai röpködtek a sötét éjben. Sokan oda is pusztultak. A torony egy ideig még dacolt a bőszelemmel, de nem sokáig. Teteje lángot fogott és mint valami mesebeli óriási fáklya égett. A gerendák recsegve-ropogva hullottak alá, a kis harang lezuhant, ezt követte a második, a harmadik.

Az ősz lelkész kezeit tördelte. Sírt, mint a gyermek. Nem is csoda, hiszen ő hozta össze azt a pénzt hosszú, verejtékes munkával, amiből a templomot fölépítették és íme, most vége, újból nem lesz hol imádkozniuk a markaziaknak. De legjobban fájt a szíve azért a gyönyörű oltárképért, amelyet messziről, Taliánországból szerzett és amely a boldogságos szűz Anyát ábrázolta abban a pillanatban, midőn neki az angyal hírül hozá, hogy ő lesz az Üdvözítő szülője. Szinte félőrülten kiabálta:

— Mentsétek meg, mentsétek meg legalább azt az egy képet!

És ő maga berohant a templom összetört ajtaján,

egyenesen az oltár felé, égő gerendákon, leomlott, füstölő zászlókon, tüzesen izzó vasrészekben keresztül. De a nagy füstben eszméletét elvesztette és összerogyott. Azután nem emlékezett semmire. Csak másnap tudta meg, hogy mi történt.

Sas László édesatyja portájáról egyenesen a templom közelébe futott. Bámulatos lelki erővel vette át az oltás vezetését. Az emberek szinte ösztönszerűen engedelmeskedtek neki, pedig még csak gyermek volt, de tudása és akarata magával ragadta a derék, kétségbeesett magyarokat.

— Ide, emberek, ide a vödörrel! Úgy, hamar egy létrát! Kegyelmed másszon fel és egymásután tíz vödör vizet öntsön oda a szomszédházra, kegyelmed pedig három emberrel rohanjon be és hozzák ki a butorokat, de vegyenek vizes ponyvát magukra.

De ki tudná azt részletesen leírni, amit ez a derék fiatalember az elemek szörnyű pusztítása közepette végzett. Már ő maga három elalélt gyermeket tépett ki a lángok közül. Köntöse több helyen összeégett, sőt hosszú, barna fürtjei is összezsapzottak, összezsugorodtak a rettenetes forróságtól. Ő azonban mindezt nem érezte. Midőn az a harang is lezuhant, amely a nándorfehérvári diadalt hirdette, ijedten nézett körül.

— Hol van a tisztelendő úr?!

Az emberek vállvonogatva felelték:

— Talán a templomban. Mintha odaszaladt volna.

László egy szempillantásig sem gondolkozott. Rohant mint az őrült, átugrott egy égő gerendán a templom küszöbénél, tovább száguldott a rettentően fojtó füstben és íme az Isten háza hajójának közepén ott találta elaléltan az ősz Teleki spirituálist, aki eszméletlenül is halkan nyögte:

— Mentsétek meg, mentsétek meg az oltárképet!

László odatekintett a gyönyörű képre, mely a

minden oldalról behatoló kísérteties világításban még talán szebb volt, mint máskor. És mintha a boldogságos szűz kérően tekintett volna az ifjú leventére. Ez megértette az égi kérést. Hosszú haját hátradobta, dolmányát levetette és néhány ugrással az oltárnál termett. Emberfeletti erővel lerántotta a hatalmas képet, azután visszasietett az elalélt lelkészhez. Néhány embert megpillantott a templom előtt.

— Siessenek, kegyelmetek, most még nem késő, vigyék ki a tisztelendő urat.

Az ellentmondást nem tűrő parancs hatott. Két elszánt legény berohant és megmentette a derék lelki atyát a biztos haláltól. Odakint letették egy kút mellé a gyepre és homlokát öntöztették.

László összeszorított ajakkal várta meg a mentés befejezését, azután a képpel ő is az emberek után ment. Alig lépett át a küszöbön, a templom hajója fölötti mennyezet beomlott és magával rántotta az oltárt is.

Hanem a kép megmenekült a lángoktól.

László rövid, de forró imát rebegett az Isten házá-
nak romjai előtt, leborult a kép előtt és így imádkozott :

— Köszönöm neked, nagy pátrónánk, segítségedet!

És csodálatos! A rettentő lármában, a fülsiketítő zajban égi hangokat hallott; mintha a boldogságos szűz szeliden tekintett volna a leventére.

— Köszönöm tetteted, bátor ifjú! Védő karjaimra mindig számíthatsz...

...Sas László elszánt magatartásának híre eljutott az ifjú magyar király fülébe is. Ez azonnal kiadta a parancsot.

— Parancsolom, hogy Sas László nemes ifjú udvaromba jöjjön! Mellettem teljesít szolgálatot, mint apród, azután mint dalia!

Midőn a király pecsétetes levele megérkezett, Sas Péter uram könnyes szemekkel olvasta azt, pedig a

betűvetés gyenge oldala volt. De még jobban könnyezett hűséges életepárja. Fehér kötőjének csücskével törölgette le szemeinek gyöngyeit.

— Mi lesz az én drága, szép fiamból?!

Sas Péter dohogva fedette Zsuzsánna asszonyt.

— Mi lesz? A király hadnagya, vagy talán még kapitánya is! Nem értesz te ahhoz, asszony, nem ülhet mindig itthon a te szoknyád mellett!

Bizony hiábavaló volt Zsuzsánna asszony keserves bánkódása. Sas László egy szép napon felült fekete ménjére és csatlósával elment Budavarába. Ott a király kíséretébe osztották be és két hónap múlva már kikerült az apródi sorból. A következő hónapban pedig már hadnagy lett. Mátyás nagyon megkedvelte, minden útján maga mellett akarta látni.

Elkövetkezett az a szomorú időszak, midőn a magyar királynak Giskra cseh rablóit kellett megfékeznie. Ez a hajdani morva zsoldosvezér, aki később Kassa főkapitánya és Zólyom várának ura lett, majd a Mátyás előtti zűrzavaros időkben cseh katonáival féktelenül garázdálkodott, sok kellemetlenséget okozott már Hunyadi Jánosnak is. Ő volt egyik oka annak, hogy Garai László nádor az ártatlan Hunyadi Lászlót kivégeztethette, mert rablóival Garaiék mellé állott. Később Frigyes német-római császár szolgálatában Mátyás ellen működött, aki egyideig nem is tudta megfékezni a rakoncátlan és gőgös vezért. Hiába fáradozott Rozgonyi Sebestyén, Patavárát nem tudta elvenni Giskrától, hadával visszavonult és a Várkony várában időző királynak ezt meg is jelentette.

Mátyás éktelen haragra lobbant.

— No, várjatok! Én magam fogom kifüstölni a rablóvezért fészékéből.

Kiadta a parancsait.

— Rozgonyi Sebestyén, te a hadaiddal elmész a

Tarna-patak völgyében Parádhoz, én pedig a főerővel a Mátra déli lábaihoz. Amikor katonáim Gyöngyöstől keletre Abasár-Visonta-Vécs vonalába érkeznek, erről neked hirt adok és te akkor a Mátrán keresztül indulj el Markaz vára ellen, ahová Giskra rablófráterjeivel együtt bezárkózott.

Úgy is történt! Rozgonyi Sebestyén megérkezett a Tarna-patak völgyébe, Mátyás pedig abba a vonalba, amelyet katonáinak előre kijelölt. Giskra Markaz erős várában mulatott és ott gúnyolta a gyerek-királyt, aki bizonyosan Budán hallgatja édesanyja meséit. Még álmában sem gondolta volna, hogy ez a gyerek-király éppen most készíti számára a végzetes ölelést. Midőn Mátyás csapatainál Abasárban megjelent és látta, hogy minden úgy történt, amint parancsolta, odafordult Sas László hadnagyához.

— László, gyönyörű feladatot kapsz. Ha megoldod, lovassági kapitánnyá teszlek! Ha pedig az Isten úgy akarná, hogy a vállalkozásban elpusztulj, emlékedet híven megőrizzük és édesszüleidet udvarunkba fogadjuk. Ide figyelj! Neked innen Markaz falun át, ahol udvarházatok is van, a Mátrán keresztül kell lovagolnod Parádra. Ott csak annyit szólj Rozgonyi Sebestyén uramnak, hogy induljon! De vigyázz, útd nagyon veszélyes, mint-hogy Giskra Markaz várában tanyázik...

A deli levante ragyogó szemekkel és kitörő lelkesedéssel fogadta a parancsot. Féltérdre ereszkedett, jobb kezét a szívére tette és a király áldásával útnak indult. Pompás, szürke paripája szinte tüzet fújt két orrlukából s a nemes állat szája habzott. Az erős ifjú alig bírta visszatartani a folyton vágdatni akaró paripát. Délután öt órakor Markazba érkezett. Fájjó szívvel tekintett a templom romjaira és az elhagyott udvarházra, ahonnan szülei Giskra elől Hatvanba menekültek, Sas Péter testvérbátyához. De valami megnyugtató érzelem

is volt a szívében, midőn a megmentett Mária-képre visszagondolt.

— A kép jó helyen van, a gyöngyösi templomban! Vajjon elvezérel-e ma Magyarország patronája Rozgonyi Sebestyénhez?...

Markazból a kis patak mentén észak felé vette útját, arra, ahol a Mátra legmagasabb csúcsára lehet feljutni. Már alkonyodni kezdett, midőn a vár közvetlen közelébe, az erdő széléhez érkezett. Halkan fohászkodott:

— Istenem, segíts meg, ne engedd, hogy a cseh rablók észrevegyenek, mert akkor nem tudom királyom parancsát teljesíteni.

Ámde a sors könyvében másképen volt megírva! Alighogy a vár északi részéhez érkezett, a nagy őrtorony őrsége észrevette a magányos lovast. Néhány pillanat múlva már tíz rabló vágatott a magyar levente után. Ez belevágta széles sarkantyúit derék lovába, kócsagtollas sisakjának rostélyát leengedte és rohant mint a szélvész. A nemes állat, mintha tudta volna, hogy ez a versenyfutás életre-halálra megy, úgy száguldott, hogy lábai alig érték a földet. De hiába! Időközben még több cseh rabló is az üldözőkhöz csatlakozott a rengetegből, még pedig, mind pihent lovakon! A menekülés lehetetlennek látszott. László lova már alig bírta vonszolni tajtékzó testét, a távolság egyre jobban fogyott. Az elfogatás és a halál biztos tudata szinte lenyűgözte a derék levente lelkét, tehetetlenségében vergődött és nyöszörgött. Most a paripa egy szikladarabon rosszul lépett és megsántult. Legalább is néhány lépést sántítva lassan tett. László újból beleütötte sarkantyúját. A ló kinjában fölnyerített és ismét vágatni kezdett. De a cseh rablók már csak negyven lépésre voltak mögötte! Már hallatszott örömujjongásuk, egyesek már dárdáikat dobásra emelték.

— Naprsed, előre — ulap ho, uhop ho! — fogd meg — ordították az üldözők.

— Uram, Istenem, segíts meg! — fohászkodott a szegény ifjú vitéz! — Nagy pátronánk, könyörülj rajtam!

Alig hangzottak el a könyörgő szavak, a paripa megtorpant. Húszméteres szörnyű mélység szélére érkezett. László megriadva nézett körül. Előtte a biztos halál, háta mögött a biztos halál. Melyiket válassza!?

Ebben a rettentő pillanatban, amely örökkévalóságnak tűnt fel a magyar levente előtt, égi látomány jelent meg. A boldogságos szűz, Magyarország nagyasszonya. Mosolyogva tekintett az ifjúra és szeliden megszólalt:

— Te megmentetted a képemet, most megmentelek én tégedet! Ne félj semmit, ugorj le!

A levente úgy tett, amint az égi szó parancsolta. A legnagyobb erővel ütötte vasát a szegény állatba és dárdájának nyelével is rácsapott annak oldalára. A paripa vérbeforgó szemekkel dobta le magát a mélységbe... És íme, mintha láthatatlan kezek tartották volna, minden baj nélkül földet értek; csak térdreesett a derék állat, de azután tovább rohant. Mintha ereje is fokozódott volna.

A cseh rablók nem tudták, hová tűnt a lovag; utána száguldottak. A következő pillanatban tizen zuhantak a szörnyű mélységbe, melynek sziklás fenekén összeroncsolt hullák tömege mutatta a harc kimenetelét. A többiek, akiknek még volt idejük arra, hogy horkoló lovaikat megállítsák, megborzadva torpantak vissza és mozdulatlanul tekintettek a magyar ifjú után.

...Rozgonyi Sebestyén uram nagyot bámult, midőn a csillagok feljöttekor egy kimerült ifjú jelentkezett nála és átadta a király parancsát.

Jól van, fiam, köszönöm a tudósítást, holnap hajnalban indulok. Most jöjj asztalomhoz, egyél, igyál és meséld el, miképpen tudtál átvergődni a rablóvár alatt

László mindent elmesélt. Elmondotta látományát és borzasztó ugrását is. Az urak figyelmesen hallgatták. Az előadás végén Rozgonyi Sebestyén félresimította ősz fűrteit homlokáról és így szólt:

— Urak, imádkozzunk el egy Miatyánkot, mert amit ma hallottunk, az csakugyan az égiek cselekedete volt!...

Minden úgy történt, amint a magyar király rendelte.

Másnap hajnalban megindította csapatait a Mátra aljától észak felé. Rozgonyi Sebestyén pedig Parád környékéről dél felé. Valósággal összeroppantották Markaz várát, amelyben Giskra magát megadni kényszerült. A diadal után Mátyás magához intette Rozgonyi mellől Sas Lászlót. Megölelte a derék ifjút és az estebéd alatt — amelyen természetesen Sebestyén uram is résztvett — kétszer is elmondatta magának a veszedelmes kaland részleteit.

Aztán ő is épen úgy, mint előző este Rozgonyi Sebestyén, uraival együtt elmondott egy Miatyánkot, azután pedig egy kis időre kiment a vár másik termébe, de csak azért, hogy néhány pillanat múlva László szüleivel és Zsuzsikával együtt, akiket titokban már idehivatott, újból megjelenjen. A szülők és a gyermekek könnyezve borultak egymás nyakába. A kedves jelenetnek a magyar király vetett véget.

— Üljenek le kegyelmetek asztalunkhoz! A mai nap nem a szomorúságé, hanem a vígságé!

Aztán odafordult Lászlóhoz.

— László, tegnap olyan haditettét vittél véghez, ami királyi dicséretünket érdemli meg. Ezennel ki-nevezlek lovassági kapitánynak és neked adom Markaz várát, azzal a parancsossal, hogy az ezentúl *Saskő* nevet viselje. Meltöbb noment nem adhatnánk neki...

László meghatottan köszönte meg a király jóságát.

Valahol az asztal végén Zsuzsánna asszony csendesen zokogott.

— Én fiam, én drága, jó gyermekem...

Most pedig fölállott Rozgonyi Sebestyén uram és ékes latin elokvenciával felköszöntötte Mátyást, az ifjú magyar királyt, akinek első dicsőséges haditette Markaz, azaz hogy most már Saskő várának elfoglalása volt...

...Igen, így történt! Nem mese ez, hanem tiszta színvalóság!

Mátyás király, Rozgonyi Sebestyén és Sas László derék szüleivel és hugával együtt már valahol a csillagokban lakoznak, de emléküket, amelyet Saskő várának csendes romjai újból és újból fölélénkítenek lelkünkben, mindig élni fog, amíg magyar hazafi vagy honleány lesz ebben a megtépázott, szenvedő, ezeréves országban.

FÜLEK.

SONCTÓL mintegy 15 kilométerre keletre a Gács patak mellett, Nógrád vármegye szélén, gyönyörű erdős hegyek között fekszik Fülek városa, melynek utcái közül tiszteletet parancsolón emelkedik ki egy sziklás hegy, amit egy régi, hatalmas vár omladécai koronáznak. Úgyszólván központját alkotja ez annak a várrendszernek, mely Nyitra- és Gömörmegyéknek ezt a részét nevezetessé teszi. Várgede, Ajnácskő, Somoskő, Salgó, Gács és a többiek, mind egy-egy nagyszerű értékkő Magyarország történetében; közöttük azonban talán a legfényesebben ragyog Fülek vára.

A vár eredetét homály fedi; az azonban bizonyos, hogy a tizenharmadik század elején már állott. Fontos szerepe volt a török hódítás alatt, amiről a leomló kövek sokat tudnának mesélni. A pogányok elől Bebek Ferenc nógrádi főispán és Perényi Gábor uram kénytelenek voltak elvonulni és a vár 1554 szeptember 4-én török kézre került. Csaknem negyven esztendeig nyögte a török jármot Fülek vára, de a hős Pálffy Miklós, akiről már megemlékeztünk, 1593 november 17-én ismét visszafoglalta.

Fülek várának és a helységnek 1610—1630-ig Bosnyák Tamás volt a földesura. Ennek leánya Zsófia, ez az áldott teremtés, akit a felvidéki jámbor emberek még ma is mint szentet tisztelnek, Wesselényi Ferenc nagyhatalmú úrnak és későbbi nádornak lett a felesége.¹

¹ Lásd az első kötetben. (Sztrecsény.)

Ferenc úr Bosnyák Tamás halála után Fülek kapitánya lett, míg a város tulajdonosa Bosnyák Judith, Balassa Imre özvegye volt.

A XVII. század végén, 1682 december 10-én Thököly Imre foglalta el Fülek várát és ugyanott kiáltották ki őt szeptember 29-én a szultán nevében királlyá. Ez volt a vár életében az utolsó fontos esemény. Falai lassanként pusztulásnak indultak; a Losonc patak és az Ipoly völgyében a Tatra világa felől dél felé rohanó északi szelek mindennap néhány kővel többet törnek le a büszke vár egykori hatalmas falairól, hogy átadják azokat lassanként az örök enyészetnek, ahol a baglyok tanyáznak, az apró kígyók és gyíkok keresik táplálékukat a magas burján között. . .

Fülek várának tulajdonosa a tatárjárás idején Falkos uram volt. Kemény hajtás a magyar törzsön. Egyenes, mint a nádszál, erős és bátor, mint az oroszán, küzdelemre vágó és mulatni szerető harmincév körüli dalia. Szemet is vetettek rá a szomszéd várak nagyasszonyai, akiknek eladó leányaik voltak, sok szép hajadont is kommandáltak neki a közbenjáró nénikék, Falkos azonban hajthatatlan maradt, az ajánlatokat mosolyogva utasította vissza.

— Rá érek még arra, hogy rabja legyek egy szép szempárnak!

Ami igaz, az igaz; Falkos uram szerette a mulatóságokat. Szívesen hajtogatta a kupákat a víg cimborák társaságában és örömmel vette kezébe a nyilat, hogy az erdőségek vadjait fölkeresse. A szíve azonban sehogysen akart megmozdulni. Nem törődött a lányokkal, sem az asszonyokkal; ebben a tekintetben valóban párját ritkította. Meg is jegyezte róla Bánffi János uramnak szókimondó életépárja:

— Meglássátok, rossz vége lesz annak! Majd úgy talál beleválasztani Falkos, hogy az egész életére megbánja! . . .

Egy meleg őszi napon nagy vadászatot rendeztek a nagy Hargics környéki rengetegben. Az urak már korán hajnalban fölállottak azokon a pontokon, ahonnan a vadakat legbiztosabban lelőhették. Velük szemben a környék felfogadott emberei sípokkal, kereplőkkel és nagy kiabálásokkal hozták mozgásba a szarvasokat, farkasokat, őzeket és vaddisznókat. Gyönyörű idő volt. A büszke bükkök száz méteres törzsei, mint a gyertyaszál, olyan egyenesen törtek az ég felé és egészséges, zöld lombátorukkal elzárták az utat a napsugár elől is. Helyenként a nemes fenyő néhány példánya tette sötétebbé az erdő élénk zöld színét. Lent a sziklákat s a talán már évszázadok óta ledőlt és korhadó faóriások törzseit araszvastagságú bársonypuha zöld moha borította, melynek elragadó szőnyegéből ezerszínű tarka virágok kandikáltak elő az apró tisztásokra. Messze a magasban sasok szárnyaltak, míg a fák között a nap első sugarainak megérkezésekor a rengeteg kis énekesei hangverse nyüket kezdték meg. A balzsamos levegőt, Falkos egy, talán ötszázéves fenyő mellett, egy kövön ülve, tele tüdővel szívta magába. Ijja a térdén nyugodott, nyílveszőjét a húrra helyezte. Mellette két csatlósa, szintén ijakkal és nyilakkal telt tegezekkel felszerelve. Falkos úr oldalán rövid kard és mellette tőr. Most előttük zaj hallatszik. Mind a hárman feszülten figyelnek, visszafojtott lélegzettel tekintenek oda, ahonnan a vadnak jönnie kell. Semmit sem látnak. Falkos megfeszíti az ijját, hogy minden pillanatban kilőhesse azt. Alig telt el néhány perc, közvetlen jobbra tőle megzördül a galagonyabokor és abból kiugrik egy hatalmas szarvasbika. Irtóztató bőgéssel ront reá Falkosra, a földre teperi és gyönyörű tizenhatos agancsával összevértzi. Azután eltűnik a sűrűségben. Az egész jelenet csak három szempillantásig tartott. Mire a csatlósok a megtelepetéstől magukhoz jöttek, az erdők királya már több

nyíllövésre vágatott a rengeteg sűrűjében, uruk pedig ott feküdt sápadt arccal, mozdulatlanul a gyönyörű fenyő mellett. A két hű ember tanácstalanul tekintett egymásra. Azután rémülten és vigyázva emelték fel Falkost, kigombolták mentéjét és dolmányát, amit a szarvas szétszakított. A dolmányon vérfoltok mutatkoztak. Falkos úr lezárt szemekkel, mozdulatlanul feküdt.

— Mi történik itt? Mit műveltek? — kérde Homonnai István, aki Falkostól jobbra állott őrhelyén és a szarvas üldözésére indult.

A csatlósok elbeszélték, mi történt. Homonnai megrendülve hallgatta barátjának szomorú balesetét. Fejét ráhajtotta annak mellére és aggodalmasan hallgatta szíve dobogását. Azután örömmel kiáltotta:

— Még él. Gyorsan vigyétek le a legközelebbi házba, ahol sebeit kimossuk és ahol ápolást kaphat!

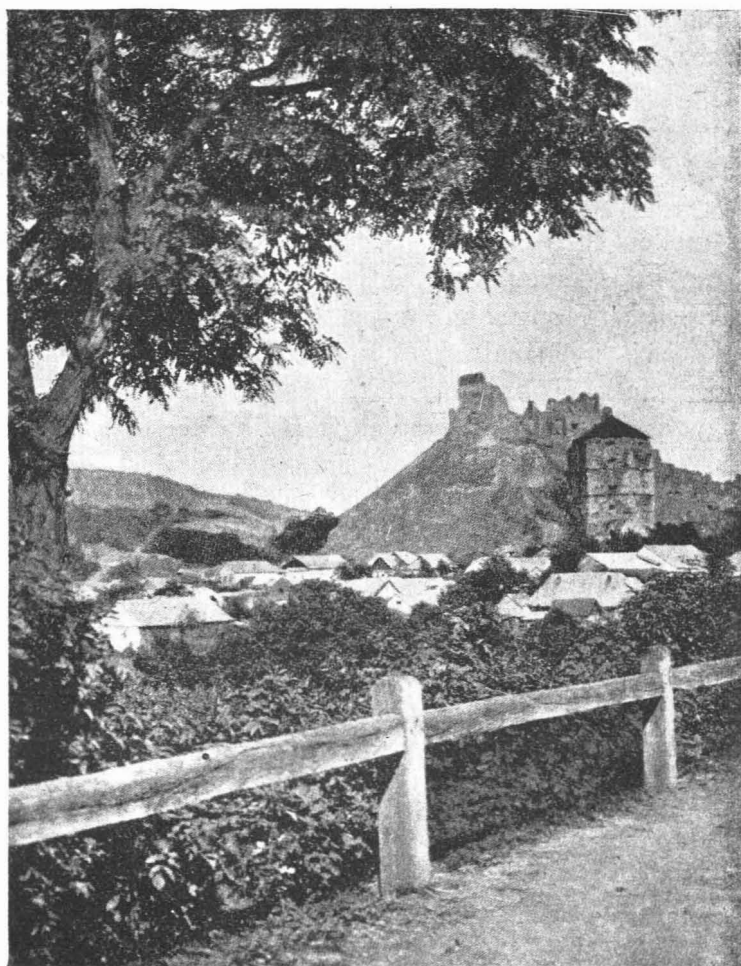
Időközben összegyűltek a többi urak is és valamennyien megindultan, némán tekintettek a derék fiatal daliára. A hajtók is szállingózni kezdtek. Egy öreg jobbágy, aki nagyon jól ismerős volt ezen a vidéken, süvegét tisztességtudóan leemelte, hajában a fésűt megigazította és esdve kérte a nemes urakat:

— Ha szavamat sértésnek nem veszik, vigyék kis házamba, itt a patak völgyébe, nagy jó urunkat. Én ápolni fogom és vigyázok reá úgy, mint a szemem világára, amíg Falkos urat Fülel várába elvihetjük. Most nem bírna ki olyan nagy utat.

Homonnai beleegyezett. A többi urakkal együtt helyesnek találta Sámson Mihály jobbágy tanácsát, annál is inkább, mert az öreget, mint Falkos egyik legrégebb és leghűségesebb emberét ismerték.

— Vigyétek a beteget Sámson lakására!

Rudakból, ágakból, kötelekből, pokrócokból hordágyat készítettek és azon Falkost csakugyan leszállították

FÜLEK.

a Bai patak örökké csevegő völgyében épült kis fehér házba, Sámson tiszta hajlékába.

...Midőn a beteg az esti órákban szemeit föl-nyitotta, csodálkozva tekintett körül. Semmire sem emlékezett.

— Hol vagyok? — sóhajtá, miközben balkarjában és mellén égető fájdalmat érzett.

— Jó helyen van kegyelmed, nagy jó uram, — felelte egy gyöngéd női hang. Csak ne mozogjon, mert a kötések meglazulnak és a vérzés megindul... Épen most ment el a füleki kirurgus. Megnyugtattott; ha nagyságos urunk nyugodtan fekszik, két hét múlva visszatérhet várába.

Falkos kíváncsian fordítá fejét a hang irányába. Gyönyörű fiatal leány tekintett reá. Koromfekete haja és szemei mint az éj; egészséges rózsás arca és hófehér fogai mint a legszebb nyári hajnal. E két ellentét a legtökéletesebb harmóniában volt. Termete tökéletes; keblei hullámanak; kis kezei szelíden, gyöngéden simogatják a beteg arcát.

— Ki vagy te, — kérde Falkos szinte elbűvölten.

— Apám leánya vagyok, Sámson Erzsébet. Ha nem esik terhére nagy jó urunknak, ápolni fogom, amíg kis házunkban marad, csak vigyázzon, hogy a vérzés meg ne induljon, mert akkor baj lesz.

Az utolsó szavakat már bizalmas mosolygással mondta a leány. Szavai úgy hangzottak, mintha — ellentmondást nem tűrnének.

— Milyen jó vagy te Erzsébet, — szólt az ifjú levente. Add ide a kezedet, hadd simogassam meg...

Falkos uram már tíz nap múlva annyira jobban lett, hogy az első kötések eltávolíthatták, sőt az ágyban fel is ülhetett. Kristóf Péter kirurgus örömtől sugárzó arccal mondá:

— No, ha így haladunk, kegyelmed nyolc nap

mulva visszatérhet Fülel várába! Soha sem hittem volna, hogy ilyen hamar talpra áll, mert bizony, — most már csak megvallhatom, az a szarvas borzasztóan mély sebeket ejtett a karján meg a mellén. És ha nincs olyan jó ápolásban része mint itt, akkor bizony ma már talán megfordíthattuk volna a Falkosék címerét.

Falkos mosolyogva hallgatta Kristóf szavait, majd hálásan tekintett az ott álló és nagyon boldognak látszó Erzsébetre.

— Mindent ennek a derék leánynak köszönhetek. Nem is leszek hálátlan.

— Már ebben igaza van kegyelmednek! Nem szégyellem bevallani, hogy még az ispotályban sem ápták volna különül...

A beteg állapota napról-napra javult. Nyolc nap mulva kint ült egy karosszékbén a kis ház előtti kertben. Erzsébet mellette azzal foglalatostkodott, hogy a lábai jól betakarja, mint hogy már az esték hűvösek voltak. Most megszólalt a leány:

— Holnap már elmegy tőlünk nagy jó urunk. Az én szerelmetes istenem vezérelje minden útján.

Könnyek csillogtak a szép leány szemeiben.

Falkos arca elkomorult. Kezei önkéntelenül hozzásimultak Erzsébet kezeihez. Ujjait összezártá és — a kis kezeket nem engedte el. Azok megremegtek az erős férfi szorításától. Így telt el néhány perc. Azután Falkos határozottan a leány szemei közé tekintett és szilárd hangon mondá:

— Erzsébet! Te tudod, hogy én mint várúr jobbágyaim fölött teljes hatalommal rendelkezem. Meg is parancsolhatnám, de én csak — kérlek valamire.

A leány kíváncsian tekintett a szép férfira.

— Mit parancsol? Nincs az az áldozat, amit nagyságodért meg nem tennék.

Falkos bizonyos lelki küzdelem után halkán kérdé:

— Erzsébet! jössz-e velem Fülel várába?

A leány nem felelt, arca — ki tudja, a szeméremtől-e vagy a boldogságtól — piros lett, mint a pipacs, azután — zokogva odaborult a dalia keblére.

... Másnap zászlók lengedeztek Fülel várán, a mozsarak dörögtek és az egész várnép örömtől feszülő kebellet és hangos éljenzéssel fogadta rajongva szeretett fiatal urát, aki visszatért az életbe.

Késő este egy teljesen letakart kocsin megérkezett Fülel várába Falkos életének megmentője, a szép Sámson Erzsébet is. A leány atyja csak akkor tudta meg ezt, midőn már a dolgon segíteni nem lehetett. Becsületes lelke annyira megrendült, hogy kiment a temetőbe azelőtt két esztendővel elhunyt hű életetpárjának sírjához, megcsókolta annak keresztjét és miután hosszan imádkozott, elment. Soha senki se látta többé.

Most már minden kapu bezárult Erzsébet mögött, csak egy maradt nyitva előtte: a bectelenség és az ennek árán megvásárolt úri jólét.

Falkos rabja lett a nőnek. Örülten szerette. Mindent elhanyagolt érette. Barátjait, birtokát, jobbágyságot, a vádászatot, a harcrakészülést. Várából egész nap ki sem mozdult, minden gondolata, idegszállainak minden rezgése Erzsébeté volt. Hihetetlen változás ment végbe az addig nőgyűlölő Falkos daliában, aki most már teljesen elvakulva és ellentmondás nélkül teljesíté a gyönyörű leány kívánságait.

Hej pedig milyen sok ilyen kívánsága volt neki.

Mikor a várba került, egyszerű kis rázsa szoknya volt rajta, olyan durva szövetből, amit a többi jobbágleányok viseltek. Két hét múlva már a legfinomabb lenvászonból és gyolcsból készült a fehér ruhája, drága garnáciák, tunikák, kék bársony kabátkák, piros sarúk, isztamit-bársony mellénykék és drága tabarda selyemszövetből készült újjnélküli felöltőcskék heverték gar-

madában a lakószoba tulipántos ládáiban. De ez még nem volt elég a nagyravágyó leánynak. Egy este, midőn már a kandallóban vígan pattogtak a hatalmas hasábok, még a mécsek meggyújtása előtt szerelmesen odakuporodott Falkos ölébe és kérlelni kezdte:

— Drága szerelmes párom! Akarod-e, hogy még szebb legyek?

— Akarom, édes Erzsébetem! Neked kell a legszebbnek lenni széles e világon!

A leány megcsókolta a férfi ajkát.

— Akkor hát — csináltassál nekem aranybogláros szegélyezésű himes kabátot, nyestgereznával díszített köntöst és vegyél nekem liliomos aranygyűrűt, meg olyan násfát, amilyen itt ezen a festményen, édesanyádnak van. De olyat, amelyekbe drágakövek és igazgyöngyök vannak és amely aranyláncon függ a nyakamban...

A férfi összeráncolta homlokát. Kissé letaszította magától a leányt. Lehet, hogy ez észre is vette, de úgy tett, mintha nem vette volna észre. Tovább dorombolt, mint valami hizelgő kis macska. Falkos még egy ideig közönyösnek mutatkozott a becézgetésekkel szemben, de azután — már nem tudott uralkodni magán, szenvedélyesen magához ölelte Erzsébetet és — mindent megígért neki.

— Megkapod a köntöst meg a násfát, megkapsz mindent, én édes szerelmem! Megkapod... akármibe kerül is.

És Erzsébet valóban megkapott mindent. Most is, később is, mert ő így akarta, így követelte és mert Falkos nem tudott ellentmondani.

Pedig az ellenállásra nagy szükség lett volna! Vagyona kezdett megsemmisülni. A nő rettentő pazarlása felülmultra a várúr minden anyagi erejét. Hiába próbálta Erzsébetet okos szóval meggyőzni, nem volt

ennek semmi foganatja. Legfeljebb annyit mondott a veszedelmesen szép nő:

— Ha annyira sem szeret, hogy azt a haszontalanságot megszerezze nekem, akkor itthagynom.

... Két esztendő sem telt el azóta, hogy Sámson, Erzsébet Falkos várába került, de ez elég volt arra, hogy az addig derék és szorgalmas dalia csakugyan egészen megváltozzék. Most már a jobbágyok nem emlegették szeretettel uruk nevét! Nem foglalták többé imájukba, mint azelőtt, sőt éppen ellenkezőleg, átkozták. Hiszen nem is csoda, mert fosztogatásai, sőt rablásai napirenden voltak. Várnépét zsarolta, sanyargatta; de még arra is rávetemedett, hogy hamis pénzt veressen. No igen, mert valamiből ki kellett fizetni a napról-napra érkező gyönyörű ékszereket és sok-sok forintot érő csipkéket, prémes köntösöket, már pedig Falkosnak semmije sem volt már. Éppen jókor érkezett Kasztelnik Brunó morva származású diákjának, ennek a kétszínű embernek ajánlata.

— Nagy jó uram, csináltam egy gépet! Ha nem veti meg szerény ajánlatomat, annyi pénze lesz, amennyi még sohasem volt...

Hanem — nincsen az a hosszú, aminek vége ne volna. Falkos uramnak, Fülel vára tulajdonosának csúf híre eljutott Béla király fülébe is. Haragosan fordult oda István nádorhoz.

— A fehérvári országgyűlés elé idézzük a bűnös urat!

Falkos halálsápadt arccal bontotta fel a nádor levelét. Oda is dobta Erzsébet elé, aki unott arccal kérde:

— Mi az?

— Olvasd!

— Nem tudok olvasni!

— Ne hazudj! Eleget kínlódtok veled Ambrus deák!

Csak akarnod kell és ismered a betűvetést.

A leány, aki ilyen hangot még sohasem hallott Falkostól, megdöbbenve, szó nélkül vette át az írást. Miután elolvasta, arca elsápadt. Remegve mondá:

— És — elmegy kegyelmed?

Már tegezni sem merte a vár urát.

— Igen, elmegyek! Nem maradhatok itthon, ha a nádor hív.

— És ha valami baja történik?

— Akkor... akkor... az Isten tudja, mi lesz velem. Én már nem törődöm semmivel.

A leány a nyakába ugrott a daliának. Csak most, a veszély perceiben érezte, mennyire szereti őt. Falkos gyöngéden, de határozottan visszautasította Erzsébet ölelését.

— Nem *most* kell engem szeretned! Akkor szeretnél volna, amikor még nem volt késő! Amikor örült pazarlásaid szörnyű következményeire figyelmeztettelek, de amikor nem hallgattál reám.

A leány, mint valami tigris, villámló szemekkel vágott vissza Falkosnak.

— Te tudtad, mit kellett tenned! Miért nem vertél meg, miért nem voltál erősebb! De... de... vedd tudomásul, hogy nem engedlek a nádor elé! Jöjj! Szökjünk meg! Senki sem fogja megtudni! Elvonulunk a világtól és csak egymásnak élve, mint szegény koldusok, boldogok leszünk.

Falkos lemondó kézmozdulattal felelte:

— Nem lehet. Bárhova megyünk, ránk akadnak és annál nagyobb lesz a büntetés. Még a fejemet vehetik!... Erzsébet ájultan rogyott össze.

Mire magához tért, Falkos már elutazott Fehérvárra. A leány kétségbeesetten tudta meg párja eltávozását. Azonnal parancsot adott a deáknak.

— Hallja-e, kegyelmed! Fogasson be tüstént a legkönnyebb kocsiba, mert én is utazom.

...A székesfehérvári országgyűlésen nagy törvénylátást tartott a nádor, de odaérkezett maga Béla király is. Sok egyéb ügy mellett Falkos tetteit is szóba hozták. Nagy volt az urak elszörnyűködése, midőn a rengeteg vádat meghallották. Hogy Falkos úr sanyargatta a jobbágyságot. Zsarolta az egész környéket. Kínozta a várnépet. Várával és birtokával nem törődött, ellenben esztelen gyűjtötte a drága női köntösöket, ékszereket, pompás hintókat, paripákat. No és még — horribile dictu — arra is rávetemedett, amit egy magyar nemesnek még a száján sem szabad kiejteni — pénzt hamisított!...

— Halál reá! — kiálták a szittyá nemesek. Halál reá!

István nádor nyugodtan mondotta:

— Várjunk, urak. Mielőtt az ítéletet kimondanánk, hallgassuk meg először a vádlottat. Falkos uram, álljon elő és próbálja meg védekezését...

Falkos megtörtén állott az egész ország képviselőinek színe előtt. Akadozva, egész testében remegve csak ennyit tudott mondani:

— Szolgálataimat ajánlom édes hazafiaimnak és a palatinus uramnak. Nincs mivel védekezni. Csak annyit mondhatok, hogy belekerültem egy leány hálójába, ő vitt engem a rossz útra. Sok áldozatot követelt tőlem, de nem győztem kincssel...

A nádor jószágon kérde:

— Hát akkor miért nem kergette el kegyelmed azt az asszonyszemélyt magától? Hiszen úgy tudjuk, nem volt hitestársa.

Falkos alig hallhatóan felelt a kényes kérdésre.

— Nem úzhettem ki a váramból, mert szerettem. Feleségemmé meg nem tehettem, mert egy jobbágyomnak a leánya...

Az urak összenéztek. Tanácstalanul feszengtek helyeiken, de semmi okosat sem bírtak határozni. Végre

maga a bölcs Béla király hozta meg a deliberátumot. Hiába, okos ember ő, sok tudást hozott most is magával Bécsből, Spalatóból meg Trauból, ahova a kutyafejú tatárok elől menekült.

— Urak! Királyi döntésünk a következő. Mivelhogy Falkos uram egy veszedelmes női személynek esett a hálójába, akinek a rossz tanácsokat a rossz szellemek adják, ezennel elrendeljük és megparancsoljuk, hogy Falkos teljesen ruha nélkül verekedjék meg egy talpig páncélba öltözött vitézzel. Ha legyőzi őt, akkor bizonyos, hogy a jó szellemek győztek a rosszak felett. Ha ellenben elpusztul, akkor ez azt jelenti, hogy nem a nő a hibás, hanem ő maga. Ami pedig az asszony-személyt illeti, noha tiszteljük Kálmán elődünknek azt az okos szavát, hogy «de strigis autem, que non sunt, nulla fiat mentio», mindazonáltal azt akarjuk, hogy ez a veszedelmes nő, ha Falkos életben marad a duellum után, vettessék elevenen a tűzre...

Szörnyű volt az ítélet. Ellene fellebbezni nem lehetett.

— Vivat! Vivat! — kiáltották lelkesen a magyar nemesek.

Egymás között még az országgyűlés feloszlatása után is sokáig beszélgetének.

— Milyen okos ember a felségés úr! Nemcsak kitűnő kormányzó, hanem páratlan bíró is! No, kíváncsiak vagyunk, hogy fogja kiállani az istenítéletet Falkos uram.

— Mikor lesz a páros viaskodás?

— Holnaphoz két hétre, Nagyboldogasszony ünnepe utáni napon...

— Miért olyan későn?

— Mert Falkos engedélyt kért arra, hogy odahaza végrendelkezzék.

Augusztus 16-án reggel, úgy hét óra tájban már

minden elő volt készítve az istenítéletre, amelynek a budai vártéren kellett megvívatni. A sorompók kifestítve, a heroldok és a páncélos vitéz csatlósai dárdákkal a kezükben a tér közepén. A páncélos lovag már a sorompó mellett készen várja ellenfelét, akire hatalmas fekete mén várakozott, minden nyereg vagy egyéb felszerelés nélkül. csak épen egy kötél-kötőfék volt a fejére dobva. A vértés nemes festői öltözete az ezernyi nézőt kíváncsisággal töltötte el. Egymás hátán feszengve igyekeztek látni a jó budai lakosok, no meg a vidékiek is, mert a ritka és nyilvános látványosságra sokan jöttek be a várba. Idegesen beszélgettek és mutogattak egymásnak.

— Nézd, milyen fekete a sisakja!

— Az ám! De vajjon ki lehet? Mert a rostélyt már leeresztette.

— Nem tudom, A címere ott van a sarokban, de különben is kópjájának zászlóján is láthatod. Piros-fehér a zászlócskája.

— Alighanem Homonnai Balázs.

— Lehet! Ugyan, — ilyen színük másoknak is van. No, de ember legyen Falkos uram, ha legyőzi a lovagot.

— Ha legyőzi, akkor csakugyan boszorkány az a nőszemély! Hiszen nézd, a lovag talpig fekete páncél-ingben van, még a kezefeje és lába is be van vele borítva. Kard is van az oldalán. És ha a kópjája eltörik, újat kap a csatlósától.

— Hol van a csatlós?

— Nem látod? Ott áll a háta megett! Abban a sárga felöltőben!

— Áhá! Csakugyan! Jó Istenem! Hiszen annál még legalább hat lándzsa van!

— Az ám! Azért mondom, hogy Falkos uramnak ma utolsót ütött az óra!...

— Hanem azt meg kell adni, nagyon gazdag urat

rendelt ki Falkos ellen a palatinus. Mégis csak megbecsüli Falkosban a főnemest!

— Honnan gondolod?

— A köntöséről! Micsoda drága kék bársonyból van, ami a páncélingre borul! Sárga selyembéléssel...

— Csakugyan!... No de vigyázzunk, a nádor megérkezett...

István nádor nagy kísérettel valóban elfoglalta a számára kijelölt helyet. Intésére a herold háromszor belefujt a kürtjébe, majd hangos szóval hívta az ellenfeleket. A páncélos lovag jelentkezett is, ellenben Falkos — nem volt sehol... A nádor idegesen tekintett körül.

— Csak nem maradt el egészen? Hiszen tudhatja, hogy ez a fejébe kerül...

Aztán kiadta a parancsot.

— A párviadalt egy órával elhalasztjuk. Ha Falkos uram akkorra sem jelenik meg, akkor a duellumot egészen megszüntetjük és Falkost bíráinak adjuk át.

Bizony, hiába halasztották el a viaskodást. Falkos akkor sem jelent meg. Csatlósok vágattak jobbra-balra, még a Fülel felé vezető országutakra is kimentek, hátha látnának valami porfelhőt, de csendes volt minden a nyugodt nyári reggel.

István nádor, aki nem akarta a bűnbe esett magyar daliát csúf ítélettel elemészteni, kegyelemből még egyszer meghosszabbította a duellum kezdetét. Hiába! Falkos nem jött...

Most már aztán a palatinus éktelen haragra gerjedt és beszüntette a bajvivást. Együttal intézkedett, hogy az engedetlen urat Fülel várában elfogják.

A palatinus emberei három nap múlva Füleken voltak. Előttük lebocsátkozott a felvonóhid. Beléptek. Egyenesen a vár urának írószobájába siettek. Sehol senki. Végre az ágyasszobában megtalálták — Sámson Erzsébetet. Utiruhában. Épen elkészülve arra, hogy el-

távozzék. Amint a nádor embereit megpillantotta, iszonyú rémület fogta el.

— Mit akarnak kegyelmetek?

— Falkos uramat keressük, István nádor parancsára.

— Miért?

— A palatinus úr rendeletére magunkkal visszük. A leány közel volt az elájuláshoz.

— És miért? Beszéljenek már!

— Miért? Hát még azt sem tudja leányasszony? Azért, mert nem jelent meg azon a perdöntő bajvíváson, amelyet maga a király parancsolt meg neki!

— Mit, mit?! Perdöntő bajvívás?! Ezt... ezt én nem hallottam...

— A fehérvári országgyűlésen rendelte el a felség.

Erzsébet kétségbeesve rogyott pamlagára. Szinte félőrülten zokogta:

— Nem mondta meg nekem az igazat... Azt mondta, hogy az országgyűlés, ahova engem nem bocsátottak be, felmentette őt és hogy velem más országba megy... Új életet kezdünk... Dolgozni fogunk... Ó Istenem, Istenem!...

A nádor katonáit meghatotta a leányasszony keseregése, de sok idejük nem lévén, mégis csak odaszóltak neki:

— Bár szívből sajnáljuk kegyelmedet, nem segíthetünk a dolgon. Ne terheltelesség megmondani, hol van Falkos úr ő kegyelme, mert ha nélküle térünk vissza, bizony a vérpadra kerülhetünk,

Erzsébet őszintén vallott.

— Jól van, megmondom. Látom, hogy hiába is térnék le az igazvallás útjáról. Menjenek le kegyelmetek a belső várudvarra, a kút mellett kell neki lenni. Oda ment addig, hogy engem megvárjon, amíg a lovakat befogják. Amint látják jó emberek, én is útrakészen vagyok. Ha egy fertály órával későbben jönnek, nem akadnak reánk...

Az emberek sietve eltávoztak. Végigkutatták a belső, a külső várudvart, mindent tüvé tettek a pincétől a padlásig, de Falkosnak nyoma sem volt. Ellenben egy lovászgyerek azt mondta, hogy ő kegyelme Ambrus deákkal együtt ezelőtt egy kis félórával a legjobb két paripán elvágatott. Talán Losoncra, de az is lehet, hogy másfelé vette az útját. Azt is elujságolta a csacsogó fiú, hogy a másik deák, Kasztelnik Brunó, — hogy az Isten verje meg a rosszmájú emberét —, már csaknem egy hónapja megszökött a várból.

— Ő volt nagy jó urunk megrontója! — fejezte be beszédét a lovászgyerek.

A katonák haragtól remegve siettek vissza Erzsébet-hez. A szerencsétlen leány teljes lelki tompultságban ült a pamlagon, összekulcsolt kezekkel.

— Nincs sehol Falkos uram! Ezelőtt egy félórával megszökött...

Erzsébet mint a vipera ugrott fel.

— Mit, megszökött?! És engem itt hagyott?! Engem, akit annyira szeretett és aki őt olyan végtelenül, olyan kimondhatatlanul szerettem...

Fuldokló, görcsös zokogásban tört ki.

A katonák nem tudták mitévők legyenek, de azután a hadnagyuk, Zágoni Benedek feltalálta magát:

— Kedves leányasszony, ne essék kétségbe. Jöjjön velünk Budára. Ha megérkeztünk, az egész országban kihirdetjük, hogy kegyelmed jó helyen, a palatinus védelme alatt van. Erre talán visszakerül Falkos úr és az sem lehetetlen, hogy a király ő felsége a kegyelmed könnyeinek engedve megkegyelmez a bűnösnek.

A leány néhány pillanatig gondolkozott, aztán szilárd hangon mondá:

— Jól van. Kegyelmedékkal megyek, hiszen itt már úgy sincs mit keresnem. De legyenek olyan szívesek,

hagyjanak még egy negyedóráskáig magamra, hadd végezzem be az útrakészülést.

A katonák eltávoztak.

Erzsébet csak erre várt.

Leomlott az imazsámolyára és forrón imádkozott Istenhez. Erőt kért Tőle végzetes elhatározásának megvalósíthatásához. Midőn a zsámolyról fölkelt, szinte öntudat nélkül ismétlé:

— Itt hagyott. Egyedül hagyott. Tehát már nem szeretett. El bírt menni nélkülem... Vége, vége mindennek...

Azután egymásután felnyitotta azokat a díszes ládákat, amelyekben drága ékszerei és köntösei, csipkái, prémjei voltak. A legnagyobb gyűlölettel beszélgetett hozzájuk.

— Ti,... ti... átkozottak! Ti voltatok mindennek az okai! Mért vagytok olyan szépek, olyan drágák... Mért szerettelek titeket annyira... De, most — velem jösztek!

Odalépett a vár azon ablakához, amely alatt a mélység legborzalmasabb volt; a pompás ruhákat, ékszereket egymásután ledobta s midőn már semmi sem volt a szobában, egy velőtrázó sikoltással utánuk vetette magát...

A palatinus katonái sietve berontottak a szobába. Későn érkeztek. A szépséges Sámson Erzsébet ekkor már mint alaktalan hústömeg hevert a vár mély árkanak fenekén, pirosra festvén vérével a drága köntösöket, ékszereket, prémeket...

...Nyitra mellett, a Zobor-hegy egyik barlangjában a leírt eset után harminc esztendővel, meghalt egy szentéletű remete. Mielőtt a sírba tették volna, levetették csuháját. Ekkor egy kis aranyláncot találtak a nyakán, amelyen arany lemezke volt, ezekkel a feliratokkal:

Az egyik oldalán:

«Erzsikém».

A másik oldalán:

«Halálomig a tiéd vagyok.»

Sokáig kutattak a remete kiléte után, de senki sem tudta ennek talányát megfejteni. Az öreg emberek csak arra emlékeztek, hogy harminc esztendővel azelőtt fáradt vándor érkezett a Zobor hegyére, akkor remete-csuha volt rajta; ez volt az, aki most meghalt...

Mi tudjuk, hogy ki volt ez a szentéletű férfiú...

Vajjon tud-e nyugodni haló porában, hiszen nemcsak Erzsikéjét, hanem honát is elvesztette azóta?! Mert —
Fülek sincs már többé Magyarországon!...

MUNKÁCS.

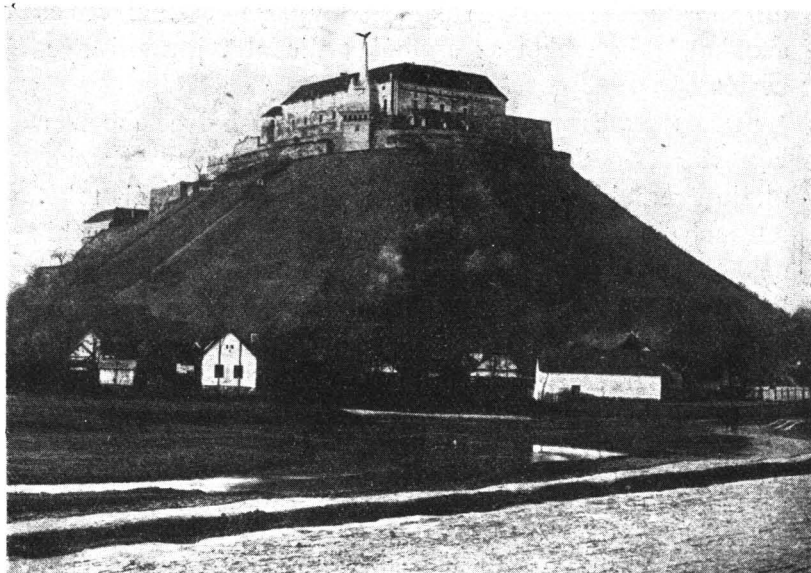

Az 1911. évi felsőmagyarországi őszi gyakorlatok befejezése után kitűnő lovamon Galicia határáról Magyar-Raszlaviczára lovagoltam. Amint a jól gondozott országúton egy forduló után hirtelen megpillantottam Zboró vagy másképen Makovicza várát, emlékezetem azonnal visszaszállott a tizenhetedik század végének és a tizennyolcadik elejének viharos, de mégis lélekemelő eseményeihez. Merengve tekintettem a romokra és kutattam ott ama száz hárs után, amelyek alatt valamikor II. Rákóczi Ferenc okmányait aláírta. «Datum sub centum tiliis in arce Zboroviae...»

Zboróról a képzettársítás révén Munkácsra szállott visszaemlékezésem és szinte látni véltem azt a hőselkű nőt, aki két gyermekével éveken át védte a büszke falakat.

Azóta ezek a képek mindig ott honoltak lelkemben. Néha talán halványultak, máskor ismét erősebbé sűrűsödtek; az utóbbi időben pedig, amióta Zborón és Munkácson már idegen a magyar szó, szinte érzékelhető formában látom magam előtt a két erőseget és mindazokat a híres személyeket, akiknek hazafisága nevezetessé tette Zboró és Munkács várát.

Ezuttal Zrínyi Ilonához, ennek a hőselkű nagyszasszonynak emlékéhez folyamodom. Vele szándékszom néhány percig foglalkozni, hiszen a mostani hálátlan és materialista kor úgy is napról-napra kevésbé törő-

MUNKÁCS VÁRA.

dik nemzeti dicsőségünk kristálytisza eszméivel és azokkal, akik ezeket az eszméket diadalra juttatni igyekeztek.

Nem írok biografiát, annak nincs helye ebben a könyvben; csak néhány sorból álló szerény emléket óhajtok emelni annak a nagyasszonynak, akinél tökéletesebb nő a világtörténelemben nem létezik és akinek élettörténetét minden igazi magyar honleánynak az imádságos könyvében kellene hordoznia.

Zrínyi Ilona akkor született, midőn a vészterhes viharok már érezhetőek voltak hazánk különben is borus egén. Atyja Zrínyi Péter, anyja Frangepán Katalin. Mindakettőtől forró hazaszeretetet, a lélek fenkölt nemes-ségével örökölt ez a szelidlelkű, de mégis büszke nő. Midőn atyjának és nagybátyának feje a vérpadon lehullott, megrendült az ifjú hölgy, aki ekkor már I. Rákóczi Ferenc felesége volt. A szörnyű csapáshoz anyagi gondok is járultak. Férje csak úgy nyert kegyelmet a császártól, hogy Ilona anyósa, a rideg Báthori Zsófia, négyszázezer tallért kényszerült lefizetni. De a megpróbáltatások nem törték meg Zrínyi Ilona lelkét, mert mély vallásossága és férje iránt való köteles szeretete, — amelyből ugyan a szerelem hiányzott —, föl-emelték őt arra a magaslatra, ahol mint a gránitszikla a viharban, minden csapásnak nagy erővel ellenállhatott.

Az Istenbe vetett föltétlen bizalom és családja iránti gyöngéd ragaszkodása, párosulva hazája iránt való rajongással, ezek azok a jellemvonások, amelyek Zrínyi Ilona egyéniségét alkotják és amelyek világító fáklyául ragyognak a nemzedékek nemzedékei előtt.

A szörnyű ítélet végtelenül komor utóhangjaként Ilona édesanyja, Frangepán Anna, az egyik mártír özvegye, bánatában megőrült és meghalt. Zrínyi Jánosnak a végtelenül hosszú fogságban szintén elborult az elméje és mint az állat pusztult el... Zrínyi Ilona lel-

kében ezek az újabb csapások még keményebbre kovácsolták magyar hazája iránti szeretetét.

A családi és anyagi szomorúságok között kedves, verőfényes sugarak is mutatkoztak. Ezerhatszázhetvenkettőben kis leánya született, majd négy évvel utóbb fia. Juliánna és Ferenc. A későbbi Aspremonte grófné és a későbbi II. Rákóczi Ferenc, hazánk legnagyobb szabadsághőse.

Habár Ilonát a szerencsétlenségek nagyon megédzették, jelleme mégis mindig nőies maradt; ez teszi őt valóban nagygyá, bámulttá és rokonszenvessé. Midőn férje elhunyt, őszinte szívvel gyászolta őt és csak évek multával engedett helyet szívében a legédesebb és a legtitokzatosabb emberi érzelmnek, a szerelemnek, mely őt a nála tizennégy évvel fiatalabb Thököly Imre grófhhoz fűzte. Hosszú volna leírni azt a tövises utat, amelyen át Zrínyi Ilona és Thököly végre az oltárhor eljutottak. A földi élet legnagyobb boldogsága nem tartott sokáig, mert Thökölyt a kötelesség a harctérre szólította, Ilona pedig két gyermekével együtt egyedül maradt váraiban, különösen sokáig Munkács várában. Az új frigyét a sors nem vonta be újabb verőfénnyel; csak egy gyermeke született Ilonának, de ez is hamar elhunyt. Ámde annál fokozottabb mértékben sugározta be anyai szeretetével első házasságából származó két gyermekét, akik ezt teljes szívükkel viszonzták. Zrínyi Ilona kimondhatatlanul boldog volt, ha gyermekei rajongó vonzalmát érezhette.

Az 1685. év május 29-ikén nevenapját ünnepelte a nagyasszony Munkács várában. A kilenc éves Ferkó és a tizenhárom esztendős Juliánka hosszú költeményt szavaltak édesanyjuk tiszteletére. Az anya szemei örömkönnyekben úsztak; a szép verset saját kezével lemásolta és utána a következő jellemző sorokat jegyezte:

— Isten soha se adjon anyának jobb gyermekeket, mint ezek még eddig az ideig voltak, mert sohasem tapasztaltam egyebet bennök az igazi szeretetnél és engedelmességnél hozzám semminemű változásokban. Egymáshoz igaz atyafi szeretettel voltak. Ha tovább is hozzám és az én édes uramhoz abban megmaradnak: vesznek jutalmat mitőlünk, Istentől áldást s adnak jó példát az világ fiainak.

Ha tudta volna a szerető édesanya, hogy jó gyermekeitől nemsokára úgy fog elválni, hogy soha őket viszont nem látja többé, akkor talán megrepedt volna a szíve bánatában.

Thököly a törökök táborában hadakozott, Munkács vára pedig Zrínyi Ilona védelme alatt a császáriakkal éveken keresztül ellenállani kényszerült. Ha semmiféle lelki nagyság sem jellemezné ezt a hős asszonyt, akkor is meg kellene előtte hajolnunk, ha azt olvassuk, hogy hazájáért, szeretet férje hírnevéért s két gyermeke érdekében hosszú és elszánt küzdelmet folytatott a leghíresebb császári vezérekkel szemben.

Thököly szerencsecsillaga ebben az időben már lehanyatlani kényszerült, de a császári udvar még mindig félt a fölkelő vezértől és ezért mindenképen arra törekedett, hogy Zrínyi Ilonát elválassza Thökölytől.

Munkács abban az időben — 1685-ben — nagyon erős vár volt. Háromszoros fal és a Latorca folyóból vízzel töltött mély és széles árkok övezték a falakat, amelyeket Radics Endre főkapitány alatt mintegy kétezer ember védelmezett, lőszerez és eleséggel meg lehetőségen ellátva. Ilonán és gyermekein kívül több nemes úr és nő, közöttük Nádasdi István gróf nejével, Thököly nénjével és Semseinével együtt szintén a várba zárkózott.

Caprara Aeneas Sylvius gróf császári vezér elfoglalván több felvidéki várat, Munkács ellen vonult, mert

«odaszorult a szabadság». Legalább is így mondta a fiatal Ferkó édesanyjához intézett köszöntő versében.

Az ostromot az eperjesi vérengzéséről híres Caraffa tábornok 1685 novemberében kezdte meg s négy hónap mulva már maga Caprara termett a vár előtt. Többször felszólította Zrínyi Ilonát, adja át a várat, azonban a hős asszony mindannyiszor megtagadta.

— Én, — írta —, bár a harcot nem kívánom, mint Rákóczi Ferenc gyermekeinek anyja és gondnoka, köteles vagyok megvédeni ezt az örökségüket, ha megtámadtatik. Sem én magam, sem kiskorú gyermekeim, nem vétettek a császár öfelsége ellen, azért nem hihe-tem, hogy kegyelmed egy nő és ártatlan gyermekei ellen fegyvererőt akarna fogamatba venni, mi bizonyára sem ő Felségének, sem a vezérnek nem fogná öreg-bíteni hadi dicsőségét. Kérem a tábornok uramat, szün-jék meg engem háborgatni. Ha azonban e kérésemre nem ügyelne, tudja meg, hogy sem többi váraimnak elveszte, sem az ostrom félelme nem képes engem arra indítani, hogy megfélelkezzen arról, amivel gyerme-keimnek tartozom . . .

Milyen nagyszerű, milyen fölemelő írás! Szinte nem is hihetjük, hogy egy törékeny asszony írta. Pedig úgy van. Magyar nő intézte ezeket a bátor sorokat egy hatalmas császári tábornokhoz, mert érezte azt a köte-lességét, hogy Munkács várát gyerekei számára meg kell védelmeznie. És ha az ostrom közben valamennyien életüket vesztenék, még mindig jobb és dicsőbb, mintha gyáván megadják magukat. Honnan vette Zrínyi Ilona ezt az erkölcsi erőt és bátorságot? A magyar lélek őse-rejéből és családjának hagyományaiból, Ezek tették őt erőssé, ezek kölcsönözték neki az elszántságot és a hata-lommal szemben való ellenállás energiáit . . .

Amint Caraffa ezt a választ megkapta, az ostromot azonnal megkezdé. Közeledő árkokat vonatott a vár

körül és pusztító ágyútűzzel árasztotta el a falakat. A tél elmúltával, 1686 márciusában maga Caprara szállott a vár alá. Zrínyi Ilona nem ijedt meg. Az ellenállás jeléül minden bástyafokra piros zászlót tűzetett ki és minden irányba néhány lövést intéztetett. Azután összehívta a várórséget és gyönyörű beszédet intézett hozzájuk. Az a beszéd, mely az akkori idők egyik legszebb asszonyának ajkairól hangzott el, olyan hatást tett a jelenlevőkre, hogy Radics Endre főkapitány mámoros lelkesedéssel kiáltotta:

— Esküszünk, hogy a várat mindhalálig védelmezzük, esküszünk, hogy nagyasszonyunkhoz, kis urunkhoz és Juliánka kisasszonyunkhoz utolsó csepp vérünkig hívek maradunk!

— Köszönöm kegyelmeteknek, — mondta meghatottan Zrínyi Ilona, aki két gyermekét magához ölelte.

— Esküszünk mi is mindnyájan — kiáltották a többiek, névszerint Absolon Dániel, Nemessányi Bálint, Sándor Gáspár, Madács Péter, Lessenyei Nagy Mihály, Kellemesi János, Dévai Tamás, Daróczi Péter és Jenei Lőrinc hadnagyok, meg a többiek mind, akik jelen valának.

És a fogadalom új erőt öntött a kis várórség lelkébe; a várkapitány a hadnagyokkal és a vitézekkel együtt valóban halálmegvetéssel harcolt. A vár úrnője nagyon gyakran megjelent a falakon; igen sokszor került életveszélybe, sőt gyermekeit is sokszor kivezette az ágyúk tűzébe. A kis Ferkónak ezek a kirándulások voltak a legkedvesebb mulatságai. Mikor tizesztendős lett, születésnapjára ajándékkul azt kérte anyjától, hogy a szokottnál hosszabb ideig tartózkodhassék a bástyákon.

A császáriak nem pihentek. Nemcsak romboló ágyúgolyókkal, hanem gyújtóbombákkal is elárasztották a várat, de Ilona a tűz elfojtására idejében gondoskodott vízbe áztatott bivaly- és ökörbőrökről s ennek köszön-

hette, hogy a több ízben megújuló tűz sehol sem tett komolyabb kárt. Március 24-ikétől kezdve egyetlenegy nap sem mult el, amelyen nehéz ágyúgolyók és gyújtóbombák ne röpültek volna a falakra és az épületekre.

Az egész művelt világ szinte a lélekzetét visszafojtva figyelte a munkácsi eseményeket és még jobban csodálta a hős magyar nő bámulatos elszántságát, mint százhusz évvel azelőtt Zrínyi Miklós halálos küzdelmét Szigetvárnál. Igaza volt a kis Rákóczi Ferencnek, aki anyját Judithoz és Munkácsot Bethuliához hasonlította egyik köszöntőversében.

Zrínyi Ilona valóban törhetetlen eréllyel és férfias bátorsággal nézett szembe az ezer veszéllyel. Vallásossága az ostrom alatt mindig megnyilatkozott. Hányszor fohászkodott az Istenhez:

— Emlékezel, Uram, Istenem reám! Nem is hiszem, hogy elfelejtetted szolgálóleányodat...

Figyelme mindenre kiterjedt. A betegeket és a sebesülteket maga ápolta és maga adta be nekik a saját kezével készített orvosságot.

Egy alkalommal egy ágyúgolyó Nádasdinének közvetlenül mellette álló cselédleányát úgy ölte meg, hogy az agyveleje Ilonára esett. A hősl elkü nagyasszony alig rendült meg. Elmondott egy Miatyánkot a szerencsétlenül járt leány lelkiüdvéért, azután így imádkozott:

— Istenem, mindenható Atyám, Te tartottál védőpajzsot az ágyúgolyó elé. Megtartottál, hogy irgalmazra többször legyenek érdemes azon sanyaruságok és nyomorúságok után, amelyeken már átvezettél. A meghalt szegény leány Téged jobban dicsér az égben, mint ahogy én, szegény bűnös, dicsérhetlek a földön!

Valóban a hősi énekek íróinak megihletője lehetett az a látvány, midőn Ilona páncélba öltözve, karddal az oldalán gyermekeit a bástyákra vezette. Ez még a gyermek Ferkó lelkére is mély benyomást tett s

hosszú versében így emlékezik meg az ilyen «kirándulásokról»:

Két pelikán-fiát szárnyával fedezte,
Szempillantás nem volt: szemeivel nézte,
Hogy vagy egyikének ne legyen eleste;
Kevéssé távozván, azonnal kereste...

A kis Juliánka is anyjához és öccséhez méltón többször dicsekedett, hogy ő is megmutatta bátorságát, «fiúi mivoltát». Hősi anyának hős gyermekei!...

Caprara már negyvenhét napja ostromolta a várat. Minthogy látta, hogy a bombázással eredményt hamarosan nem fog elérni, a palánkokat akarta kézrekeríteni. Ezért megpróbálta a védőárok vizének levezetését. Április 14-én rést vágatott az árkon és már le is folyt onnan egy singnyi víz, de 15-én reggel egy bátor hajdú, Petróczi Gáspár az árkon átúszott, a lyukat egy zsák gyapjúval és földdel betömte és a kast, amely a lyukat védte, eltávolította. Életével játszott a derék ember, de kötelességét jól elvégezte.

Caprara a haját tépte dühében. Most még borzalmasabb tüzelést intéztetett a vár ellen, de nem a falakat, hanem a nagyasszony palotáját lövette. Egy bomba néhány nap múlva Gyürki Sándor lakását egészen elrombolta; jó, hogy a hű vitéz épen akkor a bástyán tartózkodott. Egy másik golyó a fejedelemsasszony fogadótermébe csapott, boltozatát beszakította, egy másik bomba Juliánka szobájának tetőzetét tépte le és az egész épület meggyúlt a fejük felett. Ilona csak annyit tett, hogy a már szétrombolt lakosztályból gyermekeivel együtt egy másikba költözött.

Caprara nemsokára meggyőződött arról, hogy a vár elfoglalása sokkal nehezebb, mint gondolta. Panaszkodni kezdett, hogy nem kapott elég lőszert és hogy katonái rosszul vannak ellátva. Ágyúkat Kassáról és Lengyelországból hozatott, még pedig most már 190

fontosokat is, de ezek nem sok kárt tettek sem az épületekben, sem az emberekben. Az ostrom alatt csak hat ember esett el, pedig március 30-án hetvenhét bomba csapott a várba. Caprara rosszul számított arra, hogy az «asszony nép» hamar «elréml». Sőt ellenkezőleg! A megpróbáltatás napról-napra jobban megacélozta Zrínyi Ilona lelki erejét. Büszkén írta férjének:

— Senki, sem engemet, sem gyermekeimet, megijedt állapottal bizony nem látott!

Caprara trombitásokat és hadiköveteket küldözgett a hős védőhöz és megadásra szólította fel őt. De Zrínyi Ilona mindig elutasította őket.

— A vár feladásáról hallani sem akar a vitézlő rend! — volt a bátor amazon válasza.

Bécsben már unni kezdték a hosszú ostromot s ezért Caprarát, akire máshol volt szükség, elhívták onnan. A várbeliek nagy örömmel látták, hogy a császári társzekerek április végén Munkács környékéről elindulnak s őket sok katona és ágyú követi. Ekkor megszűnt az ostrom s csak lovasság maradt a vár bekerítésére. Ilona azonnal hálaadó istentiszteletet tartott, katonáit kiküldé az ellenség közeledő árkaiba s azokat szétromboltatta, maga pedig Ferenc úrfival május 1-én kiment és a várat megkerülte. A várőrség a huszárvár előtt háromszoros diszlövessel fogadta a nagyasszonyt és kisurát. Ferenc urfi aranygombos piros dolmányban, piros nadrágban, lábán sárga csizmacskákkal, oldalán karddal, kezében buzogánnyal jelent meg a csapatoknál, vértbe öltözött anyja oldalán. Mindketten hálásan köszönték meg a vitézek hűségét és kitartását. Másnap Zrínyi Ilona áldomást adott a tiszteknek a vár alatti réten. A fejedelmi asztal fejénél ő maga ült Feri úrfival.

A kis Rákóczi Ferenc május 5-ikén bájos levélben hívta meg mostohaatyját Munkács várába. A gyermeki szív a következő sorokban nyilatkozott meg:

— Leányi és fiúi engedelmisséggel való szolgálunkat ajánljuk nagyságodnak, mint jó kegyelmes urunknak. Édes kegyelmes uram, mink a nagyságod szolgálatjára még élünk. Édes kegyelmes uram, valóban szívesen várjuk azt az áldott órát, amelyben Isten ő szent felsége elhozza nagyságodat körünkbe. Ezek után ajánljuk magunkat a nagyságod gráciájába. Nagyságodnak engedelmisséggel szolgáló leánya és fia, Rákóczi Juliánna és Rákóczi Ferenc.

Zrínyi Ilona néhány könnyet morzsolt szét szemében, amint jó gyermekeinek levélkéjét elolvasta s azután maga is kiöntötte a szívét «édes ura» előtt.

— Édes jó uram, a torony a felső házakkal együtt oda van és csupán hálózánk, aranyos palotánk maradt meg. De megijedni senki sem látott engem meg két gyermekemet! Valamint őseink: fejünk fennálltával, életünk leteltével mi is készen vagyunk megtartani a várat. Lásza meg az ellenség, kivel kezdett ki, ha asszony is, Munkácson meg mertem várni őket. Vigyék el hírünket máshová is. Most arra kérem édes szívem uram, jöjjön hozzám Kegyelmed, hogy igaz hűséggel és szeretettel adhassam kezeihez gyermekeimet a várral és a bennevalókkal együtt. Ha holtom történnék is, könnyebb lenne a lelkemnek. Legyen gondja Kegyelmednek Munkácsra és két gyermekünkre. Volt itt vitézi iskola minden nap! Sokáig tartott, jól megtanulták ezek! Összeszoktak, összeesküdtek, szép hírok-nevők örökre fennmarad. Rongyos várba jó szívvel látnánk mindnyájan édes szívem uram Kegyelmedet; igaz szeretetébe ajánlom a két gyermeket és köszönöm édes gyermekeimnek ajánlott atyai szép jóakarátát.

«Amor omnia vincit» — mondja a régi közmondás. Ennek örök igazságát Zrínyi Ilona igazolta be. Szerelmes életpárjához a hosszú ostrom alatt sokszor küldött leveleket és biztatásokat. Letenyei Márton uram az alatt

a két év alatt, amíg a várat a császáriak körülvették, kilencszer vitt irásokat Thökölyhez. A vár területén rendszeren négykézláb lopózott át, hogy az ellenség őrséinek figyelmét kikerülje. Thököly is több ízben írt párjának leveleket, segítséget azonban nem adhatott neki, mert a török egyik csatáját és várát a másik után vesztette el; 1686 őszén Buda is visszakerült a keresztények tulajdonába és így inkább Thökölyhöz kellett segítséget küldeni. Még ezt is megtette a hős Zrínyi Ilona. Mintegy másfélezer katonával szaporította édes urának seregeit. Igaz ugyan, hogy a labancokból ez a veszteség újból megtérült, mert a császári zsoldosok közül többen pártoltak át Zrínyi Ilonához, úgy hogy a várat 1687-ben már legalább háromezer ember védte. De az is igaz, hogy a «jövevények» katonai értéke sokkal kisebb volt, mint a magyaroké. Sajnosan figyelte ezt a nagyasszony és nem egyszer sóhajtott fel:

— Bizony megtörténhetik, hogy a labancok miatt fel kell adnom a várat. Az eleség is fogytán van, a császáriak odakint mindent felégetnek. Lengyelország felől keveset kapunk. Ágyúgolyóink is nagyon megfogyatkoztak; már a gyertyatartókból is golyókat kellett öntenünk.

No, de mindeme súlyos akadályok nem ingatták meg a hős védő elszántságát. Midőn már pénze is nagyon fogyni kezdett, Lengyelországba küldte drága családi ékszereit, hogy ottan Sobieski és Bethune lengyelországi francia követ pénzt adjanak értük. Absolon Dániel, Zrínyi Ilonának polgári kancellárja 1686 november 11-én négyezer tallér kölcsönt vett föl a stryji kastélyban. De mikor visszajöttek, Sándor Gáspár lemondó kézmozdulattal mormogta:

— Az ékszerek épen ötször annyit értek. És amint Absolon uram hírül hozta, a lengyel udvar még a gabonavásárlást sem engedte meg lengyel földön.

Ilona redőkbe borult homlokkal jegyezte meg:

— Igaza van kegyelmednek. Bécs haragszik reánk, mert a lengyelekkel kapcsolatot kerestünk, pedig ha tudná, hogy sem ezek, sem a franciák nem segítenek rajtunk, nem volna okuk féltékenykedni.

Caraffa gróf tábornok 1686 késő őszén követeket küldött a vár úrnőjéhez; még bátorságleveleket is csatolt Munkács asszonyának követei számára. Tárgyalni akart. Ilona behívatta magához Sándor Gáspár és Sulyok János főembereit.

— Menjenek kegyelmetek, tudják meg, mit akar a német; de azt a lelkekre kötöm, hogy gyermekeim vagyonából és jólétéből, meg az én édes, szívem uram testi és lelki biztonságából semmit sem engedek.

Mit végeztek Sándor és Sulyok uraimék, azt a krónika nem jegyezte fel, az azonban bizonyos, hogy a fehér zászlót Zrinyi Ilona nem tűzte ki és így az ostromzár a télen és a következő esztendőben is szünet nélkül tartott.

Thököly Imre fájdó szívvel figyelte Ilonájának napról-napra súlyosbodó helyzetét. Mindent elkövetett, hogy szerelmes párjának segítséget küldjön; küldött volna a szultán is, de már neki sem volt felesleges katonája. Azt azonban szívesen megtette Thököly kérésére, hogy a vár nagyasszonyának athnamét, bátorságlevelet küldött, aminek ugyan nem nagy hasznát vette.

Ahelyett, hogy a várvavárt Thököly megérkezett volna Munkács elé, az 1688. év január első napjaiban maga Caraffa vonult a vár alá, aki már ekkor az eperjesi vérengzésekért szörnyű hírnévre tett szert. Munkács helyzete úgyszólván percről-percre aggasztóbb lett.

Nem tudjuk bizonyosan, vajjon csakugyan igaz-e az a hír, amit egyes regélőink mondanak, amint következik.

Thököly látván a török félhold egyre erősödő

homályulását, nejeinek, mostohagyermekének és saját magának sorsa miatt kétségbeesve, még 1687 nyarán, titkos levelet írt Ilonájának, melynek legfontosabb része így hangzott:

— Küldjed udvari papodat, Bárkány Jánost, Rómába. Adja tudtára Ince pápa ő szentségének a következő instanciámat: Ha ő szentsége a császártól reánk nézve kedvező feltételeket eszközöl ki, nemcsak magam térek át a katolika vallásra, hanem hitsorsosaimat is igyekszem rábírní.

A levél olyan jegyekkel volt megírva, amelyet Ilona nem ismert. Behívta tehát az eszes és ravasz Absolon Dánielt, aki elég ügyes volt ahhoz egész életében, hogy mindig idejében átugorjon a sülyedő hajóról a másikra.

— Fejtse meg kegyelmed ezt a levelet.

Sokáig törte a fejét Absolon uram, de végre sikerült a megfejtés.

Zrínyi Ilona nem szólt semmit, de előre látta a következményeket. Aggódva szorította magához két gyermekét és könnyes szemekkel mondá nekik:

— Mi lesz belőletek, édes magzataim? Caraffa csapatai Terzi Guidó vezénylete alatt egyre jobban szaporodnak a vár alatt. Nemsokára elveszünk; sem pénzünk, sem municiónk nincs. Aztán meg — nem bízom Absolonban...

A nagyasszony sejtelve nem csalt.

Absolon Dániel buzgó lutheránus lévén, elszörnyűködve vette tudomásul Thököly szándékát és elhatározta, hogy ennek megvalósítását mindenképen megakadályozza. De nagyon jól tudta, hogy amíg Munkács sikerrel védi magát, addig semmit sem lehet tenni. Meglátogatta tehát a szintén lutheránus Radics Endre várkapitányt. Bezárta az ajtót és titkosan tárgyalt vele.

— Kapitány uram, íme, ezt írta Thököly a nagyasszonyunknak...

Radics szintén elképedt. Felugrott az asztalától és hangosan felkiáltott:

— Ezt meg kell akadályoznunk! De mit tegyünk!

A ravasz Absolon csak erre várt. Egészen közel odahajolt Radicshoz és halkán a fülébe súgta:

— Irunk Caraffának! Pazarolni fogjuk a löszert meg az élelmet! A várat olyan helyzetbe kell juttatnunk, hogy ne tarthassa magát...

Absolon terve sikerült. Az összeesküvők csakugyan írtak a császári vezérnek, aki nagy örömmel fogadta az ajánlatot. Kezeit mosolyogva dörzsölte — ha ugyan tudott mosolyogni ez az ember — midőn a választ le-diktálta.

— Mindenbe beleegyezem és kegyelmeknek néhány hónapot adok, hogy a várat átadják.

Ettől kezdve Radics uraimék úgy pazarolták a löszert, meg az élelmet, mint a Csáky szalmáját. Alig telt el néhány hét, már Radics kihallgatáson jelent meg a nagyasszonynál.

— Baj van, nagyságos fejedelemasszony! Nincs municiónk, az eleség még kevesebb! A vár alig tart-hatja magát néhány napig. Nagy a fenyegető szükség! Szolgálataimat ajánlom kegyelmességednek és mély reverenciával tanácsolom, gondoskodnék nagyságod ide-jében biztosítani magát, gyermekeit, hű őrségét, míg maga szabhatja meg a feltételeket, különben a tél végén, eleség hiánya miatt, már csak kegyelemre adhatja fel a várat...

Zrinyi Ilona kételkedve tekintett a várkapitányra. Az nem mert a szemei közé nézni. A hős asszony mindent megértett, de — a helyzeten semmit sem javíthatott. Megvető kézmozdulattal csak ennyit mondott:

— Elmehet kegyelmed.

Jól látta már a veszélyt ez az éles szemű nő! Már három héttel azelőtt írt egy levelet Bethune követnek;

megírta neki, hogy a hiányos és fizetetlen őrséggel nem sokáig tarthatja a várat és ha segítséget nem kap, kénytelen lesz Caraffával alkudozásokba bocsátkozni.

Sajnos, a lengyelországi francia követ egy ujját sem mozdította Zrinyi Ilonáért. De még a lengyel király sem. Így a hős asszony, néhány ezer megbízhatatlan zsoldossal, félig-meddig áruló főemberekkel körülvéve, férjétől elszakítva, nem tehetett egyebet, mint csakugyan megkezdte az alkudozásokat. Caraffa újesztendőkor különben is levelet intézett a nagyasszonyhoz.

— Mint jóakaró barátja, fordulok Nagyságodhoz — írta a császári vezér —, tudatom, hogy a török hatalma végképen lehanyatlott. Magyar-, Erdély- és Tótországok már felszabadultak a pogány járom alól. József, a magyarok megegyeztéből, örökös királynak koronáztatott. A leverett töröknek elég gondot ad az, hogy magát védelmezze, nemhogy másnak adhatna segílyt. Már békéért is könyörög, de a császár hatvanezer főnyi diadalmas seregével nem akar megállapodni szerencsés hadjárataiban. Kérdezem Nagyságodat, hogy egymaga, egy várra szorulva, a segíly minden reményétől megfosztva, akarja-e tovább is folytatni a háborút? Nagyságod férjének egykor hatalmas serege néhány százra olvadt le, éhesen, rongyosan sanyarog. Egyéb hívei a vérpadon hullottak el, vagy a börtönökben senyvednek. Talán a töröknek ma már csak gúnnyá vált athnaméjában bizik? Úgy hallottam, hogy Nagyságod Thökölynek esküvel fogadta Munkács védelmét mindaddig, amíg általa megsegítették. Gondolja meg kegyelmes asszonyom, hogy ez királya iránt teszi lázadóvá! Mint keresztény és lovasias férfiú, intem Nagyságodat, hallgatná meg tanácsomat. Előzze meg a kénytelenséget s felhagyván az ellenállással, bízza hanyatló szerencséjét a császár kegyelmére, nehogy gyermekeinek, a fényes Rákóczi-ház sarjainak inkább mostohája, mint anyja legyen!

Caraffa jól számított! Tudta, hogy Ilonának férje és gyermekeiben van minden boldogsága, minden reménye, de azt is tudta, hogy bármennyire imádja is Thökölyt, mégis csak erősebb benne az anyai szeretet, mint a — szerelem. Tudta, hogy ez a nemesen gondolkodó nagyasszony az anyai kötelességeket mindennél előbbrevalónak helyezi...

Zrínyi Ilona, amint Caraffa írását megkapta, pamlagára lehanyatlott. Könnyes szemeit az égre emelte, azután letérdelt imázsámolyára és buzgón imádkozott. Kérte a Mindenhatót, világosítaná fel elméjét, mit tegyen! Férjének megesküdött, hogy a várat utolsó csepp véréig védi, de viszont, ha ezt teszi, talán «drága, jó» gyermekeinek vesztét okozza... Imádsága közben eszébe jutott, hogy már egyszer, nem is olyan régen, épen ilyen borzasztó lelki kinokat szenvedett. Akkor, midőn az ő «édes ura» azt kívánta, hogy küldjék le a gyermekeket a szultánhoz Konstantinápolyba. Csak Ilona tudja, mennyit szenvedett ekkor! De végre is, bár a szíve csaknem meghasadt, kijelentetre Thökölynek:

— Nem engedem gyermekeimet! Bizonyosan megéti őket a pogányok között...

Thököly Imre akkor, bár haragosan, a gyermekek nélkül ment a török táborba és vissza sem tért többé.

Most még súlyosabb a helyzet, mert ha most hajlik Caraffa szavára, akkor — megszegte esküjét és — elárulta férjét, aki neki, gyermekein kívül, mindene ezen a világon!...

— Istenem, mindenható jó Atyám, segíts! Adj tanácsot, mit tegyek!

Zokogva hajtá le fejét az imázsámoly párkányára. Dús, barna haja ráomlott szép arcára. Ki tudja, meddig fohászkodott ebben a helyzetben. Egyszer csak megmozdul és íme, mit lát, édes, két gyermeke a háta mögött térdel és szintén könnyes szemekkel imádkozik.

Csendesen bejöttek a szobába és amikor anyjukat sírni és imádkozni látták, kis szívök összeszorult. Ösztönszerűen letérdeltek és az ő szemeik gyöngyei is meg-eredtek...

Zrínyi Ilona gyorsan határozott. Fölkelt, letörölte könnyeit, haját megigazította, két gyermekét forrón szorította kebléhez, megcsókolta arcocskájukat és — megírta Caraffának az alkulevelet...

— Nem vonakodom tovább. Feladom a várat, de egyenesen a császár ő felségével kívánok alkudozni!

Caraffa sietve válaszolt.

— Felesleges nagyságod aggodalma. Nekem ő felségétől teljes hatalmam van, hogy megkössém az egyességet. Ő felsége minden méltányos feltételt kész elfogadni. Egyúttal óva intem kegyelmes asszonyomat, ne habozzék tovább, ne várjon férjétől segítséget, aki már lázadása miatt — polgári halott! Gondoljon gyermekeire és ne mulassza el a császári kegyelem perceit felhasználni, nehogy elkéssen!...

Ilona nem habozott tovább. Szorongatott helyzetében, 1688 január 14-én kiküldte követeit a várból, akik még azon a napon ultimátumot hoztak Caraffától.

— A várbelieknek teljes bűnbocsánat biztosítatik, de csak azzal a feltétellel, hogy a császárnak hűséget és Thökölytől végleges elszakadást esküdjének. A fejedelemsasszony Bécsben teljes szabadságban fog lakni, de a császár engedelme nélkül onnan el nem távozhatik. Minden ingó és ingatlan javak, melyek az árvák örökségéhez tartoznak, vissza fognak adatni. A fejedelemsasszony jegy- és nászjavait s jogait vagy egyenértékű javakban, vagy évi kamatokban ki fogja nyerni. Ékszerait, melyeket hittell állítand sajátjainak, visszakapja. De az árvák javait a királyi biztosoknak adja át, mert azok főgondnoksága ezentúl magát a császár ő felségét illeti, ki azt tetszése szerint ruházandja valakire. Ellenben

Thököly ingóságai, kivált a töröktől nyert athname, kiszolgáltatandók. A vár átadását Thökölynek, aki kegyelmet vesztett lázadó és polgári halott, megizenni nem szabad. E feltételek a következő nap tíz óráig elfogadandók s pontosan megtartandók, különben érvényüket veszítik.

Caraffa tábornok, mint Lipót császár teljes hatalmú biztosa, a feltételek megtartását becsületszávára és keresztényi hitére fogadta.

Midőn a követek az ultimátummal visszatértek, Ilona megparancsolta Absolon uramnak:

— A feltételek megértésére hívja kegyelmed össze az egész őrséget.

A várkapitány a hadnagyokkal, a katonákkal meg a többiekkel együtt összegyűlt. Absolon felolvasta Caraffa kikötéseit. Amikor a nagyasszony és gyermekei szabadságáról és az egész várnép megkegyelmezéséről volt szó, mindnyájan ujjongtak, de amikor nagy, jó urok, Thököly Imre lealázását hallották, elhallgatott az öröm kitörése. Csend és néma bánat szállta meg a szíveket. A derék kurucok fejüket lehajtották és sírtak, mint a gyermekek. Ilona arcára először halálos sápadtság, majd a büszke harag pírja költözött. Mint valami római istennő márványszobra állt hívei élén mozdulatlanul, két gyermekét magához ölelve. A férje miatti fájdalom, az anyai szeretet, a magyar honleány büszkesége és aggodalma tomboló viharral dúltak lelkében. Azután ajkai megremegek, szemeiből megindult a könnyek árja és lesujtva mondotta:

— Hát ennyire jutottam, hogy szívem uram kárhoztatását enmagamnak kell aláírnom!...

Azonban hiába volt szívének vergődése, a császári követek már türelmetlenkedtek. A szerződést alá kellett írni.

Megtörtént.

ZRINYI ILONA MUNKÁCS VÁRÁT ÁTADJA CARAFFÁNAK.

Munkács várába január 17-én német őrség vonult be.

Három hét mulva megérkezett Leopoldus császárnak megerősítő levele.

Amíg a vár leltározása megtörtént, Ilona a várban maradt. Thököli értékesebb fegyverei, arany-ezüstszereti, lószerszámai és más ingóságai részint az udvarhoz, részint beolvasztás végett a nagybányai pénzverdébe küldettek. Néhány szép darabot Caraffa tartott meg magának. Ilona ingóságait 70.476 forintban állapították meg. Ezek birtoka a kapituláció által biztosított ugyan Zrínyi Ilonának, de azért az ékszerek egyelőre a kassai kamrába kerültek.

A leltározás után a hős nagyasszony, mint a szárnyaszegett sas, gyermekeivel együtt, fegyveres kísérettel Bécsbe utazott.

Legördült a függöny a dráma utolsó felvonása után...

Ami ezután történt, az a fejedelemasszony újabb megpróbáltatásának sorozata, új dráma volt.

Bécs, Kollonics, Neuhaus... szomorú nevek! Zrínyi Ilona férjétől, gyermekeitől elszakítva, csak az imádságban keresett megnyugvást.

A sors utóbb mégis rámosolygott az oroszlan-lelkű és galambszívű magyar asszonyra. Thökölinek, Ilona «édes urának» fegyverei még egyszer győzelmet arattak. Heister és Doria császári generálisok fogságba kerültek. A bécsi udvar nagy összegeket ígért érettségük, de Thököli minden pénznél többet követelt: az ő élete párját. Hosszú alkudozások után végre a porta is, meg a császári udvar is hozzájárultak, hogy Heister ellenében Zrínyi Ilonát kiadják; Doriáért a jó bécsiek még hét-ezer aranyat is ígértek külön. 1691 végén történt a nagy esemény; a hú hitves a következő esztendő elején tudósította száműzött férjét a közeli megszabadulásról. Még csak azt a pénzt akarta volna megsze-

rezni, amit ékszereiért kapnia kellett. De a császári sáfárok nem adták meg a hetvenezer forintot, csak ötvenezret ígértek neki. Ámde ennek a kiutalását is annyira késleltették, hogy a szerelmes asszony nem várta meg a nagyon szükséges összeget, hanem sietett Thökölyhez, édes szíve urához. Meg kell adni, hogy a hazátlan magyar vezér jó szívvel fogadta élete párját. Lovascsapatot küldött elébe Karánsebesre, akik élén díszes köntösökben Sándor Gáspár, Petróczi István, Madács Péter, Horváth Ferenc uraimék lovagoltak. Egy másik lovascsapat élén maga a fejedelem lovagolt hitvese elébe Újpalánkig...

Nincs az a toll, ami a viszontlátás boldog örömeit leírhatná. Nem is csoda, ha örvendtek egymásnak a szerelmesek, mert a sors éppen hét esztendeig szakította el őket egymástól.

Boldog napok és hónapok következtek ezután Rámában, ahol kétezeröt száz derék kuruc tisztelgett Munkács nagyasszonyának. Még az ágyúkat is megszólaltatták. Azután Pozsarevácba mentek...

Zrinyi Ilona még egy kis leánykával is megajándékozta férjét, de a sors már nem engedte meg, hogy a szülők öröme tartós legyen. A kis Zsuzsika néhány nap múlva meghalt.

Jöttek azonban borús idők is.

A török újból vereséget szenvedett és a vele harcoló Thököly szerencsecsillaga is kialudt. Elérkezett a karlócai béke, mely után Thökölynek már csak Törökország belső részeiben volt szabad letelepednie. Először Konstantinápolyban, majd Kisázsianak Bithinia nevű tartományában, Nikomédia város közelében laktak. 1702-ben költöztek ide. Nikomédiát törökösen Iszmitnek nevezik. A várostól két órányira fekszik a buja növényzetű Virágmező vagy Virágcifli, Illés prófétának hegye alatt. A kies völgy közepén egy majorház állott,

melynek környékét a közeli havasokról siető pizstrángos patakok és a hegyek oldalain eredő bővizű kristálytiszta források öntözték. A Virágmező valóban olyan volt, mint a legszebb virágoskert. Színdús virágokkal borított rétek, gyümölcsösök, árnyékos ligetek változtak benne. A majorház felett emelkedő hegy ormán régi vár romjai búslakodtak.

Ebben a majorházban húzódott meg a sokat hányatott hős magyar pár élete alkonyán. A sors még egyszer felderítette életük utolsó éveit. A török nagyvezír ugyanis, aki addig a legnagyobb keménységgel kezelte a bujdosók ügyét, most nemcsak minden kényelméről gondoskodott a már valóban szükségét szenvedő párnak, hanem még öt erszény pénzzel is kedveskedett neki, hogy a majorházat megvásárolhassa.

Zrínyi Ilona Iszmitben megtalálta lelki vigaszát és balzsamát sokszor megsebzett szívére. A természet bája enyhítette emlékeinek komorságát, kiengesztelte őt mostoha sorsával, különösen akkor, midőn meghallotta, hogy fia, Lehman kapitány segítségével, bécsújhelyi börtönéből kiszabadult.

Ez a hír volt a nagyasszony életének utolsó fény sugara. A Virágmező csendes nyugalomát most már nem sokáig élvezhette, mert a Mindenható egy, még sokkal nyugodalmasabb lakhelyre szólította őt, a sír csendes ölébe. A tüdőbaj jelei már régebben mutatkoztak nála. Már akkor beteg volt, midőn Konstantinápolyban laktak. Thököly egy alkalommal súlyos köszvénye miatt a tekerdäki fürdőben keresett gyógyulást. Ide Ilona is elkísérte őt, de olyan beteg lett, hogy alig tudott visszatérni a török fővárosba.

Az 1703. év február közepén szenvedései kissé enyhültek, de ez már csak az elalvó gyertyaláng utolsó fellobbanása volt. Megtette végrendelkezését, megemlékezett férjéről, a börtönből kiszabadult fiáról, akit sohasem

látott viszont, Juliankáról, akit tőle szintén elszakított a kegyetlen sors; némely hűséges szolgájáról, temetkezési helyéről és öltözetéről.

Mivel katolikus lelkész nem volt mellettük, a vigasztaló hit gyógyító irját a derék Komáromi János református tiszteletes uram szolgáltatta a nagybetegnek, semmit sem mulasztván el, amit az Isten szent lelkének vezérlésével a nagyasszony lelke javára és vigasztalására tehetett, éjjel-nappal sokáig imádkozván mellette.

Halála előtt egy-két nappal férje, a fejedelemasszony «édes szive ura» nagy köszvény nyavalyájában az ágyhoz szegezve feküdt. A másik ágyon Zrínyi Ilona élte utolsó perceit. Odaintette egyik jámbor szolgáját és elhaló hangon súgta a fülébe:

— Követem az én édes uramat, ha mit én vétettem ő kegyelmének, én ő kegyelméhez igaz voltam. Másokat is követek kicsinytől fogva nagyokig, nékem megbocsássonak. Én is mindenkinek megbocsátok...

Február 18-án a mellette imádkozó Komáromi Jánosra vetvén szemeit, még ő vigasztalta a könnyező lelkészt:

— Ne imádkozzék már kegyelmed, se magamat ne imádkoztasson, hogy meggyógyuljak. Hitem kezeivel már megfogtam az én Üdvözítőmet, Jézus Krisztust, hadd bocsásson el, hogy mennél hamarabb mehessek hozzája...

Azután odapillantott a másik ágyra, amelyben Thököly törölgette könnyeit. Szóltalanul és szomorúan nézte élete párját, akinek a sors épen úgy leszelte a magasbatörő szárnyait, mint neki. Semmi sem maradt meg a régi, nagyszerű dicsőségből, csak egy kínzó köszvény és egy elrongyolt tüdődarab...

Most reszkető kezeit az ég felé emeli a haldokló fejedelemasszony és Krisztusnak a keresztfán és atyjá-

nak, Zrínyi Péternek a hóhérbárd alatt mondott emeszavait ismétlé latin nyelven:

— Domine, in manus tuas commendo spiritum meum! — Uram, a te kezeidbe ajánlom lelkemet!

Végül csendesesen fohászkodott:

— Veni sancte Spiritus! — Jöjj el Szentlélek Isten!...

Aztán — örökre lezárta megtört szemeit...

A nagyasszonyt hű titkára március 10-én helyezte nyugvóhelyére Konstantinápolyban, a jezsuiták templomában. Sirja felett, a templom falába helyezett márványtáblára aranybetűkkel a következő emlékiratot vésette:

«Itt nyugszik hősie munkái után a férfias lelkű asszony, nemének és századának dicsősége, méltóságos Zrínyi Ilona, a Zrínyi és Frangepán családok utolsó dísze, Thököly, hajdan Rákóczi fejedelmek, mindkettőjükhez méltó neje; rangja által kitűnő a horvátok, erdélyiek, magyarok és székelyek között nagy tettei által még híresebb az egész világon. A sors szeszélyét erős lélekkel tűrve, nagy volt a jó-, még nagyobb a balszerencsében. Hadi dicsőségét keresztényi kegyességgel tetézve, erős lelkét visszaadta az Úrnak. Meghalt virágmezei birtokán, Bithyniának nicomediai öble mellett, a megváltás 1703-ik, életének 60-ik évében, február 18-án. Nyugodjék békében. Amen.»

Az örök pihenőre tért fejedelemasszonyt két esztendő múlva követte «édes szive ura», Thököli Imre is a halálba, majd harminckét év múlva mellé temették fiát, II. Rákóczi Ferencet.

A császári önkény megbélyegezte Rákóczi Ferenc dicső szabadságharcának emlékét, azonban az eszme diadalmaskodott és I. Ferencz József hatályon kívül helyezte a megbélyegző törvényt. A magyar nemzet hálás kegyelettel és mámoros lelkesedéssel hozta haza

1906 októberében a drága hamvakat. Thököly Imrét a késmárki ágostai evangélikus templomban, Zrínyi Ilonát, Rákóczi Ferencet, Rákóczi Józsefet, a fejedelem fiát, Bercsényi Miklóst és nejét, gróf Csáky Krisztinát és Sibrik Miklóst pedig a kassai dómban helyezték immár méltó helyen örök nyugalomra...

De vajjon, van-e csakugyan nyugalomuk dicső elődeiknek a Felvidék gyönyörű fővárosának régi templomában? Vajjon tud-e pihenni Zrínyi Ilona, ez a hőselkű fejedelemasszony akkor, ha csendes nyugvóhelyének környékét az idegenek csizmáinak lépései szentségtelenítik meg?!... Alig hiszem!

Magyar asszonyok és leányok! Boruljatok le Zrínyi Ilona emléke és nagysága előtt! Igyekezetek hozzá méltók lenni a haza- és a szülői szeretetben és a hitvesi hűségben. Mert tudjátok meg, ti vagytok Magyarország jövő nemzedékének apostolai, akiknek szent hivatása és kötelessége az lesz, hogy megszerezzék a kassai dómban és a késmárki templomban nyugvó nagyjaink valóban csendes nyugalmat... és újból föllátsák Munkács várfokára az onnan is ledöntött millenniumi emléket!...

DÉS.

OLOZSVÁRTÓL északkeletre, ott, ahol a kis Szamos a besztercei és naszódi havasok felé küldi szöke hullámain a méltóságteljesen hömpölygő nagy Szamos habjaiba, az egyesült két folyóvíz balpartján regényes völgyben fekszik a hegyekkel minden oldalon körülvelt Dés városa. A monda szerint Álmos fejedelemvezér hódító társaival itt ütött tanyát akkor, midőn Magyarországba bevonult és arra a hatalmas oszlop-szerű köre ült le fáradalmaikat kipihenni, amelyet Dés egyik magaslatán ma is szemlélhetünk. Innen küldte követeit Szvatoplukhoz és midőn ezek jó vízzel, fűvel és földdel visszaérkeztek, ezt a meghódolás jelének vélték és örömmel kiáltának föl a magyar vezérek:

— Deus, Deus, Deus! — Isten, Isten, Isten!

Szintén a monda szerint, ettől a három fölkiáltástól kapta nevét — Dés városa.

Fontos útsomópont ez a szép helység. Délen Kolozsvár, északon Zilah és Nagybánya felé vezetnek jó közlekedések, kelet felé pedig a naszódi, besztercei utak vonulnak sok elágazásaikkal. Nem csoda, ha a városnak hajdani urai mindent elkövetnek annak hatóságos megvédésére. Nem kevesebb, mint négy vár emelkedett a környéken, melyeknek maradványai itt-ott még ma is láthatók. A város közepéből kevélyen kiemelkedik egy sziklás domb, melynek lábaihoz oda-útódnak a Szamos hullámai. Ennek a tetején állott

valamikor az *Óvár*. Ettől kissé délkeletre szintén szélső magaslaton épült *Rózsavára*, északnyugat felé pedig a Szamos balpartján a *Czicz*-hegyen az ugyanilyen nevű vár, vele szemben pedig *Bélavár* helyét és csekély romjait találjuk.

A régi krónikásaink azt mondják, hogy az utóbbi három vár három királynőé volt; lehet, hogy igazuk van, de én inkább hajlandó vagyok elhinni a következő bús regét...

Sokat szenvedett Erdély II. Rákóczi György korában. Pártoskodás, hadakozás és a megpróbáltatások keserves sorozata pusztították az ország vagyonát és a népet. A török szultán Barcsai Ákost ültette a fejedelmi székbe, ahonnan Rákóczinak menekülnie kellett. De a nyugtalan ember nem tudott ebbe belenyugodni; fegyvert fogott és addig hadakozott, amíg a szászfenesi völgyben 1660 májusában halálosan megsebesült.

Ebben az időben a dési Óvár tulajdonosa Dandor László volt. Derék főnemes, akinek hajlott vállaira már hatvannyolc esztendő súlya nehezedett. Az áldatlan küzdelmekben minden vagyonát elvesztette, csak a vára maradt meg néhány láncnyi földdel, no meg a drága jó hitvese, a hófehérhajú Széki Erzsébet. Meg aztán a gyönyörűséges szép leánya, a hamvasarcú, pirosajkú, kékszemű és koromfeketehajú Rózsa. Midőn az öreg úr galambszívű hitvesét és liliomtisztaságú szépséges kis leányát szemlélte, elfeledte minden veszteségét, megsimogatta arcukat, megcsókolta homlokukat és szeretettel mondá:

— Amíg a jó Isten nagy kegyelmével titeket megtart nekem, addig nem érzem szent akarátának csapásait.

De, — mintha meghallotta volna ezt a sokszor ismétlődő bizakodó vallomást Dandor bátyánk rossz szelleme. Egy komor őszi napon ágyba került a nagyaszony. Az öreg úr kétségbeesett. Kirurgusokat, dok-

torokat hozatott Kolozsvárról, hanem ők csak a fejüket rázogatták, segíteni nem tudtak. Erzsi néni október harmincegyedikén éjjélkor betegágyához hívta férjét és leányát, reszkető kezeivel megáldotta őket és azután még egy Miatyánkot elimádkozván, örökre elszenderült. Dandor László megsemmisülten rogyott hű hitvesének ágyára és zokogott, mint a gyermek. Hiszen érezte, hogy most már valóban elvesztette mindenét...

Ó, de mégsem! Amint könnybenúszó szemeivel balra tekintett, ott látta egyetlen leánykáját, akinek sápadt, halvány arcán nemcsak a rémitő bánat, nemcsak a leverő kétségbeesés, hanem az atyja iránti mély-séges részvét és benső forró szeretet is visszatükröződött. Az öreg úr odavánszorgott a kanapéhoz; ölébe vette síró gyermekét, becézgette, babusgatta, majd csókjaival letörülte könnyeit és valahogy úgy érezte, hogy ő a férfi, neki kell erősebbnek lenni.

A nagyasszonyt eltemették. Most már ott feküdt a temetőben Dandor lelkének fele, hanem a jó Isten megengedte még, hogy a másik fele mint valami rózsaszínű verőfény besugározza a régi vár komor szobáit. Valahányszor rátekintett a szép gyermekre, háborgó keble megnyugodott és mosolyogva suttogá:

— Épen olyan, mint drága Erzsébetem volt. Mintha csak őt látnám — mátkás korában.

A kis leányból nagy leány lett! Az öreg úr évről-évre jobban összegörnyedt, már a pipa sem esett mindig jól neki, a szemei is nagyon meggyengültek, ellenben Rózsika, azaz hogy Rózsa, valóban viruló rózsaszállá fejlődött. Dandor uram érezte, hogy már nem sok keresni valója van ezen a földön, ezért tehát komolyan kezdett gondolkozni azon, vajjon ki kösse be Rózsájának fejét. Nem kellett sokáig töprengenie. Hiszen ott volt a szomszéd vár fiatal tulajdonosa, Czicz Endre, szemrevaló derék levante; igaz, kissé különc természetű, hirtelen

haragú, de mégis arra való, hogy Dandor rábízza egyetlen leányát. Annál is inkább gondolhatott erre, mert öreg barátjával, Istenben boldogult Czicz Péterrel, Endre atyjával már öt esztendeje megegyezett, midőn még Erzsébet nagyszony is élt, hogy a fiatalok egymáséi legyenek.

A főúr nagyon megörvendett tehát, midőn egy szép nyári délelőtt ott termett Czicz Endre a széles ámbituson.

— Adjon Isten jó reggelt, kedves urambátyám! Szolgálataimat ajánlom kegyelmednek!

— Isten hozott kedves öcsém! No gyere, kerülj beljebb, Rózsa, Rózsika, hol vagy kis leányom! Vendég jött, hozass csak hamar a pincéből a küküllőmenti rizlingből! Ott van a baloldali pinceablaknál a kis hordóban! Aztán meg valami harapnivalóról is gondoskodjál, addig is, amíg a délebed elkészül.

Rózsa sietve előkerült himzőasztalától. Amint a villogószemű és keménytekintetű Czicz Endrét megpillantotta, arca halotthalvánnyá változott. Teljesítette ugyan édesatyja parancsát, de kedvetlen és szóotalan volt az egész idő alatt.

Az öreg úr ebéd után kissé lepihent. Különben is magukra akarta hagyni a «gyerekeket», hadd intézzék el sorsukat zavartalanul egymás között. Endre hevesen megragadta a leány kezeit.

— Szeretlek édes jegyesem!

Rózsa ijedten vonta vissza magát az öleléstől. Endre vad szenvedéllyel és haraggal elfojtott hangon kiáltotta:

— Talán nem szeretsz? Hiszen tudnod kell, hogy mi már régen jegyesek vagyunk, szüleink szent akarata, hogy egymáséi legyünk és én — nagyon szeretlek.

Rózsa alig hallhatóan rebegte:

— Tisztelem és becsülöm kegyelmedet, de ez a

vallomás olyan váratlanul ér, hogy most nem felelhetek. Adjon időt a gondolkodásra.

Endre dühösen kötötte fel kardját és anélkül, hogy válasza méltatta volna a remegő liliomszálat, lesietett a vár udvarába. Előhívta csatlósát.

— András! Nyergelj! Indulunk!

A csatlós három perc múlva már hozta a gyönyörű méneket. De Endre úrnak ez már hosszú idő volt. A szegény fiút össze-vissza verte.

Ezt a jelenetet Rózsa a vár ablakából hangosan dobogó szívvel és tágranyilt szemekkel szemlélte.

— Nem! Soha sem leszek az övé!

Azután lehajtotta fejét és zokogott. Fájdalmas panaszkodásaiban többször említette édesanyjának és — Jenőnek nevét. Észre sem vette, hogy atyja halkan a háta mögött megjelenik és figyelő leányának kesergéseit. Végre megszólalt.

— Miért sírsz, leányom?

Rózsa ijedten tekintett föl, de válaszolni nem tudott. Atyja szemeiben szokatlan tüzet látott. Néhány pillanatig hallgattak. Rózsa, fejét mélyen lehajtva, kis kendőjével szemeit törülgette, az öreg úr pedig egyre komolyabban figyelte leánya vergődését. Midőn ez hirtelen szobájába menekülni igyekezett, megfogta csuklóját és határozottan kérde:

— Mondd meg, leányom, ki az a Jenő?

A leány nem felelt. Az atya az indulat hevétől elragadtatva, hangosan kiáltotta:

— Parancsolom, hogy kérdésemre felelj!

Aztán, mivel Rózsa még mindig hallgatott, szemei hirtelen fölillantak és rekedten mondá:

— Hah, már tudom! Kendi Jenő, az a földhözragadt szegény kis nemes! Tehát ezért üzted el magadtól Czicz Endrét?! Bár sohase engedtem volna a házamba azt a koldust! Ki hitte volna!...

Kínos csend következett, csak a leány zokogása és az atya elégedetlen dörögése volt időnként hallható. Végre ez utóbbi a következő rideg szavakkal fejezte be a kellemetlen jelenetet:

— Leányom! Atyai jogomnál fogva parancsolom, hogy Jenőt verd ki az eszedből! Ha ezt nem tennéd, lesz módomban, hogy reá kényszerítselek! Nem engedhetem meg, hogy Kendi Jenő felesége légy, hiszen tudod, hogy majdnem koldusbotra jutottunk és azt is tudod, hogy ha kezedet Czicz Endrének nyujtod, akkor az egész életed sora fényesen biztosítva lesz. Vedd tudomásul megmásíthatatlan elhatározásomat: mához három hétre megtartjuk az esküvőt, vagy különben — elkergetlek váramból.

Azzal otthagyta a zokogó szép leányt.

...Néhány nap múlva a vár előtt, a Szamos folyó sűrű bozótjában, ahová a kíváncsi szemek sugarai nem érnek, Rózsa és Jenő — találkoztak. A leány hívta Kendi Jenőt oda, hogy egész életére búcsut vegyen tőle.

— Édes Jenőm, szerelmes párom, azért hivattalak, mert örökre válnunk kell. Atyám hajthatatlan akaratára szerint kezemet Czicz Endrének kell nyujtanom; nem egészen három hét múlva már összead vele Dészlelkésze. Élj boldogul! Szívem és szerelmem mindig a tied marad; még álmaimban is mindig téged foglak látni, de atyám parancsát teljesítenem kell, mert különben kitagad...

A deli levante összeszorította ökleit, szemei villámokat szórtak, majd mint két vaskapocs, úgy szorította magához a forrón szeretett leánykát.

— Nem adlak senkinek a világon! Ha szeretsz, azon a napon, amelyen az esküvődnek meg kell történnie, velem jössz! Váltott lovakkal, puha hintóban sietünk Kolozsvárra és onnan egyenesen Budára. Jelentkezem a királynál és ő bizonyosan segíteni fog rajtunk...

Elérkezett az esküvő napja. A menyasszony hófehér ruhájában, fején aranyos pártával és mirtuszkoszorúval, hosszú, drága csipkefátyolával olyan volt, mint a mesebeli királykisasszony. Megérkezett a vőlegény is. Meggy-színű mentéje csak úgy ragyogott a drágakövektől és a skófumhímzésektől.

— Valóban gyönyörű pár! — mondták a rokonok és ismerősök.

— De a menyasszony mintha nagyon halvány volna. Mintha talán nem is örvendene a mai napnak.

— Nincs abba semmi! Ártatlan liliomszál, aki már előre retteg attól, hogy leszakítják...

Mielőtt a derék lelkész megérkezett volna, Rózsa engedelmet kért a násznéptől, vőlegényétől és édesatyjától, hogy egy negyedórászkára szobájába térhessen, mert a feje nagyon megfájdult. Az öreg úr szeretettel csókolta meg gyermeke homlokát.

— Menj, édes kis leányom. Menj! Pihend ki magad, csak össze ne gyúrd a szép menyasszonyi ruhát. Ha aztán Bárczi tisztelendő uram megérkezik, majd kopogtatok ajtódon.

Mindenki együtt volt már, akit csak meghívtak a fényes nászünnepélyre, csak Czicz Endre bátyja késett, aki Kolozsvárról indult. Végre ő is megérkezett, nem sokkal azután, hogy Rózsa szobájába elvonult. Czicz Sándor nagyon jókedvű dalia volt; amint megérkezett, azonnal elkezdett tréfálni, meg is ivott egy-két pohár fenyővizet és élményeit mesélgette. A társaság nagy élvezettel és derülten hallgatta a fiatal úr regéit és nagyokat nevetett. Megjelent végre a tisztelendő úr is. Ekkor aztán Dandor figyelmeztette a násznépet, hogy most már itt az ideje, hogy a spirituális atya áldását adja a fiatal párra, mert különben nagyon későn ülnek a gazdagon terített asztalokhoz. Odasietett tehát leánya szobájának ajtajához. Kopogott.

— Édes Rózsikám! Jöjj, már itt van mindenki.

Semmi felelet. Az öreg úr most már a kilincsre tette a kezét. Az ajtó be volt zárva. Szívszorongva zörgetett. Semmi válasz, semmi mozgás. Dandor most már döngetni kezdte az ajtót, ahová a násznép is gyülekezett. A jelenet kezdett rendkívül kínos lenni.

— Hívjátok fel Palit, a kocsist, a lakatosszerszámokkal!

Pali meg is jelent. Felfeszítette az ajtót. A szoba üres, a gyönyörű menyasszonyi köntös odadobva a mennyezetes ágyra, ellenben a rendes hétköznapi ruhák tulipántos ládája hiányzik...

Dandor úr fájdalmában szótlanul roskadt egy karosszékre. Ekkor Czicz Sándor néhány szempillantásig emlékezetében keresgélt, azután sietve mondá:

— Midőn kocsimmal a désaknai útkeresztezéshez értem, sietve láttam magam mellett egy fedeles hintót elbogni. Mélyen lefátyolozott úrleány és egy fiatalember ült benne. Ez mintha — Kendi Jenő lett volna.

— Ah, a nyomorultak! — ordítá Czicz Endre.

Azzal lerohant és nyergeltetett. Mint az őrült, vágatott két csatlósával Szamosújvár felé. A járókelőktől, a jobbágyoktól kérdezősködött:

— Láttak-e erre egy fedeles hintót egy fiatal párral?

Egy öreg jobbágy kalaplevéve felelte:

— Vagy igen! De már az messze lehet! Egy kisasszony, meg Kendi Jenő nemes urunk ült benne.

— Hajrá, tovább! — ordította, mint a megsebzett oroszlán. Az őrült vágatás tovább folytatódott. Már estefelé járt az idő, midőn Szamosújvártól délre a Szamos partján oda érkeztek, ahol a lozsárdi patakon átvezetett az út. Egy kanyarodónál megpillantották a száguldó hintót. Czicz Endre véresre sarkantyúzta gyönyörű szürke ménjét, melynek már a háta is habos volt. Néhány perc múlva odaugratott a hintó négy lova

elé és csatlósaival együtt megragadta a két első ló zablóját. Ezek magasra felágaskodtak és a hintó megállott. Endre fékezhetetlen haragjában szó nélkül kirántotta kardját, beledöfte Kendi Jenő szívébe, aki azonnal meghalt. Azután kegyetlenül parancsolá a két csatlósna:

— Dobjátok be ezt a halottat a Szamosba!

A csatlósok teljesítették a szomorú parancsot.

A leány egész testében remegve, félig eszméletlenül szemlélte a rettenetes gyilkosságot.

Czicz Endre most erős karjaival megragadta a gyöngé teremtést és odavonta saját nyergébe. Azután olyan gyorsan, amint a paripák bírták, visszasiettek Dés várába. A leány elalélt és csak akkor tért magához, midőn már a város mellé érkeztek. Ekkor már az esti csillag is föltűnt a láthatáron.

A vár kapuja előtt a vőlegény sötéten tekintett a leány szemeibe és baljóslatú hangon kérdé:

— Kényszerítelek, tégy vallomást, akarsz-e az enyém lenni?!

Rózsa mindkét kezével eltakarta szenvedő arcát és határozottan felelte:

— Eddig sem szerettelek, de most gyűlöllek... Gyűlöllek... teljes szívemből! Inkább választom a legkínosabb halált, minthogy veled egy fedél alatt éljek.

— Légy hát a halálé! — nyomorult leány! — ordítá vérbenforgó szemekkel Czicz Endre.

A nyeregben fölemelkedve, a gyöngé virágszálat feje fölé emeli és teljes erővel ledobja a meredek sziklafalról a Szamos épen megáradt hullámaiba. Azután teljes nyugalommal visszalovagolt saját várába.

Másnap reggel jó kedvet színelve, toppant be a szerencsétlen Dandorhoz.

— Jó reggelt, szerelmes urambátyám!

— Ne kívánj, öcsém, jó reggelt azok után, amik tegnap történtek. Megtaláltad a menekülőket?

— Nem én, urambátyám! Szamosujvárig üldöztem, de senki se tudott nyomravezetni, onnan aztán visszatértem váramba, mert a lovam elvesztette a hátulsó jobb lábáról a patkót.

— És te ezt csak ilyen nyugodtan mondd?

Czicz Endre fűtyörészve tekintett ki az ablakon.

— Mit tegyek, urambátyám? Olyan szekér után úgyis hiába szaladok, amelyik nem akar fölvenni. Jobb is lesz, édes urambátyám, ha nem vet gáncsot Rózsa és Jenő házassága elé...

Ebben a pillanatban belépett Bárczi tisztelendő úr az udvarbíróval. Arcából kikelve, kisírt szemekkel újságolja.

— A mindenható mennybéli Atya borzasztóan próbált minket!... A mi drága, jó, Rózsa kisasszonyunkat a halászok Dés alatt, összetört tagokkal, most fogták ki a Szamosból.

Az öreg úr felugrott. Egészen elváltozott arccal rohant a paphoz, megragadta annak vállait és csak ennyit kérdezett:

— Igaz, amit mond?

A pap szomorúan hajtá le fejét, kezével lemondóan intett:

— Igen, igen, szent igaz, amit mondtam, nagy, jó uram! A jóságos Isten törölje le könnyeit.

A szerencsétlen Dandor, Endréhez fordulva, szinte vadállati hangon ordított reá:

— Ezt te tetted, nyomorult, vérszomjas, kegyetlen ember! Hulljon reád a pokol minden átka!

Azután összerogyott és kilehelte lelkét.

Még föl sem emelték a megpihent öreg urat ágyába, újabb szörnyű hír érkezett. Pali kocsis jött az ágyaszobába és egész testében remegve, jelentette:

— Épen most érkezett egy jobbágy Szamosujvárról. Azt újságolja, hogy Kendi Jenő urat a várostól

csaknem két mérföldre feljebb, átszúrt szívvvel találták meg a Szamosban...

Az udvarbíró, Tekei Ferenc uram, szigorú arccal nézett a halotthalvánnyá változott Czicz Endre szemei közé.

— A törvény nevében letartóztatlak. Minden gyanú azt igazolja, hogy te ölted meg mind a két áldozatot.

A kegyetlen ember nyugodtan hagyta, hogy a vár egyik őrtornyába becsukják. Nemsokára megtartották a tárgyalást, az ítéletet maga a fejedelem írta alá.

Czicz Endrét a két gyilkosságért, amiket nem is tagadott, fejesztésre ítélték. Az ítéletet Ds piacán végre is hajtották...

Igy történt!

Mindnyájan megbűnhődtek azért, amit tettek, de a legártatlanabbul bűnhődött a gyönyörűséges Dandor Rózsá, akinek csak az volt a vétke, hogy — mást szeretett, nem azt, akihez atyja erőltette.

Azt a várat, amely Ds alatt, a Szamos melletti meredek sziklán épült, azóta «Rózsaváranak» hívják. Nyári estéken rémesen kúvikol a halálmadár a temető fölött, ahol ugyanis egykor a vár volt és mintha éjszeli tizenkét órakor időnként egy halvány leány áttetsző légi alakja is megjelenne. A lakók azt mondják, hogy Czicz Endre soha nem nyugvó lelke s a szép Dandor Rózsá szelleme lengik körül a temetőt és a kápolnát.

Amióta Trianon Rózsavárát is elszakította tőlünk, annak a fehér szellemnek arca még sokkal bánatosabb, még százszorta halványabb, mint régebben volt. Úgy látszik ő is gyászolja azt, amit mi mindnyájan — szívünk kimondhatatlan fájdalmával gyászolunk...

SEBESVÁR.

MINT EGÉSZEN fiatal tiszt, sokáig állomásoztam Erdélyben. Szolgálati időmnek néhány esztendejét ennek a bájos kis országnak a fővárosában, Kolozsváron, többi részét pedig a fogarasi havasok északi lábánál épült Nagyszebenben töltöttem el. Ha Erdélyre gondolok, lelkemet ma is valami édes-fájó keserűség fogja el. Édes, mert ifjúkorom emlékei tele vannak a legszínesebb virágokkal, amelyek lebilincselő hatása soha el nem mulik, de fájó, sőt marcangoló is ez az érzés, mert hiszen Erdélyt, az igazi magyar nemzeti eszme szent területét, elrabolták tőlünk. Visszaemlékezésemben a gyorsvonaton ülök. Késő nyári est; a nap már lement; átszáguldunk a nagy magyar Alföld keleti szegélyén; Mezőtelegdnél, de különösen Élesdnél a hatalmas gőzmozdony befúrja magát a hegyek közé és hűségesen kíséri az ellenkező irányba siető Sebesköröst. Révnél úgy látszik, sziklafalak zárják el a vonat útját és valóban ettől kezdve a mindig kisebbedő folyócska mellett csak annyi hely van, hogy a vonat és az országút szorosan egymás mellett vonulnak annak partjain. Jobbról és balról magas hegyek emelkednek, a Királyhágó és a Meszes nyulványai. A holdvilág enyhe fényével zöldes-sárga színre varázsolja a vidéket, az éjjeli szellő éltető illatot hoz az erdőkből és az üde havasi legelőkről. A vidék egyre vadabb, egyre szebb lesz. Barátka közelében a Jád

folyócska hatalmas vízeséssel ömlik a Körösbe, hullámainak zúgása túlharsogja a gyorsvonat dübörgését. Időnként koromsötétség vesz körül és a vonat még sokkal erősebben zakatol. Alagutakban rohan. Az éles kanyarodók egymást érik. Ilyenkor az az érzésem, mintha felborulni szándékoznék kényelmes Pullmann-kocsim, mert a pálya a kanyarodó ív központja felé esik. Az éj királynéjától szelíden bevilágított erdők, sziklák és csendesen nyugvó falucskák együttvéve végzetlenül kedves és megnyugtató látványt nyujtanak, még az éj sötétjében is; a hangulatot a Körös fehér szalagja, állandó csobogása, valamint — ha vonatunk egy-egy percre megáll —, a fülemüle csattogása tökéletessé teszi. Csucsán már elérkeztünk Erdélyországba. Itt már mintha kedvesebb, otthoniasabb volna a levegő, mint «Magyarországon», de az is lehet, hogy csak ábrándozom. Nem csoda, mert már abba a vármegyébe érkeztünk, melynek fővárosában szeretteim és csapatom várnak.

Ismét tovább rohanunk. Néhány éles kanyarodó után tisztán kivehető a Sebes-patak, amint a sziklák között fehéren tajtékozó hullámokkal küldi habjait a Sebeskörösbe. Ott, ahol a két patak szöget alkot, meglehetősen ép várrom buslakodik. Sajnos, az elragadó látvány csak rövid ideig tart, de ez épen elég arra, hogy a hazáját szerető fogékony emberi szív magába zárja a romantikus építményt. Most a Kalotaszeg festői szépségű és költői hagyományokkal teljes vidéke következik, melynek legnagyobb községe a bájos Bánffy-hunyad.

Azután egymásután jönnek: a hosszú alagút melletti Sztána, Egeres, Bogártelke, Magyaránadas, majd a hajnali órákban megérkezünk kincses Erdély gyöngyére, Kolozsvárra...

A visszaemlékezések kedves, de mégis szivettépő

súlya alatt szemeim könnyelábadnak. Fájdalmasan rebegem:

— És mindezt a gyönyörűséget elvesztettük...

... Térjünk vissza ahhoz a várhoz, mely Csucsától körülbelül egy mérföldnyi távolságban délkeletre a Sebes és a Körös patakok melletti hegyormon épült. Körülötte pázsit és cserje. Falai még meglehetősen épek, a lakószobák és az istállók még ma is jól láthatók és csonka tornyai büszkén dacolnak az enyészettel. Tágas udvarában bokrok és apró fák; a távolabbi környezetet csaknem áthatolhatatlan sűrű erdő alkotja, ahol őzek és szarvasok tanyáznak. A vártól nem messze, néhány nyíllövésnyire újabb romok bájolgják el a vándort, de ezek már alig láthatók. Valamikor pezsgőélet tanyái voltak ezek az építmények, amelyek eredete még a rómaiak idejébe nyúlik vissza. Talán nem is rege, hanem tiszta színigazság az, amit a két rom történetéről hallottam. Igaz ugyan, hogy az elbeszélés nagyon szomorúan fejeződött be, én azonban nem fűzhetek ehhez a bájos vidékhez semmiféle szomorúságot, ezért tehát úgy fejezem be a regét, amint azt az erdélyi nyugati határláncolat végtelenül kedves erdői és hegyei suttojják...

Az utolsó Árpád idejében Sebes ura Bánffy Dénes, a szomszéd váré pedig Zeyk Dániel volt. A két úr annyira szerette egymást, mintha testvérek lettek volna és a két nagyasszony is könnyes szemekkel csókolta meg egymást, ha akár télvíz idején, akár pedig nyári időben, vagy az egyik, vagy a másik várban összejöttek. Ilyen alkalmakkor a környék nemeseit is jó szívvel látták a várurak és sokszor megtörtént, hogy a vendégek szekereinek tengelyéből a végszegeket is kiszedték. Így azután ott is maradtak napokig, sőt hetekig is. Hja, más volt régen a magyar vendégszeretet, mint manapság, a — kosztpénzelés világában...

Az 1296-ik esztendőben egy gyönyörű júniusi

napon ismét nagy vendégsereg gyűlt össze Sebesvár tágas termeiben, virágos kertjében és nagy udvarában. Nemcsak főurak és nagyasszonyok, szemérmes hajadonok és deli leventék, hanem apró gyermekek is, akik a jövő reménysége, szüleik szemefénye voltak. Ezek a vár udvarában játszottak, épen úgy, ahogy azt mi tettük kiskorunkban, sok évtizeddel ezelőtt. A bájos apróságok kis kezeiket összefogták, énekelve forogtak, azután cicefutást, lapockajátékot, hunyócskát rendeztek, majd a gyerekek kedves játéka, künn a bárány, benn a farkas került a sorrendre. Az apák és a mamák a vár ámbitusának hatalmas kárnisos ablakait kinyitották és onnan gyönyörködtek a gyermekek futkározásában, játékában. Az egyik ablakban egymás mellé került Bánffyné és Zeyk Dánielné. A két nagyasszony szemei csakúgy csillogtak, ajkaik mosolyogtak, dehát, én Istenem, nem is tehettek egyebet, mert a játszó gyermekek között ott volt Bánffy Marika és Zeyk Géza is.

Most a két gyermek együtt játszik.

Marika szaladni kezd, Géza utána.

Marika hét éves, Géza tizennégy.

A gyerekek sikoltozva és nagyokat kacagva futnak végig a kavicsos udvaron.

Most egyszerre egy nagy komondor állja útját Marikának, afféle jámbor házőrző kutya, amelyik a gyerekekkel csak pajtáskodni tud, őket azonban nem bántja. Hanem ezt nem tudta Marika. Lábai a földbe gyökereztek és éktelenül sivalkodni kezdett. Géza odarohant, «erős» karjaiba fogta a megrémült leánykát, elvezette a komondortól és becéző hangon vigasztalgatta. Hogy mit mondott neki, az öregek nem hallották, azt azonban jól látták, hogy Marika még könnyes szemeinek szivárványán keresztül is mosolygott, gyermekes tisztelettel nézett kis lovagjára és annak vállára hajtotta szőke fejcskáját.

Most megállnak; a fiú valamit mond a leánynak. Megölelik és megcsókolják egymást...

Ott fenn a vár ablakában könnyes lett a szeme a két nagyasszonynak, szinte lopva pillantottak egymásra és — megszorították egymás kezét.

Most odalép hozzájuk Bánffy Dénes és Zeyk Dániel uram.

— Mit néztek, édes öregem? — kérdé szeretettel Dénes úr, főköttös életepárjától.

— A gyerekek játékában gyönyörködünk.

— Jól teszitek, édeseim — tette hozzá Zeyk Dániel. — Ők a mi szemünk fénye, vigyázni kell reájuk, még akkor is, ha mi idefent vagyunk, ők meg odalenn.

Marika anyja halkán megjegyezte:

— Úgy látszik, Géza meg Marika nagyon szívesen játszanak együtt.

— Igazad van, drágám — felelte a kis lovag édes anyja piruló arccal — már én is többször láttam, hogy ez a két gyerek nagyon összeillik.

A két öreg úr mosolyogva nézett a nagyasszonyokra. Megértették az ő titkos gondolataikat és vágyaikat. Az örökké derült kedélyű Bánffy Dénes a pillanatnyi kedves zavarnak hamarosan véget vetett. Izzadt homlokát megtörülte és mosolyogva mondotta:

— Canis mater! Én bizony nem bánom! Ha az Isten is úgy akarja, még egy pár lehet belőlük...

De már erre Dénes úr életepárja hamiskásan megcibálta férjének üstökét.

— Ne beszélj bolondokat, nézze meg az ember!

... Minek csúrjem-csavarjam a dolgot, ahogy a két gyermek egymást megtalálta, nem szakadt el egymástól a későbbi években sem. Összekapcsolta őket a kölcsönös vonzalom. Mint serdülő csemeték is, amikor lehetett, együtt játszottak, együtt kergetőztek, együtt barangolták be az erdőséget. Mire aztán Marika tizenhét,

Géza pedig huszonnégyszer esztendősen lett, szívüket ama titkos érzelem fűzte össze, mely minden földi boldogságnak alapja és amit a hamis Amor istenke szokott az emberek keblébe ültetni.

A boldog szülők nemcsak megelégedéssel, hanem a legnagyobb örömmel is nézték pompásan fejlődő gyermekeik napról-napra erősödő vonzalmát. A két nagyszony minden este ezzel a fohással hajtotta fejét puha vánkosára, miután az olvasót elimádkozta:

— Én szerelmes Istenem, tedd boldoggá Marikát, tedd boldoggá Gézukát.

... A Mindenható meg is áldotta a két derék családot. Marika és Géza jegyesek lettek és már a fényes nászünnepek napja is ki volt tűzve.

Sajnos azonban, ekkor az átkos politika hirtelen elválasztotta egymástól Dénes és Dániel urakat és komor fellegekkel vont be a két család meleg barátságának verőfényes egét.

Dénes a bajor Ottó, Dániel pedig Károly Róbert híve volt. Amennyire szerették egymást mint emberek, annyira meggyűlöltek egymást, mint politikusok. Hej, ettől az időtől kezdve, milyen sokat úszott könnyekben a két szerető anya szeme, hányszor imádkoztak az Istenhez, hogy engesztelje ki Dénes és Dániel urakat egymás irányában. A két férfi között Dénes volt a haragosabb, mert ő semmiképpen sem szívelhette az olasz származású Károly Róbertet. Ellenben Zeyk Dániel uram, ha talán Ottó véglegesen a királyi trónra került volna, szívesen fordítja felé szívét, de ő szentül vallotta, hogy a sok megpróbáltatás után mégis csak Károly Róbert lesz Magyarország királya.

Az átkos viszálykodásnak legsajnálattaméltóbb áldozata a gyönyörűséges Marika volt. Szerette atyját, amint azt az Isten negyedik parancsa elrendeli, ámde szívének minden dobbanása Gézához kapcsolta. Arca

hálvány lett, természetben megfogyatkozott, szemeiben, amelyeket fekete karikák vették körül, azok a bizonyos gyöngyök mindig ott csillogtak. A jó anya nemcsak aggódott, hanem már remegett is egyetlen leánya boldogságáért s életéért és ezért egy szép májusi estén, midőn az egész természet békességet hirdetett, oda-simult élete párjához és szelíden kérdezte tőle:

— Kegyelmes, édes jó uram, ne terheltessek már kidobni a szívéből azt a csunya haragot; ne keverje össze azt az átkozott politikát gyermekeink boldogságával. Adja reá áldását Marikára, engedje meg, hogy kezét nyujtsa Gézának.

Az öreg úr dühösen rázta meg szakállát, felugrott, rácsapott hatalmas öklével a kerek asztalra.

— Erről hallgass! A leányom sohasem lesz olyan ifjúé, akinek apja az Anjou-házhoz szít! Amely napon a bajor Ottó hűségére tér, azon a napon újból átlépheti küszöböm Zeyk Géza, de addig ne merje megközelíteni váramat, mert megkeserüli.

— Édes, édes jó uram, lássa. kegyelmed, még le is térdelek, még a kezét is megcsókolom. Hiszen kegyelmednek is látnia kell, mennyire senyved, pusztul a mi gyönyörűséges kis virágszálunk. Ha lelke van, ne kínozza tovább.

— Hallgass! Én felőlem pusztuljon el, ha akar; inkább haljon meg, mintsem hogy Róbert Károly hívének mátkája legyen.

Azután mintha megbánta volna heveskedését, kezeit hátán keresztbetéve, szelídebben folytatta, miközben nagy lépésekkel méregette a lakószobáját.

— Látod-e, asszony, ostoba fecsegéssel mire kényszerítesz. Hiszen tudod, hogy Marika nekem is szemem fénye, de hogy gondolod azt, hogy Zeyk Gézához hozzáadjam!? Ha aztán holnap vagy holnapután bajor Ottó egészen elkergeti Károly Róbertet, könnyen megtörtén-

hetik, hogy még Géának is a fejét véteti. Azért tehát azt mondom, parancsolom és követelem, verjétek ki a fejetekből ezt a házasságot; majd gondoskodom én egy arravaló derék daliáról, aki hitestársa lehet egyetlen gyermekemnek.

Hanem a szerelem, az a titokzatos, csodálatos érzés, melynél hatalmasabb nincs a világon, kisegítette a szerelmeseket. Dániel uramnak volt egy nagyon derék bejáró ifjúja, bizonyos Apor Gábor nevezetű, aki Gézáért még a pokolba is elment volna. Ez közvetítette az érintkezést a két szerető szív között. Jöttek-mentek a levélkék, anélkül, hogy az öregek, már tudniillik az apák erről tudtak volna. De volt közöttük olyan is, amelyeket még a drága, jó édesanyáknak sem mutattak meg, mert bizony megtörtént, hogy az édes-fájó vágyakozásban olyan valamit is írtak egymásnak, amit — legjobb volt titokban tartani. Az ilyen levelek közé tartozott az is, amelyet egy szép juliusi napon Géza Marikának küldött.

Sajnos, hogy ezt a négy oldalas epistolát nem ismerjük teljesen, azonban a levél néhány sora mindent megmagyaráz.

«Hogy pedig a szökésben defektusod ne legyen, gondoskodni fogok. Apor mához két hétre hajnali négy órakor ott lesz két jó paripával a vár alatt, annál a nagy hársfánál, amely alatt az első szerelmes csókunk elcsattant. A többit bízd reám. Isten akaratjából minden úgy lesz, ahogy terveltük, egyenesen Fehérvárra vesszük utunkat, László vajdához. Ott tartózkodik most Ottó király is, majd csak jó szívvel lesznek irántunk. Én nem politizálok, nem ártom bele magamat káros dolgokba. Ha édesapám uram Károly Róbert-párti is, én szívesen meghajlok Ottó előtt, ha csakugyan megmarad a magyar trónon. Nem lehet hamarább cselekednünk, mert a lábam, akit paripám megrúgott, még mindig

·sajog. Istennek ajánlak oltalmába, édes, jövő párom.
Datum Sebesvár die V. 12. julii 1308...»

Ebből a néhány sorból tisztán láthatjuk, hogy Marika és Géza a szökésre szánták el magukat. Titokban mindent előkészítettek, bár az is igaz, hogy sok útravalóra nem volt szükségük, mert jó paripákon egy hét alatt Fehérvárra érkezhettek. Már csak három nap választotta el a szerelmeseket a döntő lépéstől. Ekkor furcsa hírek érkeztek László vajda udvarából. A fáma azt mondta, hogy Ottó király nem is vendégségben, hanem — fogságban volt László vajdánál, aki még a magyar koronát is elvette tőle. Most pedig Ottó végre kiszabadult, de meg sem állott Budán, hanem a magyar trónról lemondván, visszatért Bajorországba.

Midőn Bánffy Dénes uram ezt a hírt meghallotta, először ráförmedt a hírhozóra, azután a fokosát a földhöz vágva, felkiáltott:

— No, ha ez igaz, akkor én is Károly Róbert hűségére esküszöm!

Ezeket az utolsó szavakat a nagyasszony is meghallotta. Örömmel odaugrott férje nyakába és szeretettel cirógatta meg annak arcát.

— Édes párom, mégis csak látom, hogy nemsokára ráadja áldását arra a két jó gyermekre!

— Erről még most ne beszéljünk! Hogy Marika és Géza házasságából lesz-e valami, azt most még nem tudom! Holnapra új híreket várok, ha akkor is megbizonyosodom Ottó eltávozásáról, akkor — Isten neki, legyen úgy, ahogy te akarod.

A nagyasszony könnyező szemekkel csókolta meg urának kezét, amit ez most némán tűrt, sőt még magához is ölelte könnyező életepárját. Erre bizony már régen nem volt eset.

Másnap csakugyan megjött a hírhozó és megerősítette az előbbi híreket. Sőt még azt is hozzátette,

hogy Gentilis bíbornok már Magyarországon van, a magyar rendek, a hatalmas Csák Máté és még egynehány főúr kivételével, mind Károly hűségére tértek és így Ottó bukása teljesen bizonyos.

A fiataloknak a következő napon hajnalban kellett volna elutazniuk. Ezen az estén Dénes úr váratlanul maga elé szólítá egyetlen leányát, a szép Marikát. Vele jött az édesanyja is. Az öreg úr haragot színelve rivalt reájuk:

— Üljetek le! Fontos dologban hivattalak magamhoz.

A nagyasszony és a meggyötört kis leány remegve foglaltak helyet az egyik tölgyfalócán.

— Azt akarom mondani, hogy én már nem tűröm tovább a Marika kesergését. Látom, fogy, mint a gyertyaszál; attól tartok, még egészen elsenyved, már pedig azt nem venném a lelkemre. Mondd meg, kis leányom, mi bánt tulajdonképen?

Marika kétségbeesetten, de szemeiben örömkönyyekkel dobta magát atyja lábai elé. Megragadta annak kezzeit.

— Atyám, édes jó atyám! Szívem egész szerelmével a Gézázé vagyok, adja reánk áldását, mert különben mind a ketten elpusztulunk.

Görcsös zokogás vett erőt a szegény leányon, majd eszméletlenül esett össze atyja lábainál.

Bánffy Dénes csak most érezte, mennyire szereti leányát. Azonnal a saját karjaiban vitte át az élettelennek látszó gyermeket annak mennyezetes ágyába és tudván, hogy ilyenkor mi segít a legjobban, behívatta íródeákját, hosszú és szép levelet diktált neki, azután beporozta és piros pecsétet is tett reá, ostyát is ragasztott reá. Szigorú paranccsal küldötte el.

— János csatlós a leggyorsabb paripával siessen Sebesvárába. Adja ezt a levelet Dániel úrnak saját kezébe...

A jó anya pedig felgombolta leányának mellénykékét, vizes borogatást rakott homlokára és mellére, jó édes herbateát is főzött neki. Marika nemsokára felnyitotta a szemeit és mosolyogva kérdezte:

— Hol van édes apám?

Dénes úr a szomszéd szobában figyelte leányának minden mozdulatát. Amint hangját meghallotta, egy ugrással a gyermek ágyánál termett.

— Itt vagyok, egyetlen virágszálam.

— Üljön le az ágyam szélére. Adja ide a kezét. Úgy. Édes jó apám! Tudom, hogy kegyelmedet és Zeyk Dánielt olyan nagy ellentét választja el egymástól, amit hiddal összekötni nem lehet. A jó Isten szerelmére kérem, engedje meg mégis, hogy én a Gézáé legyek, hiszen még azt sem tudja kegyelmed, hogy ez a derék ifjú, akinek már gyermekkoromban odaadtam a szívemet, nem fog-e Ottó-párti lenni. Mert látja kegyelmed, drága édes apám, hogy ebben a vergődésben elpusztulok, bizony mondom, ha nem lesz hozzám megértő jó szívvel, az ősz hideg szelével megtérek a mi családi sírboltunkba.

Dénes úr a szenvedő leány vergődésére nem tudott szólani. Valami rettenetes ólomsúlyt érzett a szíven, ami megakasztotta benne a beszédet. Csak nagyot sóhajtott, azután ráhajtotta fejét az ártatlan liliomszálnak keblére és sírni kezdett, mint egy gyermek.

Ebben benne volt minden megbánás, megértés, megbocsátás, ígéret. Valóban gyönyörű jelenet. A beteg gyermek, akinek keblén a kemény magyar úr, a forrószívú édesanya feje pihen, mellettük egy ébenfa széken Bánffy Dénesné nagymama, a leány anyja, szemeit kötőjével törölgeti.

Szótlanul engedték át magukat az érzelmek változó áradatának. Eszre sem vették, hogy az ajtó halkán kinyílt és azon Zeyk Dániel lépett be, egyetlen fiával,

Gézával, Marika jegyesével. A két vendég néhány pillanatig ámulтан állott meg a küszöb mellett, majd Dániel úr szeliden megérintette Dénes vállát, mire az meglepetve tekintett föl és a következő pillanatban a két ellenfél egymást szótlанul átölelte. Géza ugyanekkor letérdelt az ágy mellé és forró csókkal szorította ajkaihoz menyasszonyának halvány kis kezét. A nagyasszony pedig mosolyogva nézte a kiengesztelődésnek ezt a valóban lélekbe markoló gyönyörű jelenetét...

Természetes, hogy a derék Apor Gábor közbenjárására, küldetésére, no meg a szökésre már nem volt többé szükség.

Marika hamar felépült, nemsokára megkapta Gézának jegygyűrűjét is, amit Zeyk Péter, Dániel úrnak fitestvére és Haller Lajos hoztak el, Marika pedig skófummal hímzett keszkenőbe fűzve szintén átadta jegygyűrűjét Bánffy Ágnesnek, édesanyja hugának, hogy vigye el Sebesvárba és adja oda Gézának.

A jegygyűrűk elküldése után Zeyk Péter és Haller Lajos néhány nap múlva újból megjelentek Bánffy várában; hitre kérték a leányt. De már ekkor ott volt az egész Zeyk-család is. Amint Marika megigérté, hogy a hitet leteszi, a vendégeket bevezették a vár ama legszebb szobájába, amelyet erre az alkalomra már gyönyörűen feldíszítettek. Amennyi virágot a két várkert csak termelt, azt mind odatették az oltárra és ennek környékére. A kápolna ajtójától kezdve az oltárig gyönyörű szőnyeget terítettek és mikor a fiatal mátkapár bevonult, megkezdődött a megható szertartás a gyertyáktól ragyogó oltár lépcsőjén. Imecs Jakab főtisztelendő uram, aki nagyon jól ismerte a két család ideig-óráig tartó haragosságát, olyan beszédet mondott a megbékélésről, meg a fiatal pár jövődő boldogságáról, hogy mindenkit megíratott.

Azután vidám vacsora következett, amelyen Marika

SEBESVÁR

és Géza szemben ültek egymással, majd táncoltak is. Másnap reggel Géza száz aranyat küldött mátkájának és miután elhatározták a nászünnep idejét, búcsút vett Marikától és szüleivel együtt visszatért Sebesvárra.

— Isten vele édes *bátyám* — mondá gyöngéden Marika Gézának, akit most már bátyjának nevezett.

— A jó Isten áldjon meg, kis *bugom!* Vigyázz az egészségedre!

Az esküvő napját augusztus tizennegyedikére tűzték ki. Hogy pedig a nászünnep minden tekintetben fényes legyen, Dániel úr maga ment föl Budára és ott ékes szavakkal esedezett Károly Róbert királynál, tisztelje meg felséges látogatásával a nászünnepet, vagy legalább is képviseltesse magát. A király kegyesen fogadta a hű főurat.

— Köszönjük szíves meghívásodat, mivel azonban mink magunk akadályozva vagyunk a lemenetelben, elküldjük kedves lovagunkat, Széchi Dezsőt, aki saját képünkben ott megjelenik...

...Ha tudta volna ez a deli lovag, hogy ő nemcsak Zeyk Géza és Bánffy Marika lakodalmán szerepel a király képében, hanem évekkel utóbb 1330-ban szomorúbb alkalommal is nemes szolgálatot tesz Károly Róbertnek, midőn Bazaráb Ivankó csapataival szemben november 12-én ifjú életének feláldozásával mentette meg felséges urát!...

A nászünnepet annak rendje és módja szerint a király képviselőjének jelenlétében csakugyan megtartották. Széchi Dezsőt diadalkapu várta s miután ő a nagyteremben a neki készített emelvényen helyét elfoglalta, megszólaltak az ágyúk. Eléje járultak a násznagy, Zeyk Péter uram, a nyüzsóasszony, Bánffy Ágnes, a vőlegény, a vőfély és a nyüzsókisasszonyok. A násznagy köszönté Károly Róbertet, akinek képében Széchi megjelent.

Most sok asztalnál roppant csendességben ebédelni

kezdettek, de midőn a vőlegény meg a menyasszony zenekari vidám nótákat játszottak, a hangulat egyre zajosabb lett; szinte meg is feledkeztek Széchi Dezsőről, aki az akkori szertartásnak megfelelően, fején a prémes kalpagjával, egyedül ült a trónuson. Csak akkor csendesedett el a díszes násznép, midőn a násznagy hatalmas beszédben Károly Róbert királyra emelte kupáját. A deli Széchi Dezső vágyó szemmel nézte a mulatozókat és alig várta már a következő napot, amikor ő, már mint egyszerű vendég és nem mint a király képviselője jelenhetik meg.

Az első napon a menyasszony fátyollal és aranyos pártával mulatott, az ünnep második napján azonban már leeresztette szép szőke fürteit, amelyeket azután a nyüszőasszony kontyba font.

— Tedd fel a kontyot, vedd fel a gondot! — Mondá neki a jó néni, régi módi szerint.

A kontyra a néni keleti gyöngyös, drágaköves főköttöt illesztett, mert hiszen Marika most már asszony volt! Amint a feldíszítés és felöltöztetés megtörtént, Marikát megmutatták asszonyi köntösében és mivoltában és pedig először a fiatal férjnek, aki őt magához szorítá és szerelmesen mondotta:

— *Én kis mennyországom!*

Marika Gézától szülőihez ment a nyüszőasszony kíséretében és nekik — amint illik — kezet csókolt.

Azután ismét megkezdődött a mulatság, de nemcsak a násznép, hanem a szolgaszemélyzet is jól élt ezeken a napokon. Egész ökröket sütöttek, azokba több kést szúrtak. A bor egy csatornán szüntelenül folyt, a pecsenye mellett egy halom kenyér.

— Akinek tetszik, lásson hozzá — mondá jókedvűen a narkalf, vagyis a bohóc, akit a nászünnepre hívtak ide László vajda udvarából.

Harmadnap már útra készült a menyasszony. Elő-

álltak a szekerek és a hozományt felrakták. Meg kell adni, Bánffy Dénes uram tisztességes szolemnitást szolgáltatott Marika őnagyságának. Csak az aranyművek száma nem kevesebb mint tizenöt, köztük gyémántos aranylánc, ötven boglárból, százötven gyémánttal! A kilenc ezüstmű közt egy öreg, kívül-belül megaranyozott kupa, emberformára csinált ezüsfogantyúval, kívül ezüst virággal. Szoknyát kilencet kapott az ujdonsült menyecske, köztük volt egy testszinű bársony, mely egy arasznyi széles prémmel volt szegélyezve, a prém mellett három rend arannyal és ezüsttel egyvelített csipke. Egy másik publikánszinű atlasz-selyemszoknya volt. Ezen már négy rend, három ujjnyi aranycsipke és azonkívül egyvelített fekete selyemcsipke díszlett. Volt azután prémezett vállas és öt mentécske is. Az első világoskék, sima bársonyból, kerekded, széles, arannyal és ezüsttel egyvelített, csipkével peremezve és hiúz-mállal bélelve... Volt még karmazsinszinű selyemöv, két pár kordován és három pár karmazsin cipőcske, néhány rendbeli változó, három szál jóféle gyöngy, egy rubintos, egy gyémántos arany fülbevaló, gyémántos aranygyűrű, két fátyol. No és amit először kellett volna mondanom, a menyecske két hámos lovat, egy szép kocsit, egy szolgálót és egy inast is kapott...

Amint a fiatal pár eltávozott, a gazdák vendéglése, majd megajándékozása következett. Ezek posztót, prémeket, aranyat és paripákat kaptak.

Géza és Marika Sebesváron is tovább mulattak a násznéppel; a mulatozás csak a negyedik napon fejeződött be.

...Hol vannak már azok a szép idők! Hol porladnak már Zeyk Dániel és Bánffy Dénes uraimék, hűséges nagyasszonyaikkal és két jó gyermekükkel! Ki tudná azt megmondani! Talán már hamvaikat is szétszórta a királyhágói szél a családi kriptákból. Ma nincs

már semmi más, csak a visszaemlékezés. És a két várból is alig maradt valami. Bánffy várának ma már nyomai is alig láthatók; Sebesvár egyik őrtornyán kis piros fedélzet még búslakodik ugyan, de falai közt már nincsenek zajos, vidám mulatságok...

Az öreg század alszik odabent,
Szemfödele a hosszú, néma csend...

Minden mulandó ezen a világon... Elmultak régen sebesvári kedves ismerőseink is; egy azonban nem fog elmulni soha a szívünkben: a kegyeletes ragaszkodás Erdély megszentelt földjéhez, amelyet az erőszak kitépett hazánknak magyar vérrel öntözött ezeresztendős testéből...

KOLOZSVÁR.

Itt, ahol a Vlegyásza keleti lejtőjéről eredő Kis-Szamos a gyalui havasokból már kilépett és homokos mederben nyugodtan folytatja útját, hogy Désnél a Nagy-Szamossal egyesüljön, a hétszáz méter magas Feleki-hegy északi lábánál fekszik Erdélyország régi fővárosa, a kincses Kolozsvár. Midőn reá visszaemlékezem, újból látom katonai pályám kezdetének legkedvesebb jeleneteit. Végtelenül bájos képzetek sorozata jelenik meg lelki szemeim előtt. Akármilyen jut eszembe, minden kedves, minden megörökítésre méltó, nemcsak azért, mivel Kolozsváron csaknem egy évtizedig élveztem a fiatal tisztnek kínálkozó szórakozásokat, hanem azért is, mert Kolozsvár levegőjében van valami, ami szinte szuggerálja az ottani magyarokba, hogy Erdély ezen gyönyörű fővárosában minden tekintetben — *otthon vannak*. De ez nem is csoda, mert Kolozsvár az erdélyi főurak és ősrégi nemes családok legkedvesebb tartózkodási helye; egymás mellett találjuk a Bethlenek, Jósikák, Bánffiak, Wesselényiek, Zeykek és más főúri családok nemes patinával bevont lakóhelyeit; Kolozsvár falai között hangzottak el először a Nemzeti Színházban magyar színészeink hazafias magyar szavatai; egy szóval ezt a gyönyörű várost a *magyar* jelző minden tekintetben megilleti. Nem hiába mondá Petőfi Kolozsvárról a következő találó jellemzést:

...S a magyar szó árad itten
Mindenütt, amerre járok,
Édes hangok, kedves hangok
Illatoznak, mint virágok...

A rómaiak korától kezdve, egész az 1918/19. évi gyászos eseményekig végtelen sok történeti adat fűződik Kolozsvár városához. A történet- és a regényíró valóban sikerrel kutathat a sárguló, vagy a még egészen friss könyvekben és levéltárakban, mert Erdély fővárosa a bájos kis ország történelmének irányítója és központja volt. Falai között lázadás történt az erdélyi unio ellen majd mellette; piacán vérpadot emeltek Barcsai Miklósnak és társainak, valamint Pókainé egyik fiának, mert ők a török melletti Báthori István ellen Békes Gáspár alatt fölkeltek; későbbben pedig Báthori Zsigmond Kolozsvár piacán most már azokat fejezteti le, akiket nagybátyja kegyeivel halmozott el; Kolozsvár falai között született nagy Hunyadi Mátyásunk, valamint Bocskai István; Izabella királynét, midőn János Zsigmonddal együtt Lembergől visszaérkezett, 1556 november 25-én Kolozsváron iktatják be a fejedelemségbe. De talán a legtöbb emlék fűződik Kolozsvárhoz Mátyás király idejéből. Az események tömkelegéből ezek soha el nem halványuló ragyogással emelkednek ki, nem csoda, ha megragadják figyelmemet és foglyul ejtik azt...

... Mátyás király uralkodásának első idejében kénytelen volt kelet és nyugat ellen harcolni. Már pedig a sok harchoz sok katona és sok pénz kellett. A katonákat még valamiképen csak előteremtette, a pénz összegyűjtése azonban már több fejtörést okozott a nagy uralkodónak. Országgyűlést hirdetett, azon kivettette a kincstári adót, a kiváltságolt osztályon kívül mindenkit megadóztatott, a vámot és a harmincadot mindenkire kötelezővé tette.

Ezeknek az intézkedéseknek meg is lett az az

eredményük, hogy a sereg fenntartására innen is, onnan is gyültek az aranyak, sajnos azonban, ezek nagy részét bevonta az elégedetlenség mérge. Zalában, Tótországban, de különösen Erdélyben a szászok közt morogni kezdtek az emberek és bizony ez utóbbi országban már arról is tanakodni kezdtek, hogy II. Endre aranybullája jogán fegyveresen is tiltakoznak. Az elégedetlenség terjedt, mint az áradat és 1467-ben már a déli részen levő lakosság nagyrésze lázongó táborrá változott át. Hamarosan találtak vezért is Farnosi Veres Benedek személyében, aki ugyan szász volt és tulajdonképen Roth Benedeknek nevezték. Benedek úrnak nagy birtokai voltak Erdélyben; minthogy Mátyás ezeket is megterhelte a különféle adókkal, készséggel vette kezébe a lázadás piros zászlóját.

— Meg kell törnünk ezt a fiatal kényurat! Ő csak tapossa a kiváltságokat, mindenféle kalandos vállalkozásba bocsátkozik és ezeknek mi vagyunk az áldozatai!

Igy beszélt Veres Benedek és a felizgatott tömeg híven követte a piros zászlót. Sokszor összegyültek és azt is elhatározták, hogy elszakadnak Magyarországtól, Mátyást többé nem ismerik el uruknak, István moldvai vajdával szövetségre lépnek és az erdélyi vajdát választják meg az ország királyává. Egy küldöttség föl is kereste Szentgyörgyi és Bazini János grófot, aki elámulva hallgatta Veres Benedek szónoklatait.

— Kegyelmednek el kell fogadnia a királyi trónt, mert ha ettől idegenkedik nagyságod, akkor majd utána nézünk királynak Kis-Oroszországban, Lengyelhonban vagy a rutének közt. Aztán meg arra is figyeljen kegyelmes urunk, hogy a saját személyére is nagyon veszedelmes lehet, ha nem adja fel szavát nekünk...

János vajda elámulva hallgatta a követtség elnökének szavait. Azt hitte álmodik. Hiszen igaz, hogy Mátyás új adórendszere az ő birtokait is sujtotta, de

azért szívében és elméjében nem ismert el mást királyul, csak — Hunyadi János nagy fiát. Néhány pillanatig gondolkozott; már-már erős szavakkal el akarta utasítani a követséget, de midőn Veres Benedek lángoló szemeiben fölfedezte a mindenre kész elszántságot, meggondolta a dolgot és nyugodtan válaszolta:

— Nagyon helyes a beszédök kegyelmeteknek; elfogadom a királyi koronát és megparancsolom, hogy további intézkedéseimig a nép nyugodtan végezze kötelességét és házi munkáját.

— Vivat! Vivat! — Hangzott fel a mámoros ajkakra a sokszoros kiáltás. — Éljen János királyunk, István vajda hű szövetségese.

János az utóbbi szavakra megdöbbszent. Komolyan és határozottan mondá:

— Azzal, hogy kivel kötök szövetséget, kegyelmetek ne törődjenek. Azt majd a jövő fogja megmutatni.

A heves Veres Benedek megrántotta mentéje szárnyát.

— Már pedig, urunk királyunk, István három nap múlva — csapatával ideérkezik.

A vajda most már alig tudta fékezni indulatát. De azért minden szavára vigyázva, így figyelmeztette a lázadókat:

— Jól van; ha megérkeznek, lássák őket szívesen, Benedek uram pedig intézkedjék, hogy az én csapataim a lehető legnagyobb számban itt legyenek Torockó környékén.

Meg kell hagyni, hogy Veres Benedek jó szervezőnek bizonyult. Az erdélyi sereg valóban összegyűlt a torockói nagygyűlésen, a község túlsó oldalán pedig a tüszős István vajda néhány száz bocskoros katonája itta a pálinkát. De ezt aztán olyan szorgalmasan, hogy a dicső szövetséges had néhány óra alatt elázott vajdá-

jával együtt. István vajda együtt borozott és mulatott Veres Benedekkel, Losonczi Lászlóval, Zsuki Mihállyal, Iklódi Mártonnal, Gerendi Mihállyal, Szövéndi Bálinttal meg más urakkal, akik alattvalóikkal együtt mind a forradalom zászlójához csatlakoztak. István nem tudott magyarul egy szót sem, de különben sem tartozott a finom ízlésű urak közé s ezért nem csoda, ha a hajnali órákban széles jókedvében néhányszor a földhöz csapta báránybőr sapkáját és tüszőjéből tört meg kést kapva kezeibe, nagy kurjongatások közt járta a nemzeti táncokat, a hórát, meg az ardeleánát.

Egyszóval a moldvai vajda csapatai nem úgy néztek ki, mint akikkel szövetségre illenék lépni. Jól tudta ezt János gróf is és midőn másnap gyönyörű kíséretével a táborban megjelent, fegyelmezett serege élén, ezt a rövid parancsot adta ki:

— Moldvaiak! Most haza fogtok menni István vajdával együtt; ha majd szüksége lesz Erdélynek reá-tok, hívni foglak. Kíséretet rendelek mellétek, amely hazánk kapujáig elvezet titeket. Isten veletek.

Azután kíséretéhez fordulva, saját csapatai fölött rövid szemlét tart és harsányan kiáltja:

— Báthori István!

István úr odavágtatott urához.

— Kegyelmed leend a kísérő csapat teljhatalmú vezére. Legfőbb kötelemének tartandja, rendszeres gyorsasággal haladni. Legkisebb kihágást mindkét részről — halál kövesse!

A moldvaiak meglepve hallották ezt a határozott parancsot. Sietve felszedelőzködtek és nemsokára elindultak. Ezt annál is könnyebben teheték, mert István vajda, talán azért, hogy az éjszakai mulatás után még sem tartotta nagyon ildomosnak János gróf előtt a mutatkozást, egy fedeles szekeren már hajnalban elsietett Moldva felé.

A szemle után János visszavonult és magához vette leghivebb urait, akikről tudta, hogy bennük megbízhatik. Ezek között különösen kedves volt előtte Máté atya, aki nem is olyan nagyon régen még a rigómezei ütközetben mint kemény vitéz hadakozott, de sebei — meg egyéb okok miatt, amikről még szólni fogunk — a kardot a kereszttel és a csuhával cserélte föl és most már mint a vidék jótékony remetéje s mindenkitől tisztelt atyja, visszavonultan élt a rengetegben épült kis kunyhójában.

— Ura! — szólt komolyan a vajda. Borzalmasan súlyos helyzetben vagyunk. Ha eláruljuk Mátyáshoz való hűségünket, akkor nemcsak fejünket, hanem drága országunkat is elveszítjük. Már pedig arról, ami itten történt, Mátyást tudósítanunk kell. Szóljatok, mit tegyünk?

Máté atya megsimogatta ősz szakállát és okos szemeiben a lelkesedés lángjával szólott:

— Urunk, vajdánk! Beszéded nagyon helyes! Én magamra vállalom, hogy Mátyást értesítem...

János gróf megölelte öreg barátját.

— Hála neked, édes Mátém. Hanem hát neked itt kell maradnod, mert a népnek szüksége van reád, no meg — nekem is kellesz.

Máté atya mosolyogva válaszolta:

— Légy nyugodt, vajdánk. Nekem meg vannak a magam derék hirnökeim, akikre akár az életünket is rábízhatjuk. Te csak arról gondoskodjál, hogy az írás elkészüljön.

— Jól van — felelte János gróf. Mindent reád bízok, derék barátom.

Szeptember első napjaiban Kolozsváron nagy néptömeg gyült össze. A fölkelők ott tartották ugyanis országos gyűlésüket, amelyen az új államalakulat jövő dolgait vitatták meg. Csakhogy nem volt azon a gyű-

lésen igazi hangulat. Nagyon sokan csak azért csatlakoztak Veres Benedek uramékhoz, mert féltek tőlük, mások pedig a bizonytalanságban botorkálva nem tudták, mitévők legyenek. A fölkelők katonái a városban és a környéken tanyáztak és mivel sejtették, hogy Mátyás, aki a török ellen már felkészült, könnyen rájuk üthet, egy-két század a gyalui havasok kijáratát is megszállta.

János gróf csüggedten ült termében. Semmi hírt sem kapott a király közeledéséről, pedig íme már négy hete, hogy elküldte Máté atya az értesítést.

— Hol lehet, hol késhetik? — töprengett a gróf.

— Ne aggódjál — vigasztalta a kilencvenkét esztendős Toroczkószentgyörgyi Toroczkói Miklós. Ügyünk szent, győznünk kell. Abban pedig ne kételkedjél, hogy Máté hiven el nem járt volna megbízatásában.

— Mennyien vannak Veres Benedekék?

— Úgy hallom, hatvanezer ember csoportosult Kolozsváron és a közeli falvakban. De hogy ebből a fölkelők csakugyan mennyire számíthatnak, nem tudom. Nem bízom bennük, mert még eddig csak az ígéret és a bor lelkesítette őket. Ha Mátyás egy szép napon megjelenik, akkor azt hiszem, tizedrész annyi erővel is leveri a lázongókat.

— Bárcsak jönné már! Ezt a kétszínű játékot nem bírom sokáig... De nézz csak, édes, öreg barátom, mi csoda csoportosulás, szaladgálás van az utcán?

Nem kellett sokáig várniok. Maga a fölkelő vezér, Veres Benedek rohant János gróf elé.

— Felség, itt az ellenség! Néhány óra múlva Kolozsvárra törhet! Őrseink a nyugati végekről visszavonultak. Jöjj és vezess ellenük!

Szentgyörgyi alig bírta megdöbbenését leplezni. Kardját reszkető karokkal övezte magára, lement a ház elé és felült paripájára, hogy magyarjait testvérei ellen vezesse...

MÁTYÁS KIRÁLY SZOBRA KOLOZSVÁROTT.

...Egy nappal előbb az oláh születésű kolozsvári főbíró a katonaság számára, azaz hogy inkább a saját zsebére fát hordatott udvarába. Már valami ötszáz szegény embert szedtek össze poroszlói, hogy azok mind fizetés nélkül cipeljék a hatalmas facsomókat, de még mindig nem voltak elegenden. Az egyik poroszló panaszkodott is:

— Nem találok több embert, nagy uram!

— Nem? Te ebfajzat! Hát miért van a pálca a kezében? Lásd, amott a mészárszék tábláján lógázza a lábát egy semmiházi suhanc, tüstént kergesd ide!

— Igenis, uram!

A poroszló odaért a simaorrú, villogószemű ifjúhoz.

— Jöjj és hordjad a főbíró fáját!

— Hány pénzt adsz?

— Ennyit! — mondá a poroszló és többször rácsapott az ifjúra.

— No megállj! Én elmegyek veled, de bepanaszolalak a főbírónál! Épen ott könyököl az ablakon.

— Oda ugyan jó helyre mész — vigyorgott a poroszló.

De azért se szó, se beszéd, az ifjú merészen odalépett a főbíró elébe.

— Poroszlód megfogott, hogy cipeljem a fadat és többször meg is ütött. Tégy igazságot, főbíró uram, meg aztán fizesd meg a fáradozásomat. Mert ingyen nem kívánhatod a szegény embertől, hogy neked dolgozzék!

— Hallgass, akasztófa virága, mert majd még én is megtáncoltatom botomat a hátadon, de akkor véres cafatok lógnak majd rólad! Annyit mondok, szorgalmasan hordjad a fát estig, mert különben még kalodába is záratlak.

És a simaorrú ifjú egész nap dolgozott. Se enni, se inni nem kapott, de annál inkább kijutott neki és

a többi szegény munkásnak is a pálcából. A főbíró több ízben megtekintette a munkát s ilyenkor mindnyájuknak alkalmuk volt keservesen megízlelni a zsarnok ölmos botját... Az ifjú szó nélkül végezte kötelességét. Nyitott szemmel dolgozott és egyszer, midőn senki sem vette észre, három nagy bükk-hasábra, piros krétával ezt a szót írta: *Mátyás*. Este aztán úgy eltűnt, mintha a föld nyelte volna el...

A rákövetkező éjszakán Mátyás király tábora közvetlenül a fölkelők előőrseivel szemben fejlődött. Egy ifjú legény valahogyan átsurrant Veres Benedekék őrséin és a jelhang megmondása után a király táborába sietett. Egyenesen a fejedelmi sátorhoz tartott. Ott két fiatal lovag, akik tetőtől-talpig fekete páncélba voltak öltözve, mély meghajlással fogadta a gyanus ruházatú ifjút.

— Felséges urunk! Már remegve aggódtunk hosszas kimaradása miatt...

— Engem ne féltsetek, híveim. Én ma Kolozsváron sok mindent láttam és tapasztaltam. Láttam a fölkelők hadait. Ezekről nem kell tartanunk. Holnap a város a mienk. Hanem ide nézzetek!

Megmutatta a vállait. Nagy, kék és veres foltok éktelenkedtek rajtuk. A két lovag elszörnyűködött.

— Az Isten szerelmére! Mit csinált felséged!

— Én — felelte a király kacagva — a kolozsvári főbíró fáját cipeltem és jutalmul éheztettek, meg aztán jól megpálcáztak...

— Rettenetes! Halált érdemel az a gazember.

— Jól mondatok, testvéreim! De nem azért kell bűnhődnie, mert *velem* bánt így, hanem, mert a népet rettenetesen zsarolja és kínozza.

A hajnal már lovon találta Veres Benedek uramat. Mint valami született hadvezér lovagolt csapatai élére és lelkesítette őket.

— Csak egy-két napig harcoljatok, katonáim! Akkor már itt lesz hű szövetségesünk, István vajda, legalább ötvenezer emberrel s utána megérkezik Kázmér is Lengyelországból. Csapataink aztán egy lehelettel elseprik a jogtalanul hatalmaskodó gyermekkirályt, aki ősi törvényeinket és szabadságunkat lábbal tiporta...

De a szemekben bizalmatlanság, az arcokon komor kételkedés. Nem is csoda, mert a határról a katonák egyre szállingóztak visszafelé.

— Nem jó vége lesz ennek — jegyezte meg Geréb Péter, a szebeni királybíró, aki Veres Benedek közélébe lovagolt. Kár is volt elkezdni a játékot.

— Hallgasson kegyelmed, mert levágom!

— Azt szeretném én látni!...

— Majd végezzünk kegyelmeddel — sziszegte Veres Benedek. Most nincs időm ilyen haszontalansággal vesződni, mert őfelségéhez megyek. Hanem ami halad, el nem marad...

Veres Benedek csakugyan elment János gróf lakására, aki — amint már tudjuk — elkeseredett hangulatban állt csapatai élére.

Alig ért ki a város nyugati falaihoz János gróf, megdördültek Mátyás ágyui. A kőfalak törmelékei füstfelhőbe borították a napot. János halálsápadtan várta a fejleményeket. Veres Benedek fogcsikorgatva ordította tétovázó csapatainak:

— Előre, utánam, indulj!

Minden igyekezete hiábavaló volt. Az emberek, mintha kővé váltak volna, mozdulatlanul álltak helyükön. Végre egy őszbecsavarodó főúr hirtelen előugrat és rövid beszédet mond:

— Történjék bármi, fölemeljük a béke lobogóját! Koronás királyunk ellen nem harcolunk! Ezzel megszenstelenítenénk őseink emlékét és megszegnénk hazánk törvényeit. Elő a fehér zászlókkal! Én paran-

csolom ezt nektek, katonák! Én voltam ennek az országnak vajdája, engem érjen koronás királyunk jogos haragja és büntetése, én nem engedem meg a testvérgyilkosságot...

Aki így beszélt, az Szentgyörgyi és Bazini János gróf, Erdély vajdája és a pártütők által megválasztott királya volt.

Leírhatatlan hatása lett a kemény felhívásnak. A csapatok János grófot dörgő hangon éljenezni kezdtek, a fehér lobogók azonnal a magasba lendültek, a remegő lakosság örömkönnyes szemekkel szórt virág-erdőt a vajdára és csapataira. És csodálatos, ebben a váratlan fordulatban Veres Benedek és néhány társa úgy eltűntek, mintha a föld nyelte volna el a «hős» vezéreket. Csak hetekkel később tudták meg az erdélyiek, hogy a fölkelés vezetői Lengyelországba futottak.

A magyarok királya megértette a fehér lobogók néma szavait. Ágyúinak hallgatást parancsolt és azonnal megkezdé bevonulását szülővárosába. A külső kapunál küldöttség fogadta, felajánlván neki a város kulcsait.

— Nem fogadom el! — volt a király rövid, de szigorú válasza, talán annak jeléül, hogy — nincs kegyelem!

A város első utcáján Mátyás, akit a már előttünk félig-meddig ismert két dalia kísért, szétekintett. Látt a nép öltözetéből, megjelenéséből azt a sok szenvedést, amelyről tegnap már maga is fájdalmas tapasztalatot szerzett...

— Szegény, szorongó népem, édes, drága szülőföldem! Így kell téged viszontlátnom!...

A fölkelők csapatai csendben és rendben sorakozva fogadták a nagy királyt a város főterén. Nem éljenzett senki, nem tudták mi következik. Most előlép János vajda. Lecsatolja kardját. Sokaig hallgat, majd elfogultan rebegi:

— Uram, királyom, vedd el és törd szét kardomat.

Kezedből vagy becsületet vagy halált kérünk! Csak azt vedd figyelembe, hogy ha én nem fogadtam volna el a királyi tiszteletet, a pártosok más idegent hívnak be. Lengyelt, oroszot vagy rutént s akkor ez a szép ország egészen lángba borul. Ime, a városi főemberekkel, meg a judexekkel együtt térdet hajtok előtted és így kérek tőled igazságot, clementiát, vagy halált...

Mátyás néhány pillanatig szótlantul tekintett a térdelő emberekre. Sasszemeivel végig mérte őket és az összegyűlt tömeget, azután nyugodtan parancsolta:

— Keljetek föl! Férfiakhoz nem illik a térdelés.

Most kardját leoldja és odanyújtja János grófnak.

— Ha te nekem ajánltad a saját kardodat, ime én a magamét adom neked cserébe! Viseld becsülettel és irántam való további hűséggel. Menjetez nyugodtan haza. A csapatok pedig, ha akarják, esküdjenek fel zászlóimra, ha pedig nem kívánják a hadakozást, térjenek vissza békés foglalkozásukhoz.

Az igazságos királynak szavait néhány pillanatig mélységes csend követte, de csak azért, hogy azután annál nagyobb erővel törjön ki a mámoros lelkesedés.

— Eljen! Vivat, Hunyad nagy fia! Eljen Mátyás, az igazságos!

Mint a nyári zivatar szakadatlan mennydörgése, olyan volt az ifjú király ünneplése. A katonák és a polgári lakosság csaknem esztét vesztve éljeneztek urukat. A szemekben könnyek ragyogtak, a virágok özöne borította el Mátyást és azt a helyet, ahol állott. Szentgyörgyi János gróf meghatottan csókolta meg felséges királya köntösét és alig hallható hangon, de szemeiben a tántoríthatatlan hűség kifejezésével esküdött.

— Esküszöm, uram, királyom, hogy ezt a kardot halálomig hűséggel forgatom érdekedben!...

És az ifjú uralkodó, mint a gránitszikla a hullámok szeszélyes játéka közepette, fonséges, komoly nyu-

galómmal ült nemes paripáján. Szemeiből határozottság s a lélek nagyságának értékes sugara áradtak szét.

A fölkelő csapat egy szívvel-lélekkel esküdött föl Mátyás zászlóira és néhány nap múlva Moldvába indult, hogy megbosszulja Bogdanovics István hűtlenségét. Csak akkor tette le a fegyvert, midőn azt a nagy király megparancsolta.

Mátyás úgy intézkedett, hogy Kolozsvár városának kapuit zárják be. Senki sem menekülhetett. Csakhogy ez az intézkedés — amint már tudjuk — kissé későn érkezett, mert a lázadás főemberei, élükön Veres Benedek urammal, már valahol a gácsországi határ felé igyekeztek.

Kolozsvár lakói örömmámorban tolongtak az utcákon. Érezték, hogy Mátyás bevonulása még a zsarnok főbírótól is megszabadítja őket. A hullámozó tömegben többször feltűnt egy szőkefürtű ifjú is, aki láthatóan figyelemmel kísért minden embert, minden szót. Egy ilyen sétája alkalmával füleit érdekes párbeszéd ütötte meg. Egy szegény ember, karján egy kis kutzával, alamizsnáért esengett, megszólítván egy gazdag urat:

— Ne sajnáljon kegyelmed néhány dinárt tőlem. Látom, hogy a mennybéli atya sok földi jóval látta el, de nézze, én a lázadás miatt mindenemet elvesztettem; Veres uram mindenemből kiforgatott. Csak ez a kis állatkám maradt meg. Vegye meg tőlem, jó uram!...

— Kaparj kurta, neked is lesz — hangzott a dőlyfős válasz.

— Ne vétkezzék kegyelmed, nagy jó uram! — hiszen tudom, hogy most adott el tizenkét ökröt, van talán annyi pénzecskéje, hogy ezt a kutzát megvásárolja, legalább lesz szegény gyermekeimnek a mai napon betevő falatjuk...

— Elhordjad magad, alávaló! Már elég volt! Ha nincs pénzed, akaszd fel magad!

De már erre a jószívű ifjú beleszólt a párbeszédbe.

— Fogja kegyelmed, itt a pénz!

Odadobott egy tele erszényt az elszegényedett embernek. Ez hálálkodva sietett az ifjú felé és odanyújtá neki a kutyát.

— Nem kell nekem! Hanem tudja mit? Ha majd a király Budára érkezik, vigye oda. Mátyás nagyon szereti az ilyenfajta ebeket, talán megvásárolja...

Néhány hónap múlva a szegény ember valóban fölutazott Budára és bebocsáttatást kért az udvarhoz. A királynak jelentést tettek a látogatóról. Mátyás mosolyogva mondá:

— Vezessétek be!

Mennyire elámult a kolozsvári utas, midőn Mátyás királyban ama bizonyos derék ifjút látta maga előtt. Térdre omlott.

— Hála neked, felséges ıram! Bocsáss meg, hogy elébed merészkedtem!

— Kelj föl, derék ember! Tudakozódtam utánad! Tudom, hogy nemes ember vagy, aki a harctéren is becsülettel megálltad a helyedet és semmi közöd sincs Veres Benedek lázadásához. Kincstartóm egész életedre gondoskodik rólad. A kutyádat hagyd itt, szeretjük az ilyen jószágokat...

Alig távozott el ez a különös látogató, már megjelent — a másik is. Nevezetesen az, aki az elszegényedett embert Kolozsvár főterén teljes ridegséggel elutasította. Valamiképen a füléhez jutott ugyanis, hogy a király szereti a kutyákat. Azonnal beszerzett legalább tizenöt ebet s velük a király udvarába sietett, azt remélvén, hogy azokért kincseket fog kapni. Gőgösen követelte a bebocsáttatását.

Mátyás megütődve kérdezte a jelentést hozó kapitánytól:

— Ugyan honnan jött ez az ember?

— Kolozsvárról.

A király néhány pillanatig gondolkodott.

— Ugy-e, zömök termetű, feketeszakállú ember?

— Igenis, felség.

— Mondjátok meg neki, mehet Isten hírével, kaparj kurta, neked is lesz, *csak egyszer volt Budán kutyavásár*...

No de térjünk vissza Kolozsvárra, ahol az igazságos király épen a város tanácsának és köztük a főbírónak hallgatja hódoló szavát.

— Nemzetes főbíró uram, mondj valamit az én kedves szülővárosomról! Vannak-e szegény emberek Kolozsváron és nem nyomják-e el a lakosokat?

A főbíró szolgai vigyorgással felelte:

— A te oltalmad alatt, nagy király, mindenki békességben él; a szegénységnek semmi nyoma és senki sincs, aki a kevésbbé gazdagokat bántaná.

Mátyás ekkor megvetően, félvállról tekintett a bíróra.

— Szavaitokra csak ezt felelem, Kolozsvár judexei: Menjetek a főbíró pincéjébe, hányjátok szét ott azt a sok hasábfát, amelyet ezelőtt néhány nappal a főbíró behordatott. Keressétek meg azt a három hasábot, amelyeken ez a szó: «*Mátyás*» van felírva. A főbíró porosz-lói maradjanak a közelemben; te, Jenő hívem, vele méssz azzal az emberrel, aki a fák után kutat. Te pedig, Géza lovag, arra fogsz vigyázni, hogy közelemből senki el ne távozzék; legkevesebbé azonban a főbíró...

Alig telt el tizenöt perc, Jenő lovag már hozta a három hasábfát. Mátyás szigorúan kérde:

— Mondjad, főbíró, honnan való ez a fa?

— A jobbágyokkal hordattam be felséged katonái számára.

— Kicsoda vágta föl és ki hordta be? Felelj őszintén!

— A városbeli szegény nép.

— És fizettél az embereknek?

A főbíró halálsápadtan remegni kezdett. Egy szó sem hagyta el ajkait. Mátyás szemeivel majdnem halálra sebezte a nyomorult embert, azután szigorúan parancsolta:

— Te hűtlen bíró! Az az ifjú, akit te magad is megbotoztál és aki a három hasábfára a «Mátyás» szót felírta, én vagyok! Kegyetlenséged és zsarolásod miatt lakolni fogsz, de nem azért, mert velem bántál rosszul, hanem azért, mert meggyőződtem arról, hogy az egész város szegény lakosságával szemben kegyetlen vagy. Ezennel halálra ítélek. Vigyétek és akasszátok fel!

Azután ahhoz a poroszlóhoz fordult, aki méltó társa volt a kegyetlen judexnek.

— Téged, aki a szegényeket pálcával kergetted, arra ítélek, hogy állítsanak a pellengér alá, három napon keresztül többször pálcázzanak meg, azután a hóhér kergessen ki egész országomból; ha négy nap múlva embereim még Kolozsváron találnek, akkor te is akasztófán fejezed be nyomorult életedet.

A szigorú ítélet a jelenlevőkre hihetetlenül mély hatást tett, annál is inkább, mert az ítéleteket azonnal végrehajtották.

Hanem a lakosság örömmel és meglelégedéssel fogadta a király ítélkezését és még napok múlva is lehetett hallani a nép ajkán az elismerő szavakat.

Mátyás még néhány napig Kolozsváron maradt. Egy szép enyhe délután magához rendelte hű embereit, Torockói Miklóst és Máté atyát. A király nagyon derült hangulatban volt, két hívével kedvesen tréfálkozott, majd azután így szólott hozzájuk:

— No most urak, én fogok nektek valamit mesélni és egyúttal valamit kérni is tőletek!

A sír szélén álló Torockói reszkető hangon válaszolta:

— Parancsolj velünk urunk királyunk . . .

— Nos hát ide figyeljete. Ezelőtt néhány hónappal, midőn a török ellen már felkészültem, két ifjú daliát jelent meg nálam, Budavárában. Az egyik Szávai Almádi Jenő, a másik Járdai Géza. Derék, sugárnövésű kemény legény mind a kettő. Egyidőben jöttek mind a ketten Erdélyből és mind a kettő egyforma tartalmú levelet hozott János gróf vajdától, amelyekben engem a vajda a lázadás leverésére sürgősen Erdélybe hívott. Sietve felkészültem s amint látjátok, itt is vagyok.

Mátyás rövid szünetet tartott. Máté atya örömmel jegyezte meg:

— Mindkét levante valóban sikerrel járt.

— Úgy van, híveim — folytatá a király. Mind a két daliát nagyon megszerettem és személyem mellé osztottam be szolgálattételre.

Mátyás merengve tekintett ki az ablakon, majd mosolyogva fordult a két úrhoz.

— Most jön a kérés! Figyeljete! A két fiatal vitéz, amint a hosszú együttlét alatt megfigyeltem, egy leányt szeret. Gyönyörű virágszálnak kell lennie, itt nyílt Erdélyben, de amint a daliák szavaiból kivehettem, a liliomszál Gézának nyujtaná kezét. No most, urak, vegyétek elő az eszeteket és mondjátok meg, mit kell ilyenkor tennie az igazságos magyar királynak? Ha elősegítem azt, hogy a leány Gézának hitvese legyen, akkor keservesen megbántom Jenőt.

Torockói és Máté egymásra néztek. Tanácstalanul simogatták hosszú szakállukat. Végre is, mivel Mátyás sürgette a választ, Máté atya megszólalt:

— Felség, itt már csakugyan elő kell venni a legjobb eszünket! Már tudniillik, nemcsak azért, hogy valamelyik daliát meg ne bántsuk és a szép leányt el ne keserítsük, hanem azért is, mert az a leányzó, aki valóban szép, mint egy madonna, a lázadók egyik fejé-

nek, Székelykői Székely János uramnak leánya. Két fítestvére van, Aladár és Mihály.

Mátyás tágranyilt szemekkel tekintett a beszélőre.

— Tyűh, barátom! Ez már csakugyan kemény dió! No de hát hárman talán mégis kisütünk valamit. Először is azt mondjátok meg, hol tartózkodik az a leányzó és édesatyja?

— Székely Izabella most itt van Kolozsváron az én oltalmam alatt — felelte Máté atya —, mert tudniillik atyafiak vagyunk. Édesatyja azonban tudtommal Tordán szövi a titkos terveket. Mert az öreg nagyon kemény fejű ember és a lázadók, meg az az átkozott István vajda teljesen megvadították.

— No hát így már valamiképen zöld ágra vergődhetünk — mondja derűlten a király. Tisztelendő atyám, megparancsolom neked, hogy a leányzót ki ne add atyjának. Idővel majd csak elintézzük a dolgot, bár szeretném ezt a nehéz csomót még azelőtt szétvágni, mielőtt Budára visszatérek. Hanem még mindig van valami, ami nyomja a lelkeket! Mit csináljunk Jenővel? Mert ez az ifjú épen olyan örűlten szereti Székely Izabellát, mint Járdai Géza. Valóban csodálom, hogy még páros viaskodásban ki nem ontották egymás vérért. De becsülöm is ezt bennük, látszik, hogy nemes gondolkodású, derék székely fiúk.

A király elhallgatott, az alkonyat barna szárnyai már kezdtek ráborulni Kolozsvárra és arra a szobára, ahol a tanácskozás folyt. Mátyás kinyitotta az ablakot s tele tüdővel szívta be a pompás hegyi levegőt. Néhány perc múlva hirtelen odafordult a két hallgató öreg úrhoz.

— No, kitaláltak-e már valamit?

— Igen — felelte Máté. Ha nem esik terhedre uram, királyom, elmondom a tervemet.

Azután az ősz remete csakugyan elmondta Mátyásnak, miképen lehetne ezt a nehéz kérdést úgy elintézni,

hogy senkinek se testi, se lelki bántódása ne legyen. Mivel nagyon halkán beszélt, hiába figyeltem oda, ezért tehát csak azt írom le, ami a beszélgetés után történt. Mátyás nagyon jókedvűen szorította meg Máté atya kezét és mosolyogva mondotta:

— Pompás eszme! Canis mater, nagyon örülnék, ha a circumstanciák kedveznének nekünk. Most men-
jetelek és küldjétek be Szávai Jenőt.

A két öreg eltávozott, majd néhány perc múlva Jenő állott a király előtt.

— Parancsodat várom, felséges uram.

— Bízhatom benned?

— Életem és a lelkem a tied.

— Nohát, figyelj ide. Biztosan tudjuk, hogy a fölkelők egy része Tordán bujdosik. Még ma éjjel elfogsz oda indulni, de nem mint lovag, hanem mint szegény legény. Ott fölkeresed Zeölleői Kálmánt, aki a Nagy-utcában, — egy oszlopos sárga udvarházban lakik. Nem árulod el magadat, csak akkor, ha meggyőződted arról, hogy Kálmán, aki különben egyik hősünk fia, velünk tart. Akkor megmondod, ki vagy és hogy én küldtelek. Igyekezzél pontosan kifürkészni a titkos lázadókat, hogy jó híreket hozzál, mert igazságos karunk mindazokra le akar sújtani, akik bűnösök. Október harmadikára Tordára országgyűlést hirdetünk, ott akarunk törvényt látni; neked nem kell sietned, elég, ha két hét múlva visszatérsz. Az Isten vezéreljen...

A király parancsa szent volt, Jenő néhány óra múlva útrakelt és másnap a déli órákban mint rongyokba burkolt szegény vándorlólegény kóborolt Torda széles utcáján. Bekopogtatott ama bizonyos oszlopos sárga házba, ahol a leírás után könnyen felismerhető Kálmán daliát valóban otthon találta.

— Jöjjön be kegyelmed, vándor barátom — hang-

zott a vendégszerető meghívás. Látom, hogy nagy útról jön, el van fáradva.

Jenő nem sokáig kínáltatta magát s bement. Miután kissé kiheverte az út fáradalmaait és elköltötte a felkínált jó délebbédet, bekocogott a háziúr ajtaján. Egyedül találta.

— Bocsásson meg kegyelmed, hogy egy kis beszédre betolakodtam, de utam két nap múlva tovább visz. Rég nem voltam szegény hazámban, nem tudom, mint vannak itthon a dolgok, meséljen valamit.

— Üljön le. Hát iszen, ami azt illeti, mesélni való van elég, de — azt mondja a szóbeszéd, ne szólj szám, nem fáj fejem.

— Felőlem beszélhet akármiről. Politizálhat is, ha épen úgy tartja a kedve, mert biz' én nem értek hozzá. Osztán meg arról is nyugodt lehet, hogy én senkinek se fecsegek ki semmit.

— Hát nem bánom. Olyan jó becsületes arcája van kegyelmednek vándor uram, hogy nem kételkedem. Azzal elkezdett mesélni.

Elmondta életének eddigi kálváriáját. Elmondta részletesen, hogy a pogány már évekkel ezelőtt kis nővérével meg édes szüleivel együtt Konstantinápolyba hurcolta. Onnan borzalmas sanyargatások után atyjuk valamiképen hazaszökött, ők pedig, tudniillik édesanyja, Ilonka testvére meg Kálmán maga még ott maradtak a pogányok fogságában. Elmesélte, de ekkor már könnyezett a derék ifjú, hogy anyját Murad szultán a hárembe erőszakolta és mivel a gyönyörűséges szép asszony semmiképen sem engedelmeskedett, fejét vétette.

— Szörnyűség! — mondá a vándor.

— Ó, de még milyen! Én akkor még csak tizenhatéves voltam, de már mindent felfogtam. Ott kellett néznem a vérpad előtt anyám kivégzését kis nővéremmel együtt, aki három esztendővel fiatalabb nálam.

Csaknem összeestem. Ilonka elájult. Én oda akartam rohanni drága jó anyám vérző testéhez, de nem engedték meg; a janicsárok félrelöktek. Már épen el akartam távozni a szörnyű tett színhelyéről, de valami odabilincselte a lábaimat. Midőn már anyámat betakarták, hogy elvigyék, egyszerre csak örült kiáltás hangzott. A szultán támol ygott ő rjögve a tőkéhez... Ráborult anyám vérző testére. Levágott fejét magához szorította és szinte ész nélkül siránkozott.

— Mit tettem, mit tettem! Csak egy percre ébredj fel, kelet legszebb rózsaszála...

Azután sokáig imádkozott, majd letörölte könnyeit és egyenesen odajött hozzám. Ilonkát akkor már magához térítettem. Ő is mellettem állt, szép kis arcát köténykéjébe takarta.

— Te vagy Zeölleöiné gyermeke? — kérde a nagy úr.

— Igen! Mi ketten vagyunk a meggyilkolt magyar asszony gyermekei. Ez itt szegény árva kis hugom.

A szultán szomorúan simogatta meg Ilonka fejét s aztán halkan mondotta:

— Jöjjetek udvaromba. Ezután fényesen gondoskodom rólatok.

Úgy is lőn. Odakerültünk a nagy úr udvarába, mert egyebet nem tehattünk. Nem is tagadom, nagyon jól ment a sorunk, de hiába, édes jó szülőinket, meg drága hazánkat nem birtuk elfeledni. Aztán meg minél inkább multak a hónapok, annál inkább láttam, mi lesz a vége a pogány szivességnek. Engem besoroznak a szpahik közé, szegény Ilonkát pedig a szultán háremébe küldik. Még elgondolni is rettenetes volt! Szerencsére II. Murad meghalt és II. Mohammed már kevésbbé őriztetett minket. Így esett meg aztán, hogy ez előtt egy esztendővel borzalmas veszedelmek közt megszöktünk és hazakerültünk. Itthon felfordult időközben a világ. Hunyadi Mátyás ellen sokan felkeltek...

Kálmán elhallgatott. Figyelve tekintett a vándorlegény arcába. Ez tágra nyitotta őszinte szemeit és meleg hangon kérlelte:

— Meséljen tovább! Esküszöm, hogy egy szóval sem árulom el, bárkihez húzzon is a szíve.

— Hát jól van, nem bánom, ha a fejemet veszik is. Nekem rettenetes volt látnom, hogy marja a magyar a magyart. Az elégedetlenség főfészke itt volt Tordán, azután a Székelykő környékén, azután Kolozsváron. Bizonyos Veres Benedek szította a lángot. Engem is köszörültek, hogy tartsak velök, de én biz azt mondtam, hogy a szökésben nagyon kifáradtam, egy martalóc dárda meg is sebzett, én már csak itt maradok nővérkémmel addig, amíg egészen helyre nem jövök. Nehéz volt a helyzetem, mert Veres uraimék nagyon kapacitáltak s osztán meg — mi tagadás — sebem már begyógyult, amjt a meneküléskor kaptam.

— És miért huzódózott kegyelmed a csatlakozástól?

— Miért? Hogy lehet ilyet kérdezni? Látom, hogy kegyelmed csak afféle hazátlan vándorlegény, akinek nincs a szívében egy csepp hazafiasság sem. Hát csak nem árulhattam el koronás királyunkat, nagy Hunyadink fiát! Inkább a gyehenna tüze égessen, de ilyen árulást el nem követek soha, soha!...

Jenő szívrepesve hallgatta Kálmán lelkes szavait. Midőn az utolsó mondat is elhangzott, felállt és ünneplésesen kérde:

— Megesküszik, kegyelmed, erre a hűségre?

— A jó Isten főoltáránál is, még akkor is, ha kegyelmed most tüstént odaszalad a pártütökhöz és felad engem. Arra is megesküszöm, hogy — nem fogok megszökni...

— Hát akkor — nyujtsad ide a kezedet, édes barátom! Én Szávai Almádi Jenő vagyok, Mátyás király küldötte, mellette teljesítek lovagi szolgálatot.

Most már Zeolleői Kálmánon volt a sor, hogy elbámuljon.

Nem akart a szavainak hinni, de mikor ismét beletekintett azokba a becsületes magyar szemekbe, szó nélkül nyujtá oda jobbkezét.

— Hogy bebizonyítsam szavaim igazságát, várj egy kicsit.

A másik szobába távozott s onnan néhány perccel mulva mint deli levente tért vissza. Kálmán ragyogó szemekkel ölelte meg új barátját, akivel az első perctől kezdve nagyon rokonszenvezett.

— No, most már hosszú ideig leszel a vendégünk. Holnap megérkezik Ilonka is, legalább megismered őt is.

— Nagyon fogok örvideni kis hugodnak. Hol van most?

— Hol van — válaszolá sóhajtvá Kálmán. Édesatyánk keresésére indult.

— Egyedül? És hova?

— Egyedül, mert én oda nem kísérhettem volna el, a pártosok minden lépésemet figyelik. Egy derék öreg cselédünk ment vele a Székelykő melletti nagy erdőbe, ahol a Memnon-szobor is van. Tudniillik úgy hallottuk, hogy atyánk, aki Hunyadi János csatáiban még vitézül küzdött s amint már említettem, a török fogságból megszökött, szerencsésen visszaérkezett ide. Minthogy azonban már a vitézi életet öregkora miatt nem bírta, annál is inkább a remete életre adta magát, mert családjáról semmit sem hallott.

Kálmán szétmorzsolta könnyeit, majd lassan folytatta:

— Édes barátom, az lesz a boldog viszontlátás, ha megtalálhatjuk atyánkat. Nincs az a rege, amit ehhez hasonlíthatnánk... Ilonka most odament, ahol szegény ősz atyánk magános kunyhója van.

A két jóbarát még sokáig elbeszélgetett. Már öreg

este volt, midőn végre nyugvóra tértek, de ekkor már Jenő teljesen ismerte a pártosok névsorát és találkozásuk titkos helyeit. El is határozta, hogy másnap útraker és elviszi a hírt Mátyás királyhoz. Hanem a sors könyvébe egy kissé másként volt megírva.

Másnap dél felé megérkezett Kálmán nővére, Ilonka. Jenő nem volt a házban, mert a pártosok találkozó-helye felé ment — vándorruhában — kutatni. Midőn hazaért, besurrant kis kamrájába és felöltötte lovagi ruháját. Kálmán benyitott hozzá.

— Jöjj, barátom, délebedre. Ilonka is itt van...

Jenő sóhajtvá válaszolt:

— Köszönöm a meghívást, hamarosan kijövök.

Kálmán eltávozott. Jenő egyedül maradt. Leült a karosszékre, fejét kezeibe hajtotta és némán merengett. Izabella jutott eszébe. Az a gyönyörűséges leány, akit forró szerelemmel szeret, de aki nem viszonzozza érzelmeit, mert hiszen szíve már Járdai Gézáé. Máté atyának intézkedése szerint mindketten egyszerre kerültek Mátyás király színe elé, ahol csak egyetlenegyszer volt alkalmuk szívüket kiönteni. Mátyás kegyesen vette tudomásul a két dalia vallomását, de ő sem tehetett semmit. Az emberi érzelmeknek megvan az a sajátosságuk, hogy még az uralkodó parancsához sem igazodnak. Jól tudta ezt Hunyad fia s ezért nem is szólt bele a dologba.

— Ha nem lettünk volna a nagy király közvetlen közelében — mondá magában Jenő — akkor ki tudja, nem vívtunk volna-e halálos párviadalt. Pedig szeretjük egymást, mint jó hazafiak és magyar emberek... Én Istenem, vedd le vállaimról ezt a varázst, vagy add, hogy a harcok viharában minél előbb elpusztuljak, mert érzem, hogy ezt a vergődést nem bírom ki sokáig... Itt van Ilonka, mondotta Kálmán, ez a derék, rokonszenves levente. Hát bánom én? Talán ha az égi angyal szállana is a földre, akkor se törődném vele. Nincs az

én számomra más senki ezen a világon, csak Izabella és ha ő nem lehet az enyém, akkor a megszabadító halálért könyörgök...

Álmodozásaiból Kálmán újbóli hívása rezzentette föl.

— Jenő, jöjj már! Tálalva van!

Fölállott és kedvetlenül átsétált az ebédlő szobába. Ilonka nem volt bent, de néhány perc múlva már hallatszott csengő kacagása, majd hirtelen belépett az ajtón.

Jenő szemei tágra nyíltak. Egy szót sem tudott szólani. Szemeit önkéntelenül megdörzsölte és szívrepesve suttogá:

— Uram, Istenem, hisz ez az én Izabellám... Azaz, hogy mégse... de mégis... A különbség csak az, hogy Izabellának szőke haja és fekete szemei vannak, Ilonkának pedig a fürtjei feketék, a szeme pedig olyan, mint az égboltozat nyári alkonyatkor...

Kezét nyujtá a szép leánynak, aki kissé elfogultan emelte szép szemcseit a daliára.

— Nagyon örvendek, hogy szerény hajlékunkban én is üdvözölhetem.

Még a hangja is épen olyan volt, mint Izabellának, csak talán még csengőbb, még lágyabb, még melegebb.

A délebedet a lehető legjobb hangulatban töltötték el. Jenő egy csapásra megváltozott. Amilyen kiállhatatlanul kedvetlen volt az ebéd előtt, olyan csevegő, kacagó, kedves lett az utolsó fogás után. Valahogy úgy érezte, hogy az egész világ kezd körülötte rózsaszínűvé válni.

Minek szaporítsam a szót?

Jenő most már egy cseppet sem siettette a távozást. Mindig talált valami ürügyet arra, hogy még egy napig ott maradjon; nem lehetett panasza reá Mátyás királynak, aki jóakarattal bízatta a derék ifjú vitézt, hogy ne siessen. Nem kellett ezt már neki mondani!

No, de mégis csak elérkezett a búcsúest.

Ilonka és Jenő idegesen, szótlanul ültek az asztalnál. Alig felelgettek Kálmán kérdéseire, alig nyultak hozzá az ételekhez. Láta ezt az élesen figyelő Kálmán s ezért az estebéd elköltése után figyelmesen — egyedül hagyta a szerelmeseket. No igen, mert már azok voltak, szívük minden dobbanásáig.

— Ilonka — szólt elfogultan Jenő. Azt hiszem, felesleges sokáig beszélnem. Én örültem szeretem magát. Akar-e a feleségem lenni. Ha igen, akkor bejelentem királyomnak. Tudom, hogy ő gondoskodni fog rólunk.

Ilonka nem felelt, de szép szemeinek gyöngyei, amelyek patakokban ömleni kezdtek, annál többet mondtak. Az ifjú odalépett a szép leányhoz és karjaiba zárta. Az nem ellenkezett...

Ebben a pillanatban belépett Kálmán. Az is meglehet, hogy ő csak — erre a jelenetre várt. No, semmi az, nem történt semmi baj.

— Kálmán, — szólt örömtől sugárzó arccal Jenő —, megkértem hugocskád kezeit. Ha te is úgy akarsz, akkor még az őszön megtartjuk a lakodalmat. Lovagi szavamra ígérem, hogy becsülettel gondját viselem és a tenyere-men hordozom...

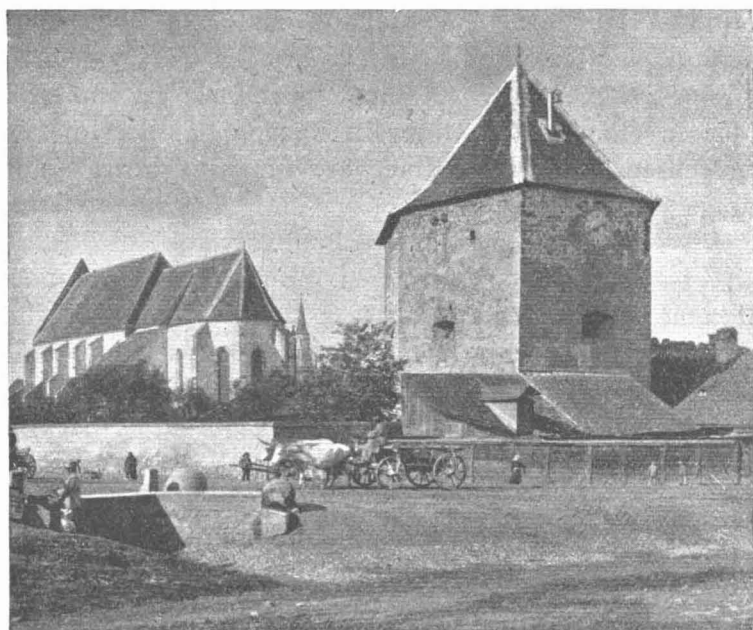
— Ámen! — felelte jókedvűen Kálmán. Hát iszen, láttam én már régen, mi készülődik, csak nem akartam beleszólani. Ha az Isten is úgy akarja, ahogy én, meg ti, akkor nincs semmi akadálya a frigyeteknek... Azaz, hogy...

Kálmán elhallgatott. Homlokát redők borították el.

— Mi az? — kérde félenken Ilonka.

— Atyánkra gondoltam. Ki tudja, hol van ő, ki tudja, nem szánt-e neked másvalakit. Vajjon feltaláljuk-e még őt valaha?

Mindhárman elhallgattak és gondolataikba merültek. A csendet Jenő törte meg. Élénken, mintha valami hirtelen eszébe jutott volna, kérde:

KOLOZSVÁR. BETHLEN-BÁSTYA.

— Hát még nem tudjátok ma sem, hogy édes atyátok hol tartózkodik?

— Nem; annyi mindent beszélnek az emberek. Már én elhatároztam, hogy itt hagyom kis portámat és egyenesen a királyhoz megyek, hátha ő hozzá segít drága jó atyámhoz.

— Mondjad csak, milyen volt atyátok?

— Olyan magas mint én. Szemei kékek, mint az Ilonkáé. Szavai szelidek, bár az ágyut is átdörögte, ha a csaták zajában volt. Homlokán egy nagy sebhely, amit még a Rigómezőn kapott ezelőtt tizenkilenc esztendővel. Akkor még Ilonka a világon se volt s én is nagyon kicsi gyerek voltam.

Jenő szemei felragyogtak.

— És ti semmit, de semmit sem tudtok atyátokról?

— De igen, annyit, amennyit már elmondtam neked. Tudom, hogy menekülésekor ide vezette útja s azt is hallottam, hogy az itteni erdőbe vonult, mint remete, de most hiába kutatjuk. Ilonka is egészen eredmény nélkül járt a hegyek közt. A kunyhót ugyan megtalálta, de ott már senki sincs. A Székelykő környéki emberek azt mondták, hogy az a remete, akit mindenki csak Máté atyának nevezett, már egy esztendeje elvonult onnan, de hogy hova, nem tudják. Az is lehet, hogy már őseihez tért örök nyugovóra. Mi ketten már három hónap óta vagyunk itthon, de semmit, semmit sem tudunk felőle.

— Édes, drága jó atyánk — siránkozott Ilonka. Csak még egyszer csókolhatnánk meg jóságos kezeidet! Csak te adhatnád reánk áldásodat.

Jenő szinte vad türelmetlenséggel kérdé újból:

— Mit gondoltok, lehetséges-e az, hogy atyátok már meghallotta visszatérésetek hírét?

— Alig hiszem, — felelte Kálmán elgondolkodva —, bár a mostani mozgalmás időkben az sem lehetetlen.

Talán elmenekült a pártosok elől és a hírnökök tudattak vele valamit. Ki tudná azt!...

Jenő csak még egyet kérdezett az atyjukért aggodóktól:

— Hű embere volt-e édesatyátok a Hunyadiaknak?

— Hogy is kérdezhetsz ilyet?! Életét és vérért áldozta volna atyám érettük. Bizonyos vagyok abban, hogy ha valamikor feltaláljuk egyetlen kincsünket, akkor azt csak a király mellett tehetjük, mert tudom, hogy a hajlandósága Mátyáshoz vitte.

— No hát akkor, — kiáltotta Jenő és helyéről felugrott —, tudjátok meg édes testvéreim, hogy atyátok él! Ott van Mátyás királyunk mellett! Ő küldött engem Budára a pártoskodás hírének jelentésével és — most már tisztán látok —, a király Máté atyának tanácsára irányított tihozzátok. Ez azt bizonyítja, hogy már tudja a ti itthonléteteket és — tárt karokkal vár ölelő karjaiba.

— Mit beszélsz?! — kérde egyszerre Ilonka és Kálmán tágranyított szemekkel.

Most aztán Jenőnek mindent el kellett mesélnie, amit Máté atyáról tudott. Hogy nagyon jó színben van. Beteg volt. De a Mindenható meggyógyította. Mátyás nagyon szereti. Tanácsa nélkül semmihez sem kezd. És a többi, és a többi...

Hajnal felé járt az idő, midőn a három örvendező ifjú végre nyugodni tért. Azaz hogy még akkor sem nyugodtak le, mert Jenő elbeszélése után Kálmán kereken kijelentette Ilonkának, hogy másnap ők is Jenővel mennek.

— De mi lesz az udvarházzal — aggodalmaskodott a leendő gazdasszony.

— Itt marad az öreg Penzsi, meg aztán behívom Ince Andrást is, tudod, azt a becsületes szolgát, aki még téged a karjaiban tartott. Ők ketten majd csak vigyáznak a portánkra, ha ugyan Veres Benedek uram

emberei fel nem gyujtják! Ha pedig ez lenne a sorsa ősi házunknak, még mindig jobb, ha mi — nem éghetünk benne . . .

Másnap mindhárman útrakeltek. Ilonka és Kálmán atyjukhoz siettek, hogy annyi hosszú év után, szerető szívére omoljanak, Jenő pedig féltve őrzött kincsét, amit a király bölcsessége és az atyja páratlan jósága ajándékozott neki, Mátyásnak bemutatassa.

Másnap este már Kolozsváron voltak. Jenő azonnal kihallgatásra jelentkezett a királynál.

— Mit akarsz? — kérde egy gyalogsági kapitány — hát nem tudod, hogy királyunk Moldvába ment?

— Lehetetlen! — kiálta fel az ifjú őszinte fájdalommal. Az lehetetlen!

— Miért volna lehetetlen?

— Mert akkor engem is elvitt volna! Még egyetlenegy nagyobb útjában sem nélkülözött.

Somkúti Péter kapitány uram látván az ifjú levante őszinte elkeseredését, végre mosolyogva mondotta:

— No, megréfáltalak. A király még itthon van és — vár mind a hármatokat. Moldvába majd a tordai gyűlés után indul. Bejelentelek.

Néhány perc múlva Zeölleői Kálmán és Ilonka, valamint Szávai Almádi Jenő a nagy király előtt állottak. Mindhármutra olyan hatást tett a fényes köntösbe öltözött fejedelem, hogy szólani sém tudtak, féltéredre ereszkedtek és kezüket szívükre tették.

— Keljetek fel híveim — szólt kegyesen a nagy király. Már hírül vettük érkezéseteket és nagyon örvendünk. Jenő daliámmal későbben beszélek arról, amit Tordán fölfedezett. Most egyebet akarok mondani. Meglepetést tartogatok számotokra.

Intett a kezével. Föllebbent a bársony ajtótarakó és belépett — Zeölleői Máté — mint Máté remete, szőrcsuhában, oldalán kötéllel és nagy olvasóval.

— Atyám! — kiáltotta egyszerre Ilonka és Kálmán és szó nélkül, zokogva omlottak keblére a szelid öreg úrnak. Ez szeretettel cirógatta, csókolgatta fejüket.

— Édes, édes, drága gyermekeim...

— Édes, édes, drága jó atyánk...

A király boldogan és megindultan nézte ezt a megható jelenetet, melynek rendezésében neki jó része volt. Nem háborgatta őket, hadd sírjanak, hadd zokogjanak, hiszen olyan régesrégen látták utoljára egymást...

Majd azután jókedvűen mondá:

— Valamennyien vendégeim lesztek a mai estében.

Aztán Jenőhöz fordulva, hamiskás mosollyal folytatta:

— Ott lesz Járdai Géza is — mátkájával, Székely Izabellával.

Jenő teljes örömmel válaszolt:

— Felséged nagyon kegyes. Géza a legjobb barátaim egyike, épen úgy szeretem, mint — Kálmánt, akiben valóban derék, hazafias daliát ismertem meg.

Mátyás nagyon jókedvű volt, tovább tréfálkozott.

— És Ilonkához mit szólasz?

Jenő fülig elpirult. A király nógatta a válaszra.

— Felséges uram és királyom! A legmélyebb hódolattal és hálával borulok le lábaid elé, mert hiszen tudom, hogy neked köszönhetem boldogságomat. Ilonka — ha ugyan atyja ura is belcegyezik — jegyesem...

A király hangosan felkacagott.

— Per amorem Dei! Most már tudom, mért fogadtál annyira szót nekem, hogy ne siess vissza Tordáról! Hanem, szó, ami szó, jól választottál! A lilomszál méltó párja — Székely Izabellának. Nagyon hasonlít hozzá. De iszen, nem csoda, mert rokonok... No, Máté, öreg barátom, mit szólsz hozzá? Megadod-e az atyai áldást?

Máté atya épen azzal vesződött, hogy nagy, kék zsebbevalójával letörölgesse folyton előtörő könnyeit. Nem sokáig kérte magát a királyi szóra, hanem remegő hangon felelte:

— Ha a jó Isten egymásnak teremte a fiatalokat, én szívesen adom rájuk atyai áldásomat. Most már — tette hozzá újból könnyező szemekkel — elbocsáthatod Uram a te szolgádat, mert hármas öröm ért engemet. Leányomat és fiamat viszontláttam; leányom jövő boldogságát egy derék ifjú levante erős kezeiben látom és egy másik derék dalia mátkájává tette kis hugomat...

— Igen — toldotta meg a király, Jenőhöz fordulva, aki úgy látszik nem értette egészen az utóbbi szavakat — igen, úgy van, mert Székely Izabellának az anyja Máté atyánk nőtestvére volt.

— Így tehát Ilonka és Izabella unokatestvérek? — kiáltott fel boldogan Jenő.

— Természetes! — felelte Mátyás, hát még ezt se tudtad? No, látod, ma is tanultál valamit. De mért nézel oly bambán a levegőbe?

— Azért, felséges uram, mert most már értem, miért hasonlít Ilonka és Izabella annyira egymáshoz.

— No, csakhogy végre kisütötted. Hanem ne fecsegjünk annyit, mert íme, az estebédhez szóló csengő megszólalt...

Mátyás hamarosan elkészült az evéssel, különben is gyorsan étkezett, de most nagyon kíváncsivá tette Jenő és Kálmán megérkezése. Amint az asztalt elbontották, a két ifjúval azonnal visszavonult és sokáig tárgyalt velük. Éjfél tájban ezekkel a szavakkal bocsátotta el őket magától:

— Amit ti tudtok, az nektek elég lehet, de nem elég a — magyar királynak. Elmehettek. Kálmán, téged is személyünkhöz parancsolunk... Holnap délben jelentkezzetek Járdával János grófnál...

Másnap délelőtt a három ifjú valóban megjelent a vajdánál.

— Úgy készüljeteK, hogy három nap múlva Tordára indultok az országgyűlésre.

— Ott lesz a király is? — kérdé Géza.

— Természetesen! — Mi mindnyájan a kíséretében fogunk tartózkodni.

— És most hol van ő felsége?

— Ne legyetek kíváncsiak, készüljeteK, mert nem lehetetlen, hogy onnan egyenesen Moldvába megyünk István vajda megfenyítésére. Meleg ruhákat is hozzatok magatokkal. Most hagyjatok magamra.

A három dalia eltávozott János gróftól. Habár végtelenül örvendettek, hogy végre talán ismét a harc-téren szerezhettek maguknak hírnevet, Géza és Jenő szíve mégis mintha szomorúsággal telt volna meg. De ez természetes is, mert ők most már édes menyasszonyaikat kényszerültek hátrahagyni. Aggódva kérdezték egymástól:

— Vajjon, ki viseli gondját nekik!?

Erre is megkapták a választ, még azon a napon.

János vajda ugyanis a király nevében úgy rendelkezett, hogy a két leány Kolozsváron maradjon, Máté atya és Losonczi báró Bánffi Miklósné nagyasszonyom védőszárnyai alatt.

Amíg János gróf csapatai az elvonulásra fölkészültek, addig a pártosok Tordán még mindig összejöveteleket tartottak. Sokan voltak. Nem is vették észre, hogy egy merész vonású fiatalember is soraikba került.

Október 1-én este épen Székely János uram vitte a szót.

— Én mégis csak azt mondom, hogy ki kell tartani! Igaz ugyan, hogy Mátyás megjelenése miatt sokan elpártoltak tőlünk, Veres Benedek uram is kereket oldott, de az mindegy; itt maradtunk mi még sokan!

— Osztán, mit akarnak tulajdonképen kegyelmetek?
— kérdé az új vendég.

Az urak megvetően néztek reá.

— Látszik, hogy még tejfeles a szájad, nem is tudom, hogy jöhet ide, érett emberek közé, olyan ifjú, mint te vagy. De ha nem tudnád, azt akarjuk, hogy annak az elbizakodott Mátyásnak három gyémántja törjön ki a koronájából: Erdély, Moldva és Havasalföld.

— És miért? — kérdé az ifjú.

— Miért? Mert nem érdemli meg őket! Kalandos harcokba bocsátkozik keleten és nyugaton, el kell tiporni nagyravágyását. Súlyos adókat vet ki reánk, ha tovább is odatartjuk a fejünket az ő igájába, akkor mind tönkre megyünk.

— És azt hiszik kegyelmetek, hogy Istvánnal boldogabbak lesznek? Hiszen ő már Áron Pétert elkergette és épúgy el fog kergetni mindenkit az útjából, tehát az urakat is. Hiszen még a nevét sem tudja leírni, eltörpül Mátyás okossága mellett.

— Ugyan hallgass, te kalácsképű!

Ilyen párbeszéddek tömkelege volt minden gyűlés. Midőn az urak szétoszlottak, a fiatalember komor arccal tért szerény szállására. Nem jött álom a szemeire.

— Sokkal mélyebben gyökerezik ez a mozgalom az erdélyi népben, mint gondoltam. De talán jóindulattal és szigorúsággal megtörhetem a pártoskodókat.

Október 3-án a gyűlés már korán reggel elkezdődött. A pártos urak ugyanis meghallották, hogy a nap folyamán Mátyás megérkezik. Azt is tudták, hogy országgyűlést hívott össze. Tanácskozniook kellett, megkezdjék-e vele a nyílt harcot, vagy pedig hódoljanak meg. Ez utóbbi ajánlatra Székely János dörgő hangon kiáltotta:

— Soha! Inkább kerékbe töretem magamat! Épen tegnap este hozta egyik jó emberem azt a hírt, hogy az elbizakodott király régen eltűnt, drága leányomat,

Izabellát, a maga közvetlen közelében tartogatja. Hogy nem más valaki számára, azt elképzelhetitek. Ilyen emberrel soha megegyezni nem fogok.

— Ugyan, ugyan, kedves urambátyám — szólt megütközéssel a síma arcú ifjú —, vétkezik az Isten ellen, ha ilyeneket beszél! A magyar király semmiféle aljasságra sem képes! Ha a kegyelmed leányát udvarában szívesen látja, biztosan azért teszi, hogy gondját viseltesse. Én a magyar királyért a tűzbe teszem a kezemet...

— Üssétek le, hisz ez áruló! — ordította Székely János uram.

Nagy kavarodás lőn az öreg szittyá szavaira. A kardok már-már kirepültek a hüvelyekből, Geréb Péter és Ferenc már a kezeiket is rátették az ifjúra, midőn — az ajtó hirtelen fölnyílt és azon betódultak Mátyás testőrei; élükön Almádi Jenő, Járdai Géza és Zeölleői Kálmán. Nehány pillanat alatt körülvették a pártosokat és azután az ifjú előtt mélyen meghajolva, így szólottak hozzá:

— Parancsoljon, felséges uram, mit tegyünk a foglyokkal!

Székely János és a többi pártos ámulatukban majdnem összeroskadtak. Szemeiket tétován jártatták a királyon és testőrein, sőt — horribile dictu — néhányan térdre is hullottak. Mátyás, mint az ércszobor állott közöttük, sas szemeit rájuk függesztette, ajkait összeszorította és néhány percig egy szót sem szólt. Ezalatt minden pártoskodó térdet hajtott az uralkodó előtt, csak Székely János uram állt mozdulatlanul és merészen, sőt gúnyosan tekintett az ifjú királyra, aki most határozottan parancsolta:

— A foglyokat vezessétek a tanácsházba. Félóra mulva megkezdjük a gyűlést.

Úgy is történt. Az elfogott főurak Mátyás emberei

között a tanácsházba mentek, ahová már nagy néptömeg gyülekezett. A csapatok a tanácsház körüli utcákat foglalták el. Nem sokáig kellett várni, felharsant a kürtszó, jelezvén, hogy közeledik a király. Skófumos bársonykontósére hermelin-szegélyes palást borult, kardja ezreket érő drágakövekkel volt kiverve. De a ruházat és a fegyverzet csak halvány jelképezője volt királyi méltóságának. Föllépett a trónszékre. A megjelentek falrengető éljenzésben törtek ki. Röviden, határozottan beszélt.

— Urak, azért gyűltünk össze, hogy a lázadás kigyójának fejét vegyük. Pontos jegyzékünk van azokról, akik a pártoskodás ördögének vezetői voltak. Ezek közül az első Rufus, vagyis Veres Benedek már megszökött, vele ment néhány más lázadó is. Ezeknek ajánljuk, hogy többé Erdélybe visszatérni ne merészkedjenek. Azokat pedig, akiket ma délelőtt katonáim parancsomra elfogtak, nevezetesen Suki László és Mihály, Gere Péter, Cerz János, Geréb Péter és Ferenc, Vizaknai Miklós, végül különösen Székely János és két fia, Aladár meg Mihály, távozzanak el tíz nap alatt Erdélyből és többé ne merészkedjenek visszatérni. Tudjuk, hogy mindnyájan tehetős emberek, adják el, amijök van, tárnokmesterem segítségükre lesz. Ha őket, meg azokat, akiket a palatinus még fel fog hívni a távozásra, tíz nap múlva itt találom, akkor legyenek elkészülve a börtönre meg a halálra.

Az éljenzés újból kitört.

— Éljen Mátyás, az igazságos, a clementiát gyakorló, nagy király.

A nép általában sokkal szigorúbb ítéletet várt és ezért igen sokan még enyhének is találták a király döntését. A mámoros éljenzés csillapultával Székely János merészen odalépett a király elé.

— Jól van; én fiaimmal örökre itt hagyom szülő-

földemet. De mielőtt ezt tenném, mondd meg nekünk, itt, az országgyűlés színe előtt, miért tartod udvarodban tiszta leányomat, Izabellát.

Mátyás szemei néhány pillanatig villámokat szórtak. Le akart sujtani arra az emberre, aki súlyos bűnét még azzal is tetézi, hogy a magyar király tekintélyét nyílt gyűlekezet előtt törekszik aláásni. De fékezte indulatait. Tompa, de nyugodt hangon válaszolt:

— Megfelelek a kérdésedre. Székely Izabella Máté atya és Losonczi Bánffy Miklósné védelme alatt Kolozsváron van udvaromban, mint egyik kedvelt kapitányomnak, Járdai Gézának jegyese...

Székely János a legnagyobb gyűlölet kifejezésével tekintett arra a fiatal daliára, aki Mátyás közvetlen közelében állt és akiben — Járdai Gézára ismert. Egy szót sem szólt, csak öklét Gézára fenyegetően emelte. Mátyás úgy tett, mintha nem vette volna észre. Beszédét folytatta:

— Mielőtt azonban az országból eltávoznátok, elrendelem és parancsolom, hogy mindazokat a királyhű embereket, akiket elfogtatok, kétszer huszonnég óra alatt adjátok át János grófnak. Különösen követelem Járdai Györgynek és leányának, Erzsébetnek kiadását. Ha parancsomnak eleget nem tesztek, akkor mindnyájatoknak fejét vétetem.

A pártos urak összenéztek. Nem foghatták föl, honnan tudja ezt is ez a gyermekkirály! Mert valóban úgy volt, a lázadást azzal kezdték, hogy Felsőjára községet egy éjjel felgyújtották és onnan Járdai Györgyöt, Mátyásnak leghívebb emberét több más lakóval együtt elhurcolták. Később a kis Erzsébet is fogságukba került, Géza ellenben megmenekült bosszúállásuktól.

Mátyás tovább folytatá beszédjét:

— Most pedig elfogadjuk Szentgyörgyi és bazini János grófnak a vajdai tisztról való lemondását és

helyette vajdává Csupor Miklóst és Pongrácz Jánost nevezzük ki, János gróf pedig velünk jön a moldvai hadjáratba.

... Így ítélkezett az igazságos Mátyás az erdélyi lázadás bűnösei fölött. Azután valóban Moldvába indult, de útközben Szebenben is igazságot szolgáltatott. Sajnos, itt már keményebb rendszabályokhoz kellett folyamodnia. Geréb Péter, Suki Mihály és Cerz János ugyanis Tordáról Szebenbe futottak és ott a különben is megtántorodott szászokat nyílt ellenállásra biztatták. A magyar király nem tehetett egyebet — lefejeztette őket.

Fényes kísérettel folytatta útját. Vele mentek Ország Mihály a palatinus, a határig a két új vajda, azután Báthori István, a későbbi kenyérmezei hős, Bánffi Miklós négy fiával, azután a már előttünk jól ismeretes Géza, Kálmán és Jenő daliák, végül sok más egyházi és világi úr.

Nem kísérhetjük minden lépését a nagy királynak, csak azt említjük meg, hogy az alattomos István vajda, miután a magyar sereg már megverte, törbe csalta Mátyást és kíséretét; a véres küzdelem alatt a magyar király testébe egy dárda hegye fúródott, sokan elestek; Mátyást magát csak Bánffi, továbbá Géza, Kálmán és Jenő mentették meg.

Az 1468-ik év január elsején már Brassóban mulatott a magyar király és mivel ez a város hazafias lelkészenek tanácsára elutasította a forradalomban való részvételt, sok kiváltságot és ajándékot kapott az igazságos királytól. Azután ismét szülővárosába ment, ahol a száműzöttek magatartását tudakolta. Azokat, akik a királyi szónak még mindig nem engedelmeskedtek, a többek közt Vizaknai Miklóst, kivégeztette. Kolozsváron tartózkodott a nyakas Székely János uram is, akinek fiai a parancs szerint már régen Lengyelországba menekültek, de aki mindennel dacolva, ott maradt hazájában.

Mátyás elfogató rendeletet adott ki ellene, bűnhődése azonban nem bírói úton, hanem titokzatos módon történt.

Midőn ugyanis Mátyás udvarával Kolozsvárra bevonult, Székely János fölkereste szolgálati irodájában a véletlenül ott időző Járdai Gézát.

Minden bevezetés nélkül egyenesen reárontott.

— Te nyomorult! Nem elég, hogy atyáddal együtt nem csatlakoztál hozzánk, nem elég, hogy álnok módon beférkőztél a király kegyeibe, hanem drága leányomat is elcsábítottad! Tudom, hogy úgyis el kell pusztulnom, de előbb veled megverekszem. Vedd magad!

Kardját kirántva, rohant a meglepett ifjúra, aki mozdulatlanul állott előtte.

— Mátkám atyjával nem verekszem!

— Hát akkor halj meg csapásaim alatt, gaz áruló!

Már fölemelte éles szablyáját, midőn hirtelen fölnyílt az ajtó és egy tüneményes szépségű fiatal leány omlott az öreg magyar lábaihoz.

— Atyám! Kiméld jegyesemet! Tiszta vagyok, mint a liliomszál! Kiméld őt, aki jobban szeret engem, mindennél és mindenkinél e világban!

Székely János kezeiből kiesett a kard. Haragja lecsillapodott, roskadó lépésekkel, némán tántorgott ki a szobából...

...Másnap Székely János uramat Kolozsvár egyik utcájában felakasztva találták. Egy kis deszka volt a nyakába kötve, amelyen ezeket a szavakat írta föl az ismeretlen tettes: «A bűn sohasem marad büntetlenül».

A király rögtön elrendelte a titokzatos ügy földerítését, de egészen hiába. Izabella őszinte fájdalommal siratta meg eltévelyedett atyját, akinek sírjára jegyese, Járdai Géza és édesatyja, a nyolcvanéves Járdai György, valamint a gyönyörűséges Járdai Erzsike is könnyes szemekkel helyezték a kegyelet virágait...

Mátyást Kolozsváron néhány nap múlva nagyon kellemes meglepetés érte. Odaérkezett Budáról egykori tanítója és öreg barátja, Vitéz János, azzal a jó hírrel, hogy II. Pál pápa végre hozzájárult János érseknek bíbornokká való kinevezéséhez. Megölelte az ősz fő-spirituálist és örömmel mondá:

— Holnapután te mondod a Te Deumot a fő-templomban. Az evangéliumot Máté atya fogja olvasni, ha ugyan bírja még a hangja. De egyebet is kell csinálnod! A mise végén három fiatal párt kell össze-adnod.

— Kik azok? — kérdé kíváncsian Vitéz János.

— Székely Izabella és Járdai Géza, Zeölleői Ilonka és Szávai Almádi Jenő, meg aztán Ilonka bátyja, Kálmán, aki Járdai Géza hugában, Erzsikében találta föl élete boldogságát.

— No, ez sem fordult még elő hosszú papi pályám alatt — mondá mosolyogva Vitéz János. Ünnepestes Te Deum és háromszoros esküvő, ilyet is csak te csinál-hatsz, felséges uram...

Két nap múlva valóban felhangzott Mátyás király szülővárosának nagy templomában a hálaadás; az orgona hangjai búgtak, a tömjénfüst megtöltötte a templomot, amelyben hat szerető szív esküdött egymásnak örök hűséget és amelyben százan és ezren kértek áldást az igazságos ifjú magyar király fejére...

... Gondolataimban ott állok a kolozsvári felle-gváron, melynek történelmi szerepe vagy regéje alig van. Nem is csoda, mert hiszen azt csak a tizennyolcadik század elején kezdte építeni Steinwille és gróf Wirmont csak 1723-ban fejezte be az építkezést. A felle-gvárnak történelmi nevezetessége főképen azoknak a mártirok-nak szenvedéseiben van, akik a vár kazemattáiba 1918 és 1919 évfordulóján kerültek. Letekintek a történelmi patinás Főtérrre és a gyönyörű nagy templomra. Eszembe

jut Mátyás királyunk, azután Máté atya, Vitéz János, Ilonka, Erzsike, Izabella és a többiek. A szívem elszorul. Most már csak Fadrusz büszke, de megcsonkított szobra hirdeti a nagy király emlékét, aki 1468 elején azzal a tudattal tért vissza budavári palotájába, hogy Erdélyt, koronájának legszebb gyémántját, sikerült magának megmenteni. Eszembe jut az is, hogy midőn hazaérkezett, a jövőbe való telepatikus látással figyelmeztette híveit a következőkre:

— Magyar urak, szorgalmasan őrizzétek Erdélyt, mert ha azt elvesztitek, elvesz az egész Magyarország, de ha azt megőrzitek, még az elvesztett Magyarországot is visszaszerezhetitek...

Homlokomat redők borítják el és sóhajtván kérdezem Mátyás szellemétől:

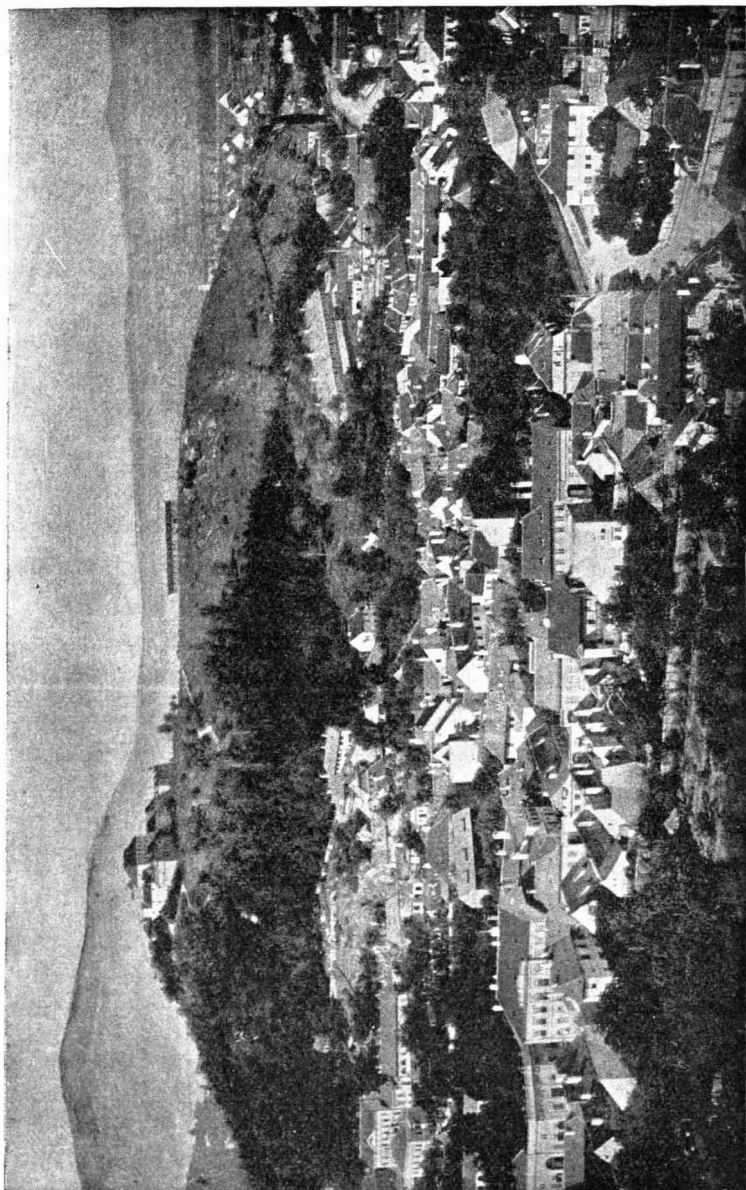
— Uram, bölcs királyom! Vajjon visszakerül-e még szülővárosod és azzal együtt Erdély, a magyar korona gyémántjai közé?!

De a láthatatlan szellem nem felel és én — könnyezve térek nyugalomra.

BRASSÓ.

NEM tehetek róla, rajtam mindig beteljesedik az a régi francia közmondás, hogy: «On revient toujours à ses premiers amours». Így vagyok én Erdéllyel, ezzel a bájos kis országrésszel, ahol életem legverőfényesebb idejét töltöttem. Minden fájához, folyójához és havasához forró érzelmek kötnek, amik kihűlni sohasem fognak. Most odaképelem magamat a dél felé száguldó gyorsvonatra, amely a pompás fekvésű Segesvárról egy ideig a nagy Küküllő völgyében halad, majd átszáguld a vízvásztón és Homoród közelében az Olt völgyébe jut. A Hargita-hegység nyulványai és a Geisterwald rengetegekkel borított magaslatai annyira összeszorítják a folyót, hogy az út és a vasút alig találnak helyet mellette; gőzmozdonyunk szinte fellelegzik, midőn Ágostonfalva környékén kissé szélesebb völgybe kerül. Egymásután hagyjuk el Ürmös, Apáca, Veresmart helységeket. Még egy éles kanyarodó és Földvárnál felséges tájkép tárul szemeink elé. A Barcaság termékeny síkságát délen égbenyuló havasok szegélyezik, mintegy jelezvén, hogy ők állanak őrt az ezeréves Magyarország határán, a jogtalanul hódító ellenség csak az ő testükön törhet szent földünk megszállására. A lebilincselő szépségű háttérből egymásután emelkednek ki jobbról a Fogarasi-havasok, majd tovább balra a Királykő égbenyuló sziklái, azután a Bucsecs hatalmas gátja, dél és kelet felé a fenyveserdőkkel borított határláncolat.

BRASSÓ.

Amint vonatom a Barca folyócska mellett nyílegyenesen rohan, lépésről-lépésre világosabban látom Brassó házait, amelyek félénken odahúzódnak a hegység lábához. Reájuk büszke méltósággal tekint a csaknem ezer méter magas Cenk tetejéről egyik millenniumi emlékünkhöz, Árpád hatalmas szobra!

Így volt ez a múltban, most azonban üres már a Cenk teteje, romokban hever a gyönyörű szobor; ledöntötték azt azok, akiknek ehhez a legkisebb joguk sem volt...

Az a bántó tudat, hogy Brassó, országunk keletének legszebb gyöngye már nem a miénk többé, valamint a Cenk kopársága szomorú emlékeket revelál lelkemben, pedig ehhez a páratlan szépségű vidékhez igazán alig illik a fájdalmas visszaemlékezés.

Jöjjetek tehát ti, az emlékezetnek színes lepkéi és hozzátok el himes szárnyaitokon annak a sok történeti eseménynek csekély töredékét, amik Brassóhoz és környékéhez fűződnek.

Rozsnyó! Petróczy Antal uram várának dűledező romjai¹... *Zernest*, ahol Thököly Imre egykor fényes győzelmet aratott a császáriakon; a tündéireiről nevezetes *Királykő* és a többi. Nem tudok most nektek örülni; komor képre vágyom; ez fog megfelelni aggasztó bánatomnak. Még ha *Törösvárra*, erre a pompás fejlődési építményre gondolok is, elszorul a szívem, mert nem is olyan régen történt, hogy ezt a magyar nemzet egy ifjú királynénak ajándékozta és íme, ez a királyné soha nem is látta a várat és most mint hátrahagyott szomorú özvegy búslakodik nyolc gyermekével messze, valahol Spanyolországban — hazátlanul...

Gondolataim a tizenhatodik század végére és a tizenhetedik elejére röpitik képzeletemet, midőn Erdély népe és földje egyformán szenvedett a vallonoktól,

¹ Lásd az első kötetben. (Rozsnyó.)

egyéb császári csapatoktól, töröktől, tatártól és még a pártoskodó magyaroktól is. Báthori Zsigmond, Básta György, Radul vajda, «Vitéz» Mihály, Rác György borzalmas alakjai mellett mint hatalmas ércszobor vagy gránitszikla emelkedik ki egy szerencsétlen fejedelem: *Székelly Mózes*. Hadd álljon itt néhány sor; hadd beszéljenek az ő hazafiságáról és tragédiájáról.

Báthori Zsigmond áldatlan politikája a legnagyobb züllést okozta Erdélyben. Hol a török, hol Rudolf császár hadai pusztították az országot és akkor, midőn végre ez a szerencsétlen fejedelem több ízben elhagyta Erdélyt, Mihály oláh vajda és a vérengző Básta hoztak reá újabb szerencsétlenséget. A magyarok már nem bírták tovább túrni ez utóbbinak garázdálkodásait, elfogták. Igaz ugyan, hogy ezt a merész tettüket hamarosan megbánták, szabadon is engedték a császári vezért, sőt jószágot is kínáltak neki, de mindhiába; Básta engesztelhetetlen maradt és bosszút esküdött.

Mihály vajda érezvén, hogy csillaga Básta hatalmaskodása mellett lehanyatlani kezd, Rudolf császár látogatására Prágába sietett; ott ugyan nem valami nagy szivességgel fogadták, de mert épen akkor érkezett a császári udvarba Básta elfogatásának híre is, Rudolf tanácsosai köpenyeget fordítottak, jó szívvel látták Mihályt, még nagy lakomákat is rendeztek a «vitéz» vajda tiszteletére. Azzal bocsátották el, hogy csatlakozzék Bástához s vele együtt nyomja el a szegény erdélyi népet. A nagy szivességet a nemes vajda azzal hálálta meg, hogy midőn visszatért, Rudolf embereiről így nyilatkozott:

— Hitvány semmirekellők, tehetetlen, képtelen nép. Nem maradhatok tovább vele. A császár féleszű; ugyanazok a főhercegek és környezetük is; hadvezéreik semmirevalók, nem férfiak, hanem asszonyok, gyávák és elpuhultak...

Ilyen szövegű leveleket írt a szultánnak, egyet azonban a magyarok elfogtak és elküldték azt — Rudolf császárnak Prágába, hadd gyönyörködjék kedvelt hívének hűségében. Rudolf azonban nem sokat törődött a levéllel, hanem rászabadította Mihály vajdát a szerencsétlen Erdélyre.

Básta elfogatása és kiszabadulása után bosszút lihegve, vezette seregét Mihállyal együtt az erdélyiek ellen. 1601 augusztus 3-án a Meszes hegységnél, Goroszló helység mellett a magyarok súlyos vereséget szenvedtek és most már Básta megkezdte az embertelen megtorló intézkedéseket. Sok főnemes lelte halálát a vérpadon; Básta rettentően megsarcolta az országot, de vad intézkedései még mindig szelidek voltak Mihály szörnyű kedvtelései mellett. Ez felgyújtotta és kirabolta Tordát, Nagyenvedet, Gyulafehérvárt. Itt a nagytemplomból még Hunyadi János hamvait is szétszórták bérencei.¹ De a sors büntető keze nemsokára elérte a hős oláh vajdát. Legjobb barátjának, Bástának vallon katonái már augusztus 19-én sátorába törtek és megölték őt.

Erdély most megszabadult ugyan legnagyobb elleniségétől, de ott maradt még Básta György, a teljes hatalmú császári vezér, aki alkudozott ugyan egy ideig a beszámíthatatlan Báthori Zsigmonddal, de sikertelenül. Ekkor hagyta el Zsigmond utoljára az országot, ekkor lépett föl először nagyobb erővel a derék Székely Mózes, Erdély azonban ekkor került igazán Básta rémuralma alá.

Elkezdődött a magyar faj és a protestantizmus elleni irtóharc. Egész vidékek váltak néptelenné és a kipusztult falvak rombadőltek. A szörnyűségek megakadályozására kemény elszántsággal lépett föl Székely Mózes, ez a derék erdélyi nemes, akinek érdemeivel

¹ Lásd az első kötetben. (Gyulafehérvár.)

még eddig alig törődtünk. Hadaival 1603 nyarán úgyszólván egy diadalútban száguldott végig Erdélyen. Kapuit megnyitotta előtte Gyulafehérvár, Kolozsvár, Beszterce, Szászváros, Szászsebes, Torda, Enyed, Dés, Medgyes, Szamosujvár; innen Básta titokban menekülni kényszerült. Székely Mózesé volt már a székelyföld legnagyobb része is. A bécsiek megrémültek és békét akartak kötni a hódító vezérrel, akit a lakosság már előbb mámoros lelkesedéssel Erdély fejedelmévé választott.

Igaz ugyan, hogy Rudolf tanácsosai nem küldöttek fényes békefeltételeket Székely Mózeshez, de azért Gyulafi és Nyári, Mózes derék főurai kérve kérték a fejedelmet, fogadja el az ajánlatot.

— Ha elfogadod a császár föltételeit, megerősítheted magadat a trónon és tán az ország átengedett része fölött boldogan uralkodhatol sokáig.

— Nem, urak — felelte a fejedelem — ilyen kikötésekbe soha beleegyezni nem fogok. Rudolf csak Erdély némely részét adja át nekem, már pedig én zászlómra az ország teljes függetlenségét és szabadságát írtam föl; higgyétek el, hogy a császári udvar csak praktikázik. Hogy is ismernének el engem Erdély fejedelmének sokáig, ha az ország másik részét a vérengző Bástának engedik át. Tovább harcolunk, amíg ki nem vívjuk a teljes függetlenséget...

Így válaszolt Székely Mózes hű tanácsadóinak kéréseire. A hazafi nagyobb volt benne, mint a politikus és ez okozta tragikus bukását. A harcok tovább folytak, de most már letűnt Székely Mózes szerencsecsillaga. Ütközeteit egymásután vesztette el. Az alattomos Radul oláh vajda, aki a fejedelem barátjának mutatkozott, titokban ellene működött, sőt előmozdította azt is, hogy egy Rácz György nevezetű embere nagy sereggel induljon a fejedelem ellen. Hiába küldött követeket

Radulhoz Székely Mózes, az egyezség nem sikerült és így az erdélyiek kevés török és tatár lovassal megerősítve Brassó vidékén megütköztek Radullal. 1603 július hatodikán történt az első küzdelem, Keresztényfalva és Rozsnyó között. Az ifjú Imecs Mihály ékes beszéddel tüzelte harcra bajtársait; verkedtek is a székelyek, mint a tigrisek, de a nagy ellenséges erő összeroppantotta őket. Imecs Mihály és Makó György székely vezérek hősi halált haltak s elestük után a maroknyi csapat megfutott. Székely Mózes maga még nem vett részt ebben az ütközetben, mert Brassótól északra mintegy harminc kilométerre, Apácza községben tartózkodott és ott fogadta Mikó Ferenc uramat, aki lehajtott fejjel és sóhajtvá hozta meg neki a szomorú hírt.

A fejedelem megdöbbsent és kijelentette, hogy a szétszórt s a közelében levő csapatokat egyesíti és a vajdának hűtlenségét megbosszulja. Amint Radul ezt az elhatározást meghallotta, eldobta álarcát és most már maga ütött be Erdélybe, hogy szembeszálljon azzal a nemes fejedelemmel, aki őt mindig bizalmával tüntette ki.

Székely Mózes, Nagy Albert, Borbély György és Bethlen Gábor után, akik Désnél, Gyulafehérvárnál és Dévánál csapataikkal táboroztak, sürgősen követeket küldött, hogy azonnal Brassó környékére siessenek. Sajnos, a megütközés napjáig csak Bethlen Gábor érkezhetett meg. Növelte a napról-napra jobban tornyosuló veszedelmeket az is, hogy Radul vajda Bektás pasát, Székely Mózes addigi szövetségesét mindenféle ígéretekkel közönyössé tette.

Közelgett a véres leszámolás napja, amely az erdélyiek függetlenségét és szabadságát, vagy hosszú időre való rabságát volt hivatva eldönteni. Miután Székely Mózes a brassói szászoktól fegyvereket, puskaport és kétszáz embert kapott, megerősítette táborát, szekérsáncal vette azt körül és Rhédei Ferencet előreküldötte.

— Siessen kegyelmed lovasaival és hozzon hírt a hűtlen rablók közeledéséről.

Rhédei nemsokára jelentette is, hogy a vajda legalább 17.000 emberrel közeledik. Mivel pedig a fejedelem azt is meghallotta, hogy Básta is elindult, július 14-én megbízta Gyerőfi János és Kolozsvári János főembereit, hogy siessenek Bástaához.

— Vigyék meg kegyelmetek a mi ajánlatunkat; mert mégis csak megegyezni kívánunk Rudolfus császárral.

De a követek már hiába fáradoztak, Radul támadását megakadályozni nem lehetett.

Forró nyári napon, 1603 július 17-én vívta meg Erdély a maga Mohácsát. A támadó sereg középső csoportját maga Radul vezette Vidombák irányába. A két Mircsét, kedvelt főembereit legalább 4000 emberrel Feketehalom irányába küldötte, míg a jobbszárnyat a Brassótól nyugatra fekvő hegyszegélyen a vad Rácز György vezényelte. Ezt a Rácз Györgyöt mint elhagyott árvát Báthori Zsigmond fogadta udvarába, ő neveltette és ő képezte ki a hadi tudományokban. Úgy hálálta meg a magyar fejedelem jóságát, hogy az erdélyi magyarság legveszedelmesebb ellenségének híve lőn.

Székely Mózes látván, hogy a mérkőzést már nem kerülheti ki, kis csapatát szintén három részre osztotta a harc megkezdése előtt. A közép 25 ágyúval szekérvárban húzódott meg a Méheskerteknél, a balszárny a Vidombák patakig nyult, míg a jobbszárny a Hóltövény környéki sűrű erdőre támaszkodott. Itt Bektás vezérlete alatt a törökök és tatárok várták Radul katonáit.

A fejedelem a csata előtt, mint egykor Zrínyi Miklós Szigetvárnál, lelkes szavakkal hívta fel vitézeit az élet-halálharcra. A székelyek ki is tartottak utolsó lehelletükig, ámde az áruló Bektás a támadást jelző ágyúlövésekre délután három órakor megfutott és sem

fenyegetéssel, sem ígéretekkel nem lehetett többé visszahívni a küzdelem színterére. A magyarok hadában levő 300 szerb pedig az első lövésekre — átpártolt Radulhoz.

A támadást Rácz György lovascsapata kezdte meg, majd a küzdelem hamarosan általánossá lőn. Az oláhok szent Miklós nevét kiabálva nyomultak előre. Deli Markó, Radul kalandor vezére, a szekértorlaszt rohanta meg, ahol a székelyek összetömörülven, sem előre, sem hátra nem menekülhettek. Ágyúikat sem használhatták úgy, amint kellett volna. Deli Markó már betört a szekérvárba, de onnan nem mozdult tovább, mert hős katonái azonnal a fosztogatáshoz láttak. Ekkor a fejedelem sietve küldte embereit Bektáshoz.

— Jöjj azonnal és segíts kivenni a tolvajokat!

Ámde a török pasa nem mozdult. Sőt minél meszebbre sietett csapataival az ütközet színhelyétől. Székely Mózes egyedül maradt, alig néhány száz hű katonájával. Ő maga mint Leonidas küzdött. Mindenhol megjelent, ahol a harcosokat biztatni kellett. A tüzelést, a rohamokat maga irányította. Dörgő hangját messze lehetett hallani még a harc pokoli zivajában is. Rettenetes volt a küzdelem. A székelyek sorai meginogtak. Bethlen Gábor és Rhédei Ferenc látván a végromlást, csapataikat kivonták az ütközetből és hátravonultak. Most Radul ördögei körülvették a megmaradt elszánt kis csapatot és a legvadabb öldöklést vitték végbe azok soraiban. Székely Mózes szíve elszorult.

— Mindennek vége, meneküljetek, barátaim! — kiáltá és maga a legutolsók közt Bogáthi Miklóssal szintén elvágtatni igyekezett, kimerült paripáján. Hanem a nemes állat egy szekér rúdjaiban megbotlott s ez a késelem elég volt arra, hogy Radul emberei utólérjék a fejedelmet. A huszonöt ágyút zsákmányul ejtven, a székelyek ellen fordítják és elseprik azok sorait. Kadicsfalvi Nagy János, Székely Mózes derék szolgálja, saját

testével fedezte urát. Sok oláhot levágott, míg végre halálos csapás érte. Kiszzenvedett. A hős fejedelem buzogányával jobbra-balra sujtott, mint valami mesebeli félisten. Az ellenség úgy hullott csapásai alatt, mint kasza alatt a fű. Már-már úgy látszott, hogy elmene-külhet, midőn hirtelen hátulról lövés érte. Ekkor lehanyatlott a lováról. Most egymásután több kopja fúródott mellébe. A szabadsághős kiszzenvedett. Rácz György ördögi vigyorgással rohan legnagyobb ellenfeléhez, szolgáját gögösen utasítja:

— Vágd le a fejét a gaz székelynek!

— Uram, még úgy látom, lélekezik!

— Teljesítsd a parancsomat, mert különben téged váglak ketté!

A szolga úgy tett, amint Rácz György parancsolta. Egy pallossal leszelte a nemes főt. Rácz György büszkén szúrta azt kópjára és Radulnak ajándékozta. A «hős» oláh vajda az ajándékot sátra elé tűzte ki, majd midőn Brassóba bevonult, ott egy ideig a piacon mutogatta, azután pedig — a kutyák elé dobatta. Weiss Mihály, Brassó város derék királybírája, éjjel titokban megkereste a szabadsághős fejét és holttestével együtt elhantolta.

Keserű visszaemlékezéssel írt Mikó Ferenc a szomorú végű küzdelemről.

— Itt szakada vége, magva sok becsületes főrenden valóknak. Itt fogytak el a nemzetségek. Bizony itt Bedő István és Matis János nemzetségünkbeli latrok lőnek okai hazánk akkori veszedelmének...

Weiss Mihály is megírta később a székelyek tragikus élet-halálharcát. Leírásában így emlékezett meg a fejedelemről:

— Ebben a csatában esett el maga a vezér, Székely Mózes, széparcú férfiú, középtermetűnél magasabb, kevésbé őszbe elegyedett hajú. Szinte ötvenéves. Hal-

ványarcú, nemcsak nyaka és feje, hanem egész teste könnyűded. Szakálla magyar szokás szerint kevésbé meghagyva. A latin nyelvben járatlan, de egyéb erkölccseivel és nyájas beszédével kitűnő...

A brassói halálmezőt háromezer erdélyi hős holtteste borította. A legjelesebb erdélyi családok fiai lelték ott halálukat. Apafi, Kemény, Apor, Kornis, Kendeffi, Óvári, Szentpáli, Thoroczkai és a többiek. Ebből is látható, hogy Székely Mózes igaz ügyét az erdélyi főnemesség a sirig támogatta.

Bedő István és Matis János, akikről Mikó elítélően emlékezik meg, a székelyeket testvéreik ellen buzdították és Radult támogatták. Ámde a sors keze a hűtleknekre nemsokára lesújtott. Bedő Istvánt kilenc évvel később perbe fogták és lefejezték. Holtteste Szeben piacán három napig hevert. Rácz György, ez a vad áruló, urának, Radulnak áldozatává lőn. Radul őt ugyanis 1611 július 16-án, egy nappal a véres csata emléknapja előtt, Brassóban négyfelé vágatta és fejét a város egyik bástyájára szegeztette ki...

A hősi halottak egy részét közös sirba helyezték, melynek felirata híven kifejezi az ország súlyos veszteségét:

Quos genuit Cives, hic Transsylvania claudit:
Heu, parvo tumulo quanta ruina jacet!¹

Mikó Ferenc még egyszer így sóhajtott fel a borzalmas vérfürdő után:

— Itt veszett el maga is a szegény Székely Mózes; eleget tevén életével, vérének kiomlásával édes hazájához való szeretetének.

... Talán jobb is volt, hogy a fejedelem hősi halált halt a vidombáki sikon, legalább nem látta, mi történt azután szerencsétlen, szép hazájával és nemzetével.

¹ Itt fedi Erdély hű polgárai hamvait — Erdély...
Hej! Mily szörnyű halált rejt ez a kis gödör itt!...

Vessük föl erről a fátyolt néhány pillanatra, de valóban csak nagyon rövid időre, mert amit ez eltakar, fölülmúl minden borzalmat, minden elképzelhető szörnyűséget.

A csata után Radul vad katonái a magyar sebesülteket kegyetlenül kivégezték, csak a gazdagokat kimélték meg váltság reményében. Kemény József magát 200 aranyért váltotta meg és mégis megölték.

De a rettentő megtorlás csak ezután következett!

Radul 50.000 forint hadisarcot vetett ki Brassóra, amit a közeledő Basta még 80.000 forinttal toldott meg. Mivel pedig meghallotta, hogy a derék város Székely Mózzal rokonszenvezett, tüstént kiadta a parancsot:

— Menjetek és tegyétek a földdel egyenlővé és mindenkit megölhettek, aki gyanusnak mutatkozik!

Bosszuló csapata már el is indult, de a Mindenható megkimélte a halálraitélt várost. A csapatot a hirtelen megáradt Olt feltartóztatta és — Basta visszavonta embertelen parancsát. De csak a város menekült meg. Néhány nap múlva odaérkezett Matheus Sándor, aki valamikor Bécsben gyógyszerész volt, most pedig Basta börtönmestere. Vérpadot állíttatott fel Brassó piacán. Szinte leírni is borzasztó s ha nem volna igaz, azt kellene hinnünk, hogy talán álmódunk. De nem, amit itt leírok, tiszta színvalóság! Matheus Vajda Miklóst felakasztatta, Homonnai Györgyöt összevagdaltatta, Tamásfalvi Jánost, Marosszék főkapitányát, Ribiczei Albert zarándi főispánt, a vitéz Lészai Farkast, Nagy Tamást, Jankó Gáspárt, Tamásfalvi Lászlót, Kis Pétert, Szörcsei Ferencet, Czeglédi Pétert sok más erdélyi úrral együtt Fogarasba vitette és ott iszonyú kínzások közt végeztette ki.

Matheus után nemsokára maga Basta is Brassóba érkezett. Méltó főnöke volt Matheusnak. Kegyetlen pa-

rancsára még a sebeikben fekvő székelyek is vérpadra kerültek. A sok vértanu közül elég, ha Tholdalagi Mihályt, Mikes Györgyöt és Benedeket, Imecs Mátyást, Székely Balázst és a fiatal Henter Benedeket említem meg, akinek először jobb karját vágták le s azután nyársra húzták. Az egykorú krónikás feljegyezte, hogy a pelyhedző állú ifjú olyan bátran ment a szörnyű halálba, hogy még Basta is elbámult.

A császári fővezér és Matheus az egész Erdélyben folytatták véres munkájukat. A halálos ítéletek száma napról-napra növekedett, de még ez mindig nem volt elég. Amit a török, tatár és a háború szörnyűségei megkíméltek, azt elpusztították Basta vallonjai. Krausz György uram, segesvári tanácsnok borzalommal jellemezte a vallon katonákat.

— A vallonok olyanok, hogyha valamely országot el kell pusztítani és meg kell sarcolni, oda csak vallonokat küldjenek. Egy esztendő alatt annyira tönkreteszik az országot, hogy azt a pusztítást sem a kard, sem a tűz nem végezhetné el.

Weiss Mihály is sírva kesergett Basta vad katonáinak pusztításain.

— És mindezt nem tudja a jámbor Rudolfus császár. Nem tudja, hogy a vallonok nem «defensores», hanem «devastores és devoratores». Nem védők, hanem pusztítók, kiszípolozók.

Hihetetlen sarcokat vetett ki Basta a népre. A lovakat, ökröket, teheneket és egyéb jószágokat egyszerűen elhajtották. A gabonát elhordták, a szénát, szalmát elégették. Ennek a rettentő pusztításnak nyomában nemcsak leirhatatlan szegénység, hanem mindenféle betegség is lépett fel. A pestis rémesen szedte áldozatait. Voltak falvak, amelyek egészen kihaltak. A nyomor olyan borzalmas méreteket öltött, hogy az emberek maguk húzták az ekét és a «Basta szekérének» csúfolt

TÖRÖKVÁR.

kétkerekű talyigát. A koldusok nagyobb számban voltak, mint a többi lakók. Az ablakokból letépték a marhabeleket és azokat ették. A macskahúst rémséges drágán árulták. Még a halottakat sem kimélte a kiéhezett tömeg. A kivégzetteket egyszerűen felfalták. Nagyenyeden nyilvánosan árulták az emberhúst.

Ilyen elszomorító helyzetben volt Erdély a tizenhetedik század elején. A pártoskodás és a hatalmi túltengés, valamint a fejedelem szabadságharcának balsikere ide juttatták az országot. Hanem a Gondviselés végre megelégedte a szenvedéseket, elküldte a mentőangyalt Bocskai István személyében, akinek elszánt csapatai elől a császári katonáknak menekülniök kellett.

Basta, ez a közemberből lett császári vezér, semmiféle bűnhődésben nem részesült. A zsitvatoroki béke után nyugalomba ment és mint szürke ember fejezte be életét Prágában, 1607. november 20-án.

... Soraimat befejeztem.

Komor hangulatban idézem föl emlékezetembe a büszke Cenk-hegyet, mely most pusztán, koronájától megfosztva, tekint le a gyönyörű Barcaságra, ahol aranyos kalászok teremnek és ahol egykoron egy hős magyar fejedelem vére hullott a székely szabadságért. Nem tudom, láthatja-e még azt az emlékoszlopot, amelyet a kegyelet a brassói csatában elesettek sirja fölé emelt. Talán már az is eltűnt, mint a hegytetőn valamikor emelt hatalmas vár, melynek köveit Hunyadi János adta Brassónak, hadd emeljen belőle védőbástyát a város körül. Amurat... Székely Mózes... Thököli... Lüders... Az öreg Cenk mindezekre visszagondol és — az emlékek, de különösen a legújabb idők borzalmai miatt könnyezni kezd. Fellegek tornyosulnak körülötte és megerednek az ég csatornái...

VILÁGOS.

ARADTÓL mintegy huszonöt kilométerre észak-keletre, közvetlenül az erdélyi Érchegység nyugati lábainál, fecskefészek módjára húzódik meg egy szabályosan épített község, amely fölött az erdős magaslat egyik előkúpján csonka vár tűnik elénk. Ablakai mint kíváncsi szemek bámulnak körös-körül; észak-, nyugat- és délfelé a hatalmas magyar síkságon megcsodálja az ott robogó vonatokat, mert hiszen ilyeneket akkor, midőn falait építették, a tizennegyedik század elején még nem látott; majd amennyire a folyton növekvő hegyek a kilátást el nem takarják, mélán tekint kelet felé is, arra, amerre Erdélyország van s ahol már nem a magyarok az urak! Midőn Aradot és a nem messze északra fekvő szőlősi malmot megpillantja, fellegek bocsátkoznak a romra, mintha azok is jelezni akarnák ősi multunk lassan porladozó tanujának néma fájdalmát. Arad — a sok vértanu halálának helye; a szőlősi malom — a fegyverletétel szomorú tanuja. És, midőn a romok ásító ablakai Szeged felé révedeznek, mintha a felhők ritkulni kezdenének. Elmondom, mit érezhet, mit idézhet vissza emlékezetünkbe abból az időből ez a rombadólt vár, midőn még igazságos Mátyás uralkodott Magyarországon.

Az 1458. év januárjában magyar királlyá választották Hunyadi János fiatalabb fiát, Mátyást. Alig volt tizenötéstartendős, midőn a trónra emelték. Ezt főképen

nagybátyjának, Szilágyi Mihálynak köszönhette, aki akkor — amint a krónika hiányosan mondja — mintegy hatvanéves lehetett. Az öreg úr nagyon erkölcsös természetű szittya volt; ellentmondást nem tűrt, mindenkinek a szemébe mondta az igazat, családját azonban nagyon szerette és annak minden tagjáért szívesen odaadta volna még a mentéjét is. Különösen a kis Mátyás nőtt a szívéhez. Mikor arról volt szó, hogy őt királlyá válasszák, sokszor dörögött így az ősz vezér:

— Minden mesterségemet, minden okosodásomat megveszem, hogy azt a gyereket magyar királlyá tegyem!

Miután a nép már örömmel énekelte a királyválasztási nótát, Szilágyi Mihály kormányzó első kötelességének tartotta, hogy erről a vármegyéknek és a városoknak örömet tudomást adjon.

A király nem is volt háládatlan nagybátyja iránt. Könnyes szemekkel ölelte meg őt.

— Neked adom Besztercét; te leszel ott a főispán is, hiszen ez a tiszt különben is a Hunyadi házá volt.

Néhány hét múlva így szólott hozzá:

— Szerelmetes nagybátyám, mondanék én valamit.

— No, beszélj kedves öcsém!

Mátyás mosolyogva tekintett Szilágyi uram becsületes szemeibe és habozás nélkül folytatta:

— Neked adom a hazai kincstárt és a királyi várak felvigyázását, de ennek nagy ára van ám!

Szilágyi dörögött egyet és türelmetlenül rántotta meg mentéjét.

— Beszélj!

— Mondj le a kormányzói tisztéről! Hiszen úgy is csak cím az, különös hatalom nélkül! Ha király vagyok, nincs értelme annak, hogy mellettem kormányzó is legyen...

Szilágyi elbámulva nézett azokba a sasszemekbe, amelyekből az atyafiságos szeretet mellett kemény el-

hátározás és hajthatatlan akarat sugárzott ki. Látta, hogy itt minden alkudozás hiábavaló. Néhány pillanatnyi gondolkodás után így válaszolt:

— Jól van, öcsém! De meggondoltad, hogy te még csaknem gyermek vagy és hogy azok, akik a Hunyadi háznak adáz ellenségei voltak, most is csak praktikából mutatják magukat jóbarátaidnak. Garai, Ujlaki, Bánffi meg a többiek. Mit fogsz tenni az én támogatásom nélkül?

— Mit — felelte Mátyás szikrázó szemekkel —, ha kell, valamennyit felakasztatom! Nem vagyok többé gyermek, koránéretté tettem azok a szörnyű csapások, amelyek családomat és hazámat érték...

Így történt! Horogszeghi Szilágyi Mihály lemondott a kormányzóságról, de mintha valami fulánk maradt volna a szívében. Néhány nap múlva találkozott ugyanazzal a Garai Lászlóval, aki Hunyadi Lászlót a vérpadra vitette. Ez észrevette a öreg úr lehangeltségét.

— Mi bántja kegyelmedet, urambátyám?

— Ne is kérdezd, öcsém!

— No, beszéljen már!

— Hát ha nem fogod kifecsegni, elmondom!

— Hallgatok mint a csuka...

Erre Szilágyi Mihály töviről-hegyire elmondta azt a beszélgetést, amit mi már ismerünk. A ravasz Garai László nagy szemforgatások között csapta össze a kezét.

— Hallatlan, borzasztó! És most mit szándékozik tenni, urambátyám?

Szilágyi Mihály letörülte izzadt homlokát; felhajtott egy serleg sashegyit — pedig az ivás nem volt neki erős oldala —, nagyot fujt, majd így szólott:

— Mit tudom én? Azt nektek jobban kell tudnotok; én a kardommal keresem a híremet, nem értek a politikához.

Garai összeráncolt homlokkal gondolkozott kissé, majd halkán monda az öreg úrnak:

— Tudja mit, kössünk szövetséget! Ki tudja, mire lesz az jó! Hát iszen igaz, hogy Mátyás jól kezdi, de úgy veszem észre, fiatal kezei sokszor elvetik a sulykot. Jó lesz reá vigyázni!...

Ennek a beszélgetésnek sajnálatos eredménye lett. Szilágyi Mihály, Erzsébetnek, a magyar király anyjának testvérbátyja, a bátor és kemény hadvezér belekerült a politikusok hálójába és velük 1458 július 26-án Simon-tornyan olyanforma egyezséget kötött, amely szerint az egyezkedő felek — már mint Szilágyi, Garai és Ujlaki — egymást egész életükben, minden ügyekben akárki ellen és akármely körülmények közt híven és egész erejükből segíteni ígérik, ezen ígéretüket kiterjesztvén minden párthiveikre és rokonaikra. A szerződést nem szegik meg és attól semmiféle hatalom, még maga az apostoli szék sem oldozhatja fel.

A simontornyai egyezés összeesküvésnek is volt mondható, melynek éle Mátyás ellen irányult! Végtelenül sajnálatos, hogy az urak, sértett önérzetből, még az öreg Szilágyi Mihályt is megnyerték terveiknek.

A magyar királyt nem tévesztették meg az események. Jól látott ő mindent, összetépte ő azokat a finom hálókat, amelyeket titkos ellenségei szőttek, hogy aljas szándékaikat azokkal leplezzék. Hanem az végtelenül fájt neki, hogy nagybátyja szintén belekerült Garaiék körébe. Tovább figyelte a fejleményeket, nem árulta el, hogy mindent tud, de nem is pihent. Végre elérkezett a tettnek az ideje. Szilágyi uram ugyanis Erdélybe ment és ott mint Beszterce grófja a várat birtokába akarta venni. Minthogy azonban a szászok már szomorúan tapasztalták a hadi terheket, amelyeket a hosszú török háborúk rájuk róttak, nem bocsátották be a magyar vezért. Tümen városbíró felbujtotta a békés lakosságot és midőn ez a vár kapuit Szilágyi előtt már bezárta, hozzá illő «vitéz» módon több cinkostársával

együtt Máramaroson át megszökött. A magyar vezér, Beszterce grófja, többször felszólítá a várat, hogy nyissa meg kapuit a békésen érkező magyar katonák előtt, de hiába! No erre aztán a szittya vér felforr a különben is elégedetlen öreg úrban és keményen megbosszulta magát. A várat megrohanta, elfoglalta, a hűtlen lakosok nagyrészt perbe fogta és sokat kivégeztetett közülök. Katonái még a város egy részét is felgyújtották.

Természetes, hogy ennek a híre az egész Erdélyben gyorsan elterjedt és általános lett az elégedetlenség Szilágyival szemben. Ellenségei — mert ilyenek nagyszámban voltak —, Mátyáshoz siettek.

— Uram, királyom! — mondák — Szilágyi a te hírnevedet csorbítja, mert senki sem hiszi el, hogy nem a te parancsodat teljesíté akkor, midőn Besztercét feladulá. A török déli határainkon van; ezzel nem törődik Mihály, hanem a békés Erdélyt ellenséges földnek tekinti.

Mátyás rosszkedvűen hallgatta a panaszokat. Sokáig gondolkozott, hogy mit tegyen, míg végre elhatározta, hogy nagybátyjával személyesen fog találkozni. Úgy is történt! Hogy ez a találkozás Nándorfehérváron, avagy a Tisza mellett történt-e, én nem tudom; mondjuk, hogy az előbbi várban. Én inkább hiszek Fraknóinak mint Bonfiniusnak, mert az előbbi — hála Istennek — még számon kérheti tőlem, amit írtam,¹ Bonfinius azonban már néhány évszázad óta elköltözött az árnyékvilágból.

Midőn Szilágyi a találkozásra való parancsot megkapta, így dohogott:

— Jól van! Ez lesz a legjobb! Én is személyesen akarok találkozni az öcsémmel.

De a találkozás nem volt örömdetes. Amint Mátyás Szilágyihoz közeledett, őt azonnal körülvették

¹ Sajnos, most már ő sem kérheti tőlem számon, mert az agg püspök és történettudós Budapesten, 1924 november 20-án 81 éves korában elhunyt.

a király lovasai. Mátyás szemére vetette nagybátyjának a simontornyai egyezséget és a besztercei erőszakoskodást. Az öreg úr gúnyosan mosolygott.

— Azt hiszed, öcsém, hogy mindig a te tanácsaidhoz fogok folyamodni? Ha te nem szíveled az én atyafiságos tanácsaimat, én se kérek a tiedből! Mint az ország volt kormányzója és a magyarországi várak felvigyázója, jogom van olyan egyezséget kötni, amilyen nekem tetszik; mint Beszterce grófja és főispánja pallós-jogomnál fogva a gonosztevőket megbüntethetem. Szemrehányásaidat tartsd meg magadnak!

Mátyás éktelen haragra lobbant. Azonnal kiadta a parancsot, hogy az öreg urat fogják el. Mivel pedig Szilágyi Mihály nagyon ellenkezett, halotthalványan intézkedett.

— Bilincseljétek meg!...

Hanem bilincseket nem találtak azonnal. Szilágyi ekkor is hajthatatlan maradt és félvállról odaszólt a csatlósoknak:

— Menjetek a kocsimhoz! Lesznek ott bilincsek, amelyeket jótéteményeimről megfélemezett öcsém számára én magam hoztam!

Ezeket a szavakat Mátyás úgy vette, mint tördöféseket a lelkébe. Felindulását azonban nem árulta el, a legteltesebb nyugalommal várta nagybátyja megbilincselését. Miután ez megtörtént, az öreg szittya kissé megemberelte magát. Erkölcsössége alábszállt és helyet engedett a szelidebb érzelmeknek. Panašzos hangon szólt öccséhez.

— Az én elfogatásomba téged ellenségeid ugrattak be, hogy királyi tekintélyedet hallatlan hálátlansággal szennyezzék be. Amit elkövettél, ez nem más, mint a fiú kegyeletlensége a legnagyobb magyar hős iránt. Mindenki megbotránkozik azon, amit tettél! Ha hozzátartozójának lettél ellenségévé, akkor az egész hazád ellensége vagy! Én nem törődöm vele! Már hatvan-

esztendő vagyok, eleget éltem, becsületet szereztem Magyarországnak és a Hunyadi névnek, az én lelkiismeretem nyugodt! De mi vár tereád? Te még gyermek vagy, nem tudod megítélni ellenségeid praktikáját, belekerülsz az ő bosszújokba; amit ma tettél, az trónodba, sőt életedbe kerülhet...

Mátyás ugyan figyelmesen hallgatta nagybátyja kifakadását, de nem azért forrt őbenne is a Hunyadiak sűrű vére, hogy mint magyar király azonnal megváltoztassa már egyszer kiadott parancsát; miután Szilágyi befejezte panaszos beszédét, hátat fordított neki, sőt fékezhetetlen haragjában még azt is mondotta:

— Vigyétek Világos várába a lázadót és ott fejezzétek le!...

Szörnyű volt a parancs! Másnap már Világosban volt Szilágyi Mihály uram s a várnagy, Lábatlan Gergely és az alkapitány, Dóczi György a rémitő parancsot is megkapták. Egy azonban nem fért a fejükbe. Az a rotamester ugyanis, aki az üreg urat kísérő katonaság parancsnoka volt, miután Szilágyit biztonságba helyezték, titokzatosan odasúgta Lábatlan Gergely fülébe:

— Várnagy uram, még azt is megparancsolta a mi felséges urunk, hogy a fogoly mellé osszanak be egy jó szakácsot is, aki ismeri a kedves ételeit.

Lábatlan nagyot nézett. Aztán félhangosan dűnyögte:

— Most osztán legyen okos az ember. Ide küldenek egy lázadót, hogy vétessem a fejét, de ugyanakkor rámparancsolnak, hogy adjak neki egy jó szakácsot is. Furcsa világ járja manapság!

A várnagy addig töprengett a furcsa parancsokon, amíg egy szép nap reggelén felöltötte meggyeznő aranyos mentéjét, drágaköves kardját, hosszú sarkantyús szattyán csizmáját, kócsagtollas kalpagját, megcsókolta életépárját, azután így rendelkezett Dóczi urammal.

— Megyek a királyhoz, hogy adja nekem szájrul-szájra tudtomra, mi a szándéka Szilágyi Mihállyal. Ha aztán csakugyan azt rendeli, hogy emésszem el őkegyelmét, addig nem nyugszom, amíg írásba nem adja a parancsolatot. Nagyon vigyázzon, mert a beste lelke török a határon ólálkodik.

Azután nehézkes, öreges léptekkel lement a garádison és felült szép sárga lovára. Elment.

Dóczi uram egyedül maradt. Azaz, hogy nem egészen egyedül, mert ott volt a várkatonaság, a várnép, no meg az előkelő fogoly is, aki mellett már ott sürgött-forgott Vontszemű Illés, a szakács, akinek messze földön nem volt párja, három kuktájával, Harangozó Péter, Seprős János és Tepsi Barnabás ifjú legényekkel.

Már két hete volt, hogy eltávozott a várnagy. Szilágyi Mihály szörnyen kezdte unni az egyedüllétet, a semmittevés sehogy sem illett forrongó véréhez. De igaz is, hiszen alig volt kihez szólania. Még legtöbbször a hű szakáccsal beszélgetett, ha ez maga feltálalta a jobbnál-jobb saját főztű ételeket.

Az egyik estén, midőn Csaba királyfi útja, a titokzatos tejút, a legszebb fényben ragyogott és ennek közepén a világ központja, a Véga csillag zöldes-fehér sugarait küldte az apró föld felé, Szilágyi uram oda-szólt Illésnek:

— Hallod-e, nem hallottál-e valamit a tarfejú pogányokról?

A kékszemű szakács, aki nemcsak arról volt nevezetes, hogy a halpaprikást és a kürtőskalácsot pompásan tudta készíteni, hanem arról is, hogy — tanácsoseszű ember lévén — sok praktika szorult az agyába, vigyorgva felelte:

— Eiszén a határon vannak, de ha akarjuk, ide is hívhatjuk őket.

Szilágyi elbámult.

— Mit beszélsz, te kéteszű szikulus?

— Tudom én, amit tudok! És ha nagy jó uram nem szól ellene, még az is könnyen megtörténhetik, hogy nemsokára nem Lábatlan Gergely, hanem — Szilágyi Mihály lesz Világos várának ura!

De már erre felugrott karosszékéből az ősz vezér.

— Miket beszélsz? Úgy látszik, bolondgombát ettél.

Nem azért volt praktikus eszű Illés szakács, hogy ne tudta volna, mit beszél. Köhintett egyet-kettőt, azután sugdosva mondott valamit Szilágyi Mihálynak. Olyan halkán beszélt, hogy én nem hallottam, ezért tehát nem is tudom leírni. Az azonban bizonyos, hogy a kemény szittya a szakács szavai után kacagva ütött ennek kövér vállára.

— Ember vagy öcsém, még ha szakács vagy is!

...Lábatlan uram hosszabb időt töltött a királyi udvarban. Körülményes circumstanciák között juthatott be Mátyáshoz, akinek éppen rossz kedve volt, mert délen a török, nyugaton pedig Friderikus mozgolódott. Szórakozottan hallgatta Lábatlan Gergely hosszú instanciáját. Az is lehet, hogy nem is hallotta, mit beszél. Csak akkor neszelt fel, midőn nagybátyja nevét hallotta említeni. Ekkor valami melegséget érzett szíve tájékán. Így bocsátotta el a derék várnagyot:

— Őrizzétek csak jól a foglyot, adjatok neki inni, enni; vigyázzatok rá, mert lábai köszvényesek; a többit majd megparancsolom. A fejevételről ezidőszert szó se essék.

Lábatlan füttyörészve hagyta el a budai várat. Mintha huszonöt esztendővel megfiatalodott volna. Jókedvűen adatta elő kulacsát csatlósától, jót húzott belőle, azután megköszörülte torkát és felkurjantott.

— András szolgám, ha megabrakoltál, indulunk! Estére legalább is Kátán kell lennünk. Sietős az utam. Canis mater, ma jó kedvem van! No nesze, igyál te is!

Néhány nap mulva Világos környékére érkezett Lábatlan Gergely. Kissé nyugtalankodott, hogy az a hevesvérű Dóczi nem csinált-e valami bolondságot s ezért Andrást előre küldötte, ő maga pedig egy terebélyes vadkörtefa alatt megpihent.

— Eredj csak és eresztess le a vonóhidat.

Nem telt bele egy félóra, András csatlós rettentő ijedt arccal tért vissza.

— No, mi bajod?

— Nagy uram, szörnyű baj van! Hiába kiabáltam én a vár alatt, nem bocsátottak be! A vár fokán láttam Vontszemű Illést három kuktájával, számárfület mutattak nekem. Azt mondták, hogy Lábatlannak, meg Dóczinak, meg a csapatoknak — kint tágasabb, mivel-hogy most már Világos várában Szilágyi Mihály az úr!

— Tyűh a mindenét! — ordította Gergely uram. Ha ezt a király meghallja, vérpadra kerülök.

Hamarjában nem tudta, mit tegyen. Szórakozottan veregette lovának nyakát, majd egy kissé megnyugodva dörmögte:

— Azaz hogy, nem is én kerülök vérpadra, hanem Dóczi; hisz én itthon sem voltam; adtam én neki olyan instrukciókat, amiket ha megszível, nincs semmi baj. De azért mégis szeretném tudni mi történt.

Nem soká kellett törni a fejét. Az aradi országon porfelleg látszott. Lovas csapat közeledett. Lábatlan a jobbkezét a szeme fölé emelte. Azután megkönnyebülten kiáltott fel:

— Hiszen ez a mi csapatunk! Az élén látom Dóczi uramat! András, hívjad csak ide a vezért.

Néhány perc mulva már a vadkörtefánál termett Dóczi György. Hadiköntöse porral borítva. Bronzszínű arcáról csurgott a verejték. Leugrott lováról és oda-sietett a várnagyhoz.

— No, mi történt, Dóczi uram? Ügylátszik valami

nagy bolondságot csináltak kegyelmetek, amíg Budán voltam. Ennek rossz vége lesz.

Dóczi lemondóan intett a kezével.

— Bizony, csunyául becsaptak. Tegnapelőtt este az a beste-lelke Illés szakács rettenetes lármát csapott és lelkendezve szaladgált a várban kuktaíval együtt, hogy itt a török. Én nem akartam hinni neki, de ő a lábaimhoz omlott, térdeimet átölelte és zokogva rimánkodott, hogy törjek ki lovasaimmal a várból, mert ha a pogányok idáig jönnek, elfoglalják a várat és akkor mi lesz Szilágyival! Ha kiszabadítják, akkor bizonyosan átmegy a törökökhöz és akkor mindnyájunk feje lehull a király haragja miatt...

— És ezt elhitte kegyelmed? Hát nem voltak hírvivői?

— Voltak, de a szakács annyira rimánkodott, hogy felriasztottam embereimet és velük otthagytam a várat. Jó messzire ellovagoltunk, de csendesen kapáló várnépen kívül senkit sem láttunk. Már Panád közelében voltam, akkor találkoztam néhány lovassal Arad várából. Kérdezősködésemmre kikacagtak, azt mondták, hogy a pogány tán még a Dunától is visszahúzódott, esze ágában sincs Magyarországra betörni. Erre rögtön visszafordítottam embereimet és Világosba visszatértem. Azaz hogy, csak akartam, mert a hidak felvonva, a kapuk bezárva voltak. Döngettem is ezeket, de attól a fránya szakácstól a vár fokáról azt a választ kaptam felszólításomra, hogy csak akkor bocsát be, ha a vár új ura, Szilágyi Mihály ezt megengedi.

Lábatlan Gergely olyanokat fűjt erre az elbeszélésre, mint a kivert bika. Haragosan nézett Dóczi-ra, aztán ráförmedt:

— Kegyelmed nagy számár! Tudja-e, mi lesz ennek a következménye?

A deli levante lehorgasztotta a fejét, aztán megadással mondá:

— Tudom, nagyuram! Legjobb esetben fejvesztés, de valószínűleg akasztófa...

Hanem a sors könyvében másképen volt megírva.

A király néhány nap múlva meghallotta az esetet. Maga Dóczi György jelentette, akit Lábatlan Gergely küldött Budára. Mátyásnak most már jobb kedve volt, mint a multkoriban. Miután Dóczi jelentését befejezte, hangosan felkacagott.

— No az a szakács megérdemli, hogy nemes emberré tegyük! Bár nagy számárságot követtél el, mint-hogy azonban a fogolynak már úgyis meg akartunk kegyelmezni, mindenféle megtorlástól eltekintünk. Térj haza, biztosítsd Szilágyit és Lábatlan uramat kegyelmemről. Lábatlant visszahelyezem várnagyi tisztjébe, Szilágyi pedig siessen a Tiszához, ahová tíz nap múlva megérkezünk, mert fontos parancsot akarok neki adni.

Dóczi az örömtől repeső szívvel és ragyogó arc-cal hagyta el Mátyás király írószobáját.

Amint a nagy Hunyadi fia egyedül maradt, kezeit jókedvűen összedörzsölte és gyermekes örömmel kiáltotta:

— Hála legyen a Mindenhatónak, hogy segítségemre jött ebben a nehéz ügyben! Hiszen szerelmes nagybátyámnak régen megbocsátottam én, csak a módust nem tudtam kieszelni a kiszabadítására. Hanem azt a szakácsot csakugyan felszabadítom a jobbágyi sorból...

A krónika szerint 1459. szeptember 9-én Mátyás király Várkonyban, Szilágyi pedig Varsányban táborozott embereivel. Hogy a törvényes formáknak eleget tegyenek, mindketten közbírákat választottak, akik Szilágyi Mihály ügyét közösen protokollumba vették. Talán mondanom sem kell, hogy az ítélet az öreg szittyára nézve kedvező volt. A nagybátya és a fiatal király egymás nyakába borultak és sűrű könnyhullatások közt mindent elfelejtettek.

Hatalmas lakoma zárta be a kibékülést. A tizenkettedik fogásnál — éppen őzgerincet küldött be Vontszemű Illés — Mátyás fölemelkedett ülőhelyéről és hosszú beszédben éltetvén szerelmes és tisztelt nagybátyát, maga elé parancsolta a rémüldöző szakácsot. Aztán hozzáfordulva így beszélt tovább:

— Mivel pedig a szakács, Szilágyi Mihály, kedves rokonunk megmentésében páratlan ügyes praktikát mutatott, ezennel elrendeljük és mindenkinek kihirdetjük, hogy Vontszemű Illést a mai naptól kezdve felszabadítjuk és neki ajándékozunk a Duna melletti Leányvárat, ahonnan Bresztováci Márta gyáván megszökött.¹ Mivel pedig Illés szakács nemcsak nagyon meggondolva, hanem sebesen is intézkedett, elrendeljük és megparancsoljuk, hogy neve a mai naptól kezdve Sebesi legyen. Címerébe régi foglalkozásának megörökítésére egy halat parancsolunk.

A kövér szakács ijedtében elejtette azt a nagy tálat, amit éppen Tepsi kuktától átvett, hogy a királyhoz vigye. Ezt meglátta a király, jókedvűen folytatta:

— Látszik már, hogy nem való nemes Sebesi uram kezébe a kiszolgálótál. Ezentúl ebben már nem is lesz része; vegye fel új köntösét és üljön ide mellénk. De nem akarunk megfélekezni a három kuktáról sem. Azoknak méressen ki tárnokmester uram annyi aranyat, amennyit a leejtett tál az őzcombbal együtt nyomott.

A király igazságszolgáltatása és a kényes ügy kedves elintézése mindenkire, aki az ebéden jelen volt, mély benyomást tett. A pápai nuncius, Carvajal őminenciája könnyekkel szemeiben emelte serlegét a legigazságosabb és a legnemesebb szívű ifjú magyar királyra.

Az ebéd után Szilágyi, Mátyással együtt Egerbe utazott, ahol a király átadta nagybátyjának Alsó-Magyar-

¹ Lásd az első kötetben. (Leányvár.)

országot, hogy azt a pogány ellen oltalmazza. Az ősz vezér meg is felelt feladatának! Nemsokára úgy megverte a törököt Szokolji Péter urammal, hogy az hanyatt-homlok menekült a Duna mellől.

A következő esztendőben Garai és Ujlaki ismét megkönyékezték Szilágyi Mihályt, hátha eltántorítaná Mátyástól. Most azonban felsültek! Sőt az igazságos Mátyás tizenkét embert csapott el udvarából, akik eddig őt szüntelenül Szilágyi ellen köszörülték vala.

Sajnos, a derék magyar vezér nem sokáig élvezhette öccsével való kibékülését. A vakmerőségig való vitézségében néhány emberével megtámadta Ali bégnek hadát Posasin mellett. Úgy küzdött, mint egy oroszlán, de nem bírta magát átvágni a bekerítő török csapatokon. Ali ujjongva verette bilincsekbe az ősz vezért; elküldötte őt Konstantinápolyba, ott bezárták a Héttoronyba és II. Mohammed szultán parancsára a következő — 1461 — esztendőben lefejezték.

Mátyás hangosan zokogott, midőn szeretett nagybátyjának szomorú végét meghallotta. A talpig gyászba öltözött Báthori Margitnak, Szilágyi özvegyének odaajándékozta Világos várát és — amint néhány krónikás mondja — a következő gyászos verset készíttette a hős vezérnek emlékére.

Supplicio indigno periit Szilágyi heros :
Fata ita dulcia vel tristia quemque manent.¹

... Sok évszázad letűnt a mulandóság tengerében a leírt események óta. Világos vára azóta nem sok vihart látott ugyan, de az egyik végzetes lett reá nézve. Tulajdonosa, Bohus uram, az 1784. évi parasztlázadaskor az aradi várból hozatott ágyúkkal a saját fészket halomra lövette, mert a lázadók ott húzódtak meg. Azóta rommá

¹ Hozzá nem méltó módon mult — hős — ki Szilágyi
Igy vár kit-kit a sors, jól, vagy szomoruan.

vált Báthori Margit vára. Most már gyíkok és kígyók tanyáznak a számtalan kőtöröke s az apró bokrok közt, a porladozó falakon pedig rémesen huhogó baglyok röpködnek nesztelenül...

Vajjon fölépítik-e valaha ezeket a romantikus omladékokat, amelyek üres szemeikkel csak a messze távol kódében láthatják az *igazi* magyar rónát?!...

Mert amit közelről látnak, azok nincsenek többé az ezeréves Magyarországon...

ARAD.

FÖLTTEM fekszik hazánk térképe, de nem a megcsonkított Magyarországé, hanem a háborúelőtti magyar honé. Szemeim északról délre és kelet-ről nyugatra fürkészően keresik azokat a helyeket, ahol régi dicsőségünk vagy szomorú sorsunk néma dokumentumait vagy legalább azok helyét föltalálhatjuk. Alig húsz kilométerre az erdélyi érchegység nyugati lábaitól, a Maros szeszélyes kanyarulata mellett ezt a fölírást találok: «Arad». Lelki szükségét érzem, hogy ennek régi váráról valamit meséljek, de nem szomorút, valami vidámat, ami a magyar lelket derült hangulattal töltené el. Sok könyvet veszek elő, végigolvasom őket és — csalódással válok meg tőlük. Egyetlenegy verőfényes pontot sem találok a sárguló lapok fekete szántásai között, szomorú és sötét az, amit olvastam. Már mindegy. A szomorúságból és a sötétségből is tanulhatunk, álljon tehát itt a magyar történelem kulisszáinak legfeketébbje, az 1848/49-es szabadságharcunk tragédiájának utolsó jelenete.

Arad Magyarország legrégibb vára. Valószínű, hogy már a rómaiak korában is létezett, az azonban bizonyos, hogy első királyunk idejében már mint erős vár szerepelt. Multja tehát épen olyan idős, mint az egész magyar nemzeté. *A miénk volt Arad a bonfoglalástól kezdve, hiába állítják az új birtokosok, hogy «Orod» valamikor oláh erősség volt...*

Mielőtt a magyar Golgothán födetlen fővel és összekulcsolt kezekkel áldoznék a mult emlékeinek, kénytelen vagyok megemlékezni arról a végtelenül szomorú eseményről is, ami II. Béla király uralkodásának elején Aradon történt.

Tudjuk, hogy Könyves Kálmán rossz tanácsadóira hallgatva, Vazult és ennek fiát, Bélát, megvakíttatta. Őt II. István, majd ennek elhunytá után II. (Vak) Béla követte Magyarország trónján, aki Oros szerb fejedelem leányát, a szép és erélyes Ilonát vette nőül. A királyné látván férje szörnyű tehetetlenségét, bosszút esküdött. Egyszerre és rémesen akart lecsapni mindazokra, akik Bélának megvakításában közreműködtek. Hogy tervét megvalósíthassa, Aradra országgyűlést hirdetett és férjével együtt maga is megjelent az urak között. Szívetfacsaró látvány volt a deli ifjú királyt réveteg lépésekkel, teljesen lezárt szemekkel látni a gyönyörű királyné oldalán. Alig foglalta el a királyi pár a trónszerű emelvényt, Ilona királyné azonnal hangosan szólott:

— Hű nép, urak és nemesek, vének és ifjak, gazdagok és szegények, halljátok! Az Isten mindegyiteknek adott szemeket, hogy lássatok, mi az oka, hogy egyedül urunk, királyunk van megfosztva szemevilágától? Kiknek tanácsából érte őt e csapás? Kik tették ezt? Elfogják-e kerülni bosszúállásokat?!

Iszonyú zaj követte a királyné szavait. Ami ezután történt, én magam nem bírom leírni, rábízom az akkori krónikásra:

«Az ország felrohana és kikezdé keresni a bűnösöket és kiragadván őket, mindjárt hatvannyolc urakat levágának, némelyeket konconként hányának, némelyeket horogra vetének, némelyeket örök tömlőcre, némelyeket pedig örök hitetlenségbe vetének és feleségeiket, gyermekeiket számkivetésbe kergetének.

Ezek között pedig fők valának: Lambert ispán két

fiával, Miklóssal és Noinottal, ettől származott a Majláth familia, ki Acus nemzetségéből való vala. Ezeket az önnön atyafia kivonja a király lábai elül. ahova szadlaltak vala és Lambert ispánt egy székkal agyonveré, Miklóst pedig és Noinotot a gyűlésben levágtatá.»

Valóban borzalmas esemény volt ez. Egyik legsötétebb pontja hazánk tíz évszázados történetének; egyet azonban tanulhatunk belőle; azt, hogy az energia mindig megmarad, még a könnyelműen elkövetett helytelen cselekedet megtorlásában is.

Most pedig szálljunk a képzelet szárnyain az 1132-ik évi országgyűlésről legutolsó szabadságharcunk katasztrófájának idejéhez.

Görgei 1849 augusztus 13-án Világostól északra a szállósi malom közelében letette a fegyvert Rüdiger előtt. Ő maga kegyelmet kapott ugyan, a többi honvéd vezérnek azonban a szívtelen Haynau nem kegyelmezett. A szabadságharc legnagyobb hőseit sötét börtönökbe záratta, különösen a pesti újépület és az aradi vár kazemattáiba. Az előbbiből vitték utolsó útjára hazánk első felelős miniszterelnökét, *Batthyányi Lajos grófot*, majd többeket is, Aradon pedig október 6-án tizenhárom magyar vértanu lelke szállott föl a Hadúrhoz. Ezeknek utolsó óráiról és perceiről álljanak itt a következő sorok.

Szombat volt, az októberi szombatok egyike. Ködös, fellelges reggel, egyetlen napsugár sem törte át kilenc óráig a komor felhőfoszlányokat.

Még csaknem sötét volt hajnali öt óra után és már ekkor moraj és dobpergés kísérte a Wocher-ezred egy zászlóalját,¹ mely az aradi vár főőrházának északi oldala mellett állott. Hatszáznál több fogoly synylődött ekkor az aradi várban. Valamennyit szobájukba zárták,

¹ A 25. gyalogezred, amelyet akkor Csehországból egészítettek ki. Magyar ezreddé 1853-ban szervezték át.

ARAD. SZABADSÁGSZOBOR.

a bástyákra ágyúkat vontattak és mellettük tüzepek meggyújtott kanócokkal figyelték a további parancsra.

Félhatkor Uthyka Antal főporkoláb két alfoglár kíséretében *Kiss Ernő*, *Lázár Vilmos*, *Dessewffy Arisztid* és *Schweidel József* tábornokokat kivezeti szobáikból és az északi kapu előtt megáll velük. A halálraitélt hősök amint egymást megpillantották, hevesen megszorították egymás kezeit, de a felindulástól nem bírtak szólani. Azután egy pillanatig körülnéztek, szemeiket az égre emelték, melynek gyönyörű kék kupoláját soha ebben az életben látni nem fogják. Most sem láthatták, mert a sötét fellegek szinte a földig vonszolták fekete foszlányaikat, mintha ők is sírni szándékoztak volna azért, ami Arad várában akkor történt.

Amint a négy hős megérkezett, a zászlóalj kettévált és a honvédtábornokok az üresen maradt közepen foglaltak helyet. Schweidelt *Bardócz* minorita, Kiss Ernőt *Marchot* várkaplán, Dessewffyt *Baló* református lelkész. Lázárt pedig *Winkler* minorita vezette karonfogva. Tőlük jobbra és balra nyolc-nyolc katona ment töltött fegyverekkel. Az áldozatokon fekete atilla, hófehér ing, fekete nadrág és fehér keztyű volt.

A komor menet a vár északkeleti hatodik kapuján kiérven, a közeli első sáncban megállapodott. Az oldalukon álló tizenhat katona vezényszóra elvált az elítéltektől és a foglyokkal szemben fejlődött vonalban sorakozott zászlóaljhoz csatlakozott.

A négy tábornok lelkészeikkel meg imádkozván, *Czinner* hadbíró felolvasta az ítéletet, amit az áldozatok a legnagyobb elkeseredéssel és több ízben fejüket rázva vettek tudomásul, mert az ítélet és annak megokolása igazságtalan volt.

Most Schweidel, lelkészének kezét melegen megszorítva, ezt mondá neki:

— Tisztelendő úr! Ime, itt van az a fészület,

amelyet boldogult atyámtól örököltem. Ezt mindenkor, még a harcok zajában is magammal hordoztam, kérem, adja azt át fiamnak...

És most mintha valami eszme villant volna meg agyában, a keresztet hirtelen visszavette a lelkésztől.

— Kezeim között akarom tartani a feszületet és vele meghalni. Miután lelkem elszállott, ne irtózzék azt kezeimből kivenni és fiamnak átadni.

Kiss Ernő elbúcsúzván lelkészétől, mélyen fel-sóhajtott.

— Szegény hazám! Vége mindennek! Az Isten büntesse meg hóhérainkat!

Dessewffy büszke fenséggel viselte magát, megszorította lelkésze kezét, könnyek peregtek szemében és arra kérte a lelkiatyát, adja át nejének levelét, üzenetét és kisebb emléktárgyait.

Lázár Vilmos ezeket a szavakat intézte Winkler minorita atyához:

— Kedves tisztelendő úr, ha netalán ezek az emberek rosszul lőnének és elhibáznának, ne hagyjon ki-lódnom. Azonnal kérje föl a vezénylő tisztet, hogy ismételtesse a lövést...

Amit itt leírtunk, csak néhány percre tartott. Most fölhangzott a parancsszó, a négy tábornok mintegy tizenöt lépés távolságban a zászlóaljtól, öt lépés tér-közre egymástól fölállott, felső öltönyét és mellényét levetette. Azután szemeiket bekötötték egy-egy fehér kendővel és térdökre ereszkedtek.

Lázár Vilmos mielőtt szemeit bekötötte volna, összetett kezeit az ég felé emelte és imádkozva mon-dotta:

— Istenem! Nőm! Három gyermekem!...

Ebben a pillanatban a zászlóaljból kivált tizenkét katona; három-három megáll minden tábornok előtt négy lépés távolságban. A parancsnok kardjával jelt ad.

A tizenkét fegyver egyszerre dördül és — a haza három hős fia e pillanatban élettelenül arcra borul.

Kiss Ernő most is mozdulatlanul térdel. Rémitő látvány! A golyók csak a vállát furták keresztül. Három közlegény odarohan s közvetlenül előtte — megadja neki a kegyelemlövéseket.

...*Sujánszky Eustach* minorita tanár a következőképen írta le szomorú működését néhány elítélt mellett október 6-án és az ezt megelőző éjjelen.

Október hatodikán hajnali két órakor elindulván, miután a várba bejutott, a reábizottakat fölkereste. A foglyok virrasztottak és amennyire lehetett, szeretteiktől néma búcsút vettek s utolsó óhajaikat nyilvánították. A bűnbánat s az oltár szentségét magukhoz vették és lelkük tiszta öntudatával várták azt a borzasztó időt, mely őket annak az ítélőszéke elé állítja, akitől ügyük igazságos voltaért szenvedett vértanu-halál után a dicsőség babérját elnyerni fogják.

Félőt elmúlt, midőn *Sujánszky* bevégezvén *Pöltenberg Ernő* és *Aulich Lajos* tábornokoknál papi kötelességét, a lábtörés következtében ágybanfekvő nagy hőst, *Damjanich Jánost* látogatta meg, aki a szobábalépésekor kezet fogott a lelkésszel; a brünni hóhért — Mayert —, aki éppen közelében tartózkodott és az őrt is kiküldvén, *Sujánszky*val barátságosan beszélgetni kezdett. Különösen a politikáról, Kossuthról és Görgeiről emlékezett meg. A többek között így szóllott:

— Tisztelendő barátom! Nem félek a haláltól, hiszen ezerszer néztem vele szembe, de mégis fáj, hogy a császári háztól még azt a kegyelmet sem nyerhettük meg, miszerint katonához illő módon — golyóval végezzenek ki.

Azután fölkererte a lelkészt, hogy az éj óráiban vigasztalhatatlan hitvесе: *Emilia* számára megnyugtatósul készített imáját feleségének kézbesitse. Erről *Sujánszky*

megnyugtatta Damjanichot, aki a lelkész távozása alkalmával még ezeket a szavakat intézte hozzá:

— Tisztelendő barátom! Ön talán nem is tudja, hogy ki vagyok?

— De igenis, tudom...

— Én ugyan — folytatá Damjanich — vallásomra nézve rác vagyok, de mint rác nem akarok meghalni. Áldjon meg engem! De azt is tudom, hogy ön engemet addig meg nem áldhat, amig bűneimet meg nem gyógonom, tehát hallgasson meg.

A katolikus hitvallást röviden letette, majd a nagy férfiú meggyónt. Sujánszky föloldozta, kezeit az elítélt fejére helyezte, amiket Damjanich saját kezeivel még jobban odaszorított. Az áldás után így szólt a tábornok:

— Most már nyugodtan halok meg, mert magyar paptól kaptam az áldást.

Azután ágyában kissé fölemelkedett s így folytatá:

— Tisztelendő barátom, ha nem utál, csókoljon meg engem.

— Hogy utálnám a hősök leghősebbjét!...

A magyar tábornok és a minorita lelkész egymás nyakába borultak és öt percig hangosan zokogtak. Ezt a jelenetet Sujánszky sohasem feledte el.

A lelkiatya eltávozott s a porkoláb szobájában várta azt a percet, amelyben a borzasztó útra indulniok kell. Ez is elérkezett. Időközben már négy tábornok a vár falai alatt, a katonák golyóitól — elvérzett. Hulláikat a sáncok hantjai fedik, mert elszállításukat akkor nem engedték meg...

Végrehajtván a négy tábornokon a kivégzés, a bitófára ítélt kilenc hős szintén katonai kíséret mellett elindult; mellettük a kirendelt lelkészek.

... Így adja elő Sujánszky tisztelendő úr a szomorú órák történetét. A következő adatokat is részben az ő

további leírásából, részben a leghitelesebb forrásból, «Az aradi vértanúk albumából» állítottam össze.

Az áldozatok egymásután érkeztek a déli kapu előtti térre. Az átvirrasztott éj, a szabad levegőnek tartós nélkülözése, a haza és családai sorsa fölötti gyötrelmem mély nyomokat hagyott arcukon. Szemük mélyen beesett, arcszínük nagyon halvány. Hajuk sokkal szürkébb, mint négy héttel ezelőtt. Lábaikon és egyik kezükön most is bilincs van!

Elsőnek *Nagy-Sándor József* volt kint. Az utána érkezőknek kezét nyújtotta és szomorúan mosolyogva kívánt nekik jó reggelt.

Damjanich az utolsó, akit, mivel még járni nem bírt, egy készen álló közönséges parasztszekérre emeltek. Ez a szekér egy fazekas-varsándi magyar paraszté volt, aki sírva hajtott a lovait.

Mind a nyolc tábornok ösztönszerűen a nagy hőshöz közeledett és őt meghatott hangon üdvözölték.

— Nemde, megmondtam — szólt keserűen Nagy Sándor —, hogy akasztófára kerülünk?

Damjanich nyugodt hangon válaszolta:

— Nem akartam hinni, de most látom, hogy igazad van, barátom!

A zászlóaljparancsnok sorakozást és indulást vezényelt. A menet megindult. Az elítéltek a két részre osztott zászlóalj közepén voltak, közvetlen közelükben jobbról és balról húsz-húsz katona.

Elöl Lahner és Knézich, *Pléva* lelkészt karonfogva; azután Pöltenberg és Aulich Sujánszkyval, Nagy-Sándor Winklerrel, Török Bardóczcal, Vécsey Marchot, végül gróf Leiningen Baló lelkészekkel. Utánuk Damjanichot vitte a döcögő parasztszekér. Mellette *Szombathi Kálmán* görögkatholikus lelkész, teljes egyházi díszben, szemben vele, aranypaszomántos, vérvörös ruhában a — hóhér.

Lassú lépésekkel haladt a gyászos menet a várnak

Arad felé néző főkapuján. Amint a szabad térségre érkeztek, az elítéltek végtelen vággyal és elragadtatással néztek körül. Hetek óta először és — sajnos — utoljára szívták a balzsamos, üde levegőt.

— Ah, mily kedves az Istennek szabad levegője! — kiáltott föl Leiningen mélyet sóhajtva, mire a mellette imádkozó Baló lelkész szomorúan válaszolta:

— Még dicsőbb világ van a felhőkön túl.

Mintegy tizenöt perc múlva balra kanyarodtak. Ekkor azonnal megpillantották a vár déli oldalán fekvő téren a számukra kijelölt akasztófákat, az egyszerű, durván faragott, mintegy nyolclábnyi magas facölöpöket. Vécsey, aki életében csak kétoszlopú bitófákat láthatott, megütődve mondá:

— Hát ilyen akasztófákat készítettek számunkra?

Nagy-Sándor keserű megnyugtatóssal felelte:

— Hagyd el, barátom, ez a legjobb és legcélszerűbb...

Az elindulás óta fél óra telt el, amíg a gyászhelyre érkeztek. Winkler lelkészen, midőn a kilenc bitót meglátta, annyira erőt vett a megindulás, hogy zokogni kezdett. Nagy-Sándor ezt észrevevén, hozzáfordult:

— Kedves tisztelendő úr, tegnap ön vigasztalt engem és most ön sír?!

Az oszlopok előtt mintegy tizenkét lépésre megállt a katonaság; négyszöget alakított, úgy hogy az elítéltek lelkészeikkel épen a középén, szemben a bitófákkal foglaltak helyet. A kilenc oszlop három-három lépés távolságra volt egymástól felállítva. Mindegyik alatt mintegy kétlábnyi magasságú zsámoly, amelyet bármikor félre lehetett tolni.

A szomorú emlékü tér kívül esik a vár területén, Uj-Arad és a vár között terül el s akkor Biró Imre zsigmondházai földbirtokos kaszálója volt.

Mind a nyolc elítelt Damjanich kocsija köré sorakozott. Leiningen a lelkészekhez fordult.

— Tisztelendő urak, nemsokára vége lesz! Imád-

kozzunk együtt, hisz mindannyian keresztények, mindnyájan egy hazának a gyermekei vagyunk!

Épen fél hét óra volt, midőn *Tichy*, a lóháton vezénylő őrnagy, jelt adott, hogy a halálos ítélet felolvastassék. *Damjanich* figyelmesen hallgatta, majd ingerült hangon mondá lelkészének:

— A leggyalázatosabb koholmányok, amiket nekünk itt felolvasnak!

Vécsey gróf *Sujánszky*hoz lépett és fölkérte őt, szólítsa fel a hóhért, hogy emberiesen bánják velük. Ez németül és nyájasan válaszolt.

— Geistlicher Herr! Seien Sie versichert, Sie werden mit mir zufrieden sein.

Most *Uthyka*, a várporkoláb, *Tichy* őrnagy elé lép, tiszteleg és egymásután háromszor — német nyelven — kegyelmet kér az elítéltek számára.

— Istennél a kegyelem! — válaszolta háromszor a horvát őrnagy.

A porkoláb most újból tiszteleg az őrnagynak; megfordul, az elítéltek felé megy; megáll, katonásan üdvözli *Pöltenberg* tábornokot és harsányan mondja:

— Kérem, kapitány úr!

Minden tábornokot azon a rangon szólított meg, amelyet az illetők az osztrák hadseregben viseltek.

Most a porkoláb a tábornok kezét és lábát egy kulccsal a bilincsektől megszabadítja s az elítéltet átadja a közelálló hóhérnak. Midőn ez kezénél akarja fogni, *Pöltenberg* egy percnyi halasztást kér. Odalép a kocsin komoran merengő *Damjanich*hoz, hevesen megszorítja a kezét, *Damjanich* lehajlik.

— Isten áldjon meg, barátom! — és megcsókolja *Pöltenberg*et, aki a többi elítéltet és a lelkészeket is utoljára csókkal üdvözli.

Pöltenberg visszatér a bakóhoz, ez megfogja az egyik kezét, *Sujánszky* lelkész a másikat. Hangosan

ímádkozva éri el az első oszlopot. A hóhér egyik szolgálja felkéri a magyar hőst, hogy oldozza le nyakkendőjét és gombolja ki mellénye felső részét. Ez megtörténvén, a hóhér felszólítja az elítéltet, hogy lépjen fel a bitófa alatti kis emelvényre. Pöltenberg föllép, Isten hozzádot int kezével társainak. A bakó két szolgálja megköti, a hóhér maga egy ujjnyi vastagságú kötelet illeszt a nyakára, a bal kezével elfedi a tábornok arcát... egy perc... és a magyar szabadságharc egyik legnemesebb bajnokának lelke elhagyta földi hüvelyét...

Mint második áldozat *Török Ignác* tábornok előtt állt meg a porkoláb. A harmadik *Labner György*, a negyedik *Knézich Károly*. Midőn ennek kivégeztetése történt, Nagy Sándor a katonai négyoszögnek hozzá legközelebb álló oldalán megpillantotta *Daubek* hadbírószázadost, az egyetlent, aki őt a hadtörvényszéki kihallgatás alkalmával mentegette; hozzá ment, melegen megszoritotta kezét:

— Isten önnel, százados úr! Köszönöm emberies fáradozását.

Gróf Leiningen azt hívén, hogy most reá kerül a sor, a mellette álló Baló Béni protestáns lelkészhez fordulva mondá:

— Amint ezek a tisztelendő urak egészen a bitófaig kísérték boldogult társaimat, úgy ön is legyen szíves velem egészen odáig jönni.

De a porkoláb ötödik áldozatául *Nagy-Sándor Józsefnek* oldja fel bilincseit. Ez észreveszi, hogy lelkésze, Winkler Brunó könnyezik, — hozzáfordul.

— A könny itt már hasztalan, tisztelendő úr, inkább imádkozzunk!

Emelt fővel és leírhatatlan bátorsággal lép a bitóhoz, az emelvényre föláll és midőn a bakó már nyakára tette a kötelet, átszellemült arccal hangosan fölkiált:

— Éljen a haza! — Közvetlenül utána már elszállt nemes lelke.

A hatodik *gróf Leiningen Westerburg Károly*. Midőn már négy társa bitón függött, térdére ereszkedett és azon nevének, akitől kegyelemre vonatkozó biztató sorokat kapott, a következő néhány szót írta:

«Négyen már függnek előttem! Mindennek vége van! Isten veled!»

Az élete virágában levő harmincéves deli férfiú, amint a bilincsek kezéről és lábáról lehullottak, odalép a vezénylő Tichy őrnagyhoz, engedelmet kér, hogy a katonasághoz néhány szót intézhessen.

— Also reden Sie, aber nur kurz! — volt az őrnagy válasza.

Délceg magatartással, teljes honvédtábornoki egyenruhában előlép. Ő volt az egyetlen, aki a kivégzés színhelyén honvéd ruhában jelent meg. Ez annál feltűnőbb, mert a többitől az egyenruhát elvették. Gróf Leiningen a katonasághoz fordulva, erőteljes, csengő hangon, német nyelven mondja:

— Csak most, későn tudom meg, hogy felőlem azt a hírt terjesztik, mintha én Budavár bevételénél az osztrák tiszteket orozva meggyilkoltattam volna. Nekem nem engedtetett idő a magam igazolására és most a lapok útján sincs alkalmam ezt megcáfolni, de itt, az utolsó percben, az Isten szabad ege alatt, midőn néhány perc múlva a Mindenható ítélőszéke előtt állok, a felőlem terjesztett hírt ünnepélyesen rosszlelkű, aljas rágalomnak nyilatkoztatom ki!

Az utolsó szavakat a nemes megbotránkozás hangján kiáltotta; sapkáját a földre dobja; társaihoz siet, mindegyik kezét hevesen megszorítja, arcukat megcsókolja és Baló lelkészt kezén fogva, büszkén lép a bitóhoz. Midőn a hóhér a kötelet már nyakára illesztette, így szólott a többi honvéd tábornokhoz:

— Isten veletek bajtársak! Nemsokára egy más, igazabb bíró előtt fogunk állani, aki igazságosabban ítél fölöttünk!

Szavainak elhangzása után, egy perc múlva már valóban az igazabb bíró elé szállott hős lelke.

Damjanich látván, hogy Sujánszky lelkész nem bír felindulásán erőt venni és sír, csendes hangon mondá neki, arra a feszületre mutatva, amelyet Sujánszky a kezében tartott.

— Miért sír, tisztelendő barátom? Hiszen akit a kezében tart, azt is az igazságért feszítették meg!

Tichy őrnagy most éppen Damjanich kocsija mellett állott meg lóháton. Damjanich kissé kihajlik a szekér üléséből és így szól hozzá:

— Mire való ilyen barbár módon kínozni az embert?! A katonát a golyó illeti meg! Talán ilyenben is gyönyörködni akarnak önök?

A horvát születésű őrnagy, magas, barna férfi, szomorú hangon így válaszolt Damjanichnak:

— Higyje el, uram, ha azt érezné, amit én jelenleg érzek, másként beszélne!

E rövid beszélgetés elhangzása után *Aulich Lajos* tábornokra, a hetedikre került a sor. Miután hátramaradt két társától és a lelkészektől elbúcsuzott, szóltanul, de nyugodtan és szilárd léptekkel indult Sujánszky kíséretében a bitóhoz, ahol néhány perc múlva kilehelte nemes lelkét.

Most *Damjanich János* tábornok, a magyar hadsereg bálványa és a csatákban az ellenség réme előtt áll meg a porkoláb, tiszteleg.

— Ich bitte, Herr Hauptmann!

A magyar honvédtábornok megvető, hideg tekintettel néz a porkolábra és a lelkészekhez fordulva mondja:

— Azt gondoltam már, hogy én leszek az utolsó, aki a csatákban mindig az első voltam.

Leoldja fekete nyakkendőjét, átadja Sujánszkynek azzal a kéréssel, hogy nejjének, szeretett Emiliájának, utolsó emlékül kézbesítse. A könnyező papok leemelik a hőst a parasztszekérről. Damjanich valamennyit megcsókolja és két mankóján néhány lépést tesz előre, majd megáll. A halhatatlan emlékü magyar hős szenvedő kinézése e percben még az osztrák katonaságra is mély benyomást tett. Több tiszt és közlegény szemében könny csillogott. Tichy őrnagy, hogy megindulását el ne árulja, hátra lovagolt. Egy, az elitélthez közelálló százados könnyeit törölte. Damjanich ezt észrevevén, így szólt az osztrák tiszthez:

— Éljen, százados úr! Ön, úgy látszik, rokonszenvvel viseltetik irántunk. Segítse az Isten, hogy minél előbbre haladhasson a rangfokozatban!

Azután tovább indul. A lelkészek a fájdalmas és terhes járásban segítségére sietnek.

— Hagyják el, tisztelendő urak! Nem sokáig van már szükségem lábaimra!

Odaér az oszlophoz. Azután megszorítva a görög-katholikus lelkész és Sujánszky minorita atya kezeit, ez utóbbinak mondja:

— Tisztelendő barátom, áldja meg az Isten! Ne felejtse el, amire kértem.

Ezzel Sujánszky homlokát is megcsókolta, a számmolyra lépett és midőn a hóhér a kötelet a nyakára tette, páratlan nyugalommal és hidegvérrel figyelmezteti:

— Kérem, vigyázzon a szakállamra, össze ne kuszálja, az mindig kedves volt előttem... Szegény Emiliám!... Éljen a haza!...

Azután a leghősebb magyar szív megszűnt dobogni.

Vécsey Károly gróf tábornok a kilencedik és az utolsó. Talán ő szenvedett a legtöbbet, hiszen nyolc hősi bajtársa végvonaglásának volt szemtanuja. Ő már csak a körülötte egybesereglett zokogó lelkészekről

búcsuzott el forró kézzel és csókkal. Szándékosan hagyták utoljára; Temesvár ostromáért, de főképpen a délvidéki hadsereg magyar részen való megtartásáért különösen haragudott reá Haynau...

...Lejátszódott a rettenetes nagy tragédia. Amint a hóhér kötelességének teljesítését jelentette, Tichy őrnagy imához vezényelt, majd a zászlóaljhoz beszédet tartott, amelyben azt feltétlen engedelmességre intette. A katonaság azután néhány ór kivételével bevonult, a lelkészek pedig legalább egy negyedóraig könnyezve és áhitatosan imádkoztak az áldozatok mellett. Azután az oszlopok alatt két-két új-aradi ember gödröt ásott, amelyekbe estefelé a hullákat el kellett temetni.

A közlekedést Ó- és Új-Arad felől délelőtt nyolc órakor ismét megnyitották. Ekkor a nép roppant tömegekben zárandokolt a szomorú helyhez, amelyet a zsarnokság magyar Golgotává avatott. Mindenki sírt és imádkozott, aki a bitófákön függő hősöket meglátta. Arad városában ezen a napon nem nyitották ki a boltokat és a nyilvános helyiségeket; a lakosok szívében és arcán leírhatatlan gyász és rémület honolt. De éreztek és gyászoltak a várban is, ahol pedig ezt tenni nem volt szabad. A várban írták és egy tiszt juttatta Vécseyné kezéhez a rettentő napokban ezt a néhány szót, melynek kezdőbetűi a tizenhárom vértanu neveinek kezdőbetűit mutatják:

«Pannonia, Vergiss Deine Toten Nicht, Als Kläuger Leben Sie.» (Magyarország, ne feledd halottaidat, mint vádlók élnek ők.)

...A halottvirrasztó éjszakán kevesen zárták le szemüket Aradon és a várban. Mindenütt megdöbbenés, bánat és gyász, de a legszívszaggatóbb, legtragikusabb azokban az aradi házakban, ahol az október hatodiki áldozatok özvegyei éltek át az irtózatot napot. Damjanichné, Lähnerné, Vécsey grófné és Lázárné Aradon

várták, mi lesz a sorsuk férjüknek. Lázárné, Vécseyné és Lähnerné ágyban fekvő betegek lettek a rémhír halatára, Damjanichné pedig, akiben Zrínyi Ilona hősi lelke lakozott, megtörtén roskadt össze. Hosszú évtizedeken át viselte özvegyi fátyolát és mint Magyarország egyik nagyasszonya, 1909 november 30-án, kilencvenéves korában tért meggyilkolt férjéhez az örök boldogságba...

Amint az éj beállott, a halottsírató házak lakói hozzáfogtak ahhoz a szomorú munkához, amihez az előkészületeket már napközben megtették, vagyis a holttesteknek a vesztőhelyről való elszállításához. Az áldozatokat hivatalos úton nem adta ki a várparancsnokság. *Howiger* várparancsnok röviden és nyersen elutasította az erre vonatkozó kérésüket. Dölyfösen mondá:

— A katonának ott kell maradnia, ahol elesett.

Talán a végzet intézkedése volt abban, hogy a rideg várparancsnok néhány nap mulva robbanás miatt súlyos sérülést szenvedett és huszonhárom napig tartó kínos szenvedés után meghalt...

A meggyilkolt mártírok közül Damjanich és Lähner Mácsán nyugosznak; Leiningen gróf Borosjenön alussza örök álmát; Kiss Ernőt Német-Eleméren helyezték végső pihenőre, Dessewffy Arisztid a margonyai hegyoldalban, a Dessewffyék családi sírboltjában van eltemetve, Vécseynek hamvai pedig Aradon a Vécsey-család kriptájában pihennek. Schweidel, Lázár, Pöltenberg, Török, Knézich, Nagy Sándor, Aulich, a tizenhárom közül hét, ismeretlen sírban porladoznak... Kettőnek, talán Schweidel és Lázár tábornokoknak csontjaira a tragédia színhelyén 1912-ben ráakadtak, a többi öt mártírról azonban semmi adatunk sincs...

A fájó és megrázó emlékek hatása alatt szemeim könnybelábbadnak; alig látom már a betűket. Ha arra gondolok, hogy a tizenhárom vértanu a magyar hazá-

nak legnagyobb hősei közé tartozott, akkor öklöm összeszorul és kétségbeesett lemondással kérdezem:

— Miért kellett ennek megtörténni?! Mi bűnt követtek el legjobbjaink, hogy őket úgy végezzék ki, mint a közönséges rablógyilkosokat?

Választ azonban nem kapok. Mintha az akkori komor, sötét fellegek ennek a rejtélynek megoldását az idők végtelenségéig homályba burkolnák. Nem is foglalkozom többé én sem vele.

Amint az előttem nyitva levő könyvekben tovább lapozom, fájdalommal telt szívvel olvasom a többi vértanu neveit.

Batthyány Lajos gróf... Csányi László... Csernyus András... Perényi Zsigmond báró... Szacsuay Imre... Woronieczky Miciszláv herceg... Mednyánszky László, aki-nek Caesar nevű testvére mint tábori főpap Kápolná-nál teljes egyházi díszben, kezében a feszülettel vezette a rohamozó csapatot... Jeszenák János báró... Kutassy, Pataky... Andrásfy... Rázgha Pál, Pozsony lelkésze... Gruber százados... Noszlopy... és a többiek.

Aradnak tulajdonképen tizenhét áldozata volt. Ott lőtték főbe *Kazinczy Lajos* ezredest, ott akasztatta fel *Haynau Ormay* ezredest és *Hauch* alezredest is október utolsó napjaiban és ott mentette meg a halál a hóhér kezétől a hős *Lenkey* tábornokot is...

A kivégzés helyén Arad mellett 1881 október 6-án gránitgúlát leplezett le örök emlékül a magyar nemzet soha el nem muló gyásza és kegyelete, majd 1890 október 6-ika óta *Zala Györgynek* gyönyörű alkotása hirdeti Arad egyik legszebb terén a mártírok emlékét.

Nem is olyan régen még azt hittük, hogy ez a hatalmas szoborcsoporthozat nemcsak az aradi vértanuk szomorú tragédiájának hirdetője, hanem a magyar haza életerejének, a mártírok vérével öntözött virágzásának is

büszke emlékműve. Ma azonban lemondó fájdalommal kell megkönnyeznünk a vértanuk művészi szobrát, mert az nem a mienk többé; idegen urak parancsolnak már Arad városában, akiknek a gyönyörű bronz-szobor még annyit sem ér, hogy azt a közönséges deszkaburkolatot, amellyel már régebben bevonták, eltávolítsák róla...

SZIGETVÁR.

SZULEJMAN, a hatalmas török szultán, Magyarország ellen hatszor vezetett hadjáratot. Utoljára 1566-ban jelent meg hazánkban, ahonnan egyenesen — Allah kebelébe vonult. Ott halt meg ugyanis ama vár előtt, amelyet a magyar hősök egyik legnagyobbja, Zrínyi Miklós gróf, a költőnek dédnagybátyja, haláláig védelmezett. Habár nincs az a magyar, aki Szigetvár ostromát és hősi elestét nem ismerné, mégis úgy érzem, mulasztást követnék el, ha gondolataim akkor, midőn Aradról Fiume felé szárnyalnak, néhány percre meg nem pihennének Szigetváron és emlékezetünkbe vissza nem idézném azokat a szomorú, de valóban daliás időket.

Szigetvár a török időkben nagyon fontos szerepet játszott. Az a hegyvidék, amely általában Kaposvár és Mohács között terül el, még a XVI. században erdőkkel borított és utakban nagyon szegény volt; ha tehát a hódító török észak felé szándékozott vonulni, akkor vagy a Dunán, gályákon kellett mennie, vagy pedig az előbb említett hegyes-dombos vidéket meg kellett kerülnie. Szigetvár ennek a hegyvidéknek a délnyugati sarkán van, a Drávától alig messzebb, mint húsz kilométerre. Falai alól a nyugat felé vonuló ellenséget oldalba lehetett támadni, a vár tehát minden ellenséges vállalkozást nagyon fenyegetett.

Csodálatos vár volt Szigetvár! Nem építették azt

magas sziklatetőre, ahol csak a sasok fészkelnek, hanem vizek közepébe, a gémek és darvak szomszédságába. Az ingoványban külön feküdt a város, a külső vár és a belső vár. Ha az első elesett, a másik kettőt még mindig védelmezni lehetett.

Szulejman szultán júniusban indult el Stambulból. Unokaöccsét, Pertraf beglerbéget Békésgyula elfoglalására küldte, Szapolyai Zsigmondnak Tokaj és Szatmár visszafoglalását parancsolta meg, ő maga pedig Eger alá készült, ahonnan a hős egri nők és Dobó István 1552-ben csúfosan elkergették a pogányokat. Mivel pedig addig, amíg Szigetvár a keresztények birtokában volt, nem vala bátorságos az észak felé való vonulás, Szulejman Mohammed Gvilirgjét, ezt a Tráciából származó vitézt, bégnek kinevezvén, Szigetvár elfoglalására küldötte.

Zrínyi Miklós ekkor már a várban tartózkodott. Ő volt a vezére Miksa király minden seregének a Dráva két partján; tárnokmester; vránai perjel; az előtt illiriai bán. Végtelenül vitéz és gazdag főúr, akire nyugodtan lehetett bízni Szigetvárt. Kémjei már június 17-én hírül hozták, hogy a pogányok a Dráván inneni részekre készülnek és Siklós vára alatt gyülekeznek. Behívatta tehát magához Alapi Gáspár uramat és ezt parancsolá neki:

— Induljon kegyelmed ezer gyalogossal és ötszáz lovassal Siklós alá! Vegye magához Kobak Miklóst, Bácsháti Péter és Praprutovics Farkas derék főembereimet is. Próbáljon szerencsét, verjék szét a török tábornok.

Alapi Gáspár szemei lelkesülten felragyogtak.

— Hűséges szolgálataimat ajánlom nagyságodnak! Amíg én élek, Szigetvárnak nem kell félnie a turbános janicsároktól.

El is indult azonnal. Amint Siklós felé közeledett, parancsot adott Bácsháti Péternek:

SZIGETVÁR. ZRINYI-EMLÉK.

— Eredj csak kétszáz gyalogossal és száz lovassal előre! Ha a törökök valahol a mezőkön futkároznának, hozd ezt hírül nekünk ízibe.

Bácszáti Péter megértette a parancsot. Elsietett kis csapatával és alig egy órai menet után már megpillantotta a török tábort. Rögtön visszaszalasztotta egyik lovas vitézét Alapi Gáspárhoz, hogy alkonyatkor már ők is ott legyenek. Azután nagy vigyázattal egész közel merészkedett a pogány tömegekhez. Estére nagy zivatar tört ki, Alapi Gáspár emberei bőrig áztak, de mit bánták ők ezt, hiszen nekik az eső, a mennydörgés, a villámlás és a vak sötétség jó barátjuk volt. Az alvó török tábort álmában lepték meg. Teljesen szétverték. Mohammed megsebesült és menekülni próbált, de a mocsarak közt elvesztette az utat és ott veszett a hinárban. Fia három török főúrral élve került a magyarok kezébe, akik még Mohammed lófarkos és aranyalmás jelvényét is diadallal vették magukhoz. Másnap aranyból, ezüstből, sátrakból és lovakból álló gazdag zsákmánnyal, nagy vígan tértek vissza Szigetvárra, bíborral és arannyal átszőtt ruhákban és drága prémekkel ékített köpenyegekben. Amint ezt a hírt Szulejman meghallotta, a haját tépte dühében és felordított:

— No, megállj, gyaur kutya! Nem akartalak bántani, de most már *én magam* megyek ellened és nem nyugszom addig, amíg vakondoktúrásaidat a földdel egyenlővé nem teszem.

Azután Hamzsa bégnek megparancsolta, hogy tüstént veressen Siklóssal szemben a Dráván hidat.

— Ha parancsomat nem teljesíted, karóba húzatlak, még pedig a saját házad előtt!

Hamzsa bég rémülten sietett a Drávához. Azonnal nekifogott a munkának, de még készen sem volt a híd, egy hirtelen támadt vihar szétrombolta. Azután lejjebb próbálkozott meg; de ott, amit két nap alatt építettek,

a Dráva hullámai néhány perc alatt elsodorták. Most Eszékhez vonult, azonban itt is hiába fáradt. Kétségbeesetten küldte Jusszuf csautzt a szultánhoz:

— Allah növecsse meg az árnyékokat, ne kívánj tőlem lehetetlent! A gyaurok istene nem engedi meg a hid verését. Mindent megpróbáltam, de a hidat nem építhettem meg.

Szulejman nem szólt semmit, csak egy török gyolcskendőt adott át Jusszufnak, melynek a szélébe aranyos török betűk voltak hímezve.

— Olvasd el, ha tudsz olvasni!

Jusszuf valamikor még Magyarországon járt iskolába, onnan rabolták el; nagynehezen kisilabizálta az aranyos írást.

— Azt üzenem, hogy akárhogy és akármiképp is, készíttessd el a hidat, mert ha addig, amíg odaérkezem, kész nem lesz, ezzel a gyolccsal köttetlek fel. Szulejman.

Jusszuf elsápadt. Szulejman jóakarató mosolygással nézett reá.

— Elolvastad?

— Igenis!

— No, édes fiam, akkor menj békével és mondd meg gazdádnek, hogy jó munkát kívánok neki.

Jusszuf kezeit keresztbe helyezte mellén, mélyen meghajolt és elsietett.

Amint Hamzsa bég a furcsa ajándékot megkapta, arca halásápadt lett. Láta, hogy a nagy úrral nem lehet tréfálni, tehát újra hozzáfogott a hidveréshez. Eszékre sietett, ott összeszedte az összes hajókat és tutajokat; munkára hajtott minden földmívest, de még a spahikat is kirendelte. Éjjel-nappal folyt az építkezés. Végre aztán fölépült az egy mérföld hosszúságú gyönyörű híd a Dráva fölött s a mezőkön és mocsarakon át. Ez volt «Szulejman nagy hídja», amelyet a második hős Zrínyi Miklós 1664 február 1-én rom-

boltatott szét.¹ Addig rendkívül jó szolgálatot tett a töröknek.

Hamzsa bég örömmel jelentette Szulejmannak a nagy eseményt. A nagyúr örömeiben a párnájára csapott, azután behivatta az anatóliai beglerbéget és barátságosan megparancsolta neki, hogy azonnal induljon el.

— Ha te már átmentél a hídon, utánad Akai pasa, azután pedig seregem fővezére, Urumelli beglerbég vonulnak át. Én magam kétszázezer katonámmal szintén követlek titeket.

Úgy lőn, amint a hatalmas szultán parancsolta. Ő maga augusztus 1-én indult el Mohácsról. Egyenesen Szigetvárnak tartott és harmadnapon már Siklós közelébe érkezett. Már előbb megkapta azt a szörnyű hírt, hogy a keresztény hadak Veszprémet és Tatát elfoglalták. Éktelen haragra lobbant. Siklóson maga elé rendelte Arszlán budai pasát és minden vizsgálat nélkül — lefejeztette. Hja, abban az időben olcsó volt az emberélet és a halálos ítéletekkel nem sokat tétováztak!

Negyednapon Pécsre, másnapra rá Szentlőrincre érkezett és ott tábort ütött. Most már alig két mérföldre volt Szigetvártól.

Zrínyi Miklós figyelmét nem kerülte ki a szultán közeledése. Midőn a rettentő nagy török tábor augusztus 6-án már a vár őrtornyából látható lett, összegyűjtötte katonáit, akik ugyancsak kétezerötszázan voltak, de mindnyájan kipróbált s a halálra elszánt derék magyar harcosok. Szép beszédet intézett hozzájuk.

— Katonáim, ha a vár elvész, a pogány had mint a tenger fogja elárasztani országunkat. Én elhatároztam, hogy Szigetvárt élve nem engedem át a töröknek. Figyelmeztetlek mindnyájatokat a hazáért való kötelességekre. Ha a vár védelmében dicsőséges halált hal-

¹ Lásd az első kötetben. (Zrínyi vára.)

tok, szülőiteket, gyermekeiteket, rokonaitokat mentitek meg a haláltól és ami még ennél rosszabb, a szolgaság jármától. Ne gondoljátok, hogy a töröknek szép szerivel meg lehet adni magunkat! Hitszegő a pogány; adott szavában bízni nem lehet. Emlékezzetek csak vissza Temesvárra, ahol a hős Losonczyt a hitszegő Amhat pasa lefejeztette!¹ A kereszténység nevében kérlek mindnyájatokat, az egy igaz Isten és a haza szeretetére; tartsatok ki a vár védelmében; egyesüljetek valamennyien hűséggel és szilárdan. Én esküszöm a mindenható Istenre, hogy a várat utolsó csepp véremig védelmezni fogom. Ha elesem, vezérek kedves öcsém, Alapi Gáspár hadnagy lesz, neki engedelmeskedjete! Most pedig lépjenek elő a tisztek és esküdjenek ők is.

Zrínyi szavait néma csendben fogadták a katonák. A derék magyar tisztek előléptek és — egyszerre hangzott fel a halálra elszánt, dörgő kiáltás:

— Esküszünk!

— Jól van, édes fiaim! Most menjete és eskesséte meg katonáitokat is.

Amint az eskü mindenki ajkán elhangzott, Zrínyi szigorú parancsot adott ki:

— Aki felsőbbje parancsát nem teljesíti, elhagyja őrállomását, a pogánytól levelet fogad, vagy ha ilyet talál, azt nem adja át a vár kapitányának, halál fia! Aki ijedtében társával titkosan suttog, vagy az ilyen suttogást be nem jelenti, akasztófára kerül.

Amint ezt a hadiparancsot kihirdették, Zrínyi hírül vette, hogy egy közvitéz pillanatnyi felindulásában hadnagyára kardot rántott. Bár a szíve vérzett, a fegyelemszegőt a város piacán mégis lefejeztette. Utána legördült a feje egy Mehemmed nevű fogoly agának is, aki Szigetvár környékén rablásokat és nagy kegyetlenségeket követett el.

¹ Lásd az első kötetben. (Temesvár.)

A város és a vár ostroma tulajdonképen 1566 augusztus 7-ikén, szerdán kezdődött meg. Ali Portuk, a szultán tüzérségének és hadikészleteinek szárazon és vizen főparancsnoka, nagy eréllyel ágyúztatta Szigetvárt. Zrínyi már pénteken fölgyújtatta az új várost és a régibe vonult vissza, melynek kapuit kiszedette és földdel vastagon megtöltötte, mintegy annak bizonyításául, hogy onnan többé senki eltávozni nem fog.

A török a következő napokon tevéken, teherhordó öszvéreken, lovakkal, ökrökkel hordatta a temérdek vastag tölgyfát, a földdel megtöltött kasokat és a gyapjút, hogy a posványokon áthatolhasson. A janicsárok gyapjús zsákokból készítettek maguknak földözéket és onnan szórták gyilkos tüzüket a hős magyarokra.

Szomorú nap volt augusztus 19-ike, a Szent Bertalan nap előtti hétfő. Ekkor a pogányok az óvárost is elfoglalták. Hét helyen rohantak be, habár Zrínyi maga is mindenütt ott tartózkodott katonái élén és sok törököt levágott. Az ellenség közül nagyon sokan elestek, de a magyarok több derék vitéze is halálát találta a véres küzdelemben. Botos Péter, Bosnyák Márton, Deák Balázs és Győri Mátyás, Zrínyi főemberei a vezér szemeláttára haltak hősi halált. Szecsődi Máté, miután sok törököt személyesen levágott, olyan súlyos sebet kapott, hogy sohasem gyógyult fel többé. Hanem az is igaz, hogy a pogánynak ez a győzelme háromezer emberébe került!

Zrínyi Miklós most már fájo szívvel, a várba vonta össze csekély számú őrségét. Augusztus 26-ikán, Bertalan nap utáni hétfőn Ali Portuk rendkívül heves támadást intéztetett a vár ellen. Szofi Ali Mizerszki pasát bizta meg a roham vezetésével.

— Ha nem sikerül a támadás, lefejeztetlek! — szólt haragtól szikrázó szemekkel a pasához.

A roham ugyan nem sikerült, de fenyegetését sem

válthatta be a kegyetlen Ali Portuk, mert Szofi Alinak leszakította a fejét egy magyar ágyúgolyó. A török szégyennel és gyalázattal kényszerült visszavonulni a vár alól. A pogány halottak úgy elborították a vár előtti térséget és a posványos árkokat, mintha legyek lettek volna. Ali Portuk a szakállát tépte dühében és megátkozta a nyakas magyar vezért.

— Várj te gyaurlak! Kerülj csak a kezeimbe! Majd elbánok én is veled, mint Amhát Losonczival Temesvárnál!

De ez a fenyegetés is hiábavaló volt. Ali Portuk hamarabb megtért Mohammed kebelébe, mint a hős magyar vezér. Ő is ott halt meg Szigetvár erős falai alatt. Leterítette egy golyó a gögös pogány vezért is. Midőn Szulejmannak hírül vitték jó szolgájának halálát, a nagy urat olyan vérömlés fogta el, hogy eszméletét veszítette. Nem is tért egészen magához többé és szeptember 4-ikén a reggeli után hirtelen meghalt. De a halálát titokban tartották. Az új fővezér, Mohammed, kiadta a szigorú parancsot.

— Vezérek, csak nektek szabad tudnotok, hogy nagy urunk elköltözött! Ha más valakinek elfecsegiték, még az alsóbbrendű pasáknak is, akkor valamennyiötöket karóba húzatlak. Küldjétek ide Csuklit, a nagy úr orvosát. De siessetek!

Az orvos megjelent. Könnyes szemekkel hajlott meg a hatalmas Mohammed előtt.

— Mit parancsolsz uram?

— Miért nem gyógyítottad meg dicső urunkat? Az orvos szorongó szívvel felelte:

— Nem volt rá hatalmam. A vérömlés, meg a pusztító nyavalya erőt vett rajta.

Mohammed szemei szikrákat szórtak. Odalépett a remegő emberhez és ráordított:

— Meg fogsz halni! Még pedig itt előttem! Nem

vagy méltó arra, hogy tovább is pusztítsad hadseregünkben a kenyeret!

— Kegyelem, kegyelem! — síráncozott Csukli orvos. Hiszen én még az életem kockáztatásával is ápoltam nagy urunkat! Éjjel-nappal ágya mellett voltam! Semmi bűnöm, semmi mulasztásom sincs...

Mohammed félrerúgta a vergődő embert és behivatta csauszát.

— Küldd be a hóhért, de azonnal! Hozzon erős selyemzsinórt magával.

A csausz némán hajolt meg ura előtt és beküldte a hatalmas termetű anatóliai sötétbőrű hóhért.

— Fojtsd meg ezt a kutyát!

Csukli állati ordításba tört ki.

— Kegyelmezz! Irgalmazz! Tekintsed fiatal feleségemet és két kis gyermekemet! Mi lesz belőlük! Ne légy igazságtalan és kegyetlen! Hűséges szolgád leszek mint a kutya, nincs semmi bűnöm, semmi mulasztásom!

Mohammed gúnyosan felkacagott.

— Feleséged, ha szép, háremembe kerül. Fiaidat besoroztatom a janicsárok közé... Róluk gondoskodom... Hóhér, végezd kötelességedet!

Az óriás termetű ember egy szempillantás alatt a nyakába vetette a hurkot a rémesen ordító és két-ségbeesetten vergődő orvosnak.

Két perc múlva már jelentette, hogy teljesíté kötelességét.

Mohammed fagyos nyugalommal mondotta:

— Vigyétek és temessétek el. Feleségét és gyermekeit küldjétek hozzám.

Ez a parancs is teljesült.

Az özvegy, mitsem sejtve belépett az ajtón, két kis fiát magához ölelve. Mohammed hosszú szakállát simogatva, pihentette szemeit a szép asszonyon.

— Te vagy Csukli felesége?

— Én vagyok, uram!

— Mit hallottál nagy urunk, Szulejmán szultán betegségéről?

Az asszony tágranyilt szemekkel tekintett a pasára.

— Uram, a férjem ezelőtt egy órával tudatta velem, hogy a felséges úr... őseihez megtért!...

— Hah, nyomorult! — ordította tehetetlen dühében Mohammed! Gyaur kutyák! Készüljetek a halálra! Öt perc múlva alávaló urad után mentek mind a hárman!

— Az uram után!? — kérde a szerencsétlen asszony kezeit tördelve és egész testében remegve.

— Igen! — szolt fagyos nyugalommal Mohammed. Megfojtattam és már el is temették. Ha kíváncsi vagy, itt van a hurok. Te is ezzel térsz a másvilágra örök pihenőre.

A szerencsétlen keresztény nő térdre omlott. Gyermekeit szorosan magához ölelte. Mint az örült sikongott vad hóhéra előtt.

— Engem megölhatsz, de gyermekeimet kiméld! Ők ártatlanok! Apró jószágok! Szegény jó fiaim!

De már hiába beszélt. A hóhér ismét megjelent és a földön vergődő asszony nyakába veté a hurkot...

Az orvos egész családjával a pogány vezér áldozatává lett, hogy valamiképen el ne árulhassa a csapatoknak Szulejmán elhunytát. Mert különben a vár alól el kell takarodniok...

... Vessünk fátyolt a kegyetlen gyilkosságokra, amilyenek abban az időben sokszor történtek és kísérjük tovább figyelemmel a hős Zrinyi élet-halál harcát.

Augusztus 29-ikén, épen egy évre Belgrád bevétele és negyven esztendővel a mohácsi diadal után, Szulejman, aki kissé jobban érezte magát, lóra ült és maga biztatta seregét a támadásra. Meg kell adni, hogy a

szpahikra és a janicsárookra nagy hatást tett a hatvanéves öreg szultán megjelenése. Híven követték parancsait. Ali Portuk utóda, Szejfeddin pasa rémséges ágyúzást intézett a falak ellen, de hiába! Zrínyi és emberei szikla-ként álltak helyükön! Már megtörtént az is, hogy a lófarkas jelvények odakerültek az ormokra, de csak egy-egy percig, mert a derék magyar vitézek a merész török katonákat letaszigálták a mélységbe.

Ámde hiába volt már a védők minden elszánt-sága! A pogányok szeptember 5-ikén a külső várat felgyújtották. A féknélküli szélvész belekapott a lángokba és vitte őket épületről épületre. Az egész külső vár néhány perc alatt izzó és borzalmas szépségű láng-özönné változott. A zsarátnokok a magasba repültek és távolabb ráhulltak a vár fedelére, nyomukban égig törő lángnyelvek és pusztulás származott. A mentés, az oltás lehetetlen volt, annál is inkább, mert a törökök vad ordítással rohanták meg a falakat. A tűz már a belső vár közelében épült puszkaporos tornyot is fenyegette. Nem maradt más hátra, mint a további visszavonulás. Az elszánt magyarok vezére a belső várba, utolsó menedékhelyükre vezette maroknyi csapatát, de a visszavonulás alatt igen sok derék esett el és nagyon sok magyar nő s gyermek került a pogányok fog-ságába.

A belső vár a külsőnek csak egy kis részét alkotta. Ebben már alig volt élelem, sőt puszkapor is nagyon kevés. Az eleségekészlet: a liszt, zab, árpa, füstölthús és hal mind a külső várban volt fölhalmozva és most — mind elveszett! Ott maradtak az ágyúk is, amelyeket a törökök most már a belső vár ellen fordítottak. A belső várban csak két nagy ágyú, két mozsár és tizennégy kisebb löveg volt már, kevés puszkaporral és nem több, mint ezer mérő árpaliszt. Ezt Zrínyi a saját csáktornyai birtokáról hozatta. Víz sem volt elég. Olyan nagy hiányt

szenvedtek mindenben, hogy a szerencsétlen asszonyok és gyermekek nagy része a szó szoros értelmében éhen és szomjan halt. De inkább választották a halálnak ezt a módját, hogysem a pogányok kezeibe kerüljenek, mint az a sok szegény magyar nő és gyermek, akiknek már nem volt idejük arra, hogy a belső várba húzódjanak. Ezeket a törökök vagy lemészárolták, vagy rabláncra fűzve elküldték Sztambulba.

Szeptember 7-ikén a belső vár is kigyulladt. Épen Zrínyi szerény lakását árasztották el a lángok. Ugyanekkor felharsant az ostromlók lelkesítő zenéje. A trombiták megszólaltak, a dobok peregtek és az ellenség rémitő tömegei Allah-kiáltásokkal nekirohantak a már többé-kevésbbé romokban heverő falaknak. A bátor török vitézek felkúsznak és sok helyen kitűzik a lófarkas zászlót. Védelemről vagy menekvésről szó sem lehetett. A tűzvész az ádáz roham idején pokoli módon terjedt és pusztított. Zrínyi Miklós elkeseredetten védekezett egy ideig, de midőn már látta, hogy a legelszántabb és a legvitézebb védelem is hiábavaló, behívatta Serényi Ferenc régi szolgáját.

— Édes fiam — szólt hozzá atyai hangon —, mindig hű emberem voltál. Elérkezett az ideje annak, hogy eskünkhöz híven meghaljunk. De ne mondja a pogány, hogy a magyar haláláig nem úr. Hozd be nekem a tiszta selyemköntösömet, a selyem-bársonydolmányomat, a selyemmentémet, köpenyemet, a gyémánt-bogláros sisakomat...

A derék ember szó nélkül, könnyező szemekkel hozta elő a kívánt szép öltönyt. Miután Zrínyi Miklós átöltözött, így szólt a körülötte állókhoz és Serényihez:

— Nincs most már szükségem nehéz ruhára, csak könnyűre, hogy minden teher nélkül könnyebben mozoghassak. Azért édes Ferenc fiam, fel sem teszem a sisakomat. Hozd elő a fekete selyemből készült aranyos

fővegemet, azt, amelyet lakodalmakkor szoktam fel-
tenni, hiszen most is lakodalomba megyünk. Véres, de
dicső lakodalomba!...

Serényi előhozta a pompás főveget, melyet a drága
aranydís és a gyémántos kócsagforgó valóban ragyo-
góvá, pompázóvá tett.

Zrínyi még a következő utasítást adta hű szol-
gájának:

— No édes Ferenc fiam, még nem vagyunk kész.
Add ide a vár kulcsait... Így ni! Ezeket beteszem a
zsebembe, mert velük megyek a halálba! Most pedig
add ki azt a kis csomagot onnan a szekrényből! Nem
onnan! Balról! Azt!... Ebben száz arany van. Ezt is
a zsebembe teszem! Ne panaszkodjék a rabló pogány,
ha levetkeztet, hogy nem talált nálam semmit...

Azután főembereihez fordulva, mintegy hatyú-
dalként monda nekik:

— Bizonny, mondom nektek és higgyjétek el nekem,
testvéreim, amíg kezemet mozgatni és kardomat for-
gatni tudom, addig meg nem engedem, hogy valaki a
váram kulcsait és a száz aranyat tőlem elvegye! De ha
meghalok, legyen azé, aki megtalálja! Én megesküdtem
a nagy Istenre, hogy nem vezettetem magamat mint
rabot a török táboron át, hogy a gyerekek újjal muto-
gassanak rám!

A beszédben kis szünetet tartott, majd odafordult
ismét Ferenc szolgájához.

— Add elő fiam, kardjaimat, hadd válasszak ki
egyet az utolsó küzdelemre.

Serényi négy gyönyörű görbe kardot helyezett ura
elébe. Mind arannyal, ezüsttel, drágakövekkel voltak
kiverve. Zrínyi szinte simogatta őket tekintetével. Nehezen
tudott választani, hiszen mindegyik egyformán kedves
volt neki, mindegyikhez valamely diadalmas küzdelem
emléke fűződött. De végre mégis választott.

— Ezt kötöm az oldalamba! Atyám kardja volt! Ezzel szereztem magamnak dicsőséget és becsületet! Ezzel szereztem mindenemet, amim van! Ezzel fogom most elviselni azt, amit Istenünk reám mér!... Most — menjünk, urak! Ferenc, még csak a kis kerek pajzsomat add elő, más fegyvert nem viszek!... Se vért, se páncél nem kell! Majd megvéd a Mindenható nagy Isten, legyen meg az ő szent akarata! Nem szököm meg a várból, híven kitartok halálomig...

Főembereivel együtt kilépett a belső udvarba. Katonái, a lovasok és a gyalogosok egyaránt, teljes fegyverzetben álltak ott és elszántan várták bálványozott uruk utolsó parancsait. A tűz és a füst már teljesen elborítá a vár minden zegét-zugát; csaknem megfultak a bőszen elemekben. Ekkor Zrínyi a következő beszédet intézte vitéz katonáihoz:

— Testvéreim, hű katonáim! Ti tudjátok, hogy én esküt tettem az egy igaz Istenre, hogy nem adom fel élve a várat és ti megértettétek eskümet; épen így fogadalmat tettetek. Nem is szegtétek azt meg. Nem volt soraitokban a hitszegésnek vagy árulásnak nyoma sem. Köszönöm nektek, testvéreim! Legalább megmutattátok, hogy kell verekedni és meghalni a derék magyar katonának. Látjátok, hogy itt már nincs maradásunk. A pogány tűzzel pusztít el, ami ellen nincs védelem. De háromféleképpen kell elpusztulnunk. A tűz miatt, aztán meg azért, mert se élelem, se puszkapor nincs már a várban. Minek várjunk tovább? Minek hagyjuk, hogy a tűzvész égessen el mindnyájunkat? Minek vesszünk éhen, ahogy már sok asszonyunk és gyermekünk elpusztult!? Rajta, testvéreim, hű katonáim, rontsunk ki, törjünk rá a pogányra, küzdjünk meg vele utoljára, addig, amíg a harcban meghalunk, mert így magunknak örök dicsőséget és hírnevet szerzünk. Aki elesik, Istenéhez tér örök boldogságba. En magam rohanok elöttetek, vité-

zeim, bizony mondom nektek, halálomig nem hagylak el titeket!

Falrengető éljenzés és üdvívalgás követte a vezér lelkesítő beszédét.

Most Zrínyi háromszor kiáltotta Jézus nevét, átadta a zászlót Juranics Lőrinc deli ifjúnak, hogy lobogtassa azt előtte és — kinyitatta a vár kapuját. Ott állt egy vasdarabokkal telt mozsár; ezt elsüttette és füsttől eltakarva, kivont szablyával rohant az ellenségre. Már csak hatszáz magyar hős követte. Néhány szempillantás múlva lövést kapott és lerogyott. De még ekkor is oroszládként osztogatta atyja kardjával a halálos csapásokat, míg egy török janicsár kicsavarta azt gyengülő kezéből. Ekkor egy ott heverő handzsárt kap kezébe és azzal is levág több törököt. Most egy második, majd egy harmadik lövés éri és — a legnagyobb magyar vezérek mintaképe megszűnt élni!...

Vitézei is mind elpusztultak. Vagy a küzdelemben, vagy a folyton jobban elharapódzó lángokban találták szörnyű, de dicsőséges halálukat.

Hanem a török nem jutott olcsón a győzelemhez. Midőn a kis védősereg elpusztulása után a janicsárok és a többi pogány harcosok a győzelem tudatától meg-részegegyedve a várba rontottak és azt teljesen elárasztották, egyszerre rémítő dörrenés rázta meg a levegőt. A puska- poros torony felrobbant. Zrínyi ugyanis kirohása előtt kanócot tétetett bele, hogy a sok puska- por ne jusson a győző birtokába. A robbanás százakat és ezreket ölt meg a mámoros törökök soraiból. Amint mondják, háromezer pogány teste szakadt darabokra.

Szigetvár elfoglalása az ostromlóktól igen nagy áldozatot követelt. 18.000 szpahi és 7000 janicsár esett el a vár megvívása alatt, míg az elpusztult munkások és egyéb népség száma nem is jegyeztetett fel. Mizerszki és Ali Portuk kapudzsí pasa, Hasznadar pasa főkin-

tárnok, sok bég és egyéb főember lelte halálát Szigetvár alatt.

Szeptember 8-án, Kisasszony napján, vasárnap a szigetvári hősi halált halt magyar vitézek fejét, köztük Zrínyi Miklósét is karókra húzták a törökök és azokat a szultán sátra közelében helyezték el. Épen így tettek az elfoglalt magyar zászlókkal is, csak hogy ezeket hegyükkel lefelé szúrták a földbe. A törökök egész nap tömegesen tódultak Zrínyi fejét megbámulni.

Szokolovics Mohammed pasa nagyvezir, a szultán veje, Zrínyi fejét másnap testvérének, Szokolovics Musztafa budai pasának küldötte el, amit ez azután selyempapírba csomagolva és csinos ládikába helyezve, gróf Salmhoz küldött Komáromba, a császár táborába, ezzel az üzenettel:

— Fogadjátok kegyelmem jeléül legvitézebb hadvezérek fejét, akire tovább is szükségetek lett volna. Testének maradványait, amint ilyen hőshöz illik, a tiszteletnek minden jeleivel takarítottam el!

Később a magyar hős vezér fejét Zrínyi veje, Batthyány Boldizsár, Csáktornyára vitte és ott a Szent Ilona-klastrom kriptájába temettette el, ahol Zrínyi első felesége, Frangepán Katalin két fiával és leányával nyugszik.

A kirohanáskor nagyon kevesen estek fogságba. Köztük volt Alapi Gáspár is, aki később kiszabadulván, kanizsai várkapitány lett.

...Igy történt Szigetvár ostroma és hősi eleste. A küzdelem emlékét a város közelében kápolna örökíti meg, ahova a magyar nemzet egy része minden évben elzarándokol, hogy lerőjja hálás kegyeletének és bámulatának őszinte adóját a legendás híró magyar vezér iránt. Bárcsak megtermékenyítené a hős szelleme a mostani nemzedék lelkét is, hogy ragyogó példáját minden magyar ifjú bátran kövesse, ha a harci riadó kürtje újból harsogni fog.

FIUME.

AZ ADRIA gyöngye! Te büszke, szép város! Nem hiába van fölírva a címeredbe: «Indeficienter». A Torre della Citta, a korzó, a Mária Valéria-, Rudolf-, Zichy- és Adamics-móló, a gomila, a haditengerészeti akadémia, a torpedógyár, meg aztán boldog emlékezetű József főhercegünk gyönyörű nyári lakása: a «Villa Giuseppe» a távolabbi Monte Maggioreval, Veglia és Cherso szigetével, a gőzhajók és vitorlások ezreivel, — úgy vagy emlékezetemben, mint valami színes, gyönyörű álom! Nálad egyesül a tenger végtelen síkja a havasok országával. Hátteredet a Karszt helyenként kopár, máshol sötét erdőkkel fedett bizarr sziklái alkotják, amelyekből a Recsina és a Fiumara morajló hullámai küldik pisztrángjaikat az Adria habjaiba.

Közvetlenül a város mellett magas hegyfokon emelkedik a Frangepánok héttornyos vára: Tersatto. Ha ennek falaira tekintek, homlokom elborul, mert arra az utolsó Frangepánra gondolok, akinek feje 1671-ben gördült le. Mint valami káprázat, úgy jelent meg szemem előtt Wesselényi, Frangepán és Nádasdi mozgalma és — már-már ennek leírását határoztam el. De mégsem! Ne idézzünk fel nagy elődeink életéből ilyen sötét képeket! Hagyjuk a kivégzetteket halóporaikban nyugodtan pihenni; sorsukat különben is ismerjük és amelyből az egész magyarság a nemzedékek nemzedékein át tanulni fog. A szomorú és sötét visszaemlékezést

számüzöm lelkemből és annak helyét végtelenül kedves emlék foglalja el. A képzelet szárnyain visszaszállok a XIII. század végére, midőn az Üdvözítő Anyjának háza Názáretben veszélyben forgott. Palesztinát megtámadták a szaracénok és már úgy látszott, hogy az a ház, amelyben valamikor Magyarország Pátrónája lakott, az ellenséges pusztítás áldozata lesz. De íme, égi csoda történt! A házacska az ellenség szeme láttára 1291 május 10-én fölemelkedett és ott, ahol a mai napon Tersatto várának közelében a ferencrendi atyák temploma van, leszállott. Az angyalok vitték oda. A lakosság meghatott csodálkozással és szent félelemmel szemlélte a kis házat, de nem sokáig tisztelhetette azt. Három év múlva, 1294 december 10-én este a kis ház fényárban úszott, majd fölemelkedett és szállt, szállt az Adrián át Loretto községbe... Ma is ott van a «Casa santa» a nagy templom kupolája alatt. A tersattói hegyen a házikó helyett egy szent kép maradt vissza, amelyet még Lukács evangelista festett. A Casa santa helyén Frangepán Miklós gróf utóbb kápolnát épített, amelyet egyik le származottja, Márton úr 1453-ban a ferencrendieknek ajándékozott.

I. Ferenc császár Tersatto várát az utolsó Frangepán kivégzése után, 1826-ban, Nugent grófnak adományozta.

A vár közelében egy hatalmas oszlop emelkedik, amelyet a franciák a marengói sikon Bonaparte ottani győzelmének emlékére készítettek. Az osztrákok ezt az emlékoszlopot a francia császár leveretése után hozták el Tersatto várához, ez azonban nem kibővíti a hadtörténelem egyik legnagyobb alakjának nimbuszát. Az oszlopra a következő szavak vannak olaszul fölírva: «Marengo mellett, július huszonötödikén (a köztársaság keletkezése óta) negyedik évben Bonaparte, a francia köztársaság első konzulának veresége alatt született a győzelem».

Nevezetes a tersattói templom arról is, hogy ott van a hajósok védőasszonya a «Madonna del Mare». Ha a viharban hányatott és életveszélyben a hullámok játékvá dobott tengerészek megmenekülnek, emléktárgyat helyeznek el ebbe a templomba. A magyar hajósoktól is vannak már ilyen emlékek...

...A tizenharmadik század végén vagyunk. Gyönyörű nyári est. A tersattói szirt szélén egy komor arcú ifjú áll és révedezve tekint az előtte elterülő felséges tájképre. A holdvilág szelíd fényének zöldes-sárga sugaraival elárasztja az Adria hullámait, amelyek a fehér színtől a sötétpirosig, folyton változtatják színük játékát. Az apró vitorlások úgy tűnnek föl a tengeren, mint az erdőben a szentjánosbogárkák. A Monte Maggiore ijesztő sötétséggel tekint az Adriára. A látóhatáron valami fekete vonal húzódik: Cherso és Veglia szigetei. Valahonnan édes olajfa és fenyőillatot hoz az éjféli szellő és néma susogással beszél, kíváncsian kérdezősködik:

— Mit keresel itt, éjjeli vándor? Mi bántja szívedet? Látom, hogy mélységes bánatod van...

Az ifjú most leül egy kőre. Fövegét maga mellé helyezi és letörli a gyöngyöket izzadt homlokáról. Lelkének tombolása mintha enyhülne kissé. Most már mosolyogva tekint a távolba és kevésbé dobogó szívvel figyeli a hullámok színes játékát. Azután felsóhajt és elmeséli eddigi sorsát a kíváncsi éjféli szellőnek. Hallgassuk, mit beszél...

A fiatal férfi neve Lonzarich Péter. Kemény levente, alig huszonötéves. Sötét szemei vagy olyanok, mint az Adria hullámjai a tramontana csendes enyelgésekor, vagy pedig hirtelen olyan pillantások sugároznak ki azokból, mint ahogy a tenger a váratlanul érkezett zúgó és dühöngő bórá idején.

Szívét égő szerelem marcangolja.

Szereti Sironio Giovanni özvegyét, a gyönyörű Luciát. De nem is csoda, mert az asszony igézően szép. Ha piros ajkai mögül hófehér fogsora kivillan, akkor ez a mosolygás még a kőszirtet is megigézné, természetes tehát, hogy a forrószívű Pietro örült szerelemre gerjedt a szép démon iránt. És a démon — nem tagadta meg az ifjútól a csókokat. Bármikor szívesen omlott karjaiba és engedte, hogy Pietro szabadon leomló koromfekete hajával játsszék.

— Szeretsz? — kérdi az ifjú.

Az asszony felelet helyett szenvedélyesen magához öleli Pietrót és csókjaival halmozza el.

Hej, az utolsó két év alatt hány és hány ilyen jelenet boldogította Lonzarich Pietro napjait!

Azaz hogy vajjon teljes volt-e a boldogsága?

Hiszen bármikor szólította is föl Pietro az asszonyt, hogy járuljanak az Úr oltárához, Lucia mindig gúnyosan felkacagott.

— Addig nem, amíg gazdag, nagyon gazdag nem leszel! Bár szeretlek, szeretem a csókjaidat, de te — szegény vagy nekem, Pietro! Más valakit fogok házastársamul választani.

Az ifjú ilyenkor mindig kétségbeesve gondolt a jövőre. El se tudta képzelni, hogy ez a szép asszony másnak a karjaiban keresse és találja föl a boldogságát.

— Az enyém lesz minden poklokon keresztül! Pénzt, pénzt, nagyon sok pénzt kerítek s akkor egészen lekötöm őt magamnak.

Pénzt! Könnyű azt mondani, de hogyan keresen? Van ugyan neki vagyona, de arra még nagyon kevés, hogy Luciát kielégítse. Dolgozni!? Nem, azt nem tud Pietro! Arról már leszokott. De különben is, a munka keveset jövedelmez. Meg aztán ő csak egyhez ért, a hajózáshoz és ha erre szánja el magát,

akkor gyakran el kell távoznia gyönyörűséges tündérétől...

Pietro suttogása elhallgatott. Az éjféli szellő sem zavarta már a vergődő ifjút. Csend, teljes, néma csend lett az egész környéken. Pietro lassan elindult. Haza. Hogy kipihenje a mai lelki gyötrelmeket és új erőt gyűjtsön a holnapra...

Már keleten, a Karszt mögött enyhe, halvány fény derengett, midőn a félezer lépcsőn a mélybe ért és lakásához közelgett. Lehajtott fővel, csüggedten vonszolta fáradt tagjait. Épen a «Trattoria all Angelo d'oro» nevű kis vendéglő elé érkezett, ahonnan vidám zene hangjai hallatszottak. Kíváncsian tekintett be az alacsony ablakon. Jó cimborák, régi pajtások mulattak ott muzsika mellett, szép leányokkal.

Egy pillanatig azt gondolta, jó volna bemenni. Már hónapok teltek el anélkül, hogy barátaival találkozott volna, hiszen Lucia minden idejét lefoglalta, de meg a hangulata sem volt olyan, hogy a zajos mulatságokban részt vegyen.

— Nem, nem megyek be — mormogta és visszavonta kezét a kilincsről.

Ebben a pillanatban két régi cimborája lépett ki a trattoriából. Mámorosak voltak a bortól és a zenétől. Az egyik megismerte.

— Pietro! No, nézd, hát te hogy kerülsz ide? Most már velünk jössz! Visszamegyünk. Jöjj, drága barátunk; már ezer esztendeje nem láttunk téged! Jöjj!

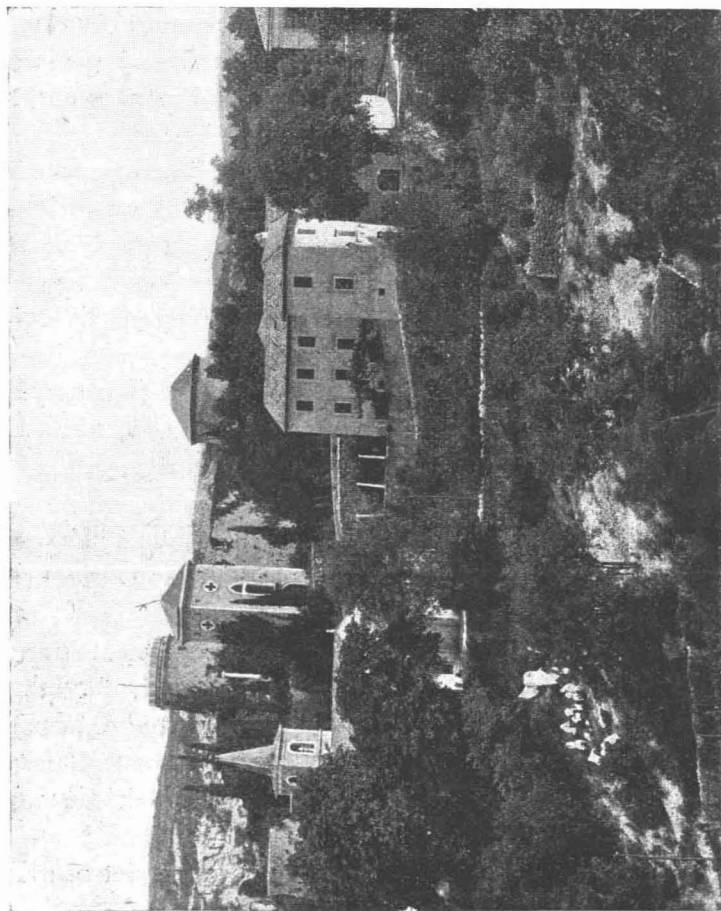
— Nem megyek, nem mehetek — felelte halkán Pietro.

— És miért nem, te erdei remete?! Hahaha! Így jár az, aki mindig egy szép asszony szoknyáján ül!

— Hallgass! — rivallt rá Lonzarich. — Nem tűröm a rossz tréfákat.

És kezeit már ütésre emelte.

A két cimborára látta, hogy most olyan húrokat

TERSATTO.

pendítettek meg, amelyek hangjai nagyon kellemetlenné lehetnek. Engesztelő hangon folytatták és megrázták barátjuk kezét.

— No, ne haragudj. Érzelmeidet tiszteljük. Azt is tudjuk, hogy köztetek csak a pénz az akadály. Adunk neked egy jó tanácsot. Tudjuk, hogy te, nem is olyan régen, sokszor megpróbálkoztál a szerencsével. Jöjj vissza velünk. A trattoria külön szobájában sok pénzes ember játszik szerencsejátékot...

Pietro még néhány pillanatig habozott, azután engedett barátai hívásának s bement velük a trattoriába. Anélkül, hogy az első szobában mulatókra ügyet vetettek volna, átsiettek a másikba, ahol már vígan folyt a szerencse utáni vadászat. Pietro leült. Játsszani kezdett. Nyert. Minden játékot megnyert...

Midőn a nap a mágyar hegyek mögött izzó tányérjának forró sugarait a városra árasztotta, kimerülten tért haza. Pénzt, sok pénzt hozott magával...

És ez így ment ezután napról-napra.

A nappalokon aludt, a délutánokat Lucia társaságában töltötte el, este pedig betért a trattoriába és nyert, állandóan nyert.

Most már volt mit adni a szép özvegynek. Arany-sujtásos köntösöket, drága selyemkendőket és fátylakat, parányi cipellőket, valódi keleti gyöngysorokból készült nyakékeket vásárolt neki.

— Mikor tartjuk meg az esküvőt? — kérde egyszer egy mámoros, forró délutánon.

— Most már — amikor te akarod, édes Pietrom. De csak úgy, ha ezentúl is annyi pénzt adhatsz nekem, amennyit most. Különben nemcsak nem leszek a tied, hanem minden közeledést megszüntetek. Szeretlek, de én nagyon is drága vagyok neked. Aztán tudod talán, hiszen bizonyosan hallottad, hogy Tedeschi Antonio, a gazdag kalmár, megkérte a kezemet. Mit bánja ő a

múltamat! Belémbolondult és én — feltételesen igent mondtam neki!...

— Mit? Te odaigérted a kezedet egy más férfinak? Mikor tudod, hogy minden vágyam, minden gondolatom a tied?! Te nyomorult, te aljas! Vigyázz, mert haragomban törömet forgatom meg a szívedben!...

Az asszony szemeiben egy pillanatig fenyegető, sötét láng lobbant fel, de ez azonnal helyet engedett a dévajkodó, tréfás hangulat szelid sugarainak. Lucia ravasz volt, nagyon ravasz és nagyon számító... Felkacagott; odaugrott Pietrohoz, fejét két kezeibe szorította és az ifjút forró csókjaival halmazta el.

— Ó te, te csacsi gyermek! Látod, mennyire meg lehet téged tréfálni! És te még elhitted nekem azt a mesét... No, ne haragudjál, bár jólesik, ha a féltékenység kis ördögét látom a szívedben s a szemeidben...

Pietro kiengesztelődött ugyan, de azért lelkében azok a kellemetlen érzések, amelyek Lucia miatt különben is tanyát ütöttek ott, egyre jobban fokozódtak. Örülten szerette ezt a nőt. Ha csak egy óráig nem látta, lelkének minden rezgésével vágyott utána. Ha mellette volt, azt hitte, ő a legboldogabb a világon és azt hitte, hogy az élet el sem képzelhető Lucia nélkül... De akkor, midőn már a nap utolsó sugarai kezdtek játszani a Quarnero sima tükrével s amikor a mámoros délutánnak vége lett, valami titkos hang óva intette, hogy meneküljön Luciától, mert az romlásba dönti. De hiába, erre a hangra nem bírt, nem tudott hallgatni...

Pietro árva volt. Szülei már elhaltak és egyedül lakott ősi házukban. Amolyan tornácos, kedves ház volt ez, aminőt Fiuméban még ma is sokat lehet találni. Vastag falakkal, a rácsos, apró ablakok alatt tarka olean-derekkel; az udvar mögött szép és nagy virágos kerttel. Itt élt ő legényéletet. Öröksége csak arra volt elég, hogy abból szerényen biztosíthatta magának a fizikai létet, de

olyan költséges multságokra, aminőkre Lucia vágyakozott igazán nem telt. Azaz hogy azóta, amióta Pietro a szerencsejátékokban mindig nyert, erre is futotta a pénz.

Egy este a szép asszonytól kedvetlenül tért haza. Önkéntelenül megszólalt egy hang a lelkében.

— Meddig fogsz még így élni? Hiszen ez erköcs-telenség! Hát nem vagy képes Luciáról és játékszenvedélyedről lemondva a tisztességes munka útjára térni? Mi lesz akkor, ha a szerencse elhagy és veszíteni, állandóan veszíteni fogsz? Gondoltál-e már erre? Mi lesz, ha ez *akkor* következik el, ha már Luciát az oltár előtt magadhoz kötötted? Térj észre! Vond ki magad annak a démonnak bűvös karjaiból és nézz körül! Fiumében sok derék, tiszta leány van, akik közül egynek szive bizonyosan feléd hajlanék. Munkát is találsz, amennyit akarsz! Tisztességes, becsületes foglalkozást, ami a megbecsülést és a boldogságot biztosítja számotokra...

Ilyen gondolatok közt tért lakására.

Roszkedvű és mámoros volt. Luciával sokat ivott az erős, piros dalmát borokból. Mert az asszony így kívánta.

Ledobta magát pamlagára és mereven bámult maga elé az egyre sötétülő alkonyatba. Azok a bizonyos hangok, a lelkiismeret hangjai nem hagyták nyugodni. Végre is felugrott, bezárta az ajtókat és elhatározta, hogy ma — nem megy a trattoriába. Tegnap különben is sokat nyert, ma végre nyugodni fog. Sőt, amit már hetek, hónapok óta nem tett, lepihenés előtt odatérdelt a Madonna szép festménye elé és imádkozott. Szívből, igazán, forrón. Mámora is szertefoszlott. Azután bedobta magát az ágyba és bizonyos lelki megnyugvással oltá ki a mécset. Elaludt...

Meddig pihenhetett, nem tudta maga sem. Hirtelen titokzatos zajra riadt föl. A tele hold kíváncsian tekintett be az ablakon, sugarai épen az ágyra vetették

fényüket. Pietro kisietett az előszobába, ahonnan a zaj hangzott. Nem látott semmit. Újból lefeküdt és — elaludt.

Talán egy óra mulhatott el. Ezalatt kitört a tengerparton szokásos, váratlan nyári vihar. A hold ijedten menekült a koromsötét fellegek mögé, amelyekből csaknem minden másodpercben vakító villámok cikáztak át. Pietro arra ébredt fel, hogy egy hatalmas csattanás rázkódtatta meg az egész vidéket, de különösen az ő házáat. Bizonyosan lecsapott a villám a közelben. Most már nem jött többé álom a szemeire. Álmosan és kellemetlen hangulatban gondolt Luciára, a szerencsejátékokra, multjára, jelenére, jövőjére. Azután arra a titokzatos zajra, ami egy órával előbb fölijesztette. Nem volt ugyan gyáva, de azért mégis borzongott. A szavakat szinte magába fojtva, kérdezé.

Vajjon mi lehetett az?

Aztán remegő kezekkel vetett keresztet.

Ebben a pillanatban az a bizonyos zaj újból megütötte a fülét. Mintha valaki az előszobában járkálna. Pietro egész testében vacogva kelt ki az ágyából, erőt parancsolt idegeinek és kisietett.

— Van itt valaki? — kérde harsányan.

Semmi felelet, de — titkos lépések zaja hallatszik.

Talán az előszoba előtt!?

Pietro visszasiet szobájába és kihozza égő mécset. Kinyitja az előtér ajtaját, feltárja azt és a mécset maga elé tartja. Odakint koromsötétség van, az eső zuhog, a vihar zúg. Semmi, semmi egyéb!

De mégis! Most már a háta mögött hallja a zajt. Valaki jár ott! Hisz ez szörnyűség! Rémülten fordul hátra.

Nem csalódott.

Hófehér lepelbe burkolva, aranyglóriával sugározva ott állott maga a megfeszített Krisztus. Épen

olyan, ahogy a trattoriával szemben épült kis imaház előtti feszületen látható.

Pietro kiejtette a mécset reszkető kezeiből és térdreomlott.

A Megváltó szeliden hozzálépett. Megfogta a kezeit.

— Ne félj tőlem! Imádságodban hívtál, itt vagyok!

Pietro mellét verte.

— Uram, irgalmazz!

— Segíteni akarok rajtad jó Pietro, ha te is úgy kívánod. De erősnek kell lenned! Javulásod azzal kezdődjék, hogy — ne menj többé a trattoriába...

— Köszönöm, Uram, Jézusom! — rebegte a meg-rémült ember. Segíts rajtam, én Üdvözítőm! Minden parancsodat, minden útmutatásodat híven követem...

— Jól van, Pietro! Ezt vártam is tőled. Én megmutatom neked azt az utat, amelyen boldogulásodhoz juthatsz.

Most egy irtóztató mennydörgés hangzott és — a látomány eltűnt. Pietro eszméletlenül rogyott össze s csak másnap reggel tért magához.

Délután rosszkedvűen kereste fel Luciát. Hiszen ezt nem tiltotta meg a názáreti Jézus!

— Vajjon, melyik lesz az az út, amelyen haladnom kell? — kérde magában újra és újra Pietro. De lelkiismerete nem adott választ!

Lucia a szokott kedvességgel fogadta az ifjút. Csókjaival halmozta el. Estefelé rávette őt, hogy menjenek ki a sík tengerre egy vitorlás csónakon.

— Ne kívánd azt, Lucia — figyelmeztette Pietro — a sirályok vihart jeleznek. Bóra közeledik.

Lucia szeszélyesen válaszolt.

— Ha gyáva vagy, maradj itthon, én megyek!

Elindultak.

A kis vitorlás csónakot szeliden ringatta a lágy szirokko. Ha a sirályok nem röpködnek alacsonyan és

nyugtalanul, azt lehetett volna hinni, hogy a végtelen csendet semmi sem fogja megzavarni. Már messze jártak a partoktól; Cherso északi csúcsa felé közeledtek.

Hanem Pietro és a sirályok jóslata beteljesedett. Hirtelen, mintha varázsütésre történt volna, a szél megfordult. Üvöltő bóra keletkezett, mely a Quarnero sima tükkrét egy pillanat alatt haragosra korbácsolta. Ki tudná honnan, néhány másodperc múlva a sötét fellegek egész tömege tört elő és elborította az eget. A hullámok tajtékozva és vadul játszottak a kis vitorlással, melyet dióhaj módjára dobtak ide-oda. A helyzet rémes volt.

— Segíts bevonni a vitorlákat! — kiáltotta Pietro.

Lucia, a szeszélyes és büszke Lucia egyszerre összeforogva, halotthalványan és reszketve várta a következményeket. Szó nélkül teljesítette Pietro felhívását. Emberfeletti erővel igyekezett a vitorlákat bevonni. Ez végre sikerült is nekik, mert a szélvész is segítségükre jött. Összetépte a nagy vitorlát, a háromszegletű kormányvázszt pedig bevonták. Csakhogy még nem volt vége a veszedelemnek. A tomboló vihar egyre közelebb hajtotta a kis naszádot Cherso szikláihoz. A fellegszakadás is megindult. Már egészen vizesek voltak mindketten. Valóban borzalmas percek! Pietrónak önkéntelenül eszébe jutott az éjszakai látomány és hideg borzongás futott végig testén.

— Elpusztulunk! — rebegte Lucia tágranyílt szemekkel, halotthalvány arccal és fejét félénken rejté az ifjú keblébe.

— Ne félj — vigasztalta a nőt Pietro, bár maga sem remélte a menekülést. Ne félj! Amíg én életben vagyok, mindent elkövetek, hogy épen kerüljünk partra.

A naszád száguldva rohant a habok tetején a sziklák felé. Pietro előrelátta, hogy most már csak valami csoda mentheti meg őket. Hiábavaló lett volna evezővel, vagy kormánylapáttal küzdeni a bős elemekkel,

hiszen a víz és a rémes vihar sivítva, kacagva, ordítva játszottak a könnyű emberi alkotmánnyal. Már jól látszottak Cherso sziklái. Szinte vigyorogva mutatták fehér alakjukat, amelyeket a hullámok vagy egészen eltakartak, vagy teljes meztelenségükben föltártak.

— Miatyánk! — mormogta Pietro és magához szorította Luciát. Ez már mágáról semmit sem tudva, lezárt szemekkel simult a férfihoz. Midőn ez remegő ajkakkal ezeket a szavakat mormogta: És ne vigy minket a kísértetbe, akkor egy szörnyű roppanás, rettentő rázkódás fűzte az imához az «Amen»-t. A naszád a sziklához csapódott. A fővitorla árbóca rázuhanat Pietróra. A csónak darabokra zúzódott. Az ifjú elvesztette eszméletét...

Midőn magához tért, a nap szelíd fénnel ragyogott a délkeleti égboltozaton. Tiszta, fehér ágyban feküdt. Mellette egy öreg anyóka és egy hófehér szakállú, jóságos arcú férfi.

— Hol vagyok? — kérdé Pietro elhaló hangon.

Az anyóka szeretettel simogatta meg a beteg bekötözött fejét.

— Jó helyen, édes fiam! Cherso szigetén, Gonzaro halászkunyhójában. Ha ez a derék úr nincs a közelben, te is elpusztulsz.

Pietro csak most kezdte valahogyan összeszedni eszméletének kuszált szálait. Most már visszaemlékezett a végzetes kirándulásra. Hirtelen felkiáltott:

— Hol van Lucia?

— Ki az? — kérdé az anyóka.

— Jegyesem, mindenem!... Akivel a vitorlás naszádon voltam.

Most a jóságos arcú öreg úr szólalt meg.

— Ő már nincs többé, fiam! Az ár elragadta! Te is csak annak köszönheted csodálatos menekülésedet, hogy én a vihar elől épen a kikötőbe vontattam hajómat és hogy teljesen át ne ázzam, valami

fédett helyre siettem. Ekkor pillantottam meg csónakodat, amelyet a vihar a sziklákhöz röpitett. Oda-siettem két emberemmel. De, midőn odaérkeztem, a szerencsétlenség már megtörtént. A csónak darabokra tört, te pedig vérző fejjel a sziklán hevertél, öntudatlanul. Az a hölgy, aki veled volt s akit még egy perccel előbb szintén a csónakban láttam — eltűnt... Örökre... Csak a fátyola maradt meg, itt van, őrizd meg emlékül... Mi aztán téged sietve fölemeltünk és behoztunk ennek a jó halászpárnak házába. Épen jókor, mert ha egy percet késünk, a hullámok téged is elsöpörnek a szikláról.

Pietro kínosan felkiáltott:

— Ő, miért nem hagytatok ott! Legalább vele pusztultam volna el, hiszen ő mátkám, egyetlen kincsem volt...

Hangosan zokogni kezdett.

Az anyóka és az öreg úr nem zavarták az ifjút. Hadd öntse ki szíve bánatát, ilyenkor úgysem segítenek a vigasztaló szavak.

Két hét mult el, amíg végre Pietro naponként néhány órára fölkelhetett. Lelkének nagy fájdalma lassanként enyhült. Sokat imádkozott és a hit szent balzsama gyógyulást hozott testére és lelkére egyaránt.

Két hét mulva bizalmas beszélgetésbe bocsátkozott a jószívű öreg úrral, aki életét megmentette. Mintha édesatyja lett volna, megsimogatta kezét.

— Ki vagy te?!... Még nem is tudom, kinek köszönhetem életemet.

— Csapó Dezső vagyok, hajótulajdonos. Magyarországból jöttem ide Béla királyunkkal, midőn ő a tatárok elől a dalmát partokra menekült. A király tovább sietett Spalatóba, én meg itt maradtam. Ő felsége maga kívánta, hogy ne kísérjem tovább bizonytalan útjában.

— Úgy, hát te magyar vagy, bátyám?

— Igen, az vagyok.

— És miért maradtál itt, Fiumében?

— Szomorú históriája van annak, fiam! A tatárok legyilkolták atyámat, drága jó anyámat és minden testvéremet. Én is csak futva menekültem előlük, mint huszonkésztendő gyerekeember. Nem lett volna már miért visszamennem. Itt maradtam; egy hajósmester magához fogadott. Szorgalmasan dolgoztam. Egyszer végre mégis hazavitt a szívem s elhoztam onnan élet-társamul őt, akit már régen szerettem. Akivel együtt játszottam és akivel együtt kergettem a lepkéket. Vele visszatértem Fiuméba és azóta még fokozottabb erővel dolgoztam.

Pietro élénk figyelemmel hallgatta az elbeszélést.

— Folytasd, bátyám, nagyon szép és érdekes, amit mesélsz.

— A szünet nélküli becsületes munka megtermette az anyagi gyümölcsöket is. Építettem magamnak egy szép hajót, talán hallottad is hírét. Albatros a neve. Büszke, szép alkotmány! Bejártam vele az egész Földközi-tengert. Ismerem minden kikötőjét.

Az öreg úr elhallgatott. Szemeiből jóságos derű és a vasakarat elszántsága áradt.

— Él-e még feleséged, bátyám?

Az öreg arcát elborította a bánat felhője.

— Nem. Ezelőtt öt évvel magához szólította az Isten.

— Vannak-e gyermekeid?

— Egy derék, szép leányom van.

Pietro elgondolkozva tekintett Csapó Dezső becsületes szemeibe. Néhány pillanatig nem szóltak egy szót sem. Végre az öreg törte meg a csendet.

— Most már rajtad a sor, öcsém, hogy magadról beszámolj. Ki vagy te?

— Lonzarich Pietro vagyok.

FIUME. VÁROSHÁZA.

Csapó Dezső tágranyilt szemekkel tekintett az ifjúra.

— Talán bizony Lonzarich Giovanni fia vagy?

— Igen, bátyám! Atyám már meghalt. Most senkim sincs, egyedül élek a világban... Ismerted talán atyámat?

— Hogyne ismertem volna! Nagyon jó barátok voltunk. Együtt jártuk a vizeket, hiszen ő is hajós ember volt. Hanem, monddad csak öcsém, hogy lehet az, hogy én téged még eddig nem ismertelek, hiszen csaknem mindennapos vendég voltam a házatoknál?!

Pietro könnyű mosollyal felelte:

— Könnyű a válasz, bátyám. Én — őszintén megvallva — kissé könnyelmű fickó voltam s ezért atyám elküldött Genovába anyám szüleihez, akik szintén hajósok voltak. Úgy gondolta, hogy nagyatyám kemény kezei alatt megtanulom és megtanulom a munkát. Csak akkor kerültem haza, midőn atyám meghalt.

— És — kérde Csapó mosolyogva, simogatva hosszú szakállát — megtanultál-e dolgozni?

— De mennyire! Mint teljesen kiképzett tengerész kerültem haza, Fiuméba.

— S most mivel foglalkozol itthon?

Pietro nem felelt. A kérdés nagyon kellemetlenül érte. Észrevette ezt Csapó is, nem feszegette tovább a dolgot. De azért, mintha valami terve lett volna Pietroval, hosszabb szünet után, váratlanul így szólt hozzá:

— Tudod mit, Pietro! Atyád iránti baráti szeretetem és kegyeletem azt követeli tőlem, hogy gondoskodjam rólad. Az az élet, amit eddig folytattál, föltétlenül a romlásba visz. Teszek neked egy életrevaló ajánlatot. Állj be hozzám. Öreg ember vagyok, nem bírom már a munkát úgy, amint kellene. Légy a helyettesem, jól megfizetlek.

Pietro nagyot nézett. Jó ideig nem birt felelni,

mert az ajánlat annyira váratlan és újszerű volt, hogy arra még álmában sem számított. Hogy ő újból dolgozzék! Szinte hihetetlen! De viszont, ha nem dolgozik, az a kis örökség, amit atyjától kapott, elúszik. A szerencsejáték? Ki tudja, meddig jövedelmez az! Egy szép napon elfordulhat tőle Fortuna istenasszony és akkor még az utolsó vánkosát is elvesztheti.

Ilyen gondolatok jártak fejében, midőn szemeit a nyári alkonyatba boruló Monte Maggiore tetejére irányította. Azután önkéntelenül visszagondolt eddigi léha életmódjára; Luciára, akiért még ma is vérzik a szíve, de aki — talán nem is volt hozzáillő. Talán még szerencsétlenséget is hozott volna reá. Majd hirtelen ama bizonyos éjjeli látomány jelent meg lelki szemei előtt. A názáreti Jézus. Szinte hallotta akkori szelid intelmét:

— Én megmutatom neked az utat, amelyen boldogulásodhoz juthatsz! . . .

— Igen, igen! — mormogta Pietro. — Előttem az út, amelyen haladnom kell!

Hirtelen és jókedvűen szorította meg Csapó Dezső kezét.

— Édes bátyám, elfogadom az ajánlatodat! Amint teljesen egészséges leszek, azonnal megkezdjük a munkát!

Az ősz magyar meglehetősen, de kissé tartózkodóan válaszolta:

— Derék ember vagy, Pietro! Csak aztán légy kitartó, szeresd a munkát és térj ki az útból mindazoknak, akik reád romlást hozhatnak . . .

Pietro határozottan felelte:

— Fogadom, hogy szakítok eddigi életmódommal. Becsületes, hűséges munkásod leszek és vigyázni fogok minden lépésemre.

— Ámen! — felelte az öreg úr tréfásan és boldogan. No, most már arra törekedjél, hogy Gonzaro néni minél előbb talpraállítson . . .

Három további hét múlva Lonzarich Pietro valóban megkezdte a munkát Csapó Dezső mellett. Kemény, derék embernek mutatkozott. A dologban fáradhatatlan, az ismeretekben kiváló, a hűségben páratlan. Az öreg magyar többször mormogta meglegedetten:

— Hiszen csak erős vezetésre van szüksége. Jó anyag a fiú, nem is lehet más olyan derék szülők gyermeke...

Pietro természetesen megismerkedett Csapó Mariskával, jóakaró bátyjának egyetlen leánykájával is. Gyönyörű és tökéletesen kifejlett volt ez a tizenkilencéves magyar leány. Néhány találkozás után már mindketten érezték, hogy az Isten őket egymásnak teremtette. Pietro szívének azt a mély sebeit, amelyet Lucia elvesztése okozott, Mariska gyöngédsége és tiszta, forró szeretete teljesen meggyógyította. Nem is hullatták le még a fák a leveleiket, Pietro már titokban jegyese lett Mariskának, majd mindketten odajárultak az ősz Csapó Dezső elé, aki meghatva adta reájuk atyai áldását. Még egy könnycseppet is szétmorzszolt szemében a derék magyar úr és azután jókedvűen mondotta:

— Jól van, jól, édes gyermekeim. Mi tűrés-tagadás, bizony én is így kívántam ezt! No, édes kis leányom, készítsd el az eljegyzési estebédet! Ma Pietro is velünk étkezik. Egy kis borról is gondoskodjál.

Az estebéd után még sokáig elbeszélgettek. Csapó Dezső rajongással beszélt szeretett magyar hazájáról. Az aranykalászos végtelen alföldről. A titokzatos fenyőrengetegekkel borított, égbenyuló bércekről. A szőke folyókról. A büszke várakról. A nép szilaj, dacos, fékezhetetlen, de aranyszívú, lovagias jelleméről. A hősiek harcokról...

Beszédében rövid szünetet tartott, majd a jövőbe tekintő, átszellemült arccal folytatá:

— Én nem hiszem, nem tudom elhinni, hogy ez

a szép város mindig idegen uralom alatt legyen. Eljön az idő, gyermekeim, talán nincs is messze már, amidőn Fiume — Magyarország tengeri kikötője lesz! Hazámnak szüksége van reá és a város is csak akkor fog igazán fejlődni, ha a gazdag Magyarországhoz kapcsolják.

Ismét szünetet tartott. Fölsóhajtott és elborult homlokkal folytatá:

— Ha pedig hazámat olyan viharok tépázzák meg, amelyek Fiumét ismét leszakítják az ország testéről, akkor nemcsak Magyarország fogja ezt, mint pótolhatatlanul súlyos veszteséget megérezni, hanem — Fiume is. Bármilyen fejlett, bármilyen pompás és virágzó legyen is, amint hazámtól elszakítják, azonnal senyvedni, sorvadni kezd. Arra kérlek titeket, gyermekeim, véssetek szívetekbe, amit mondtam és legyetek hű és hangos szószólói annak, hogy Fiume a magyar korona országaihoz csatoltassék és ott is maradjon az idők végtelenségéig...

Pietro szemei a lelkesedés lángjában égtek. Átölelte szép jegyesét és kemény elhatározással mondá:

— Atyám! Menjünk Magyarországba lakni!

A leány kedvesen hajtotta fejét Pietro vállára.

— Milyen jó vagy te, édes Pietróm! Én is erre vágyom! Oda kell mennünk, ahol drága szüleim születtek, ahol meséket regél az érő kalász és a susogó erdő, ahol édes a víz a folyókban és ahol a nép még az idegent is testvérének tekinti. Atyám, drága jó atyám, menjünk vissza Magyarországba!

Csapó Dezső szemei könnybelábadtak. Csendesen fölkel, megsimogatta Mariska arcát és Pietro fejét. Azután boldogan mondotta:

— Jól van, gyermekeim. Hát iszen nekem is ez volt a szándékom. Most már van egy kis pénzünk. Pietro is eladhatja a házát. Eladom az Albatrost is. Sok pénzünk lesz. Hazamegyünk és ott a Dunán építék

egy szép, nagy hajót! Három árbóccal! Lemegyünk vele a Fekete-tengerig!... Ha aztán Fiume Magyarországa lesz, visszajövünk; akkor is — itthon leszünk!

— Ó, de jó lesz! — tapsolt örömeben a szép leány. Ugy-e Pietro? Te is így akarod!

— Igen, édes, drága leánykám! Már holnap megkezdem az adás-vevést. És ha az Isten is úgy akarja, akkor az esküvőt már új hazámban tarthatjuk meg!...

Pietro másnap csakugyan kihirdette, hogy háza és Albatros eladó. Azonnal jelentkezett is több vevő. Közöttük — Tedeschi Antonio is. Ez ígérte a legtöbbet, úgy hogy a szerződést már csaknem meg is kötötték vele. Tedeschi elment Csapóék lakására, hogy az okmányokat aláírja, de csak Mariska volt otthon.

— No, nem baj — mondá kellemetlen mély hangján a gazdag kalmár. Majd holnap újból eljövök dél előtt. De akkor legyen itthon az öreg úr. Isten velük! A rivederci!

Eltávozott.

Alig hogy léptei elhangzottak, Mariska fázós remegéssel ölelte át Pietrót.

— Én nem tudom miért, de kimondhatatlanul gyűlölöm ezt az embert. Óvakodjál tőle Pietróm!...

Az ifjú megcirógatta hamvas arcocskáját.

— Te, kis félénk cicám! Mit árthat nekünk Tedeschi? Holnap aláírjuk a szerződéseket, kifizeti a pénzt és holnapután elindulunk szép Magyarországra. Azután még hírt se hallunk többé róla.

Majd rövid szünet után fanyar mosollyal folytatta:

— Hanem ami igaz, az igaz! Még a szeme sem áll jól neki! Szemei villogók, alattomosak. Arcán mindig valami gúnyos, ravasz vonás van. No, de nekünk semmi közünk hozzá, nekünk ő csak üzletfelünk. Megvásárolja az én házamat, meg a ti hajótokat s azzal vége! Ne félj semmitől! Hanem most, Isten veled drága

kis madárkám, sietek haza, átöltözöm. Ma ugyanis el akarok búcsúzni jó barátaimtól, mert erre már nem lesz többé alkalmam.

Mariska egész testében összerázkódott. Szinte vas-kapocsként fűzte karjait jegyese nyakába.

— Ne menj el, drága Pietróm! Ne menj el! Nekem kimondhatatlanul rossz előérzetem van! Hiszen ha már egyszer elköltözünk Fiuméból, úgyis megszűnik minden baráti kötelék közted és az itteniek között.

— Épen azért, drága Mariskám. De nem lehetek annyira figyelmetlen, hogy még egy rövid istenhozzádót se mondjak nekik.

Hiábavaló volt a szép magyar leány kérése. Pietro elment, de megígérte, hogy legkésőbb este tizenegykor már a szállásán és másnap korán reggel Mariskáéknál lesz. Amint eltávozott, az aggódó leány zokogva borult le a Madonna képe elé és szívből fohász-kodott hozzá:

— Ó, szűz Anyám, óvd meg minden veszélytől jegyesemet!...

Pietro jókedvűen öltözött át. Kissé még szinte boldog is volt, hogy végre ismét viszontláthatja barátait s velük néhány gondtalan órát eltölthet, mielőtt örökre elválnék tőlük. Mert azóta, hogy az a szerencsétlen csónakázás történt, még feléje se nézett a trattoriának, arról meg szó sem volt, hogy a szerencseasztalhoz leült volna.

Meglehetősen nagy összeget tett a zsebeibe, hogy majd abból megvendégeli barátait.

— Nem kívánhatom, hogy ők fizessenek — mormogta. Legalább ünnepélyesebb lesz a hangulat; annál hamarabb és könnyebben elszabadulhatok. Mert tizenegykor, amint az én kincsemnek megígértem, otthon akarok lenni.

Midőn a trattoria elé érkezett, szemeit ösztönszerűen

arra a feszületre irányította, amely a szemben épült imaház előtt hirdette a megváltás nagyszerű misztériumát. Arra a feszületre, melynek néma, isteni alakja ama bizonyos viharos éjjel neki megjelent. És mintha hirtelen újból hallotta volna a Megváltó titokzatos intelmét:

— Javulásod azzal kezdődjék, hogy ne menj többé a trattoriába!...

Pietro megrázkódott. Újból és újból föltekintett a názáreti Jézus szenvedő arcára. Úgy vélte, mintha az szeliden, de mégis szigorúan tekintene rá, mintegy követelvén intelmének követését.

— Ej, mit! Hiszen nem megyek garázdálkodni, csak barátaimtól veszek rövid búcsút! Tizenegykor ott-hon leszek...

És belépett a trattoriába.

Rég nem látott barátai üdvívalgással fogadták. Asztaluknál azonnal helyet készítettek számára.

— Isten hozott, Pietro! Már azt hittük, meghaltál!

— Nem haltam meg, barátaim — felelte jókedvűen az ifjú —, csak örökre búcsút veszek tőletek. Holnapután itthagynom Fiumét, ahova talán soha vissza nem térek. Búcsúzni jöttem. Hozzanak enni- és innivalót.

Ezer és ezer kérdéssel ostromolták a mulatni vágyó ifjak Pietrót. Mindent el kellett mesélnie, még azt is, amit már másoktól különben is tudtak. Ama végzetes kirándulást. Lucia halálát. Csodás menekülését. Munkába állását, eljegyzését, meg aztán azt, hogy Magyarországra költözik.

— Isten hozott, édes barátunk és Isten vezéreljen utaidon.

Már közelgett a tizenegy óra. Pietro boldog volt, hogy mértékletes maradt és hogy szoba sem került a szerencsejáték. Lelkiismerete halkán súgta:

— Csak siess! Nehogy baj érjen! Légy erős!

Midőn már elérkezett a távozás ideje, a számlákat

kifizette és elbúcsuzott barátaitól. Ezek őszinte szeretettel szorítottak meg kezét és egyesek haza is szándékoztak kísérni.

A trattoria ajtajában Pietro csaknem belebotlott Tedeschi Antoniőba. Hangosan felkiáltott az alattomos kalmár:

— No, szép ifjú! Hát el tudtál szabadulni a — magyar leány szoknyájától?

Pietro arca lángba borult. Az első pillanatban az arcába akart csapni a kötekedő embernek, de erőt vett magán és nyugodtan felelte:

— Igen, eljöttem menyasszonyomtól, ahol azóta, hogy őt eljegyeztem, tartózkodnom kell. Elbúcsúztam barátaimtól, mert holnapután itt hagyom Fiumét. Ég veled, Tedeschi! Holnap délelőtt ott légy Csapó Dezső bátyámnál, hogy a szerződéseket aláírjuk.

A ravasz Tedeschi hízog hangon folytatta:

— Természetes! De azt hiszem, Pietro, illenék velem is egy pohár bort ürítened! Hiszen mi üzleti és... és egyéb kapcsolatban is vagyunk egymással.

Pietro rátekintett a beszélőre. Nem kerülte el figyelmét az a sötét láng, ami Tedeschi szemeiből előtört. Hirtelen határozott.

— Igazad van, visszamegyek és ürítek veled egy-két pohár bort...

Visszamentek. A barátok hangos kiáltásokkal fogadták őket. A zene felhangzott. Nagy volt az öröm és a zaj.

A trattoriában bor, zene és festett arcú leányok mulattatása várta a már kissé különben is mámoros Pietrót. Félóra múlva a ravasz Tedeschi odavetően fölvetette azt az eszmét, hogy játszani kellene egy kicsit.

— Úgy van, úgy van — helyeselték egyesek, míg Preveso Giuseppe, Pietrónak egyik legrégibb barátja odasúgta a már nagyon hangoskedvű ifjúnak:

— Ne hallgass reájuk, Pietro! A szerencsejáték most nem neked való! Észrevétlenül eltávozhatol, gondold meg, hogy neked menyasszonyod van...

Tedeschi észrevette a sugdosódást és gúnyosan jegyezte meg:

— Úgy látszik, hogy Giuseppe félti a kis szoknyahóst!

Lett erre kavarodás! Az összecsukott öklök fölfelé meredtek, össze-vissza zavart hangok, szitkok, fenyegetések hallatszottak. Már-már verekedésre került volna a dolog, ha Pietro hangosan föl nem kiált:

— Barátaim, a mai napon nem szabad összevesznünk! Ma én állok a multság középpontjában, hallgassatok reám! Nem akarom elrontani Tedeschi kedvét, nem bánom, menjünk játszani...

A borgőzös fők most a másik túlzásba estek. Azok, akik egy pillanattal előbb villogó szemekkel, úgyszólván gyilkoló szándékkal álltak egymással szemben, Pietro szavaira hangos örömkialtásokkal üdvözölték mulatozó barátaikat, egymás nyakába borultak és bementek a másik szobába, ahol már a játékhoz terítve volt.

Giuseppe összeráncolt homlokkal, kedvetlenül követte Pietrót és mellé ült. Ő maga nem játszott.

Pietro kezdetben nyert, de midőn közvetlenül Tedeschi ellen kezdett játszani, a szerencse megfordult. Vesztett és újra vesztett. Már nem volt egy szoldója sem.

Giuseppe halkán és kétségbeesetten figyelmeztette barátját.

— A Madonnára kérlek, Pietro, hagyd abba a játékot, hiszen láthatod, hogy ez az ember romlásodra dolgozik!

— Eh, mit! — kiáltotta Pietro — ne törődj velem! Vissza akarom nyerni, amit elvesztettem!

De nem nyerte vissza, sőt — újból vesztett.

Csaknem magánkivül veté oda Tedeschinek:
— Állom a játékot! A házamat teszem fel!
Giuseppe elszörnyűködött. Belekiáltott a játékba:
— Nem, ezt nem engedhetem! Hiszen tönkremész!
— Mondtam már, hogy ne beszélj az én dol-
gomba! — rivallt rá Pietro. — Nekem nem kell már
dajka!...

Tedeschi gúnyosan mosolygott. Fagyosan jegyezte
meg:

— Áll a játék! Ha vesztesz, a házad az enyém!
És — vesztett.

Halálsápadt arccal, kerekrenyilt szemekkel ivott
és — tovább játszott. Rekedt hangon mondá:

— Tét az — Albatros!

Giuseppe megrendülve rázta meg Pietro kezét.

— Mindenre, ami szent! Megőrültél?! Hiszen az
Albatros nem is a tiéd!

— Mit bánom én, ha Csapó veje leszek, mindene
az enyém lesz. Aztán meg — dűnnyögte félig magá-
nak — most már nyernem kell... nyernem kell!...

Vesztett...

Tedeschi szó nélkül jegyezte föl újabb nyereségét.
Azután rövid ideig letette a kockákat.

— Játsszunk még, Pietro? — kérde a vért felkor-
bácsoló nyugalommal és metsző gúnnyal. — Vagy
talán aludni akarsz már? A szép magyar leány szok-
nyája körül?!

Pietro arca lángba borult. Ha józan lenne, bizo-
nyosan leütné a gúnyolódó és kötekedő embert, de —
sajnos — sokkal többet ivott már. Most ő nem a meny-
asszonyát ért súlyos sértés megtorlására törekedett, ha-
nem annak megcáfolására, mintha ő a menyasszonyá-
tól függene.

A részeg embereket jellemző hetyke hangon vála-
szolta:

— Játsszunk. Meg akarom neked mutatni, Tedeschi, hogy szavaiddal nem sértettél meg. Fölteszem a kockára a — menyasszonyomat...

Tedeschi, mint a vérszomjas tigris — csak erre várt.

Most aztán kimutatta, amit eddig csak rejtegetett gonosz lelkében. Hangosan felkacagva nyujtotta oda kezét Pietronak.

— Áll a játék, csapj ide!... Úgy!... No, látod barátocskám, ez már okos beszéd! Ha te annakidején elvetted tőlem — Luciát, én is elvehetem tőled Mariettát. De lásd, én gavallér vagyok. Ha te nyersz, visszaadom a házadat, visszaadom Albatrost is. De, ha vesztesz, akkor — holnap délelőtt már én megyek Csapó Dezső házához helyetted — mint kérő. Te aztán megmaradhatsz az Albatroszon, mint — hajóslegény...

Pietro még ezt a szörnyű sértést sem vette észre. A bor, a folytonos vesztés, egészen elvette az eszt.

Kockát vetettek.

Egyforma szám jött ki.

— No, még egyszer!

Újból egyforma szám mutatkozott.

Tedeschi felkacagott.

— Nem értetek ti ahhoz! Most rajtam a sor! Ide nézzetek! Így kell dobni!

Eldobta a kockákat.

Tedeschi gúnyosan kérde Pietrotól:

— No, mennyid van?

Megszámolták. Hét...

Tedeschi is megszámlolta. Tizenkettő.

A gazember most fölemelkedett helyéről.

— Menjünk haza, a kakasok kukorikolnak. Lonza-revich Pietro — elvesztetted a játszmát... A házad, az Albatros, a leány az — enyém!... Ne búsulj, nálam jó dolgod lesz, feltéve, hogy — megbecsülöd magadat. Mert én csak a jó munkásokat tűröm magam körül...

Azzal, mint aki a dolgát nagyszerűen végezte, kifizette az elfogyasztott borokat és — eltávozott. A küszöbről még egy tört döfött Pietro szívébe és önérzetébe.

— Lonzarich, a borodat kifizettem. Ne mondjad, hogy nem vagyok gavallér...

A különben is már nagyon gyér társaság eloszlott. Csak Pietro és Giuseppe maradtak az üres asztalnál.

Giuseppe kétségbeesve kérdezte barátjától:

— Mit tettél, mért nem hallgattál rám! Hiszen az első perctől kezdve láthattad, hogy az a nyomorult a vesztedet akarta! Azért itatott és még az is kérdés, vajjon *igazán* játszott-e! Szegény jó Pietrom! Mi lesz veled! Szólj, mit tehetek érted?!

Lonzarevich lehajtotta a fejét. Egy darabig bele-nézett a percegő mécsesbe és kifejezés nélküli szemekkel bámulta azt az ostoba legyet, amely egyenesen neki szaladt a lángnak, hogy aztán — összeégjen...

Alig hallhatóan dörögte:

— Se házam..., se hajóm..., se mátkám... Fájd a fejem...

Szemei telejöttek könnyekkel. Még egy ideig bámulta a már zöldes lánggal égő legyet, azután odahajtotta a fejét Giuseppe vállaira; keservesen zokogni kezdett. Majd erőt vett rajta az álom és a kimerülés. Elaludt.

Giuseppe csendesen elhelyezte őt a pamlagon, zsebeibe csúsztatott néhány szoldót s dinárt és — maga is nyugodni tért. Másnap embernek kellett lennie, hívta a kötelesség...

Pietro a szörnyű éjszaka után egyedül maradt.

Körülbelül két óra hosszáig aludhatott. Már meglehetősen szürkülni kezdett az esős októberi reggel, midőn felébredt. Mint a villám, azonnal eszébe jutott minden. A vacsora. A bor. A zene. A játék. A szörnyű veszteségek. Homályosan visszaemlékezett Tedeschi aljas-ságára és sértegetéseire is.

— Megölöm, megölöm a gazembert...

Majd lelkében, mint valami réges-régen elmúlt, kedves, verőfényes dal utolsó akkordjai visszhangzottak, menyasszonyának intelmei.

— Ne menj el, drága Pietrom! Ne menj el! Nekem kimondhatatlanul rossz előérzetem van!...

De még távolabbi időre is visszagondolt. Megjelent a szemei előtt az a bizonyos látomány. A názáreti Jézus. Aki óva intette, hogy többé ne térjen be a trattoriába. Meg, aki megigérte, hogy megmutatja neki a boldogulás útját...

A még mindig nagyon mámoros ember összekuszált öntudattal és zagyva gondolatmenettel rakta egymás mellé fantáziájának képeit. Majd hirtelen az asztalra csapott és vérben forgó szemekkel fölordított:

— Ő az oka mindennek! Mért nem maradt mellettem! Igen, ő az oka, a felfeszített Krisztus...

Azután, mint az örült, kapta fel nagy gallérját és fővegét. Kirohant.

Egy pillanatig megállott a trattoria ajtajában és farkasszemet nézett a szemben levő feszülettel. Már jól lehetett látni őt. A szenvedő Jézust, aki szomorúan tekint a nyomorult emberre. Az eső esett, a szél végigsüvöltött a kis utcán. Pietro szemei elhomályosultak. Reszketve hajlott a földre, fölkapott egy követ és teljes erővel odacsapta a keresztfán függő Istenemberhez. Örült volt, nem tudta, mit tesz...

A kő talált. Erősen visszhangzott a kora reggeli csendben. Azután lehullott a földre.

De nem csak ez történt.

Azon a helyen, ahol a kő Krisztus szent testét érte, a — vér csendesén szivárogni kezdett. És — mintha az Ember Fiának szemeiből könnyek peregtek volna alá...

— Ó, jóságos Madonna! Szentséges Istenem! — kiáltá egy hang a közelben.

Egy öreg anyóka ment ott el és látta a merényletet.

Pietro elrohant. A kereszt körül néhány perc múlva hatalmas tömeg verődött össze. Az emberek letérdeltek, csókolgatták a Megváltó átlukasztott lábait és felfogták a szent vért.

— A gazember! A nyomorult! Szaladjatok a kormányzóért!

Úgy lőn.

Fiume kormányzója, conte Räuber, épen befejezte öltözködését, midőn az ájtatos és botránkozó emberek nála megjelentek.

— Siess, urunk! Borzasztó dolog történt! Egy ember követ dobott az imaház előtti feszületre s azóta Krisztus szent teste — vérzik! Intézkedjél gyorsan! Fogasd el a hitetlen nyomorultat! A szent vért íme, ebbe a kis tálba fölfogtuk. Még mindig szivárogoz... És a szemei könnyeznek! Ó, Madonna! Mi lesz velünk, gyorsan, gyorsan!...

Räuber báró azonnal a helyszínére érkezett.

Alig akart a szemeinek hinni, a csoda valóban megtörtént. A vér csendesen, cseppenként ömlött az edénybe. Elkomorodott. Szigorúan kérde:

— Ki volt a merénylező?

A feleletre nem kellett sokáig várnia. A trattoria tulajdonosa mély alázattal felelt:

— Más nem lehetett, uram, csak Lonzarich Pietro, aki az éjszaka nagyban kártyázott nálam és sokat vesztett.

— Hozzátok ide, azonnal!...

Pietro ezalatt a lakásában — életében utoljára — ledobta magát az ágyra. Ismét átgondolta mindazt, ami vele történt. Valami csodára, valami megmentésre várt. Azt hitte, hogy talán álom volt mindaz, ami vele történt. Aztán meg, hogy Tedeschi benyit hozzá s visszaadja mindenét. A házát. Az Albatrost. A drága,

édes, szelíd menyasszonyát, ezt a derék magyar leányt, aki neki valóban őrangyala lehetett volna... Zokogva mélyesztette forró fejét a vánkosába és keservesen nyögve panaszkodott.

— Ó, én nyomorult! Mit tettem! Elvesztettem az én legdrágább, az én pótolhatatlan kincsemet! Édes, jó Mariskám! Mi lesz veled?!

Arra nem is mert visszagondolni, hogy a keresztet megdobta. Már pedig lelkének minden vonaglása odaírányította gondolatait. De erőszakkal elűzte azokat. Hiszen a Megváltó vérének kiömlése valami rettenetes, valami szörnyen megrázó volt.

— Ő, Madonna, mi következik még! Mi vár reám?!...

Nem kellett sokáig várnia. Az ajtón erősen kopogtak. Pietro támoilyogva kelt föl. Reménykedve nyitotta ki a zárat. Hátha, hátha Tedeschi...

Nem ő volt.

— A kormányzó nevében kövess, azonnal!...

Pietro elsápadt. Nem ellenkezett. Mint a kezesebárány, szó nélkül elindult a fegyveres emberekkel.

Azonnal törvényszék elé állították. Mindent megvallott.

Abban az időben szörnyű büntetésekkel sujtották a szent ereklyék és az áhitatos vallásosságot hirdető tárgyak megsértőit.

Nem tárgyaltak sokáig. Délelőtt tíz órakor, épen amikor Csapó Dezső urambátyámnak a pénzt Tedeschi-től át kellett volna vennie, elhangzott a borzalmas ítélet.

— Lonzarich Pietro tűz által veszítse el a jobb kezét, amellyel a Megváltó szent testét megdobta és megvérezte. Az ítéletet azonnal végre kell hajtani. Felgyógyulása után pedig örökre verje ki a hóhér Fiuméből...

Igen, így történt!

A szerencsétlen fiatalember rémitő kínok között vesztette el a jobb kezét...

Azután valami nyomorult rabkórházban ápolták.

Néhány hét múlva jobban lett, de még nem gyógyult meg egészen. A kórház felügyelőjétől engedélyt kért, hogy egy órára kimenjen a városba.

— Esküszöm, hogy visszatérek!

A jólelkű ember, aki már ismerte Pietro rémes tragédiáját, beleegyezett.

— Menj, de jöjj vissza, mert a fejemmel játszom!

Pietro elment. Csonka karja sajgott, de sokkal jobban kínoztta őt mindaz, ami vele történt. Meg a jövő! Mi lesz vele! Vajjon, odakapcsolja-e magát Mariska egy megtévelyedett nyomorékhoz?...

Bizakodó mosollyal vigasztalta magát.

— Igen, igen, Mariska megbocsát! Ő nagyon derék, nagyon megértő, szelid leány. Aztán meg forrón szeret engem! Hiszen fél karral is lehet dolgozni.

Hanem aztán, mint a derült égből a villám, hirtelen eszébe jutott, hogy hiszen ő Mariskát is eljátszotta! Erre a gondolatra, ami csodálatosképen egészen kiment az eszéből, az ajka kiszáradt. Mint az alvajáró, révedező lépésekkel ment, ment.

Hová mehetett volna?!

Ahova a szíve és minden vágya vonzotta.

Ahhoz a kedves, zöld zsalukáteres házhoz, ahol az ő mindene, a szép magyar leány, az ő drága menyasszonya Mariska, a becsületes, derék, ősz atyjával lakott.

Sokáig csengetett, míg végre bebocsátotta az öreg szolgálta.

— Kit tetszik keresni?

— Csapó urat és a leányát!

— Ő santa Madonna, csak most ismerem meg Lonzarich urat! Milyen rossz színben van...

A tapintatos ember nem mondott egyebet, pedig

hát mondhatott volna, mert mindent tudott! Hogyisne tudta volna a szomorú és borzalmas történetet, hisz a városnak akkor alig volt kétezer lakosa. A merénylet hírért mindenki meghallotta már egy óra múlva.

Pietro mohón kérdé:

— Talán nincsenek itthon Csapó úrék?

— Nem, igen, azazhogy... elköltöztek... elutaztak. Nem is jönnek vissza.

— Elutaztak? Hova?

— Magyarországra... Még október huszadikán.

— Október huszadikán?! — kérdé Pietro megdermedve és emlékében keresgélve.

Aztán magában dünnyögte:

— Azon a napon kellett volna Tedeschitől a pénzt átvenni. Azon a napon, amikor én... igen akkor...

Aztán hangosan kérdé:

— Miért utaztak el?

— Nem tudom! Akkor nagyon korán reggel idejött egy úr. Fiatalember. Magas, barna, hosszú haja volt. Sietve beszélt valamit az én jó urammal. Nem tudom, hogy mit. A kisasszonyt is behívták. Egy óra múlva elutaztak.

— Egyebet nem tudsz?

— Marietta kisasszony sírt, sokat sírt. Az öreg úr nagyon rosszkedvű volt...

— És aztán? — sürgette izgatottan Pietro.

— Délelőtt tíz órakor idejött Tedeschi. Tetszik tudni, az a kalmár. Akinek még a szeme sem áll jól. Amint meghallotta, hogy elutaztak, olyan lármát csapott, mint a vadállat. Én nem is mondtam meg neki, hova mentek! Nem is mondom meg senkinek! Hiszen annyira szerettem az én jó uramat, meg a drága kisasszonykát, mintha atyám vagy lányom lett volna...

— Miért nem ment velük?

— Szívesen mentem volna én — felelte a hű szolga könnyes szemekkel —, de nem hagyhattam a

házat, meg aztán, itt akarom leélni azt a néhány napot, vagy talán már csak hónapot, amit még az Isten nekem adott.

— Mi lesz most a házzal?

— Az a régi tulajdonosé maradt, aki novemberben jön haza...

— Hát az Albatrossal mi van?

-- Annak bizony szomorú a históriája!... Amint az a fiatal úr innen elment, Csapó úr kisietett a tengerpartra. Aztán elsüllyesztette a szép hajót. Hogy miért, nem tudom...

Most már mindent tudott Pietro.

Nem is kellett már neki egyebet tudni.

Azazhogy, igen. Egy ideig gondolataiba mélyedt, majd hirtelen odafordult a szolgálhoz.

— Nem tudja, hogy hívják azt a fiatal urat, aki október huszadikán korán reggel idejött?

— Nem tudom... De mégis! Úgy hallottam, Giuseppe néven szólították...

Most már igazán nem volt semmire sem szüksége a szerencsétlen ifjúnak.

Eltávozott.

Mit tegyen? Visszatérjen a rabok gyógyítóházába? Hogy onnan néhány nap múlva a hóhér seprözze ki?

Mert hiszen ez vár reá!

Az élet előtte egészen bezáródott.

Csak most érezte igazán, milyen forrón, milyen tisztán szereti Mariskát, ezt a magyar liliomszálat.

Akisírt, nagyon sírt, midőn Fiuméből el kellett mennie.

Kit siratott? Hát kit!

— Téged, te nyomorult! — mondá Pietro lelkiismerete.

És a lélek szava újból megszólalt:

— Ezt mind magadnak köszönheted!... Hanem hát, ha annyira szeret, miért hagyott el?... Hát mit

tehetett volna?... Hozzád nem mehetett, hiszen eljátszottad őt! Te nyomorult, aljas ember! Sorsodat megérdemled! Menj vissza a kórházba és azután viseld türelmesen a hóhér vesszőzését. Talán csak akad még aztán a te számodra is új haza, új boldogság... Nem, nem lehet! Félkarú és megbélyegzett embernek nincs mit keresnie ezen a földön...

Igy fűzte gondolatait Pietro. Észre sem vette, a trattoria elé érkezett.

Betért.

Nem ismerték fel. Bort, erős bort hozatott. Megitta.

— No még egy üveggel!

Tehette, hiszen Giuseppe a zsebébe csúsztatott néhány szoldót, meg talán három dinárt.

— No még egy üveggel.

Fizetett és támoilyogva ment ki az ajtón.

Nem mert rátekinteni a megfeszített Jézusra.

De nem a kórház felé tartott, hanem a tengerparton, észak felé. A novemberi köd csaknem egészen eltakarta. Három lépésre már nem ismerhette föl senki.

Nyugodt lehetett, senki sem fogja keresni, pedig az egy óra már eltelt.

Ment, ment. Kusza gondolatai egymást kergették.

— Hova menjek? Madonnára mondom, fáradt vagyok. Pihenni vágyom. A karom is fáj, nagyon fáj. Ejh, mi szükség van már a kötésre!

Leszaggatta a köteléket. A csonka kar vérezni kezdett.

Ment, ment tovább.

A köd egy pillanatra fölszállt. Pietro révedezve tekintett balra. Hirtelen megpillantotta Cherso elmosódó vonalát.

— Lucia! — suttogta szinte ösztönszerűen.

— Lucia, Lucia!...

Aztán, ki tudja, a mámortól, a vérveszteségtől vagy mi egyéből hangot hallott.

— Jöjj hozzám! Várlak!

Szinte érezte Lucia ölelését. Szinte látta démoni, gyönyörű, megrészegető fogsorát, szemeit, arcát. Szinte érezte hajának illatát...

— Jövök, Lucia...

Azok a halászok, akik a mai Lovrana környékén hálót vetettek, másnap egy félkarú ember hulláját fogták ki a tengerből...

Két hónap múlva Preveso Giuseppe, Pietrónak régi barátja levelet kapott a távoli szép Magyarországból. Női írás. Vajjon ki írhatta? Felbontotta és elolvasta.

«Kedves Giuseppe! Hosszú küzdelem után mégis sikerült atyámat rávennem, hogy Pietrónak megbocsásson. Siessen hozzá és mondja neki, hogy én mindent elfeledek, hűséges, becsületes, szerető hitvese akarok lenni. Segítsen neki édes Giuseppe, hogy a hosszú út meg ne ártson. Hiszen még nagyon fájhat a karja szegény embernek? Türelmetlenül várom őt, akit a szívemből soha elveszíteni nem tudok...»

— Szegény, szegény, becsületes, jó magyar leány — sóhajtá Giuseppe. Várhatod te már Lonzarich Pietrót...

... Az a fészület, amelyet Lonzarich Pietro megdobott, ma is látható abban a templomban, mely ama kis kápolna helyén épült, Szent Vid és Szent Modesztus templomában, a főoltáron. A fészület lábánál egy bronz-kéz van, örök momentoként a szörnyű tette és ítéletre. Még az a kő is ott őriztetik, amellyel Lonzarich Pietro a Megváltót megdobta. Az az ember, akit egy könnyűvérű asszony az örvény felé sodort s akit egy szelid magyar leány az Istenember segítségével a boldogság útjára vezetett, de akit az emberi testbe öltözött sátán és saját vétkes könnyelműsége végül mégis beledobott abba a zajló örvénybe, ahonnan csak a halálban találhatott menekülést...

AL

**«A magyar várak legendái» szerzőjétől még
a következő művek jelentek meg:**

Az orosz-japán háború. Kassa, 1910. (Elfogyott.)

A hadseregszervezet kézikönyve. Kassa, 1911. (Elfogyott.)

A hármasszövetség államainak történelmi fejlődése.
Kassa, 1911. Megrendelhető a szerzőnél. Alapár
2'—.

Mártirjaink. 1923. Szent-István-Társ. Alapár 10'—.

A magyar nemzet története. I. kötet, II. kiadás. 1924.
Szent-István-Társulat. Alapár 8'60. A II. kötet
nemsokára megjelenik.

A magyar várak legendái. Első sorozat. 1924. Szent-
István-Társulat. Alapár 12'—.

Tilsit és Trianon. Kelet Népe. 1922.

A harc pszichológiája. Magyar Katonai Közlöny. 1924.

